fahri erdinç

kardeş evi

roman

tüm eserleri / 1

fahri erdinç / kardeş evi

1

KARDEŞ EVİ

Fahri Erdinç

HABORA KITABEVİ YAYINLARI : 190

Bu kitap 1979 yılında HAŞMET MATBAASI'nda basılmıştır.

FAHRİ ERDİNÇ

KARDEŞ EVİ

HABORA KITABEVİ
Nuruosmaniye Cd. Atasaray 106
Cağaloğlu — İSTANBUL

Hastane görüşmelerinde, garip şey belki ama, gerçek, hasta yatanla görüşmeci ister akraba, ister birbirinin yakını olsunlar, çoğunca, üç gün ya da bir hafta arayla tekrar görüşmenin hatrı beş-on dakikanın içinde geçiverir. Artık lâf biter gibidir. Sonra dakikalar sıkıntılı geçer.

Yataktaki generalin de, ayakucunda yarı ilişik oturan kızının da bu kerteye geldikleri söylenemez belki. Ama susuyorlar artık. Söyleşileri bitmiş gibi. Sözü uzatmanın gereği de yok gibi zaten. Kız, gelir gelmez, babasını dudağıyle boyamaktan sakınarak öpmüş, getirdiği bir bağlam çiçeği vazoya yerleştirip, elmaları başucu dolabına koyarken de, bütün diyeceklerini birkaç soruda bitirivermişti. Babası da, çoğu evetli-hayırlı yanıtlarla, henüz hastalığın adı konmadığını, muayenelerin devam ettiğini, canevindeki ağrıların hiç de hafiflemediğini, ateşinin kâh inip kâh çıktığını, iştahının birtürlü açılmadığını söylemişti.

İşte sözün burasına noktayı koyunca, susmuşlardı. General, nokta koymamış gibi, «Eeee, annen sağ olmalıydı, ya da ben gitmeliydim onun yerine...» diye sızlandı. Gözlerini ayırdı kızından, daldı.

Deminden beri, yatakla dolabın arasında, kırık bacağını dedesinin de onaramadığı bebeğiyle oynıyan torunu, iri beyaz kelebek kordelâsiyle generalin yüzüne kapanıverdi:

«Dede be, ne zaman geleceksin?»

«Ha?»

Kız bu defa dedesinin duyuraç takılı kulağına eğildi:

«Ne zaman geleceksin?»

General, pijamasının yeni dışında kalan çok kıllı ve parmakları biraz buruşuk, biraz da saydam-

laşmış elleriyle torununu sardı ve daldığı yerlerden dönmeden konuştu:

«Bilmiyorum yavrum.» - Ve ötesini geveledi: - «Deriyi tuzlarsak burda, sen çok beklersin dedeni..»

«Ne dedin, ne dedin dede?»

«Neden bekliyorsun dedeni, dedim.»

«Sanım sıkılıyor. Hadi kalk gidelim.»

«Ne yapacaksın beni?»

«Kırmızı şapkalı kız oynıyalım diye..»

«Sen kendin oynıyamıyor musun?»

«Oynıyamıyorum. Kurt yok...»

«Ne yok?»

«Kurt yok!»

İhtiyar, yatakta, kocamış bir kurt gibi homurdandı. Ve suskunluk asıl bundan sonra uzadı.

Esmerce kızı, saçlarını ortadan ayırıp, ensesinde topuzlamış, gözkapakları mavi-yeşil makyajlı, mahzun bakışlarını sola, pencereden öteye, Vitoş'a doğru çevirdi. Balkon kapısiyle birlikte hemen hemen bütün duvarı kaplayan pencere, hastane bahçesindeki ıhlamur ağaçlarıyle, karşıda Dragalevtsi köyünü sarıp yutan villâlarla ve dağın «Plato» dedikleri çıplak kayalık doruğuna kadarki çok menevişli ormanlık kesimiyle bir güz vitrini sunuyordu. Nedense, bu vitrin onu pek oyalamadı. Bakışlariyle tekrar odanın içine dönüp, gözlerini biraz da - buranın mimarlığını kontrol edercesine - pervazda, tavanda gezdirdi. Ordan duvardaki pek anlamsız «natürmort»a, ordan da karyolanın başlık demiri üzerinden babasının çok anlamlı yüzüne indi. «Sakalı yine fırçalaşmış» diye geçirdi içinden. Sonra, göğsünde, kendisinin değilmiş gibi, unutulmuş bir eldiven gibi yatan kıllı, buruşuk, saydam eline süzülüp geldi. İşaret parmağındaki evlilik halkası, parmak epeyce inceldiği için, silkelesen düşecek gibi duruyordu. Kız, hemen, gayet iri kehribar

taşlı yüzüğü ve eflâtun ojeli tırnaklarıyle elini babasının eli üzerine koydu. Hafiften okşayıp sarstı.

«Halkan düşecek nerdeyse babacığım.» dedi.

«Düşmesin.» dedi ihtiyar. «Çıkarıver de koy çantana. Helâda sıyrılacaktı nerdeyse bu sabah parmağımdan. Çıkarıver..»

Sözünü bitirmeden daha, yüzük artık çantaya iniyordu.

Bu anda, komşu yatakta, yüzü pencereye doğru, uyuyup duran hasta, ağır bir kıpırdanışla sırtüstü döndü. Bu adamı ilk kez gördüğü halde, mimar kızın mahzun gözleri hayretle irileşti.

«Aa,» dedi birden babasının gözlerini arıyarak, «senin komşun değişmiş!»

«Değişti ya..» dedi ihtiyar usulca.

Kız da o kerte kıstı sesini:

«Ben onu geçen haftaki ilçe sekreteri sanıyordum.»

«Ha? Ne sekreteri?»

«İlçe sekreteri demiştin ya, baba.»

«Sekreter Cuma günü gitti.»

«Çabuk iyileşti demek?»

«Çabuk kötüleşti. Dört kulpluyla götürdüler.»

«Dört kulplu da ne, baba?»

«Ha?»

«Dört kulplu da ne, dedim.»

«Tabut. Sedye de açık çeşidi...»

«Öf.. Bu asker terimini de nerden çıkardın!»

«Asker terimi değil, Türkçe deyim. Eski bir kitapta okuduydum.»

«Peki, neden öldü adamcağız?»

«Hoppala!» diye pufladı ihtiyar. «Neden doğmuş diye sorsana..»

«Allahaşkına, bırak böyle felsefeyi. Neden kötüleşti birden, demek istedim.»

«Bilir miyim, kızım. Hemşire geldi sabahleyin.

Bana koydu önce dereceyi. Sonra dolaştı öteye. «Petrov yoldaş!» diye seslendi bir. Battaniyeyi başına çekmiş çünkü. Kızcağız bir daha seslendi, sıyırsın pijamasını diye, derece koyacak! Hiç de sevmezdi zavallı bu tatsız işi. Neyse, hemşire, eğilip, battaniyesini bir-iki çekeledi. Yine ses vermeyince, çekip açtı ki, tamam, alıp vermiş geceden, artık derece koymanın da gereği kalmamış... O gitti, ertesi günü de bu geldi. Pazar günü uğrasaydın, görürdün. Çok zoru vardı zavallının...»

Kız küçücük bir baş işaretiyle, gözleriyle sordu babasına bu yeni komşunun kim olduğunu. General de «u» diyecekmiş gibi dudaklarını yuvarlayıp sivrilterek ve sesini daha kısarak yanıtladı:

«Türk.»

Kız daha da eğilip fısıldadı:

«Neden yatıyor?»

«O da kalpten.»

Komşu yataktakinden söz edildiğini anlıyan çocuk, yavaş yavaş, karyolanın ayakucundan dolaşıp, komşunun yatağına yaklaştı. Bebeği de, kendisi de, ikişerden dört göz olup, adama iyice baktılar. Ve çocuk kuzu kestanesi gözlerini ta ordan dikti annesine:

«Uyuyor.» dedi.

Annesi hemen yumuşacık dolaşıp, onu almaya koştu. Çocuğu elinden çekerken, adamın başucu masasındaki kitapların en üstündekine, bu cep kitabının kırmızı beyaz kapağındaki küçük fotoğrafa ilişti gözü. Sonra uykudaki adama, sonra yine fotoğrafa baktı. Acımalı bir gülümseyiş geçti dudaklarından. Çocuğu çekip getirdi yine bu yana. Ve bir gizden söz edecekmiş gibi, babasına eğildi.

«O kitapta, kapaktaki kendi resmi galiba.» dedi.

Babası evetçe başını salladı ve elini komşudan yana yüzüne siper ederek fısıldadı:

«Yazar.»

Kız biraz güvensiz, inanamamış gibi, dudak büktü.

«Kendi kitabı demek. Rusça..»

«Onun altındaki mavi kitap da Bulgarca. İkinci romanıymış. «Acı lokma» adı. Şu ateşim bir düşsün, ben de okuyacağım. Hastanenin kitaplığında da var dediler.»

Mahzun gözler bir daha baktı uyuyana. Kalın etli dudaklar bir daha büküldü güvensizlikle.

«Hiç de Türke benzemiyor.»

«Osmanlı Türkü değil elbet. Bizden. Komünist.. Yirmi yıllık politik göçmenmiş burda...»

«Konuşabiliyor musunuz? Bulgarcası nasıl?»

«Nesi dedin?»

«Bulgarcası?»

General elini şöyle-böyle anlamında iki yana döndürdü ve ekledi:

«Karısı Bulgarmış.»

Kalın dudaklar iyice büküldü.

«Çok mu hasta?»

«Ciddi bir kriz geçirmiş. Ama enfarkt mı, değil mi, söylememişler daha...»

«Görmeye geleni yok mu?»

«Çoluğu çocuğu Bulgaristan dışındaymışlar. Onun için yok. Olsa da geleni, daha kalkmasına, uzun uzun konuşmasına izin vermiyorlar. Nina önceden söyledi bu sabah, «size gelen olursa, aşağıda defter açacağız» dedi...»

Oda kapısı açılıverdi bu sırada. Hemşire Nina, ellerinde birkaç bağlam çiçek, koltuğunda paketler ve bir defterle girdi. Görüşme saatinin bittiğini söyliyerek, generalin kızını ve torununu uğurladı. Sonra uyuyanın başucuna doğru geçti. Çiçekleri ve

paketleri yerleştirirken, çok sevecen, az da çapkın, konuşmaya başladı:

«Uyan bakalım, yazar yoldaş!» - Yatakta hafif bir kıpırtı oldu, uyuyan gözler de hafiften aralandı ve boncuk boncuk ışıdı. - «Görüşmecilerin beş miydi, altı, pardon yedi miydi, sayamadım. Dur bakayım.» - Defteri açtı. - «... beş, altı, yediymiş. Kimi Türkçe, kimi Bulgarca yazdılar. Türkçe yazanlar, radyodan, yayınevinden çalışma arkadaşlarınmış. Şu Bulgarca yazan, akraban dedi, kayınbiraderin. Bu güzel yazılı kadın, kendisi de az güzel değildi hani, gözleri bir hayli ıslaktı bunları yazarken, bir de şu kavanozla patlıcan kızartması bıraktı sana. Sonuncusu yüzbaşıymış...»

Boncuk gözler iyice açıldı:

«Yüzbaşı mı?»

«Yüzbaşı Kotsev deyin, bilir o, dedi. Ama bir yüzbaşının olabileceğinden epeyce daha yaşlı görünüyordu...»

«Bildim.» dedi boncuk gözler.

«Yanında hıh demiş burnundan düşmüş, kendi boyunca bir oğlu da vardı. Kara kaşlı, kara gözlü, kıvırcık saçlı, güzel...»

«Nina,» dedi yazar, «yüzbaşının yakışıklı oğlu senin olsun. Sen bana adamın ne yazdığını oku lütfen...»

«Kıskandın çabucak, Türk değil misin, elbette..»

Boncuk gözler generale döndü:

«Bu Nina'yla başa çıkılmaz, paşam. Görüyorsun ya..»

«Pek incitme.» dedi general. «Vallahi, popondan iğne yaparken öcünü alır!»

«... Geldiğinden ve hastanede yattığından henüz haberim oldu.» - Nina, yüzbaşının yazdıklarını okuyordu. - «Ben çoktandır Sofya'dayım. Seni,

yirmi yıl aradan sonra, ayakta, sağlıklı kucaklamak, evimde konuk etmek isterdim. Başhekime sordum. Ancak gelecek hafta görüşebileceğimizi söyledi. Bu hafta galiba benim için sonu gelmez bir hafta olacak. Seni hararetle kucaklarım, tez iyileşmeni dilerim... Yüzbaşı Kotsev... 17 Ekim 69.»

«Bu Kotsev..» diyerek dirseğine kalkmak istedi yazar, ama Nina hemen önledi. «Bu Kotsev, paşam, biliyor musun, gerçekten tam yirmi yıl önce sınır geçip teslim olduğumuz garnizonda bizi ilk sorgulayan yüzbaşı! Hey gidi hey... Unutmamış işte...»

«Bu krizantemler ondan. Bu meyva suyu da, elmalar da...»

«Teşekkür ederim, Nina. Nasıl yüzbaşı, bıyıklı, şöyle filinta gibi değil mi?»

«Yok canım. Sivil. Bıyığı mıyığı da yok. Şöyle ellisine yakın, şişmanca, çenesinin altında gıdısı epeyce belirli, şakaklarında saçları iyice kırarmış. Sol kaşının üzerinde seninki gibi bir de beni var... Oğlu yeşil çizgili bir gömlek giymiş, şöyle...»

«Oğlunu değil, yüzbaşıyı anlatıyordun galiba, hemşire?!»

Nina o az çapkınlığıyle güldü ve yürüyüp çıkarken, parmağını sallıyarak bir gözdağı verdi:

«İğne yaparken bağırmak yok ama!..»

Ve yazar, defterden öteki mesajları okumaya koyuldu.

Nina'nın ne zaman tekrar girip, karyolaya ne zaman yaklaştığının ayrımına varamamıştı. Gözlüğünü çıkarıp, devrik elarabası gibi defterin üzerine bıraktı. Nina daha da yaklaştı. Tabureye ilişti ve sordu:

«Ne var gözlerinde, biliyor musun?»

«Yakalandık.» dedi yazar içinden. Ve ötesini açıklamaktan çekinmedi: «Düş var..»

«Siz ozanlar hep düşlüsünüz zaten.. Ama be-

nim sorduğum başka: Göz dipleri muayenesinin sonucunu getirdiler biraz önce.» - Nina elindeki kâğıtları aktarıyordu. - «Yumduğun zaman birden karanlık mı basıyor, yoksa bir ışıma mı oluyor gözlerinin içinde?»

«Şimşek çakarcasına bir ışıma oluyor ve osaat memleketimi görüyorum gözkapaklarımın içinde harita gibi!»

«Bu da ozanca ve herhalde önceden hazırlanmış bir söz.»

«Doğru Nina. Değil diyemem. Yalnız hazırlanmış değil, yazılmış bir şiir, bir dize bu. Hem galiba birkaç kere...»

«Göz diplerinde enfarkt zerrecikleri varmış. Hipertoniden.»

«Olsun. İki diyoptrili gözlükle okuyorum ben yalnız. Başkaca yakınmam yok ki gözlerimden..»

«Dur, dur bakayım. Pencereye doğru bak biraz. Şöyle.. Ah, gözlerin şimdi açık yeşil! Oysa hemşire Mariya öyle değil diyor. Ben de ona, gözün önemi renginde değil, bakışında diyorum...»

«Benim bakışım değil herhalde o dediğin?»

«Hayır, genellikle diyorum elbet. Erkek bakışı, bence, genellikle soymalı, soyup atmalı kadını!»

«Doğru. Soyma ve soyunma sorunu önce bakışlarda çözülür.»

«Bu güzel söz.»

«Benim değil.. Ne var ki, mini moda artık bakışta soyup soyunmaya gerek bırakmıyor!»

«Ölçülü miniye karşı değilim ben. En iyi giyinen kadın, en ölçülü soyunmasını bilendir.»

«Bu da güzel söz.»

«Bu da benim değil.»

Nina daldı. Bu anda, yazarı yaşının yarı düzeyine inerek konuşmaya zorlamanın yersizliği yar-

gısına varır gibiydi. Onu bu problemden yine yazar kurtardı:

«E başka ne diyor Mariya?»

«Yarın sabah EEG, diyor.»

«EKG yapıldı ya kaç kere..»

«EEG dedim. Bu başka. Kafanın içine bakacaklar.»

«Kafamda ideolojik bozukluk bulamazlar sanıyorum.»

«Fizyolojik hata olmasın yeter ki.. Beyin, kan dolaşımı muayenesi bu.»

«Kuzum, sonu yok mu bu yoklamaların artık?»

«Yarın mide. Baryum bulamacı yutacaksın. Vanilyalı!»

«Vanilya da koysanız, yine de yutulur şey değil o. Bunca yıldır alışamadım.»

«Vanilyasız yutturulan bulamaçlar daha kötü!»

●

Akşam yemeğini yine odaya getirdiler. Birinin ateşi düşmek bilmediği, öteki hipertonik bir baş dönmesiyle düşebileceği için, bu böyle oluyordu. Kahvaltıyı olsun, yemeği olsun, getirip masaya bırakıyorlardı. General kendisi yanaşıyordu masaya ama, yazarı çokluk Nina koltuklayıp yürütüyordu.

«Sağolasın Nina, bu iyiliklerini nasıl öderiz, bilmem.»

«Gayet kolay. Yarın sizin yeni Türkiye'de kuracağınız sosyalist hareme beni de alırsınız ve...»

«Paylaşamayız seni korkarım, Nina...»

Nina «Afiyet olsun» deyip çıkarken, general peçetesini boynuna yerleştiriyordu.

«Doğru söyledin.» dedi. «Onu daha bu hasta-

nede paylaşamıyorlar kolay kolay. Her reçetenin neşe katkısı, iyimserlik payı bu Nina. Mesleği için yaratılmış bir melek.»

«Evet, eli süngülü bir melek!»

«Meleğin süngüsü de nerden?»

«Bunun enjektörü var elinde!»

«Hey allah iyiliğini versin! Sen de iğneden yılgınsın. Ya süngü muharebesine girecek olsan, ne yaparsın?»

«O başka paşam. O zaman «gözlerimi kaparım, ödevimi yaparım» herhalde.»

Kızarmış ekmek, tuzsuz peynir, ıspanak püresiydi akşam yemeği. General dudak şapırtısıyle bir yutkundu. Yine iştahsızdı. Işıklar hafifçe titredi bu arada. Yüzü buruştu birden ihtiyarın.

«Allah kahretsin!» dedi. «Zehrolur bana şimdi yemek. Yiyemem ki o orda çırpınırken..»

Kollu âvizenin uç yuvalarından birine bir kelebek girmişti yine. Kâh fincandan çıkmaya çalışıyor, kâh düşüyor ve ampulle fincan arasında çırpındıkça da, duvarda ışık titreşimleri oluyordu.

«Kalkamam ki..» dedi yazar.

General, ağzına attığı ilk lokmasını daha çiğnemeden, aceleyle avurduna geçirerek konuştu:

«Birazdan Nina çağırır kadını, çıkartır. Yoksa ben uyuyamam o orda çırpındıkça.. Olanağı yok.»

Sustular. Artık yalnız generalin pek iyi oturmadığı anlaşılan dişleri konuşuyordu çiğnerken. Yazar da ağır ağır soluyordu. Yüzü pencereye doğru. Avlunun ötesinden köye, Vitoş eteklerine kadarki ovada şıkır şıkır bir yıldız yağmuru. Yukarılarda da yer yer öbek öbek ışıklar yanıyordu.

General, gözleri kapıdan yana, bakıyordu ama, hiç bir şey gördüğü yoktu. Burnunun ucunda bir ter damlası domurlandı yavaş yavaş.

«Allah kahretsin!» dedi. «En çok işte bu ak-

şam vakitleri koyar bana.» Ve gözleri kelebekte, ekledi: «Yanıyor zavallı!» - Ve dayanamayıp kalktı, çağırma lâmbasının düğmesine bastı. - «Ben ıspanağı yemiyeceğim.» dedi. «İstersen sen al.»

«Teşekkür ederim, paşam. Ben de yemiyeceğim. Biraz elme soyarız daha sonra.»

«Olur, arkadaş.» - Kapı açıldı birden. Nina'ydı elbet gelen. Generalin gözleri büyüyüverdi. - «Affedersin, seni yemekten mi kaldırdık, kızım?»

«Yoo, rica ederim, söyleyin. Yoksa yemeği mi beğenmediniz?»

«Hayır, yavrucuğum. Şu kelebek. Baksana. Bir türlü...»

«Bırakın, rica ederim,» dedi Nina, «herkes kendi ateşine yanar. O da bir Kerem işte.»

Nina çıkarken, yazarın başı ağır ağır göğsüne düşüyordu. Mırıldanmaktan da kendini alamadı:

«Bu Nina Nazım'ı da okumuş. 'Kerem gibi'yi. Gördün mü çevirisini hiç, paşam?»

«Gördüm. Okuyabilir misin?»

«Türkçemle evet.»

General her şeyi bırakıp, her şeyiyle bir bekleyiş kesildi. Kulağının pilini, hırkasının iç cebine doğru inen pil kordonunu yokladı.

«Kerem halk öyküsünde bir âşık, biliyorsunuz. Öykünün sonunda ağzından alevler çıkarak yanar. Şiirin özü de, Türkçe okuyunca melodisine nasıl olsa tam varamıyacağınız için, özünü söylüyorum, «Kül olayım Kerem gibi yana yana» diyor Nazım rahmetli. Ve soruyor: «Sen yanmasan, ben yanmasam, biz yanmasak, nasıl çıkar karanlıklar aydınlığa?» diyor.»

«Nazımda en çok sözüyle işinin uygunluğu hoşuma gidiyor.»

«Doğru bir saptama bu, paşam.»

«Yanabildi nitekim adam, ama sizde ortalığın ışıması epey uzadı.»

Yazar bir göğüs geçirdi:

«Daha da yanmak var demek ki..»

General kalkıp yaklaştı. Kalkmasına yardım etti yazarın. Yürümesine de. Yatağına götürdü. Kendisi de yerine dolaştı. Uzandılar.

Âvizenin uç yuvasında o kelebek tepreşmiyordu artık. Herhalde o da yanmıştı.

●

Erkenden, daha akşamın dokuzu bile olmadan, hararetleri son defa yoklandıktan, nöbetçi doktor geçtikten, akşam ilâçları içildikten sonra, koridorda el-ayak çekildikten ve uzak-yakın bütün sesler dindikten sonra, her hastane gibi, buraya da, biraz kışlalık, biraz da hapisanelik çöktü. Ve insanın, en çok kendisi olduğunu hissettiği, kendisini dinlediği saatler başladı.

Kollu âvizeyi son çıkışında Nina söndürmüştü. Odada yalnız generalin başucu lâmbası yanıyordu.

«Bu gece de uyku yok galiba.» dedi bir ara. «Versene senin şu kitabı.»

Yazar uzanıp aldı sağ eliyle dolabın üzerinden kitabı ve sol eline geçirerek uzattı.

«Acı lokma ha?» diye homurdandı general gözlüklerini takar takmaz. «Güzel kitap adı. Bizim lokma mı sana acı gelen?»

«Hayır!» - Biraz yüksekçe çıkmıştı bu «hayır.» - «Kendi lokmamız.»

«O kadar bağırmasan da işitiyorum.»

«Cebimde bir parça kara ekmek artığı vardı sınırı geçtiğimiz gece. Sabahleyin ilk sorguda, o ekmeği çıkarıp koymuştum yüzbaşı Kotsev'in, bugün görüşmeye gelen yüzbaşının masasına..»

«Ordan başlıyor demek roman.»

«Başlamıyor, orda bitiyor. Bu benim Bulgaristana geçişime kadarki yaşantımın, yolumu arayışımın romanı.»

«Özyaşamın desene.»

«Tam özyaşamım değil elbet. Kartvizitim diyebilirim. Bütün yaşamımda daha bu kitaptan başka kartvizitim olmadı.»

«Çoğu yazarlar roman alanına hep böyle kartvizitleriyle giriyorlar galiba?»

«Doğru, paşam. Kendimizi anlatmayı bitirmeden, küçük romanları yazmadan diyeceğim, başka yazgıların, başka ilişkilerin ve sorunların romanına geçemiyoruz.»

«Balzac böyle birçok küçük romanını yakmış.»

«Kendisinden başka türlü kurtulamamış olmalı. Büyük romana da böyle çıkmış herhalde..»

General yatağında hafifçe döndü.

«Beni yanlış anlama, kuzum.» dedi. «Ben, bir yazarın, kendine dönüklüğünü, sevgisini, güvenini, içtenliğini, aşağılık duygularını, başkaldırılarını, kusurlarını, erdemlerini, bunların tümüyle önce kendini sergilemesini, ilk yapıtların daha çok anı öğeleri taşımasını doğal buluyorum.»

«Yaşanmışlığa yaslanmak gerekince, inandırıcı olmak için, ister benim özyaşamım kadar küçük ve olağan, ister şu elimdeki Çarli Çaplin'in kavgası kadar büyük, ne olursa olsun, önce kendi yaşantımıza sarılmamızdır bu. İlk yapıtlar bundan ötürü özyaşamdan yola çıkar, anı öğesi de ağır basar...»

«Demek, sen de kendini öyküledin bu kitapta?»

«Evet..»

«Ve bitiremedin. Kendi kendini geçemedin daha...»

«Bitiremedim. Bitirebilsem, kendimden de, bir yerde bireycilikten de kurtulacağım. Ama ben buna bir yandan da küçük romanın ötesine geçme hazırlığı gözüyle bakıyorum.»

«E bitir öyleyse. Yolunun bu yanını da yaz... Kaç yıldır bizdesin?»

«Yirmi oluyor nerdeyse.»

«Bu yirmi yılı da yazsan, ilginç olur sanırım.»

«Yazacağım. Buradan, bu yataktan, yerini aldığım sekreter gibi çıkmazsam...»

«Yok canım, daha da neler! Bunu düşünmek bana yaraşır, sana değil.»

General gırtlağında bir gurtlamayla yutkundu. Ve ekledi:

«Ne olacak yeni kitabın adı? Tatlı lokma mı?» - Ve yanıt beklemeden sürdürdü: - «Tatlı olur mu hiç? Yabancı toprağın lokması hep acıdır. Ben tattığım için söylüyorum. 1923'te, bozulduk Eylül Ayaklanması'nda, bilirsin. Kan-revan içindeydik. Daha yaralarımızı saramadan, bize de yol görünüdüydü sınır dışına. Partiden, bizim grupa Yugoslavyaya geçeceksiniz, dediler. Günü saati belli. Yönü yolu belli. Gideceğimiz köy ve ilk buluşacağımız adam belli. Senin anlıyacağın, vuruverdik ayçiçeği tarlaları içinden, geçtik öteye.. Siz de ayçiçeği pasaportuyla geçtiniz bize değil mi?»

«Pasaportumuz yoktu elbet, paşam.»

«Onu diyorum ya işte. Ayçiçeklerinin, mısırların içinden... 'Sizi değirmenci Mitiç karşılıyacak', dedilerdi bize. Dedikleri gibi de oldu. Hiç unutmam, bay Mitiç, daha merhaba der demez, peynir ekmek çıkardı, buyur etti bizi ve ilk söz olarak, bana bakın arkadaşlar, garipsemeyin, dedi, yabancı toprağın dedi, lokması acı olur. Siz...»

Ve general, kendisi de, bu serüvenini öyküleDiği bir anı kitabı yazdığını söyledi. İlgiyle karşılan-

mış kitabı. Çabucak tükenmiş. İleride, ikinci baskısından yazara da armağan edeceğine söz verdi.

Gecenin içinden cankurtaran arabasının acı düdüğü uzayıp geldi birden. Burayı ana kapıdan bir-iki avlu, birkaç kat ve koridor ayırmakta olsa da, gündüzün değilse bile, gecenin bu saatlerinde, o acı düdük, işitebilen her kulağa varıyordu. Kulağı ağır işittiği halde, general de duymuştu şimdi.

«Birini daha getiriyorlar herhalde!» dedi. «Ölümlük olmasa bari. Nöbetçi doktora ciddi bir iş çıktı demektir.»

«Kimbilir.» dedi yazar. «Allah kolaylık versin.»

«Ha, ne diyorduk? Sen benim her lâfa Âdem Baba'dan başladığıma bakma. Skleroz, allah kahretsin! Evet, yeni yazacağın kitabın adıydı sözümüz. «Tatlı lokma» olamaz elbet dedik...»

«Belki de «Mart kırlangıcı» gibi bir ad korum, paşam.»

«Mart kırlangıcı mı? Martta ne gezer kırlangıç, be kuzum?»

«Evet, acayip görünür biraz ama, paradoks değil, gerçek payı çok. Romanımı okuyunca göreceksiniz ya, çoğunca Martlarda göçtüm hep ordan oraya. Babaocağımı, şehrimi bırakıp kaçmayı ilk denediğim zaman, aylardan Marttı. Yıllar sonra, Ankarada konservatuvardan, çok geçmeden de meslekten ayrılışım da Martlara rastladı. 1949'un Martında terkettim Ankarada evimi. Aynı Martta İstanbula geçtim, ve diğer iki arkadaşımla yurdu terketme hazırlığını düşünmeye başladık... 1950'den sonra, Bulgaristanda da, Martlar çok önemli bazı olayları belirledi yaşamımda. Partimi sekiz yıl süren bir aramadan sonra bulabildim. Ve 1958 Martında Bulgaristandan uçup giderek, vardığım yerde partiye alındım. Onüç yıl sürekli ve dineksiz bir çalışmadan sonra, bu tatsız kalp krizi yine bir Mart

günü gelip çattı. Sigarayı bırakışım da Marta rastladı...»

«Demek onüç yıldır Bulgaristan dışındasın?»

«Evet.»

«Hiç gelmedin mi arada?»

«Yalnız 1966 yazında Varnada dinlenmeye geldim. Bir de...»

«Bir de bu sefer hastalanınca, yaralı uçağın üssüne dönüşü gibi, buraya düştün... Evet, Martları sayıyordun...»

«Demem o ki, artık bir gün tası-tarağı toplayıp gitmemiz de Marta mı rastlıyacak diye yazgıcı bir kuşkuya kapıldığım oluyor...»

«İyimser ol, canım. Belki bir gün memleketinize dönüşünüz de Marta rastlar!»

«Keşki.»

«Anlıyorum tamamiyle. Yirmi yıl da geçse aradan, deyim uygunsa eğer, natüralize olmuş bulunsanız da burada, aklınız hep oradadır. Doğaldır bu...»

«Bildirim filân sayma diyeceğimi, paşam, ama yirmi saniye bile unutamadım bu kadar yıldır...»

«Hayır, bir de şu var... Örneğin, ben, omuzumda faşist iktidarın verdiği ölüm cezasıyle göçmenlik ettim sekiz yıl dışarılarda. Yurttaşlıktan atılmışım. Evimden ocağımdan kopmuşum. Gittiğim yerin en sıcak ilgisinin bile bir yanı hep soğuk. Ekmeğin de tadı yok, öpüşün de... Sekiz yıl boyunca, en büyük güvenlik içinde olduğum çevrede bile, yerimi ve yatağımı hep yadırgadım. Hep diken üstünde oturdum. Ve çoğu kez düşündüğüm oldu: Ne yüzde yüz Bulgarım ben şimdi sözgelişi, ne de yüzde bir Sırp. Öyleyse, neyim tam ben? Sonra sonra, daha nice kereler ateşten geçtikten sonra, nice kereler ölümün gözbebeklerini gördükten sonra, bu kuşkunun, bu sorunun yanıtını da buldum kendi

kendime. Nerde buldum biliyor musun? Enternasyonalizmi pratik olarak yaşamada. Tek sözle, ideolojik bilinçte...»

«Doğru paşam. Saklıyacak bir şeyim yok. Ben bir ölüm kararı taşımıyorum omuzlarımda. Memleketimdeyken henüz partili değildim. Parti direktifiyle de çıkmadım sınır dışına. Ama yurttaşlıktan çıkarıldığımızı öğrendikten sonra, bugüne değin, ulus bağıntım bakımından her hangi bir kuşkuya düşmedim. Politik göçmenlik kavramı, herhalde, yurtsuz bırakılmış adamın - haymatloz'un - ulus kökeni ve bağıntısını belirlemez. Ama ulussuzluğunu da belirlemez. Bu, onun sığındığı ülkedeki sosyal yaşantı boyunca natüralize olarak, o ulus tarafından yutulması demek de değildir...»

«Söyledim ya demin kuzum, ideolojik bilince vardın mı, asıl sığınağını, ne olduğunu ve olmadığını belirleyen asıl tanımı buluyorsun.»

«İş orda ki yalnız, ben, biz, partimizi bulasıya, bu bilince varasıya dek, epey sıkıntı çektik.»

«Elbette, hiç bir yazgı çizgisi, gerçekçi anlamda yazgının kendisi, sıkıntı ve acısını can pahasına çekmeden oluşmaz...»

Sustular. Yorulmuşlardı da biraz. General, elindeki kitabın ilk sayfasını açıp okumaya başladı. Dışarıda, uzaktan uzağa, yine cankurtaran arabasının o çığlıklı düdüğü kulak tırmalıyor, yürek parçalıyordu.

●

Yazar üzerinde öteki sağlık araştırmaları iki günün içinde bitti. EEG kafada her hangi bir «ideolojik yanlışlık» göstermedi.

Sağlatım doktoru Mladenova sabah vizitesinde yüreklere melhem bir ses ve sevecenlikle durumu

şöyle özetledi:

«Kalbinizde daha ekmek var. Ama rejimle yaşar ve rejimle çalışırsanız... Hele beslenmede rejim ve ölçü işi çok önemli...»

«Öyleyse, yakında taburcuyum demek?»

«Yoo, o kadar yakın değil. Önce kalbi güçlendirmeye çalışacağız burada. Tansiyonunuz normalleşecek. Ondan sonra..»

«Allahaısmarladık!»

«Yine acele ediyorsunuz. Ondan sonra en az bir ay kadar sanatoryuma göndereceğiz sizi...»

«Peki bu kürden sonra eski halimi bulabilecek miyim, özellikle çalışma kapasitem bakımından?»

«Yarısını bulursanız şükredersiniz, olmaz mı?»

Yazarın yüzü değişiverdi. Bayan doktor, «Yaaa, bu işler böyle.» dercesine, elini onun eli üstüne koyup, yumuşacık sarstı. Ve ayrılıp generalin başucuna geçti.

Aynı gün nöbetçi hemşire oda oda dolaşarak, cansıkıcı bir haber verdi: Şehirde bir grip salgını uç vermiş, hastane en az bir hafta ziyaretçi almıyacak!

Ertesi günün, bütün hafta beklenen Pazarın umutlardaki aydınlığı kararıverdi. Yazar en çok Kotsev'den ötürü hayıflandı buna. Bu Pazar kendisi için aşağıya yine defter konulacağını biliyordu ama, hiç olmazsa gelecek Pazar Kotsev'le görüşebilselerdi!

Kotsev'i düşündükçe, nedenini pek açıklayamadığı bir heyecan sarıyordu içini. Onun bu ilgisi, bu içtenliğiyle çok okşanmıştı. Yüzbaşı, daha ilk karşılaşmalarında, sorguladığı adama kendi üniformasının ve görevinin düzeyinden bakmıyan, aradaki uzaklığı ilk söyleşide eritiveren bir kişi izlenimi bırakmıştı belleğinde. Sınır karakolunda o sorgu haftasından, o Eylül kokulu güz günlerinden

şimdi bu güz günlerine dek yirmi yıl vardı arada. Bu yıllar acaba yüzbaşıda ne gibi değişimler yapmıştı? Onun hakkında az şey biliyordu. İlerici bir Makedonyalı ailedenmiş. Babasının politik göçmenlik yolu Fransadan geçiyor. Daha dar-sosyalistlik döneminden komünist partisi üyesiymiş babası. Böyle bir babanın oğlu olarak, daha bıyığı terlemeden Rems örgütüne giren Kotsev, elbette sınırda kendilerini doğru anlıyacaktı. «Bunlar ajan olabilir» kuşkusundan önce, kafasından «Bunların göçü altında zorlu nedenler olmalı; yoksa böyle öğretmen, yazar, gazeteci adamlar kurşunu göze alıp da sınır aşmaya kalkar mı?» düşüncesi geçecekti.

Kendilerine sosyalist Bulgaristanın verdiği sığınağın kapısını ilk açan oydu. Gerçekten konuksever bir açıştı bu.

O günlerden sonraki yolları, bir daha karşılaştırmamıştı ikisini. Yalnız, yılın birinde, herhalde 1966 olacak, uçağın Sofyadan havalanmasından beş-on dakika sonra, kemerleri henüz çözmüşlerdi ki, arka koltuktan biri, ansızın elleriyle gözlerini kapatıvermişti: «Bil bakalım kimim?» diyordu içi gülen bir ses. Ama olanağı mı vardı sesten tanımanın? Eller çözülünce dönüp baktığında, gözlerine inanamamıştı. Popov'tu bu! Sınırda, sorgulama sırasında, yüzbaşı Kotsev'e yardım eden yazıcı er. Garnizondan ayrıldıkları gece de kendilerine eşlik eden iki silâhlıdan biri. Ve yolda, bir ara, silâhını onlardan birinin kucağına bırakıp, üzüm toplamak üzere bağlara dalan. «Vay Popov, bu ne mutlu rastlantı böyle?» «Vay, ya! İşte böyle, dağ dağa kavuşmaz, insan insana... yalnız yerde değil, gökte de kavuşur!» Popov, ağzında erittiği şekerin son kırıntısını yutkunarak, geride kalan yılların öyküsünü özetleyivermişti: Askerlikten sonra Dış Ticaret Bakanlığı'nda çalışmaya başlamış. Görevle gitme-

diği ülke kalmamış hemen hemen. İşte bu sefer de Bükreş'e uçuyormuş... «Peki, Kotsev nerelerde şimdi?» O aynı garnizonda birkaç yıl daha kaldıktan sonra, bir süre de Yunan sınırında görev almış. Sonra Yugoslavya sınırına aktarmışlar. Hastalanmış. Bu yüzden kendi isteğiyle emekliye ayrılmış. Sonra Sofya'ya gelip gazetecilik fakültesine girmiş... Demek ki, fakülteyi bitirdiğinden beri Sofya'da çalışıyordu Kotsev. Ziyaret defterine yazdıkları da buraya çıkıyordu. Peki ama, yirmi yıl önce sorguladığı politik göçmenin, şimdi gelip bu hastaneye yattığını nerden öğrenmişti? A canım, bu da iş miydi yani? Onların kulağı delik olurdu. Belki partinin dış ilişkiler kolunda çalışanlarla ilişkisi vardı. Belki bir başka özdeş veya paralel dairede görevliydi. Hey gidi sevimli yüzbaşı! Ne yüzbaşısı? Belki artık albaydı, generaldi. Ne olursa olsun, Nazım Hikmet'in bir dizesindeki gibi «üniformanın içinde insan»dı. Ve bu insanın ziyaret defterindeki satırlarında, yirmi yıl öncenin devrimci romantizmini anımsatan ılık bir esinti vardı.

Ne yazık ki, bu olmaz olası grip karantinası, buluşmalarını daha da erteliyecekti. Böylece, hastanede dışarıyı daha çabuk özleten günler başlıyordu.

Bereket versin, artık yavaş yavaş ayağa kalkmasına, oda içinde tekbaşına gezinmesine, giderek bir yardımcıyla sabahları onbeş dakika kadar koridora çıkmasına izin verdiler.

Koridor! Hastanede koridor, başları yastıktan zor kalkan hastalar için eve dönüş yolunun yarısı demekti. Bahçenin, sokağın, tüm kentin yarısıydı koridor. Solda, boydan boya dizili, pencere ve balkonları bahçeye açılan tek ve çift yataklı odalar. Her birinin dört duvarı arasında yatanların işleri, yaşları, dertli başları ayrı ayrıydı elbet. Ama kori-

dorda hepsi birdi bunların. Tek tip pijamaları ve uzun hırkaları, hepsini «hastane halkı» olmakta, doktorlar için uygulama öbeği olan «hasta» kategorisinde birleştiriyordu. Kimine dar, kimine bol, kimine uzun, kimine kısa gelen bu pijama ve hırkaların içinde, hasta generali bakandan, sekreteri milletvekilinden, diplomatı rejisörden, eski partizanı veya antifaşist savaşçıyı bir konuk yabancı göçmenden ayırdetmenin olanağı yoktu.

Vizitenin ve öğleden sonraki zorunlu dinlenme saatlerinin dışında, koridorda her zaman gezenler vardı. Nöbetçi hemşireler iğne yapacakları hastayı çoğunca buradan posta edip odasına götürürlerdi. «Sarışın sülük» dedikleri lâborant kız, incecik lâstik borusunu biberon gibi ağzından ayırmadan, kulak memesinden ya da parmağından kan alacağı hastayı hep koridor boyunca arar dururdu. Hastanın özgürlüğü, bu sağlatma gereği işlemlerin bittiği yerde başlıyordu. Boydan boya volta atmaktan yorulanlar, koridorun ortasında halı serilmiş, dekoratif saksılarla süslenmiş, içerlek ve genişçe kesimde kanape ve koltuklara yerleşiyor, bir boy dinleniyordu. Bir köşede satranç masası vardı. Öbüründe hastaların dışarıyla konuşabilecekleri bir beyaz telefon...

Telefonu görünce, yazarın aklından ilkin Kotsev'le konuşmak geçti. Yanında bir erkek hastabakıcıyla, şu kadar günden sonra ilk kez koridora çıkıyor, beyaz önlüklü adamla yanyana, âdeta Siyamlı İkizler gibi bitişik bir yürüyüşle ilk adımları atıyordu. Sanki taburcu olma mutluluğunun yarısını yaşadığı bir sevinç içindeydi. Yürüyüşünde elbette yeni tay durmuş bir bebeğin dengesizliği değil, yeni doğmuş bir tayın tiril tiril bacaklarındaki kararsızlık da değil, belki de arpalamış bir beygirin ağır-aksak tutukluğu vardı. Kırmızı yüzlü,

alabros tıraşlı ve badem bıyıklı hastabakıcı, köylü kalmış biricik varlığı olan ellerini önünde kavuşturmuş, yanısıra yürürken, yazarın içinden geçen bu bezetmelerin en güzelini söyledi:

«Genel müdürler vardır.» dedi. «Koltuklarına alıştıkları gibi, arabalarına da öyle alışırlar ki, nerdeyse yürümeyi bile unuturlar. Sonra kiminin fosluğu, ya da o yere yanlış oturtulduğu anlaşılıp da, altından arabası alınıverdi mi, öylesini artık işte böyle senin gibi yenibaştan yürümeye alıştırmak gerekir!»

«Telefon kılavuzu var mı orda?» diye sordu yazar. «Adın ne senin?»

Hastabakıcı, kaçamak bir bakışla, demin söylediğinin hoşa gidip gitmediğini anlamaya çalıştı.

«Vardır.» dedi. «Adım İvan.»

Yazarın, eve dönüş yolunun yarısına varma duygusunu iyice tadına vararak katık edercesine bir suskunluğu, bir uyur-gezer hali vardı. İvan ise, konuşmadan duramıyor, sorulmadığı halde, ona koridor halkından bazılarını tanıtıyordu:

«Şunu görüyor musun, karşıdan gelen, kır saçlı... Bizim ilin milletvekillerinden. Karaciğerden zoru.. İki kova su çıkardık karnından geçen hafta. Ama bir aya varmaz, yine birikir. Bütün içtikleri birikiyor galiba karnında yeniden...»

«Şu, illeti bilinmez hasta, zavallı. Eski partizan. On yıl hapisliği var önceden. Poliste döve döve iyice ufalamışlar içini dışını. Şimdi iki profesörle üç doktor dört dönüyorlar dolayında, ama birtürlü onaramıyorlar.»

«Şu da diplomat...»

«Hangisi?»

«Hırkasının altında bir de şal bağlamış hani boynuna. Dört yabancı dil bilirmiş. Uykusunda

Fransızca sayıklıyor, kızdı mı da İngilizce kalaylıyor!»

«Çok bitkin bir hali var..»

«Ülserden yatıyor güya ama, kanser besbelli. Yüzüne söylemiyorlar elbet.»

«Söylenmez ki..»

«Şu da, şu göbeği pijamasına sığmıyan hani, size komşu odadan. Emekli bir harp sakatı...»

Gösterdiği adamın kafatasında, çorba kaşığının rahatça oturabileceği kadar bir çökük yer yazarın gözünden kaçmadı.

«Kafasının orasından bir kurşun çıkarmışlar.» diye sürdürdü İvan. «Ama özürü kalmış işte. Çok kızık bir adam olmuş. Kendisinden gayrı herkes düşman. Karısından başka herkes faşist. Sen git de anlat ona babanın bayraktar olduğunu. İnandıramazsın. Beni de hiç sevmiyor. Vaktiyle eline geçseymişim, hiç ikilemez, vururmuş beni...»

«Ne yaptın ki ona?»

«Bilir miyim... Bu gördüğün, yengeç gibi yan yan yürüyen, tepesi cavlak, uzun adam da rejisör. Sigara şiddetle yasak buna. Ama doktorun, hemşirenin sırtını görür görmez, çat kibrit, yakar sigarayı. Yahu, odada bari yapma bu işi. Anlayan beri gelsin. Parmaklarına bak, sıvama zifir...»

«Erkek kınası.»

«Bu da, sağdaki koltukta oturuyor hani, bakan, enfarktlı senin gibi...»

«Hadi biz de oturalım biraz.»

Oturdular. Bir kanadını epey boy atmış bir süs bitkisinin kapladığı büyük pencereden arka avlu görünüyordu. Gül evleklerini bölen asfalt patekalar ilerde bir çam korusuyla birleşiyordu...

Yazar epey dalmışken, köşede satranç oynıyan bir grup gencin ansızın bir gürültü koparmalarıyle

belinledi. Birisi yandan oyuna karışmış, ona çatıyorlardı.

«Şşşşştt!» dedi enfarktlı bakan. Ve o yana doğru parmağını salladı: «Ağır olun bakalım.»

«Bunlar da hasta mı?» diye sordu yazar.

«Hasta ya.» dedi İvan. «Büyüklerin çocukları da var aralarında. Kimi uslu değil pek.»

Satrancın başından uzaklaştırılan ikisi, pencere önüne geldiler. Biri, dışarı bakarken, seslice geğirdi. Ve hemen arkasından yüzünü ekşiterek mırıldandı:

«Bu vitaminin tahtakurusu kokusuna da çok bozuluyorum!»

«Ben hiç içmiyorum,» dedi öteki. «Pencereden sıpıtıyorum boyuna dışarı...»

Oğlanın sesi boynundan daha kalındı.

●

İvan'la sabahları ve akşamüstleri birkaç kez daha gezdiler koridorda. Artık birbirlerinin yaşam öyküsünü filân öğrendiler. «Hastane halkı»ndan da yazara tanıtılmadık kimse kalmadı. Böylece konuşmaları da azalıyordu.

Birinde, dipteki yemek salonunun, insana bir geminin kaptan köprüsünde bulunduğu hissini veren balkon penceresinde, yanyana durmuş, dışarılara bakıyorlardı. Sağda, bahçenin ötesinde, «Tuğlalık» denilen çukura hafif bir sis çökmüştü. Sisin üzerinden, daha ötedeki yeni semtin yüksek apartımanları uç veriyordu. Atkestaneleri ve akağaçlar yaprak döküyordu. Vitoş'tan etekteki Dragalevtsi köyüne kadar parçalı bulutlar sarkmıştı. Solda, artık sekizinci katı bulan apartıman yapısında, betoncular paydos etmişler, kule vincin ucunda sivrisi aşağı bir piramidi andıran koca beton kovası ha-

vada donup kalmıştı. Ortalık karardı kararacak.

«Günler artık iyicene kısaldı.» dedi İvan. - Ve yazarın çok dalık olduğunu görerek ekledi: - «Ne o, karada gemilerin mi battı?»

«Akşam garipliği yine, İvan.»

«Evin var mı senin, evin?»

«Dedim a, evim de, çoluk-çocuğum da uzaktalar..»

«O değil sorduğum, burda apartıman aldın mı, diyorum!»

«Malım olarak mı?» - İvan evetçesine başını iki yana salladı. - «Benim burda da, başka memlekette de, yazı makinemden başka malım yok İvan. Taşınır, taşınmazı, hepsi bu.»

«Amma yaptın ha! Şu Dragalevtsi gibi yerde bir villâ yeri filân da almadın mı?»

«Hayır.»

«Bir araban da yok?»

«Yok.»

«E bu kadar yıldır...»

«Ben onüç yıldır Bulgaristanın dışındayım.»

«Anladık ama, bir yanlışlık olmalı bu işin içinde.»

«Ne yanlışlığı İvan?»

«Hiç. Seni yazar-mazar dediler de. Ben de...»

«E, dedilerse?»

«Hiç.»

Lâfın ötesi artık dikiş tutmadı. Koridora döndüler.

Yazar, odaya girince, general inler gibi yalvardı:

«Elektriği yakıver, kuzum.»

«Hay hay.»

Çıt diye çevirdi düğmeyi. Şöyle bir baktı generale. Beğenmedi. Yüzü bir tuhaf. Bakışı da birden yanan lâmbadan kamaşmışa filân benzemiyor. Ya

ağlamış, ya da ağlamak üzere olan çocukların yüzü bu. Yatağın içinde oturmuş. Transistörü kucağında. Dersin ki, bir yerini kırmış radyosunun, ya da bozulmuş belki, nerdeyse ağlıyacak koskoca adam.

«Ne oldu sana, paşam?»

«Hiç. Açmışım radyomu, şurda dinleyip duruyorum. Ansızın, bu... -eliyle duvarı, komşu odayı gösteriyordu,- ızbandut çıkageldi. Burun delikleri çifte namlusu gibi. Bir takaza, bir öfke. Yiyecek beni nerdeyse...»

«E ne istiyormuş senden?»

«Ha?!»

«Ne diye yemek istiyormuş seni?»

«Fazla açmışım radyoyu. Duvarı yumruklamış, yumruklamış, duymamışım. Burası langırt kulübü müymüş, hastane miymiş? Bir de üstelik Belgradı dinliyormuşum! Çattık.»

«Allah allah, ona ne? Fazla açmışsan, özür dilersin, kısarım dersin...»

«Dedim. Ama halden anlayan kim? Yapıştı transistöre, o çeker, ben çekerim... Baktı sökemiyecek, ipine yapıştığı gibi, kulağımın pilini söküp götürdü!»

«Nee, delirmiş mi bu adam?»

«Bilmem. Ben de şaştım. Tabancam yanımda olsaydı, vallahi vururdum seni! demesin mi bana!»

«Hah, işte bir bu eksikti!»

«Ben de, bana bak dedim ona, ben de iyi olup da bir çıkarsam buradan, haniya sıçan deliğine girsen, günün birinde seni bulup...»

«Yok canım, daha da neler! Siz incir çekirdeği doldurmaz iş için birbirinize kıymaya kalkmışsınız.»

«O başladı.»

«Peki, nerde şimdi pil?»

«Dedim ya, söküp götürdü demin. Hadi, şim-

di dinle radyonu bakalım dedi.»

«Ben şimdi gider getiririm.»

«Kuzum, kolla kendini..»

Yazar ağır ağır çıktı. Komşu kapıyı doğrudan doğruya açtı, iki üç adımda iç kapıya varıp hafifçe tıkladı ve içerden yanıt almadan girdi.

«Pili verin!»

Adamın kılcal damarları fiske fiske patlamış yüzü bocur gibi kızardı:

«Getirin transistörü, alın pili!»

«Transistörümüzü de getirmeyiz, pilimizi de alırız!»

«Siz kim oluyorsunuz?»

«Ben hasta generalin yaveriyim.»

«Peki, o sağırsa, biz burda kulaklarımıza pamuk mu tıkayalım?»

«Bilmem. Yüksekçe çalmışsa sizi rahatsız edecek kadar, özür dileriz ama, adama ceza vermeye ve böyle kendisini işitmekten yoksun ederek ceza uygulamaya sizin hakkınız olmasa gerek. Yakınsaydınız...»

«Ama ben deli olacaktım burada.»

«Olmazsınız. İnsaflı olun her şeyden önce. Olun da, barış içinde yanyana yaşıyalım.»

«Yaşamam sizinle!» diye bağırdı adam. «Yaşıyamam öyle bok-boklavat adamlarla yanyana...»

«Yoo, beni boklavattan sayabilirsiniz ama, general hiç de öyle değil. O da sizin gibi harp-darp görmüş, hizmet etmiş...»

Ve yazar, masanın üzerindeki pili - sormadan - alıp kapıya doğruldu. Öteki arkasından bağırdı:

«Ben daha yarın sabah oda değiştireceğim!»

«Valla, koğuş değiştirseniz daha iyi olur. Nevrolojiye gidin.»

Tekrar odaya dönerken, avucundaki pilin, bir arı, bir ağustosböceği gibi cırladığını hissediyordu.

Generale gülümsiyerek yaklaştı ve avucunu açıverdi. Yarabbi, koskoca adamın o çocuk somurtkanlığı, birden yine bir çocuk neşesine dönüşmüştü. Ellerine sarılarak, içtenlikle teşekkür etti.

«Aman,» dedi sonunda, «neme gerek, artık çalmam!»

«Tam tersine,» dedi yazar, «çal şimdi çalabildiğin kadar, hem de iyice aç. Komşumuz yarın sabah oda değiştirecek!»

Akşam vizitesinde, nöbetçi doktor, yazarın bir de tansiyonunu ölçtü. Sonunda, kulaklığını indirip, kolbağını çözerken de sordu:

«Ne oluyor size? Yükselme var biraz.»

Nina daha önce davranarak:

«Hiç.» dedi. «Biraz adalet dağıttı yemekten önce burada. Ondandır.»

Akşam saatleri her zamankinden sıkıntılı geçiyordu. Ama, yazar, yaşamında her zorlu sıkıntısını beklenmedik bir sevincin izlediğine nice denemeyle inanır gibiydi. Nitekim, bu gece de sevinç gecikmedi. Yatma vakti yaklaşırken, Nina ansızın girip muştuladı:

«Hadi bakalım, sayın yazar, beklediğin oldu: Kotsev telefona çağırıyor seni!»

Yazar, koridorda koşar gibiydi. Ve bu, kriz geçirdiğinden beri ilk koşmasıydı.

●

Çoktan el-ayak çekilmiş koridorda, telefondan dönerlerken, yazar, hafiften sendelediğinin, Nina'nın da bunu sezerek yumuşacık bir sokuluşla koluna giriverdiğinin ayrımında değildi. Koridora değil de, bir bahar günü kıra çıkmış gibi, ıtırlı bir havayı, ilk çiğdemlerin ılık rüzgârını ve güneşini yudumlarcasına, başı yukarda, kumral perçemi alnın-

da, dalgın ve biraz da esrik, yürüyordu. Daha doğrusu yürütülüyordu. Koridorun hastaneler için tipik lizol kokusu şimdi silinivermiş, bunun yerini içinde uç veren baharın yeşili ve Nina'nın böylesine yakın soluğu, ak-pak yumuşaklığı almıştı. Ayağındaki terliklerle artık kimbilir kaç yılın betonuna değil, bu mozayıkta bitivermiş çayır - çimene basarak yürüyor, bir boy yeşil boyalı duvarların arasından değil, yukarısından salkımlar ya da Japon gülleri sarkan iki yanlı çitlerin arasından, bir çiçek tüneli içinden geçiyor gibiydi. Burun kanatları kıpır kıpır ve alabildiğine açık. Kesintili ve titrek aşamalı bir soluk alışı var. İçi içine sığmadığı belli. Nina'nın ikidir sorduğunu da işitmiyor. Ama Nina kolunu hafifçe sarsarak sorusunu üçlüyor :

«Çok mu heyecanlandın?»

«Haa?!» diyor yazar, yuvarlanıp gittiği yerlerden dönüp gelircesine. «Ne dedin Nina?»

«Oooo,» diyor Nina, «artık sen de general kadar ağır işitiyorsun! Hem bağırma o kadar. Sesin de kalk borusu gibi zaten...»

«Hoşgör Nina, ne haldeyim, bilemezsin.»

«Biliyorum. Çok heyecanlandın.»

«Elbette. Tersini söyliyemem.»

«Ah, benim yerimde olup da kendini bir seyredebilseydin telefonla konuşurken. Yarabbi! Senin gibi yazar olsaydım, söz sanatıyla çizebilseydim o görünüşünü...»

«Nasıldım Nina? Çok mu gülünç?»

«Bir kere, bütün dikişinle, omuzlarınla, telefon alıcısını tutan elinle, ne bileyim, belki acınacak kadar zayıf, yıkkın, hasta bir görünüşün vardı... Ama yüzün, yarabbi, öteki uçtan yüzbaşının sesini duyduğun andaki yüzün, hele gözlerin, birden ışıldadı, diriliverdi. Tek sözle, bayram vardı yüzünde. Giderek...»

«Sen düpedüz yazar gibi anlatıyorsun beni, Nina! Sonra, giderek dedin, ötesi?»

«Giderek, karmakarışık bir yüzün var aslında. Çokça acı çekmişlerin yüzü. Ama o anda birden öyle değişti, öyle yumuşadı, öyle aydınlandı ki yüzün, bana bile değme sempatik göründün...»

Yazar durup Nina'nın elini kavrayıverdi:

«Ya şimdi?» dedi, «Şimdi nasıl yüzüm?»

«Şimdi mi? Dosdoğru söyliyeyim mi?»

«Söyle.»

«Şimdi yine karmakarışık, yine acı kara, yine fazla ciddi...»

«Haklısın Nina. Ama bilsen, bu telefon konuşmasının, yüzbaşının bu jestinin benim üzerimdeki etkisinin ne olduğunu bir bilsen... Anlıyamazsın ki... Daha doğrusu anlatamam ki...»

«Hiç anlamıyor değilim. Ama anlatabilseydin.. Zira romanında kaldığın yerden ötesini ben de merak ediyorum.»

«Yüzbaşı da onu dedi telefonda. Hele şu karantina kalksın, hemen gelecek. Olanağını bulursa, her gün gelecekmiş. Birbirimizi göremediğimiz şu yirmi yılı anlatmamı istiyor kendisine...»

«Sen de başüstüne yüzbaşım dedin değil mi?»

«Evet, başüstüne dedim, işittiğin gibi. Memnuniyetle dedim. Ödev sayarım dedim. Yeter ki...»

«E, yeter ki?»

«Yeter ki, generalin dediği gibi, deriyi tuzlamak olmasın burda.»

«Daha da neler!»

Nina yazarın hırkasının kalkık yakasını düzeltti. Sonra yine koluna girip yürütmek istedi. Ama yazar bir daha duraladı. Söyliyeceği vardı :

«Gerçekten mutlu olacağım bu adamı görmekle!» dedi. «Düşün. Çocukluğumda, babamın Balkan Harbi'nde Lüleburgaz'da bir Bulgar kurşunuyla

yaralandığı sokulmuş kafacığıma. Sonra bana coğrafya ve tarih derslerinin tanıttığı Bulgar, hep «düne kadarki çobanımız» olarak tanımlanmış ve çizilmiş. Öyküde beni ilk kamçılayan çok usta bir yazarımız da, «Bomba» adlı öyküsünde, Bulgarı, alıkıran başkesen bir Koştanov olarak çıkarmış karşımıza... Demem o ki, Türkiye'den çıkmamız ve Bulgaristan'a sığınmamız söz konusu olduğu gün, düşümün ortasında oturup duran bu Bulgarların hiç birinin kıyıcı bir kıpırdanışiyle rahatsız olmadım. Ve sınır garnizonunda gözlerimin bağını çözdükleri anda, karşımda, çok merak ettiğim yeni Bulgaristan'ın çok merak ettiğim yeni Bulgarını gördüm. Yüzbaşı Kotsev'di bu yeni Bulgar. İlk izlenim çok önemli. Öyle ki, babamı yaralıyanı da, tarih ve coğrafyanın tanımladığı «çoban» ı da, öykünün «alıkıran» Koştanov'unu da bu Kotsev itip çıkardı belleğimden. Üçünü de ayakları altına alıverdi. Ve o gün bu gün, yeni Bulgarın ilk canlı simgesi olarak kendisi yerleşti oraya...»

«Bu adam seni büyülemiş sanki...»

«Sankisi yok. Aynı görüşü paylaşmanın, yoldaşlığın büyüsü olsa gerek bu.»

«Ama bu herhalde karşılıklı bir şey. Bıraktığın ilk izlenimle sen de onu büyülemişsin besbelli.»

«Belki.»

«Belki değil. Kesenkes öyle. Benim artık sende şeytan tüyü, ya da tılsımlı boncuk filân olduğuna da inanasım geliyor.»

«Neden?»

«Şımarma ama, burda bütün personel ısındık sana çabucak.»

«Öyle mi? Bu sözünle okşanmadığımı söyliyemem, Nina.»

«Düşün. Bizim tarihimiz de esirci bir Türk oturtmuş düşümüzün ortasına. Türk denince, ya-

kın geçmişe kadar, yedisinde veya yetmişinde olsun, her birimizin gözünde Osmanlının başıbozuğu, sipahisi, yeniçerisi canlanırdı. Düpedüz cellât olarak...»

«Evet. Tarihsel koşullanma bu.»

«Bugünkü Bulgarda bu koşullanma biraz değişerek devam ediyor. Yani o da komşuluk kesiminde yeni Türkiye'yi, yeni Türkü görmedikçe, ders kitabından belki silinebilir ama, masalından ve türküsünden bu ezgi heyulâsını, bu cellâdı kolay kolay çıkaramıyor. Türkün yalnız kahvesi değil, kendisi de, ancak Türklerle kaynaşarak yetişen Bulgarlarda sıcak bir çağrışım yapabilir...»

«Tarihten tuğla kıpırdatılamaz Nina. Ama bütün iş değişmekte olanı ve değişeni de görebilmekte...»

«İşte değişmenin bir örneği de sensin. Sözgelişi, Kotsev senin üzerinde ne etki yapmışsa, sen de benim üzerimde, belki oda arkadaşın general üzerinde aynı etkiyi yapıyorsun. Benim belleğimdeki Diyarbekir'i, Osmanlı öcüyü, kıyıcılığı, kabalığı da sen çiğniyorsun. Sanıyorum ki, bu her şeyden önce senin karın için de böyle...»

«Öyle. Tanıdıklarım arasında, beni belleğinden koğduğu Osmanlının yerinden başka, kocası olabilecek erkeğin yerine de oturtabilen ilk Bulgar kadını o...»

Nina bakışıyle yine birden şeytanlaştı :

«Doğrusu ya, karınızın yazgısına hiç de imrenmiyorum!»

«Düşündüğün nedir, bilmem ama, karımın benden yakınabileceğini sanmam.»

«Öyle olsa bile, yine de mutlu bir kadın sayılmaz, çünkü onun için Türk esareti devam ediyor!»

«Bunu bir gün kendisine sorabilmeni isterdim.»

«Şaşıyorum. Geldiğinizin daha yılı dolmadan, Bulgarcanız da on sözcüğü geçmezken, elini nasıl istiyebildiniz karınızın?»

«Hiç de şaşılacak şey değil bu. El istemek için söze ne gerek var? Eller her dili bilir, Nina...»

Odaya girdiler. İçerde yalnız generalin başucu lâmbası yanıyordu. Uyur gibiydi. Dudakları yine çorba üfler gibi uzamıştı.

Nina karyolanın ayakucunda durarak, yazarın yatağa girmesini bekledi. Alnındaki ufacık haç'ı yaralı bir güvercin izini andıran kepini düzeltti. Ve fısıldadı :

«İyi geceler.»

«Mersi Nina. Sana da olaysız, ölüsüz bir gece nöbeti!»

«Yavaş. Generali uyandırma...»

«Uyumuyorum kızım.» dedi general ansızın. «Kapatıyorum gözlerimi ama, rahat yok, hemen bizim öfkeli komşu gelip dikiliveriyor karşıma. Ürküntüsü gitmedi daha içimden. Çok canım sıkılıyor.»

«Değmez canım, her şey geldi geçti.»

«Hem,» dedi yazar, «nasıl olsa yarın oda değiştirecek...»

«Vazgeçti.» dedi Nina. «Ben vazgeçirdim.»

«Nasıl olur?»

«Oldu işte. Senden söz ettim. Anlattım kısaca, Türk olduğunu, yazar olduğunu... Propagandanı yaptım yani. Pişman...»

«Sanmam.»

«İnan. Giderek, senin kitabını bile okumaya karar verdi. İyi ki hatırlattın, ver şunu lütfen.»

Kitabı general uzattı Nina'ya ve tembihledi :

«Ben kaldığım yere bir kâğıt koymuştum, söyle de, dikkat etsin, düşmesin kâğıt.»

●

Kotsev'le görüşecekleri Pazar'a üç gün vardı. Bu üç gün boyunca, yazar, Şarlo'nun anı kitabından başını kaldırmadı. General 39 ateşle gece gündüz sayıkladı. Radyosu boyuna sustuğu için de, komşu odadan, duvarı yumruklayan filân olmadı. Ve anlaşılan, kızık komşu da enikonu okumaya dalmıştı.

Pazar sabahı, yazar, sakal tıraşı olurken kapıyı usulca açarak Nina süzüldü içeri. Şarkılı ötüşüyle birkaç anlam daha katabildiği bir «günaydın» çekti.

«Ah,» dedi yazar birden dönerek, «sen nöbetçi değildin ya bugün?»

«Değildim ama, arkadaşımla değiştim, onun nöbetini aldım.»

Yazar bunun nedenini gözleriyle sorar gibi oldu. Ve Nina tabureye ilişip, dolgun dizlerini ikiz ayva gibi bitiştirerek, yanıtladı :

«İzin verirsen, bugün Kotsev'le buluşmanıza tanık olmak istiyorum.»

«Beni yine duygulandırdın, Nina. Ama sormaktan kendimi alamıyacağım: Bunda oğluyla gelir ümidi de var mı?»

Nina kızarıverdi ve yine «görürsün sen» anlamında parmağını salladı. Ve sözü de çabucak değiştirdi :

«Nasılsın bu sabah?»

«Yeniden doğmuş gibiyim Nina. Apaydınlık düşüncelerle uyandım. Kafam dinç, dönme filân yok. Ağzımda da o zakkum acısının yerine bir çağla bademi tadı.»

«Bravo!»

«Koridorda yalnız başıma yürüyeceğim bugün, görüşme odasına giderken.»

Ve günün ilk adımlarını atmak üzere koridora çıktığı zaman, komşu odanın kapısı da aynı anda açılmıştı. Öfkeli komşu, içinin ve dışının bütün şirinliğini yüzünde toplama çabasiyle, olağanı aşan bir eğilişle yazarı selâmladı. Sonra hemen elini kavrayıp sıktı. Öbür koluyla da yarı kucaklayıp, sırtına pat pat vurdu. Ve koluna giriverdi :

«Unutun rica ederim!» dedi. «Bir yanlışlıktır ettik işte. Geri alıyorum şimdi sözümü : Senin gibi Türkle bal gibi barış içinde yanyana yaşanır!»

Daha üç adım atmamışlardı ki, öteki komşu odadan çıkan hastabakıcı İvan karşılarına dikildi. Mıhlanıverdi. Ne ileri, ne geri! Belki de ömrünün en büyük hayretiyle ağzı açılıp kalmıştı. Neredeyse, elindeki dolu ördeği düşürecekti!

Yazar ve artık dostlaştıkları komşu kolkola geçtiler. Bir boy volta, iki volta derken, üçüncüsünde, yazar onu çekip odaya soktu. Generalden özür dilesin diye. Bu «emekli çocuklar» ın «Bir yanlışlıktır ettik, pişmanım...» filân diyerek el sıkışmaları görülecek şeydi.

●

Öğle yemeğinden sonra, görüşme saati yaklaşırken, Nina ütülü bir temiz pijama, bir de yakası, cep ağızları ve yenleri baklava baklava dikişlenmiş bir uzun hırka getirdi. Yazarın hazırlanmasına, çocuğunu okula gönderecek bir ana özeniyle yardım etti. Saçını taramasını da sevecen bakışlarla seyretti.

«Bu saçlarla sana elli yaşında demeye kırk tanık ister. Bir tek ağarık yok.»

«Berberim de hep öyle der, Nina. Arkadaşlarım da imrenirler.»

«Hakları var. Şimdi şu hapları da yut bakalım.»

«Bu ne, bu yenisi?»

«Hap işte. Fazla duygulanmıyasın diye...»

«Yoksullaştırma hapı desene.»

«Anlıyamadım?»

«Duygulanmayı, duygusallığı aldın mı benden, geriye ne kalır? Yoksullaşırım, bütün zenginliğim gider, a Nina!»

Generalin durumu daha da ağırlaştığı, kızı ve belki başkaları da geleceği için, odada kalabalığı arttırmamak düşüncesiyle, Kotsev'le görüşmeyi koridorun sonundaki holde yapmayı kararlaştırdılar. Vakti gelince, Nina yazarı oraya kadar götürüp, birkaç palmiye saksısının süslediği köşedeki koltuklardan birine oturttu.

«Bekle burda biraz, Kotsev'i aşağıdan ben getireceğim.» dedi.

Böyle beklemeleri oldum bittim sevmezdi yazar. Birden içi içine sığmazlıkla bunaldı. Sağ topuğunu azıcık kaldırıp, dizini düzara sallamaya başladığının ayrımında bile olmadı. Eli cebine gitti. Sigaraya uzanmaydı bu. Ama artık iki yıla yakın bir zamandır, yalnız bu hırkanın değil, hiç bir giysisinin cebine sigara girdiği yoktu. Ortadaki masanın üzerine serpiştirilmiş dergilerden birine uzandı isteksizce. Renkli kapağa bir göz atmasıyle, hiç açmadan yine yerine bırakması bir oldu. Böyle beklemelerde, bazı dairelerin, doktorların, dişçilerin bekleme odalarında, otel fuayelerinde, terminallerde, ne zaman gazete veya dergi okumuşsa, karikatürler bir yana, bütün çabasına karşın, hiç bir yazıdan bir şey anladığını anımsamıyordu.

Bereket versin, tesbihini hırkasının sol cebine atmayı unutmamıştı odadan çıkarken. Taneleri ikişer ikişer aktarırken, durumu kurtarmış gibi bir

rahat soluk almaya çalıştı. Merdiven başında, bir grup görüşmeci arasında generalin kızı ve torunu da göründüler. Kız koridoru geçerken başiyle bir selâm verdiyse de, yazar bakar kör dalgınıydı, ayrımına varamadı.

Çok geçmeden ansızın doğruluverdi. Merdiven başında Nina ile Kotsev görünmüşlerdi! «Ooooo!» demeye daha uzaktan başladılar. Holün orta yerinde sarmaş - dolaş olarak öpüştüler. Sonra çözülüp bakışarak, bir daha sarmaştılar.

«Yahu, Kotsev, bu ne değişme böyle? Sokakta görseydim seni, zor tanırdım hani...»

«E, az yıl mı geçti aradan?»

Yanyana oturdular. Nina da karşılarına ilişti. Güleç ve akıllı bir dikkatle, hiç bir ayrıntıyı kaçırmadan, nedense ilginç saydığı görüşmeyi izlemeye başladı.

«Yoo,» dedi Kotsev, «İyi görüyorum seni, rengin filân yerinde maşallah...»

«Güz yaprakları da öyledir, azizim. Düşmeden önce renklerine diyecek yoktur.»

Kotsev, ağzına doğuştanmış gibi yakışan altın dişiyle gülümsedi :

«Karamsarlık yok, değil mi?»

«Yok ya. Burda istesen de karamsar olamazsın. Nina varken...»

«Nina?»

«İşte!» diye gösterdi yazar. «Benim koruyucu meleğim. Tanışıyorsunuz önceki haftadan. Görüşme defteriyle senin ilk mesajını o getirdi bana. Son günlerde seni az konuşmadık ikimiz...»

Kotsev, Nina'nın gözlerini aradı. O utangaç, başını eğmiş, konçlu lâstik potinlerinin burunlarından görünen ayak uçlarına bakıyordu.

«Ama,» diye ekledi yazar, «herhalde sana dargın içten içe...»

«Neden?»

«O gün oğlunla gelmişken, bu defa niçin böyle...»

Nina ötesini söyletmeden, tatlı sert mırıldandı :

«Seni yalnız bırakınca doktorun darılmayacağını bilsem, ben şimdi burdan kalkıp giderdim.»

«Öyle mi?» dedi Kotsev. «Gelecek hafta bu falsoyu yapmam» - Ve Nina'yı kurtarmak için sözü değiştirdi : - «Nasıl şimdi durumun, ne diyorlar, hastalığın nedir?»

«Angina pektoris... Tansiyon da yüksek.»

«Devrimci hastalığı.» dedi Kotsev. «Daha doğrusu...»

Ansızın açılan koridor kapısında bir hastabakıcı göründü ve telâşla Nina'yı çağırdı. O da yay gibi yerinden fırladı ve koştu. Başbaşa kaldılar.

«Ee, sen nasılsın?» dedi yazar. «Popov'tan öğrenmiştim, gazetecilik okumuşsun, öyle mi?»

«Öyle. Teşekkür ederim, iyiyim. Ama beni bırakalım. Sen kendinizi anlat. Siz ne yapıyorsunuz? Üçüncü arkadaşını, romanındaki adıyla Üçüncü'yü birkaç yıl öncesine kadar görüyordum. Derken o da kayboldu.»

«Kaybolmadı. Benim geldiğim yerlerde...»

«Ya ikinci?»

«O da Bulgaristan dışında.»

«Bir bakıma, iyi. Üçünüz de cephedesiniz demek.»

«Safımızdayız. Ve ben şimdilik yaralı olarak üssümdeyim, ikinci vatanımdayım yani.»

«Görüştüğümüze çok seviniyorum. Ötekileri zaman zaman gördüydüm buralarda, ama seninle bir türlü buluşamamıştık bunca yıldır... Unutmadın sanıyorum...»

«Sınırdaki günlerimizden aklımda bir sen kal-

dın, Kotsev. Bir de o Türkçe bilen dilmaç subayın senin. Neydi adı?»

«Acemski'yi mi diyorsun? Sorma. Bir kaza geçirdi sonraları. Sınır görevinden ayrıldı. Varna'da gemilerde çalıştı bir süre. Ve bir gün... karısı gelip buldu beni Sofya'da: «Acemski sizlere ömür!» - Kotsev ansızın davranarak elini iç cebine attı. - «Sınıra dair bazı belge ve resimler varmış terekesi arasında. Kadıncağız onları getirmiş bana. Aralarından bir de bu resim çıktı. Bak bakalım, tanıyacak mısın?»

Yazar baktı. Şaşılası iş! Bir grup erin arasında, gözleri bağlı üç sivil adam vardı fotoğrafta. Nasıl tanımazsın? Ortada İkinci. Sağda kendisi. Solda da Üçüncü. Gözleri, bakışları olmadığı için resimde, duruşları iç dünyalarından haber vermiyor. Ancak, gözbağlarının dışında kalan yüz çizgilerinde zar - zor yakalanır bir arayış, bir bekleyiş anlamı...

Yazar aynı arayış ve bekleyişle yüzbaşının yüzüne baktı. Gözleri, o bağlar yeni çözülmüş gibi buğulu, kamaşıktı. Sağ dizi, bir motoru, belki kafasındaki motoru işleten bir pedal çevirircesine yine kıpırdıyordu.

«Acemski'nin işi bu.» dedi Kotsev. «İlginç bulmuş gelişinizi. Garnizona yaklaştığınız sırada çekmiş bu resminizi anlaşılan.»

«Kötü de etmemiş hani. Değerli bir anı bu. Bize bundan daha büyük armağanın olamaz.»

«Ne yazık ki, özel arşivimde... ve bir tek. Ve şimdi değil, bir gün memleketinize dönerken alacaksınız benden bu armağanı. Olur mu?»

«Olur Kotsev. Sağol.»

Ötesi, yirmi yılın anlatımını kararlaştırdılar. Kotsev artık günaşırı, belki de her gün, aksatmadan gelecekti. Odada, bahçede, nereyi tenha bulurlarsa orada oturacaklar, ve yazar tüm göçmenlik

yaşantısını anlatacaktı.

«Tıpkı, sınırda, yaşamının Türkiye kesimini anlattığın gibi.» dedi Kotsev. «Gün gün...»

«Bu seferki, görüşme görüşme bölünecek herhalde.»

«Orası senin bileceğin iş!»

«İyi ama, neyi anlatmalıyım bu göçmenlik kesiminden? Omurga ne olmalı anlatımda? Bu düşündürüyor şimdi beni.»

«Politik göçmenler olarak yetişmeniz, oluşmanız yeterli bir omurga bence. Bu yetişme, herhalde pürüzsüz, sancısız geçmedi değil mi?»

«Sekreterlikten, küçük burjuva alışkanlıklarından çekmediğimiz kalmadı, Kotsev. Bence, bunlardan nasıl kurtulduğumuz, kurtulduysak eğer, omurgası olmalı anlatacaklarımın. Ve yirmi yıllık yaşantının bu dalı, bir yandan da benim kişisel yaşantımdaki acıyla örülmeli.»

«Demek ki, lokmanın acılığı devam ediyor?»

«Tersini söylemeye dilim varmaz.»

«Elbette. Burada da kendine sadıksın, gerçekçisin, beklediğim gibi.»

«Başka türlü olamam da Kotsev. Sana, bizim koca Nazım'ın dediği gibi, 'Kardeş evi'nde insanın kendi evinin neden unutulmadığını açıklamaya çalışacağım.»

«Seni dinlemek gerçekten mutluluk olacak benim için.»

«Ben de mutlanıyorum, çünkü bura için de, memleketim için de bir ödevi yerine getirmiş olacağım. Rapor vereceğim yani.»

«Peki, yarın başlıyor muyuz?»

«Hay hay. Sınırdan. Kaldığımız yerden...»

Kotsev öğleden sonra üçü geçerek geldi. Generali oksijen çadırına aldıkları, damarından glikoz vermeye başladıkları için, odada görüşmeleri olanaksızdı. Nina bahçeye çıkmalarını salık verdi. Yazar, hırkasından başka, paltosunu da omuzlarına aldı. Yazdan kalma bir alacalı güneşte, akağacın altındaki sıraya oturdular.

1

Popov'un «halk bağı»ndan topladığı üzümleri yedik yemedik, kamyonumuz küme küme ışıkları tülleyen bir sis denizine daldı. Bir kente yaklaşıyorduk. Silâhlı erlerden biri «Topolovgrad» dedi ve Türkçesini de ekledi : Kavaklı. Bucaktı herhalde o zaman.

Bir iki sokağa girip çıktı kamyon ve açık kapısından elektrik ışığının sokağa vurduğu iki katlı bir taş yapının önünde durdu. İndiler. «Savet burası!» dedi yine o er. Savet'in milis karakolu kesimiydi daha doğrusu. Önce Popov'la ikisi girdiler komutanın odasına. Verecekleri belgeleri vermiş, diyeceklerini demiş olmalılar ki, hemen arkasından üçümüzü içeri aldılar.

Komutan sivildi. Yüzü, iki yanından kıstırılmış, fazlaca sıkılmış gibi, ipinceydi. Bizi bakışıyla şöyle bir tarayıp, eliyle yer gösterdi. Kâğıtları birer kez gözden geçirerek aktardı. Aynı erin aracılığıyle, hangimizin gazeteci, hangimizin yazar olduğunu sordu. Birer birer doğrulup boy gösterdik. Popov'la, pek uzatmadan «taka - tuka» deyip sözü bağladılar.

Topolovgrad'da kalıyorduk. Geceyi burada geçirecek, sabahleyin Elhovo üzerinden trenle Burgaz'a gönderilecektik.

İş böylece kararlaştırılınca, Popov ve arkadaşlarının eşliğine artık gerek kalmıyordu. Sevimli delikanlı, kumanyamızın ve üzümlerin artıklarını bir paketle elimize sıkıştırdı. Ve kırk yıllık dost sıcaklığıyle ellerimizi sıkarak çıktı. Dışarıda kamyon, odanın içindeymiş gibi, yırtıcı bir gürültüyle yürüyüp uzaklaştı.

O geceden aklımda kalan, bir Edirne'nin o yere düşmüş yıldızlı göğü andıran ışıkları, bir Popov'un silâhını kucağıma bırakıverişi, bir milis komutanı sivilin ipincecik yüzü, bir de yattığımız odaya götürülürken geçtiğimiz koridor duvarına dayalı panodaki portresinde Stamboliyski'nin burma bıyıkları... Bir asker karyolasında, hep bu saydıklarım birbirine karışarak, dönüp durdum. Kapının dışında, nöbetçimiz olduğu anlaşılan bir milisin kabaralı ayak sesleri vardı. Epeyce geç uyumuşum.

Sabahın alacasında sağıma dönerken, bir gözümü aralayıp baktım, bizim İkinci doğrulup oturmuş karyolasında, battaniyeyi de sırtına almış, sigara içiyor. Biriktiği, dolduğu ve patlamak için birimizin uyanmasını beklediği besbelliydi. Birden homurdandı :

«Helâya koridorun sağından çıkılıyor. Avluda. Ama istasyon helâsından berbat. Milis de arkamdan gelince, ben her şeyden vazgeçip döndüm. Siz ne yaparsınız, bilmem...»

Uykulu uykulu yanıtladım :

«Su yoksa, gazete kâğıdınnan ben de gitmem.»

Üçüncü yüzünü örten battaniyeyi çekiverdi :

«Ne o?» dedi. «Beylerimize alafranga oturaklı, sıcak sulu şey mi gerek?»

«O kadarı değil ama, hiç olmazsa ayak basılacak yeri olsun be birader!»

«Peki, babamızın evinde... yani, nedir?»

«Uzatmıyalım canım...»

Uzatmadık. Saat yediye doğru iri bir çaydanlıkla adaçayı getirdiler. Sınır garnizonundaki çaydan pek ayrımı yoktu. İkinci içmedi. Belki, yine babamızın evinden söz açılmasın diye, hiç bir şey de söylemedi.

Dokuza doğru, genç iki sivilin eşliğinde bir cip arabasiyle Elhovo'ya hareket ettik. Bu da geceden kamyonla yaptığımız yolculuk kadar sürdü aşağı yukarı. Knajevo köyüne kadar bağlıklar arasından, ordan öteye de hep Tunca boyunca yol alarak, Elhovo'ya girdik. Cip bizi tam garın önünde indirdi.

Gar alanı epeyce kalabalıktı. Birkaç katırın çevresinde yük indiren köylüler vardı. Bir ara dilimce konuşulduğunu işittim çevremizde. «Ah, Türkçe konuşuyorlar!» diyerek dönecek oldum. Eşliğimizdeki sivillerin şişmanı, eliyle yumuşacık iteledi beni arkamdan. Anladım ki, duralamak yok, konuşmak da yasak başkalariyle. Özcesi, tutuklu gibiyiz.

Elhovo'dan, öğleye doğruydu galiba, hareket edinceye kadar, sonra da bir özel kompartımanda bütün tren yolculuğumuz boyunca, ben artık ağzımı açmadım.

Kompartımanın penceresinden görünen doğa, geçtiğimiz istasyonlar göz ve gönül doyurmuyordu. Yambol garında tanık olduğumuz bir yeni kur'a gönderme töreni bile pek ilgimizi çekmedi. Aramızda konuşmanın da tadına varamıyorduk.

Tutuklu olmak neşemizi kaçırmıştı. Giderek aramızda da konuşmaz olduk. Yarışırcasına sigara içiyorduk. Sivillerin zayıfı da tiryaki olduğu için, bir şey diyemedi, ama şişmanı Burgaz'a kadar duman-

la epeyce tütsülendi, arada bir de kompartımandan çıkmak zorunda kaldı.

Akşamüstü, Burgaz'ın gardan başlıyan ana caddesinden, biz önde, eşlik edenler de arkada bir grup olarak geçeceğimizi sanıyorduk. İyi ki öyle olmadı. Şişman burada insaflı davrandı. Beş arkadaş gibi geçtik. Bizi, on dakika sonra vardığımız il konağının ana kapısından değil, onun ötesindeki sac kaplı ve kemerli koca kapının kanat gözünden içeri aldılar. Maltataşı döşeli bir avlu. İki kat merdiven çıktık. Artık birkaç yazı masasının bulunduğu büyükçe bir odadaydık. Belki komiserdi, belki sıradan bir milis görevlisiydi, bilmiyorum, zayıfça ve yaşlıca bir sivil, yerinden kalkarak karşıladı bizi. Ellerimizi de sıktı.

Formalite gereği, her birimizi sorgulaması uzun sürmedi. Sonra diğer formalitelere geçti. Önce soğuk karşılanacağını kestirdiği formalitelerden ötürü özür dilercesine, bunların kaçınılmazlık olduğunu söyledi tutuk bir Türkçeyle. Yüzünde hiç silinmiyecekmiş izlenimi veren bir gülücük vardı. Bu gülücükle alıyordu adamı. Sınırda olsun, gümrükte olsun, güvenlik organlarında olsun, bu tür formalitelerin ilk anda yadırganan şakasızlığını bu gülücüğüyle hissettirmiyor gibiydi.

«Elbette silâhınız yok... Kaleminizden başka?» dedi.

Adamda besbelli gülmece sezgisi vardı.

İstendiği gibi, ceplerimizde - hele kesici araç olarak - ne varsa, çıkarıp masaya koyuyorduk.

«Lütfen,» dedi bu arada, «kıravatlarınızı da, bel kayışlarınızı da... »- Ve gülmece sezgisini yine gösterdi : - «Uyku saatlarında nasıl olsa gerekli değil bunlar...»

Değildi evet. Gözaltına alınan kişi, kıravatı da,

bel kayışını da, ayakkabı bağcıklarını da gereksinecek değildi.

«Rica ederim,» diyordu adam, «bu andan itibaren sağlık ve iyiliğinizden sorumlu olduğumuz için, bir kural gereği, bir kaçınılmazlık bu... Anlıyorsunuz ya...»

Anlıyordum. Yüzümden bir yangın yalazı geçiyordu. Sersemlemiştim. Düşlüydüm. Adamın her «lütfen» i, her ricası, gülücüğü, esprileri, bir çağrışım hızıyla beni kâh iki yıl kadar gerilere götürüyor, kâh yine alıp geri getiriyordu. Bu dakikaların her anını, bir Ankara'da 1947 yılı Haziranında götürüldüğüm Birinci Şube «Komünist Masası» nda, bir de burada, bu odada ceplerimi birer birer boşaltırken iki kez yaşar gibiydim.

Oradaki polis görevlisi pıtraklı bir sesle, «Ulan, sen!» diye başladı. Buradaki milis görevlisi «siz» le, «günaydın» la, «buyurun» la. Oradaki ana - avrat söğdü, «Gidi orospu çocukları, kökünü kurutacağız sizin gibi komünistlerin!» dedi. Buradaki «lütfen... izin verirseniz... mümkünse...» diyordu. Oradaki «Alın götürün şunu fotoya!» buyurdu. Buradaki «bizim yanımızda hapis değil, konuksunuz» diyordu. Ansızın bir şey şırakladı yüzümde. Tokat değil. Orda önlü - yanlı resmimi çeken fotoğraf makinesi deklânşörünün şıraklamasıydı bu. Buradaki aynı anda çaktığı bir kibritle sigaramı yakıyordu. Oradaki «Bas bakalım şuraya!» dedi. Parmak izimi alıyordu. Buradaki «Buyurun, şuraya oturabilirsiniz.» diyordu. Oradaki zile bastı. Buradaki de zile bastı. Oradaki içeri girene «Fişleyin!» dedi beni göstererek. Buradaki içeri girenden dört kahve istedi.

Başım dönüyordu kahveleri beklerken. Kafamın içinde ziller çoğaldıkça çoğaldı. Bakırcılar çarşısından mı geçiyordum, kulaklarım mı uğulduyor-

du? Yüzümü soğuk bir ter kapladı. Elim kendiliğinden mendil cebime gitti. Yok. Bu arada cebimin köşesinde bir anahtar geçti elime. Çıkardım. Bir Yale kilidi anahtarıydı bu. Kapımın, Ankara'da bir daha dönmemek üzere terkettiğim evimin anahtarı. Hafifçe, biraz da güçlükle doğruldum. Cebimde unuttuğumu anlatmak istercesine bakarak, onu da masadaki öteberinin yanına bıraktım. Bu kıpırtımı izleyen adamın gülücüğü daha da yayıldı yüzünde. Ne yaptığımı gözleriyle sordu. Ben de kısaca bıraktığımın ne anahtarı olduğunu söyledim.

«Düşlerinizde evinize gidersiniz nasıl olsa...» dedi, «Anahtarınız cebinizde kalsa da olur.»

Oysa öyle değildi. Gerçekten unutulmuş bir şeydi cebimde bu. Anı değeri, anmalık değeri bile kalmamıştı. Bir daha önüne varacağım kapım olmadıkça, anahtarı neye yarardı? Kilidi yitik anahtar! Anahtarını yitirsen, kilidini değiştirebilirsin. Ya kilidi, kapıyı, yapıyı yitirirsen? O anahtar artık iyice gereksizleşirdi.

Sivil adam, yine özür dilercesine, geceyi ayrı ayrı odalarda geçireceğimizi, ertesi gün Sofya'ya gönderileceğimizi söyledi. Çağırdığı milis önce beni çıkardı. Kapıya doğrulurken, Üçüncü'müze gözüm ilişti şöyle bir. Gözlükleri masada olduğu için, bir kamaşık, bir örümcekli, bir hoş bakışı vardı.

Milisle yanyana aynı merdivenlerden indik. Aynı maltataşı avluda, ama gelişimizde girdiğimiz kapıya doğru değil, bu kez avluya doğru yürüdük. Bu yürümede pabuçlarıma iyice yığılan pantalonumu birkaç kez çekmekten kendimi alamadım. İçimi de çektim bir o kadar. Bağcıksız ayakkaplarla yürümenin bu kadar uygunsuz olduğunu yeni anlıyor gibiydim.

Milisle dipte zemin kata girdik. Bir beton koridor boyunca, bilmem kaçıncı kapıda durdu. Sürgü

tırakladı. Kapı hafiften gıcırdayarak açıldı. Girdim. Arkamdan kapıyı ve sürgüyü bir kez daha duydum. Milisin ayak sesleri uzaklaşıncaya kadar, odayı gözlerimle şöyle bir taradım.

Tavanda yirmibeşlik bir ampul yanıyordu. Dört beş adımlık odanın yarısından çoğunu bir tahta seki kaplamıştı. Sekide, solda, bir gocuğun altından kaplumbağa gibi kafasını çıkarmış, sakalı bıyığı karmakarışık bir adam bakıyordu. Sağdaki boş kesimde, sadece katlanıp üstüste konulmuş üç battaniye vardı. Ayakkaplarımı, hiç eğilmeden, topuklayarak çıkardım ve sekinin boş yanına çıkıp oturdum.

«Zdrasti!» dedi gocuğun altındaki.

Bu Bulgar merhabası «zdrasti» ye ne karşılık verilir, bilir miyim, elimle bir selâm verip, battaniyenin birini yastıklamaya koyuldum. Yüzümü dalamasın diye de, sırtımdan çıkardığım yeleğimi kapladım bigüzel üzerine. Yeleğin parlak saten astarı yumuşacıktı.

Çok geçmeden kapı açıldı. İki tas çorba bıraktılar bizim için. Soldaki, inanılmaz bir çeviklikle gocuğun altından fırladı. Çorba tasını sekinin kenarına çıkardı. Altına üçayak tabureyi çekip oturdu. Ve hemen kaşıklamaya başladı. Ben de biraz gecikmeyle aynı şeyi yaptım.

Bir ara, çorbadan sakalına bulaşanı elinin tersiyle silerek, bir şey sordu. Anlıyamadım. Kaşığı doğrulttu göğsüme, dürtecek kadar yaklaştırdı ve salladı. Anladım. Kimin nesi olduğumu soruyordu. Türk olduğumu söyledim.

«Ooooo,» dedi, «merhaba ba arkadaş!»

Merhabaya merhaba, ama ötesi yoktu. Türkçesi beş - on sözcüğü geçmiyordu. Fransızca konuşmamızı istedi. Ama benim Fransızcam da onun Türkçesi kadardı. Öyleyken, çorbalarımızı bitirin-

ceye kadar, birbirimizi öğrendik. Ona Türkiye'den kaçıp geldiğimi söyledim. Eliyle bir nah yaptı, «aklına şaşayım» gibisine. Kendisi de bana Bulgaristan'dan Türkiye'ye kaçarken yakalandığını anlattı. Bu kez de ben ona bir nah çektim. Aklına turp sıkayım, Türkiye'de helva yağmıyor anlamına.

Biz bu Bulgarla bir garda buluşan, birbirine ters yönlerde geçişen iki tren gibiydik.

Yerime uzanıp da, battaniyeleri üstüme çekerken, «Bu gece tetikte uyumalı» diye geçiriyordum. Kafamda, bütün olayları ve tipleriyle yaşadığımız günü bir daha süzgeçten geçirdim. Bir süre tavan haritasiyle oyalandım. Haritanın hangi ülkesinde, hangi dağında, hangi ovasında, hangi yolunda kaldığımı kestirmeye çalıştım. Uyuyakalmışım.

●

Milis beni hücreden alıp maltataşı avluya çıkardığı zaman, vakit kuşluğa yakın olmalıydı. Hafiften bir güz güneşi vuruyordu avluya. Gözlerim kamaştı birden. Kırpıştırdım. Kamaşmayı giderip bakar bakmaz da, avluda arkadaşlarımı gördüm. İçimdeki belirsiz sıkıntı silkeleniverdi. Yüzümün çatıklığı hemen eridi, güleç güleç baktım ikisine de.

Daha birbirimize günaydın diyesiye, geceyi nasıl geçirdiğimizi sorasıya kalmadan, dün akşamki sivil beliriverdi birinci katın kapısı önünde. Üçümüze birden sesleniyordu :

«Başkan bugün yemek verecek size... Öğle yemeği. Balkan Turist'te... Ama önce...»

Önce, merdivenin sağındaki bir küçük odada, sakız gibi beyaz önlüklü bir berber, sırayla sakallarımızı aldı. Elimizi yüzümüzü bigüzel yıkadık. Tarandık. Kıravatlarımızı bağladık yeniden. Hani

ya, sınırdan beri kendimize böylesine çekidüzen verememiştik. Bir boyacı çağırtıp ayakkaplarımızı bile boyattılar.

Hazırlığı böylece henüz bitirmiştik ki, gencecik iki sivil girdi içeri. Akşamki milis görevlisi, bu gençlerin eşliğinde öğleden sonra Sofya'ya hareket edeceğimizi söyledi. Gençler, onun söylediklerini yarıbuçuk anlar bakışlarla izliyerek, ellerimizi sıktılar. Birincisi kumraldı. Gözlerimiz hemen hemen aynıydı. Kırmızı bir kıravat bağlamıştı. Ceketinin yan cebinden de bu kıravatıyla uyumlu bir mendil uç veriyordu. Öteki, daha kısaca ve kırmızı denilebilecek kadar kula tüylüydü. Hazır elbiseciden yeni alındığı besbelli bir kostüm giymiş, ceketinin üç düğmesini birden iliklemişti. Alt düğmeyi —gereği de yokken— iliklemeseydi, arka yanındaki tabancası eteğinin altında epeyce belirgin bir şişkinlik yapmazdı.

Avlunun o sac kaplı koca kapısının servis kanadından beş kişi çıktık. Genç siviller önden, üçümüz arkalarından, yine tutuklu - eşlikçi ilişkisi anıştırmadan yürümeye çalışıyorduk. Geçtiğimiz çarşının burcu burcu mısır kavurgası koktuğunu, çoğu çamaşırlı balkonlarda mısır bağlamları ve kırmızı biber dizileri asılı olduğunu anımsıyorum. Sonra bir şurupçu kızın önünde durduğumuz, sivillerin bize birer şurup içirdikleri, kızın şurup rengi gözleri ve dudağının ortasında da bir emik çürüğü aklımda kalmış. Bundan başka, bir kitabevi önünde yayakaldırıma kadar taşmış bir kuyruk, sonra paçalı güvercinlerin nerdeyse paçalarımıza dolaştıkları bir çınarlı alan var belleğimde. Bir de, önümden giden kula gencin sol bacağıyle nasıl aksadığı şimdi de gözümün önünde...

Başkanı, annacına bir kartal simgesi tünemiş iki katlı bir yapının önünde bulduk. /Üçüncü arka-

daşıma göre, adam başkan filân değil, düpedüz bu ilin güvenlik örgütü başkanıydı/. Bizi Balkan Turist restoranının kapısında bekliyordu. Tanıştırıldık. İlk sözü dilimizce «hoşgeldiniz» demek oldu. İçim daha bir açıldı. Adam otuzunda var yok. Sivil. Apoletsiz üniformaya benzer, önden sıra düğmeli, kapalıyaka bir ceket giymiş. Ne güleç, ne çatık. Ağırbaşlı ve olgun davranışlı. Türkçesi de sınırdan beri tanıdıklarımızın hepsinden iyice. Ayırttığı masaya kadar kendisi eşlik ederek götürdü bizi. Buyur edip oturttu. En son kendisi yerini aldı. Sigara uzattı. Ve giriş filân yapmadan, görevsel kimliğinden daha ilk sözde sıyrılıp çıkarak, konuşmaya başladı:

«Demek sınır geçtiniz siz... Kolay değil. Herkes kendi biçiminde bir sınır geçer hayatında. Bir ölüm - kalım çizgisi.. Geçmiş olsun.»

«Daha geçmedi..» diyecek oldum. Ötesini söyletmedi başkan. /Zaten Üçüncü de masanın altından ayağıma basmıştı./ Biliyorum demeye getirdi. O da formalite kaçınılmazlığına değindi.

Her sözünü anımsıyorum. Ama bu adam kendisinden hiç söz etmedi. Bizi, kimliğimizi de pek az sordu. Daha çok Bulgaristanı anlatmaya çalıştı. Ona göre, sosyalizmi kurmaya başlamıştı Bulgaristan ama, öteki sosyalist ülkelerin bazıları gibi bir hazır endüstri, ağır endüstri devralmış değildi. Burası şimdi sargın çalışmalar, ümitler, dâvalar ülkesiydi. Bütün ülke bir brigadir hareketi, gönüllü imece hareketi şantiyesiydi. Eski yapı her alanda bir makine gibi sökülmüş, yeniden takılacaktı. Köy ekonomisinde kooperatifleşme henüz bütünlenmemişti. Ağır endüstriyi kurmada ilk adımlar atılıyordu. Kültürde ve eğitimde devrim yeni başlamıştı. Bir yandan kadro yetiştirmek gerekti. Ekmek bile yetmiyordu daha doğru dürüst. Kumaş çoğunca

şayak, kaputbezi ve tek desen basmaydı. Subayların eşleri, kocalarına devletçe verilen kumaşın astarından entari dikiniyorlardı. Ayakkabı dersen, o da, özellikle köylüler için, çoğunca oto lâstiği pabuç ve çarıktı. Vitrinlerde vidala kunduranın siyahı var, kahverengisi vardı, ama üçüncüsü yoktu.

«Ayakkabı bir yana..» diye yine araya girdim. «Bugün bir tuvalet kâğıdı bile...»

Yine bitiremedim. Yine ayağıma bastı Üçüncü. Ve bu falsolu arayı doldurmak için olacak ki, çorbadan buğulanmış süsü vererek, gözlüğünü çıkardı ve mendiliyle silmeye başladı.

«Örneğin, gözlüğünüzü düşürüp kırmanızı salık vermem hiç..» diye sürdürdü başkan. «Cam yok bugün bizde. Pencere camı da takılmaz ya gözlüğe...»

Bizler çorbamızı kaşıklıyorduk. Başkan iki kaşığın arasına bir cümle sıkıştırarak devam ediyordu:

«Üretimde şimdiki ilke, önce nicel gereksinmeyi karşılamak. Nitelik şimdilik düşlerimizde. Çocuk konfeksiyonuna bile sıra gelmedi daha. Noel Baba bu yıl da yavrularımıza plâstik oyuncaklar, uyur-uyanır bebekler, kurgulu otomobiller getirebilecek değil. Çocuklarımız daha bir süre değnekten atlara binecekler. Daha bir süre, dört ucunu düğümleyip önlerine attığımız mendille taşvan diye oynıyacaklar...»

Özcesi, her şeye sıfırdan başlandığı için, güçlükler çoktu. Yetersizlikler bel büküyordu. Egemenlikten uzaklaştırılan sınıf, uğradığı yenilgiye boyun eğmiş değildi. Eline geçen her fırsatı kullanarak, kötücül propagandayla, sabotajla, kanlı kıyıcılıklarla düşmanlığını gösteriyordu. Sınıf savaşımı, devrimin başarılmış olmasiyle bitmiyor, ide-

olojik çalışmalarda daha büyük bir titizlik ve uyanıklık gerektirerek sürüyordu.

Başkan sözü şuraya getirdi:

«İşte, sizler de, sınırımızı geçme olayınızla, diyebilirim ki, bu uyanıklık projektörlerinin aydınlattığı alana girmiş oldunuz. Elbette dikkatimiz üzerinizde yoğunlaşacak, elbette sorgulanmanızda ince elenip sık dokunacaktı. Size belki de fazla görünebilecek kuşkumuzun ürettiği birçok soruyu yanıtlamak zorunda kaldınız. Daha da kalacağınızdan başka. Bu doğaldır. Doğal saymalısınız. Ve eğer, çok inanmak istediğim iyiniyetinizle yola çıkmışsanız, çok dürüst, çok sabırlı ve o kadar da dayanıklı olmalısınız...»

Bu başkan, içimizi okur gibi, hiç bir hoşnutsuzluk ve burkuluşa yer bırakmıyor, adamı sözle silâhsızlandırıyordu. Ensonu, en çok bilmek istediğimiz, ama bilmediğimiz, çok da eksikliğini duyduğumuz yerden açtı sözü:

«Partiniz var tabii...» dedi.

Yanıtlayamadık hemen. Bizi uygunsuz durumdan kurtarmak için ötesini kendisi getirdi:

«Komünist partisini diyorum. Onu bulabilseydiniz... Çıkışınız örgütünüzün kararına dayansaydı...»

Somut bir şey söyliyemiyorduk. Memlekette komünist dostlarla düşüp kalkmışlığımız, ya da her birimizi komünist sayanların bizimle ilişkileri, sözkonusu eksikliğimizi giderecek çizgiler olamazdı. Söz yok, biz, bileti evde unutarak, daha doğrusu bilet alamadan trene binmiş yolcular gibiydik.

«Öyle olsaydı,» diyordu başkan, «örneğin, bir Sabahattin Ali sınırda öldürülmezdi..»

«Ya geçebilseydi?» diye sordum.

«Geçebilseydiii... eğer o da sizin gibi kalktıysa geçmeye, bir yasa var biliyorsunuz ya, nedenler de-

ğişmedikçe sonuçlar değişmez, o zaman o da sizin gördüğünüz işlemi görürdü... S. Ali partili miydi?»

Buna da somut bir yanıt veremedik. Başkan, böylece, sanırım asıl soracağı şeye getirdi sözü:

«1947'de bizim beşinci kongremizi Türkiye Kompartisi adına telgrafla selâmlıyan yoldaşı tanıyor musunuz?»

Bakıştık. Tanımıyorduk.

«Biliyor musunuz demek istedim yani...»

Bilmiyorduk.

«Kısacık bir telgraftı, ama özlüydü. Okunuşu bütün kongrece coşkun alkışlarla karşılandı. TKP adına «Marat» diye imzalıydı.»

Bu adı da ilk kez işitiyorduk. Hele ben, bu gerçeği de, partinin nerede olduğunu bilmediğimizi de, bu kez de İkinci'nin masa altından ayağıma basmasına karşın, açıkça söylemekten kendimi alamadım.

«Komünist partisi,» dedi başkan, «nerde gerekliyse, nerde olanağını bulabilirse, orda olur. Ve bir gün, elbet...»

Bu sözün arkası, «siz de partinizi bulursunuz» olabilirdi. «Partiniz sizi de arar bulur» olabilirdi. «Sizin partiniz de legal çalışma olanağına kavuşur» olabilirdi. Ama adam bunların hiçbiriyle tamamlamadı sözünü, bambaşka bir varyant seçti:

«... yine görüşürüz.» diye ekledi.

Kısacası, nefis çorbası, bifteği ve kompostosuyle verdiği yemek değil, içtenliği doyurdu daha çok bu adamın bizi, bu sözleri doyurdu. Yüreklerimizdeki açlık da epeyce giderilmiş olarak, epeyce iyimserlikle kalktık o yemekten.

Kendisine candan teşekkürler ederek, oracıkta vedalaştık. Lokantanın önüne çıkar çıkmaz, ben hemen durdum, üç kere kirletilen pabucumu göstererek acılaşıverdim:

«Yahu, nedir sizin bu yaptığınız be? Ben bu pabuçları siz habire basasınız diye mi boyattım?...»

«Patavatsızlık etmeseydin!» dediler.

«Ne patavatsızlığı? Ben yeri geleni söyledim, gerçeği söyledim söylediysem...»

«Söylediğin her şey gerçek de olmıyabilir.»

«Öyleyse, birader, daha şimdiden anlaşalım: Bundan sonra, ben her yerde, düşündüğümü olduğu gibi söyliyeceğim, siz de bunu doğru bulmazsanız eğer, ayağıma filân basmadan, «hayır, biz bunun fikrine katılmıyoruz» diyeceksiniz açıkça, tamam mı?»

«Tamam.»

Ansızın ılık bir yağmur çiselemeye başlamıştı. Ceketimin yakasını kaldırarak:

«İşte asıl şimdi tamam!» dedim. «Bizi hazırlıksız yakaladı bu yağmur... İnşallah, hayırlısıyle bir özgürlüğe kavuşalım...»

«Yahu,» diye kesti İkinci, «Sen artık şu inşallah, maşallah gibi allahlı lâfları da dilinden atmaya baksana..»

«O da neden?»

«Burda millet ateist. Hem allaha sığınmak da bize yakışmaz.»

«E artık, allahaısmarladık, allasen filân da mı diyemiyeceğiz?»

«Komünistlikle kadercilik bağdaşmaz azizim.»

«Ne kaderciliği yahu?» dedim. «Dil persengi bu. Allahlı içerik ne gezer artık bu sözcüklerde?»

«Peki, ötesini söyle.» dedi Üçüncü. «Özgürlüğe kavuşunca ne yapacaksın?»

Hemen her sözcüğe basa basa yanıtladım:

«Allah kısmet ederse, ilk elime geçecek paradan bir şemsiye alacağım. Ve de böyle yağmurda, sizi hiç yanaştırmadan, yalnız kendi tepeme tutacağım şemsiyeyi!»

İkinci de sözcüklere bastı:

«İnşallah, paran yeter de, bir kelebek gözlük, bir fötr şapka ve bir çift de kadife tozluk alırsın.. Ve biz de karşına geçip 'Maşallah monşer!' deriz.»

«Kes artık allasen!» dedi Üçüncü.

«Başlıyan bu!» dedim.

«Yoo,» dedi İkinci iri ellerini kaldırarak, «vallahi iftira!»

«O vallahiyi at dilinden!» diye taşı gediğine koyuverdim. «Yakışmıyor.»

Siviller çıkıp geldiler içeriden. Ellerinde bizim için hazırlattıkları yolluk kumanya paketleri vardı. Belgelerimiz ve Sofya biletlerimiz de onların cebindeydi.

Yağmurun altında, aynı tertip yürüyüşle, gar yolunu tuttuk. Ana çarşının bitimine doğru, bir balıkçının önünden geçtik en son. Tablada koca bir torik yatıyordu. Gözleri iri iri. Gözlerimiz buluştu. Bana İstanbul sularından tanışıyormuşuz gibi bakıyordu.

●

Trenle olsun, başka araçla olsun, bir yerden bir yere yolculandın mı, yolun yarısına kadar bıraktığın yeri ve bıraktıklarını düşünürsün, yarısından sonra da varacağın yeri ve kavuşacaklarını. Bunu halk böyle dese de, ben diyemem. Böyle diyemedim ve böyle de edemedim o akşam. Bir kere, varacağımız yer bir bilinmezlikti bizim için. Geride, Burgaz'da da düşünmeye değer, yalnız bir sempatik başkan kalmıştı benim için. Şurupçu kız da aklımdan geçmiyor değildi. Gerçi, arada bir, o sınıf düşmanı gocuklu da gelip oturuyordu düşümün ortasına, ama onu, belleğimde bağdaş kurmasına meydan vermeden, koğuyordum.

Burgaz'dan çıkışta, akşamın alacasında, uzaktan - yakından, ucundan - kıyısından, bir an olsun, denizi görmeye hevesliydim. Kursağımda kaldı isteğim. Pencere yanına düşemedim. Hem belki tren de denize aykırı yönde çıkmıştı şehirden.

Sivillerin kumralı, bizim İkinci'nin anlayıp çevirebildiği kadarıyle, güvenlik şefini, «tek adam»ı anlatıyordu bize. Yaşam öyküsünü, «tek adam» oluşunun nedenini de şöyle özetliyordu: Babası devrimci militanlardanmış. 1923 Eylül Ayaklanmasına katılmış. Yenilgiden sonra, göçetmek zorunda kalmış. Bir süre Türkiye'de de bulunmuşlar. Otuz yıllarında dönmüşler. Kırkların başında, babası dağa çıkanlara katılmış. Kırk üç yılı yazında, bir gün, çocuğu /başkanı/ köyden alıp götürerek, jandarmalığın avlusunda başları kesilmiş yedi çete arasında babasını tanıyıp göstermesini istemişler. Görmüş, tanımış, ama budur dememiş. Daha sonra, üniversiteyi bırakıp, kendisi çıkmış dağa. Babasının yerini almış. Kurtuluşta döndüğü zaman da anacığını sağ bulamamış.. O gün bu gün «tek adam»mış...

Onu, Aytos'a kadar, hep ne diye kucaklamadığıma hayıflana hayıflana düşündüm. İşin, kişiliğinin bu yanını neden bize söylemediğini çözümlemeye, bu erdem çizgisini değerlendirmeye çalıştım.

Sivillerin kulası, Aytos istasyonunda inip birkaç şişe su doldurdu. Oradan hareket eder etmez de, pencereye bitişik altlığı kaldırıp, kumanya paketini açıverdiler. Artık domatesi, biberi, salamı, kaşeri, elması ve üzümüyle bütün güz Bulgaristanı bu sofradaydı. İyice doyurduk karnımızı. Sonunda «Allah bereket versin!» diyecektim yarı sesli. İkinci'den korktum. Su şişesine sarılıverdim. Aytos suyunun hâlâ tadı damağımda...

Yeni ve Eski Zağra'ları ne zaman geçtiğimizin ayrımına varamadım. Başımı arkadaşlarımdan birinin omuzuna dayayıp, önce ben uyumuşum.

Uyandırdıkları zaman, pencerede güneş bir mızrak boyu yükselmişti. Tren Meriç boyunu izliyordu. Plovdiv'e yaklaştığımızı söylediler.

Biz Plovdiv garına girip durunca, birkaç dakika sonra, karşıdan, herhalde Sofya yönünden, bir tren daha geldi. Çoğu açık vagonlu, ama vagonları hevenk hevenk insan doluydu. Panayır treniymiş bu. O kadar zor boşaldı ki, bizim tren bekliyemedi sonunu, yürüyüverdi.

Oradan Sofya'ya kadar, siviller, ellerimize birer kalem - kâğıt tutuşturup, bize Bulgar alfabesini öğretmeye çalıştılar. Bazı harfleri, ters de olsa, bizim lâtin harflerine benzedikleri için tez belledik. Bazılarını, o üç direnli, alt köşeden kuyruklu olanları kolay kıvıramıyorduk. Bir «j» harfleri var ki, ben diyeyim yengeç, sen de kirpi. Hele «ts»yı söylemek beni çok zorladı. Ne de olsa, evet anlamına gelen «da»yı çabuk öğrendim. İlk harfi çok çetrefil olsa da, pencereden baktıkça hemen hemen her fabrikanın alnındaki bayramlık transparanlarda örneğini bol bol gördüğüm «jivee» sözcüğünü de bir kaç kere yazdım: Da jivee! /Yaşasın!/ Bu benim bellediğim ilk Bulgarca sözcük, ilk kazanımım oldu.

Olağan bir kenar mahalle önünden, demiryolunu aşan birkaç köprünün altından geçerek, sağda solda nice ardiyeler ve rampalar bırakarak, çok peronlu, yoksul görünüşlü sarı yapısının saçağı da ilk peronu zor örten bir gara girdik. Hoparlörde, kadın mı, erkek mi, ayırdedemediğim bir ses tekrarlıyordu:

«Sofya! Sofyaaa!...»

İçimde kıpır kıpır bir sevinçle, İkinci'nin ardından, ben de Sofya toprağına ayak bastım.

Garın ortasına düşen ara kapıdan, hemen, parke döşeli bir alana çıktık. Solda bir bahçe, sağda ufacık ufacık yemişçi dükkânları, şurupçular, onların arkasında da dört beş katlı bir yapı göze çarpıyordu bu alanda. Ayakkabı boyacıları, fırçalarını sandıklarına vura vura adam çağırıyorlardı. Onlardan zor kurtularak tramvay durağına doğru yürüdük. Ve iyi ansıyorum, bir numaralı tramvaya bindik.

●

Epey kalabalıktı tramvay. Sağ elimi uzatıp, sarkan simitlerden birini kavrıyacağım sırada, geriden gelen güçlü bir dalgayla itildim. Doğal olarak, önümdeki adamın sırtına da fazlaca yüklendim. Dönüp «Molya!» dedi. Ben de, ayı mı, dayı mı dediğini anlamadım, sadece onu yanıtsız bırakmamak için, bellediğim biricik sözcüğü yapıştırdım: «Da jivee!»

Sivillerin bizi indirdikleri yer, bir köprüydü. Dört başında dört aslan oturan bir köprü. Duraktan bu köprüye doğru dönerek, yine parke döşeli bir alandan, karşıda, dört buçuk katlı, alnı saatli ve kırmızı yıldızlı bir sarı yapıya doğru yürüdük. Milis Müdürlüğü olmalıydı burası. Kanala bakan yan kapısından girdik. Dört kat çıktık. Beylik donatım kokan bir odada, gözlüğünün camları, gezilerde kullanılan su bardakları gibi içiçe halkalı bir genç adamın karşısına dikildik. İki yardımcısiyle birlikte, kısaca sorguladı bizi. Sonra zile bastı. İçeri giren irice bir sivil, İkinci'yi alıp gitti. Zile bastı. Bu sefer görünen, Üçüncü'yü alıp gitti. Ve yine zile bastı. Görünen bir başka sivil de beni önüne katıp çıkardı.

Dört kat çıktıydık. Bu kez beş - altı kat indik.

Loş bir koridor ansıyorum. Kara bıyıklı bir milis. Trak diye açılan bir hücre kapısı. İçeriye buyur edilişim. Ardımdan tekrar tıraklıyan sürgü. Bu sürgünün demirini döğenin ya dini imanı yok, ya da hapis yatmış değildir. Yalnızım. Aklıma gelen yalnız bir soru: «Bu kaçıncı?» Ve dilimin ucunda yalnız bir sözcük: «Da jivee!»

●

Burası eni boyu iki - iki buçuk, tavanı da üç metreye yakın bir odacık. Temizce badanalı duvarlar. Karşıda, boyumun çok yukarısında, nerdeyse tavana bitişik tek demirli bir hava deliği. Tavanın ortasından bir çıplak ampul sarkıyor.

Kafam arı kovanı gibi çalışıyor. Vardığım ilk yargı şu: Burgaz'daki formalite yok burada. Kıravatımız da, bel kayışımız da yerli yerinde. Öyle ki, istersek burada kendimize kıyabiliriz. Elektrik düğmesi bile içerde, kapının ardında...

En çok tabanın beton olmayışına seviniyorum. Tutukluevi'nde olsun, cezaevinde olsun, beton hücre, daha adı ve görünüşüyle üşütür adamın içini, buza, betona kestirir.

Beni bir de köşeye bitişik masa ve önündeki sandalye sevindirdi. Demek, adam gibi oturup okuyabilecektim, giderek belki yazabilecektim. Hiç değilse, dirseklerimi dayayıp başımı avuçlarımın içine alarak düşünebilecektim. Dirsek dayamaya, dirsek çürütmeye alışmış aydın kişi için, bu da az mutluluk değildi.

Tavan haritası çizip incelemeye, nasıl olsa yattıktan sonra olanak bulurdum. Ben önce, ayaktayken, bir müze dolaşır gibi, dört duvarı dolaşıp incelemeye koyuldum. Gerçi, vurulan kireç, devrim kireci, epeyce ağartmış bu eski polis müdürlüğü

hücrelerinin kara duvarlarını. Ama kimi yerde fırça üstünkörü geçmiş, kimi yerde duvarın karası tekrar yüze çıkmış olacak ki, alıcı gözüyle baktın mı, tüm duvar, burada öteden beri yatanların kütük defterinden bir sayfayı andıran niteliğini koruyor. Nice çentikler, çetele çizgileri, imzalar, yazılar... Eski Türkçe bile var. İlkönce, sağ duvarda, kapının ardında, boyum düzeyinde bir yerde gördüm eski Türkçe imzayı: İsmail Hakkı. Üst yanında da bildirisini zar - zor okuyorum: «Burada Allah yoktur!» diyor. «Neyine gerek allah, a İsmail Hakkı?» diyorum. «Allah'ı, gücümüzün bittiği, umudumuzun tükendiği yerde kendimiz başlatırız biz. Yananı allahın gördüğü yolundaki söze de inanma. Yananı görmek neye yarar? Gözü varsa, yanmadan görsün seni!»

Geçiyorum öteki yazılara. Çoğu Kiril harfleriyle yazılmış. Onları atlıyorum. İşte bir lâtince: «Dum spiro spero!» Bunu yazabilen umudu sürekli kişi olmalı, ve allahı da aradığı yok.. Sonra bir gamalıhaç. Bir ucundan derince bir çizgi çekmiş aşağı doğru. Balık kılçığı gibi de taramış bunu ufacıktan çizgilerle. İp bu, evet, ve ucunda da biri sarkıyor ama, bu asılanı kireç epeyce örtüp kefenlemiş...

Öteki duvara geçmeden, kapının arkasına gözüm ilişiyor. Enaz beş yerinde orak - çekiç var. Kimi çiviyle, kimi iğne ucuyla, kimi tırnakla çizilmişe benziyor.

Trak diye kapı açıldı. Bu traklama o kadar çiğ ve keskin ki, sürgü demiri kulağıma saplanmış kadar, kafatasımın duvarına vurmuş kadar sarsıldım. O kara bıyıklı milis göründü kapının boşluğunda. Bir başkası da, omuzunda dürülü battaniyelerle içeri girdi. Hepsini masanın karşısındaki köşeye, çıplak tabana atıp, yüzüme bile bakmadan çıkıp gitti. Milis de kapıyı kapattı ve sürgü demirini

yine öylece tıraklattı. İki elimin birden nasıl başıma gittiğini anlıyamadım. Bulgarca bilebilsem, ilkin bu milise, «Yahu, şu mereti böyle hazine kapısı gibi gümletme!» diyeceğim. Ama yine de onu düşümün ortasına alıp, diyeceğimi diyorum: «Bana bak, kara bıyıklı! Kestirmek kolay, bu kapıların mandallarını ve sürgülerini boş yere demirden yapmazlar. Demirden olsun ki, her traklamada adamın kafasına dank desin; uyuyorsa uyandırsın, dalmışsa kendine gelsin, belinlesin isterler. Ama benim ne uyuduğum var, ne daldığım. Böyle dürtü benim için gereksiz. Böylesi kütlemeyi umursamıyacak kadar etkafalı da değilim. Hani sen günde sekiz - on kere traklatırsan bunu böyle, tamam, ben ifrit olur, zıvanadan da çıkarım...»

Demeye kalmadan, yine tırakladı sürgü!

Kapı boşluğunda yine milis. Ve aşçı yamağına benzer bir sivil, elinde bir tepsiyle içeri girdi. Kafamdaki traklama, bana açlığımı, midemdeki kazınmayı da unutturmuş. Yamak, tepsiyi masaya koyuyor, önlüğünün cebinden çıkardığı iki «Arda» paketiyle kibriti de bırakarak çıkıp gidiyor.

Sigarayı - gönderen ve getiren sağolsun - ne zaman yaktığımın ayrımına varamıyorum. Ama milisten rahat yok. Gözlerini iri iri açmış. «Sigarayı bırak!» diyor bana işaretle. «Kaşığı kavra da, önce çorbanı iç!» diyor. Hoppalaaa! Çattık.

Dudağımın kenarcığından, cam kırığı çizgili bir gülücükle teşekkür ediyorum. Ve ister istemez, sandalyeye çöküyorum. İyice döğüldükten sonra sofraya oturtulmuş bir çocuk gibiyim. Çocukluğumda sık sık dayak yedikten sonra da sofraya hep bu ezginlikle otururdum. Ama, doğrusu ya, babamın sofrasında ve giderek kendi soframda da, her zaman böyle piliç çorbasiyle, patates garnitürlü piliç kızartmasiyle, erik kompostosuyle bu kadar dört

başı bayındır, - hastane deyimiyle - altıdan yemek yoktu. Bulgaristanın bizi kendi lokmasından ayırarak beslediğinden kuşkum olamazdı. Şu var ki, bu sefer de böylesine itibar fazla geldi bana. Zaten «öksüzü okşama, ağlatırsın» derler ya, aklımdan bu deyim geçer geçmez, burnumun direği bir sızladı, gözlerimin iç yanından bir acı su yürür gibi oldu. Tam da çorbadan ilk kaşığı almışım, düğümlenivermiş boğazım, yutamıyorum. Kapıda bir dokunuş. Kulaklarım kaçırmadı bunu. Dönüp baktım. Dikiz aynasını açmış milis. Kara gözü aynanın kibrit kutusu kadarcık boşluğunu dolduruyor. Bana acıyarak mı, kızarak mı baktığını ayırdedemiyorum. Bu milisle ya çatışacağız, ya ahbap olacağız.

Yemekten sonra, battaniyelerin ikisini serdim üstüste. Birini yastıkladım, astarlı yeleğimi yine kılıf yaptım bu «yastığa». Dördüncü battaniyeyi de üstüme çektim. Böylece uzanıp, tam ağız tadıyle bir sigara içmeğe niyetlendiğim sırada... «tırraak» diye şaklamasın mı yine sürgü! Hemen ayaklanıp doğruldum. «Gözlüğünün camları gezi bardakları gibi içiçe halkalı» dediğim o genç adam, ilk sorgumuzu yapan güvenlik görevlisi giriyordu içeri. Şef buydu belki. Yanında kırmızı yüzlü, alabros traşlı bir sivil daha. Arkalarında da, yine kapı boşluğunda kara bıyıklı milis.

Şef, yanındaki dilmacın aracılığıyle bana şunları söylüyor:

«Gözaltı koşullarımızın en iyisi bu. Yemeğiniz bizim tabldottan verilecek. Sigarasız kalmıyacaksınız. Arkadaşlarınızdan ayrısınız diye sıkılmayın. Kural böyle. Yarın sabahtan başlıyarak sizlere daha başka soracaklarımızda olacak. Bu işlem ne kadar, kaç gün sürer, bilmem... İşte size bir Bulgarca - Türkçe sözlük /Dilmacın elindeydi, ve gidip masaya bırakıyordu/. Oyalanmaya çalışın. Başka

bir isteğiniz varsa, söyleyin...»

«Kalem kâğıt...» dedim.

«Verilecek.» dedi.

«Bir de...» dedim. - Milisle gözgöze geldik. Bana kaş gözle sus yaptı. Ben de, haydi kadın sesiyle, çocuk ağlamasıyle, kuş cıvıltısıyle filân uyanmaktan geçtim, ama köpek havlamasıyle bile uyanmaya razıyım, ille şu kapı sürgüsü tıraklamasın diyecektim, sözü değiştirdim: - «Bir tablet ya da damla rica edeceğim. Kulağım ağrıyor...»

Genç adamın o halkalı camlar ardındaki bakışları birden tunuklaştı. Alnında bir endişe çizgisi belirdi.

«Gereğini düşünürüz.» dedi.

Çıktılar.

Yarım saat geçmeden, dilmaç, yanında yine gözlüklü bir genç adamla çıkageldi. Gözlüğü sarı tel çerçeveliydi bunun. Yüzü sivilceli. Kapıdan içeri attığı iki adımda bile, en az benim kadar paytak olduğunun da ayrımına vardım. Hektor diye tanıttı kendini. Elinde küçücük bir şişe, bir de damlalık. Kulağımı ilâçlamaya gelmişti. İlâçladı da. Sonunda gülümsedi. Eczaneden almışlar bu ilâcı, hazırından. Ağrı geçmezse, beni doktora da götüreceklermiş. Nerdeyse teşekkür yerine bir «da jivee» çekecektim. Elime bir yumak da pamuk tutuşturdu. Dilmacın da masaya biraz beyaz kâğıt ve iki kalem bıraktığının ayrımına vardım.

Arkalarından, pamuğun yarısiyle kulaklarımı tıkadığım sırada, kara milis içeri girip, öteki yarısını elimden aldı ve gidip sürgü demiri yuvasına yerleştirdi. Böylece, traklama sorunu da bir yere kadar çözüldü.

Hemen köşeme uzandım ve kendimce ufacıktan bir şekerleme yaptım. Ama günler o kadar kısalmış ki, gözlerimi açtığım zaman, yukardaki ha-

va deliği kararmış, içeride artık ak iplik kara iplikten ayırdedilemez olmuştu. Kalktım. Kapının arkasına gidip, elyordamiyle düğmeyi buldum, elektriği yaktım. Işık pek de okumaya yeterli sayılamazdı. Gözüm, masadaki kâğıtlara ve kalemlere ilişti. Okşadı gözümü bunlar. İçim de ışır gibi oldu. Oturdum masaya. Ama ne yazacaktım? Bir sigara yakıp, sözlüğü açtım. Bulgarca - Türkçe olduğu için, gerekli bir sözcüğü, örneğin «00 numara»ya Bulgarca ne denildiğini bulmak ha deyince olacak iş değil. Bu uzun arama, artık oraya gitme gereksinmesi duyan adama göre de değil. Vazgeçtim aramaktan. Gidip tıklattım kapıyı. Dikiz aynası açıldı. O kapkara iri göz. Sıkıntılı bir kıpırtıyla yüzümü kırıştırdım. Sözlüksüz anlayıverdi. Açtı kapıyı ve beni önüne kattı. Koridorda, sol köşede milisin telefonlu masasının ayrımına vardım sadece. Başkaca göze çarpar bir şey yoktu. Tipik kokulu bir bölmeye vardık. Bir gözden ibaret bir helâ. Girdim. İçerisi benim odadan daha aydınlık değil. Bozuk bir su musluğu sızlayıp duruyor! Önce kara milisin kabaralı ayak seslerini izledim. Uzaklaşmıştı. Yan duvardaki çivide, belki de sonuncu tuvalet kâğıdı olarak bir gazete parçası kalmıştı. Kâğıdın baskısız kenarında kargacık - burgacık bir yazı gözümden kaçmadı. Çekip aldım. Tanımaz olur muyum? Bizim Üçüncü'nün eski Türkçesiydi bu. «Ben yirmi birinci odadayım. Aynı telgrafhaneden sağlığınızı bildirin!» diyordu. Hemen avkalayıp, arka köşedeki tel sepete attım. Helâdan çıkarken de herhalde güleçliğim geçmemişti ki, milis tuhaf tuhaf baktı yüzüme. Koridorda «künyemi okurcasına» bir öksürdüm. İşiten, ayrımına varan oldu mu, bilmem. Kendi odamın numarasına baktım: 15. Kapı üzerime kapandı.

Üçüncü'ye ancak geç vakit, yatmadan önce bir

«telgraf» çekebildim: «Sağlığım yerinde. İkinizi de özledim. Onbeş.»

Ertesi sabah da İkinci'nin «telgraf»ını okudum çivide: «Seninle kavga etmeye bile hasretim! Yirmi dört. Hem bize de buyurun!»

Bir yere kadar içimiz rahatlamıştı. Ne var ki, bu «mesajlar» helâ duvarına yazı yazmakla birdi. Ayrımına varırlarsa, herhalde bize utanmak düşerdi. Uzatmadık.

Zaten ertesi sabahtan öteye, asıl sorgulama işlemi başladı.

İkinci akşam mı, üçüncü akşam mıydı, Bulgaristanda ilk öykümü yazmaya giriştim. «Bit» başlıklı öykümdü bu. Kafamda epey yoğurduğum ve ayrıntılarına varıncaya dek kurduğum halde, ilk girişmede bitiremedim.

Geç vakit yerime uzandıktan sonra, saatimi kurarken, - nedense fazla sevmeye başlamıştım saatimi, iyi bir yoldaştı bu hapislikte, icat edene övgüler yağdırıyordum - evet, kurarken diyordum, sol kolumu biraz olsun havada tutamıyacak kadar yorgundum. Sonuna kadar kurdum mu kurmadım mı bilmem, ellerimi göğsüme bırakıverdim.

●

Sorgu işlemi içinde, bir gün benden İkinci ve Üçüncü arkadaşlarım hakkında kısaca birer karakteristik de istediler. Hiç unutmam, beni de onlardan böylece sorduklarını, ve birbirimiz hakkında söylediklerimizi karşılaştıracaklarını kestirdiğim için, aynı gün, bizim «telgraf çivisi»ne şöyle bir mesaj iliştirmekten kendimi alamadım: «Benden her ikiniz hakkında düşüncelerimi soruyorlar. Doğal olarak canınıza okuyorum!... Onbeş.»

●

İçerde günler uzamaya başladı. Birkaç gün üstüste, ne gelen var, ne de yukarı çağıran. «Tatil» günleriydi sanki. Önce, oturup, «Bit» öykümü bitirdim. Bir ara, tavanın ta köşesinde çalışan bir örümceğin şaşılası işini izledim. İnandım ki, kendi salgısının ipinde oynıyan değme usta bir hava akrobatıydı... Akşam geç saatlere kadar volta attım içerde. Ezbere bildiğim bütün şiirleri tekrarladım. Gölgem duvarda kırılıp büküldükçe, en çok Nazım üstadın bir dizesini tekrarladım iğnesi aynı yivde dönen plâk gibi: «Zindan duvarında kardeşimin gölgesi /kâh iner/ kâh yükselir». Ben değildim elbet kardeşim dediği. Ama bundan sonra olabilirdim.

Ertesi gün de hep sözlüğü kurcaladım. Bulgarca karşılığı - pek az değişmeyle - yine Türkçe olarak kalmış yüzlerce sözcük çıkardım; çünkü'sü, belki'si, hem'i, hiç'i ve yorganı, döşeğiyle yüzlerce...

●

Onuncu günün sabahı, kapı yine ilk günkü gibi traklıyarak açıldı. Şef önde, dilmaç ve kara milis arkada, girdiler. Halkalı camların gerisindeki gözler, buzbulanık bakıyordu. Eliyle «hadi bakalım» der gibiydi. Masanın üzerini topladım, beş - altı sayfalık öyküyü katlayıp cebime koydum. Köşede, yastıklanmış battaniyeye kapladığım yeleğimi kendisi gösterdi. Kollarını ve omuzlarını kıpırdatarak, giy demek istedi. Giydim. Sözlüğü, sigara paketimi, tabaka ve çakmağımı da kendisi alıp uzattı. Birden umutlandım: Çıkıyoruz!

İsmail Hakkı'yı, kimi düşman, kimi dost daha nicelerini duvarlarda bırakarak odadan çıktım. Milis «telgrafhane» yanını değil, öteki yanı gösterdi. Bizim koridordan daha da daralan başka bir koridora geçtik. Adımlarımız kâh uygunlaşıyor, kâh

karışıyordu. Bitirdik koridoru. Üç ayak merdiven çıkıp sola saptık. Birkaç adım daha. Sürgüsüz bir kapı önünde durdular. Milis gayet enerjik açtı ve eliyle beni buyur etti. Daha kapının boşluğuna girer girmez, artık benim için en sevinçli anlamıyle bağırdım: «Da jivee!»

Arkadaşlarım içerdeydiler! Dolu dolu gözlerle beni bekliyorlardı. Kucaklaştık. Yetmedi. Çözüldük de bir kere daha kucaklaştık ayrı ayrı.

Bizi bu durumda seyreden genç şefin o halka halka camları, dünyada gördüğüm ve bildiğim gözlüklerin en sevimlisiydi.

●

Bizi biraraya getiren bu oda da karyolasız, ranzasız ve tabanı tahta. Battaniye boldu bereket versin. Kimini serip minderledik battaniyelerin, kimini yastıkladık. Tam bir doğu odasına benzettik. Sonra kimimiz bağdaş kurduk, kimimiz uzun oturduk. Sigaraları da tellendirdik. Hani, yemeklerden başka, arada bir kahve de verseler, burada da bir hafta geçirilmez değil, geçirilirdi.

Saatlerin, ne saati, hemen hemen her dakikanın burada da delerek geçtiğinin ayrımında olmadığımızı söyliyemem. Ama yanyanalığın sevinci her yarayı onduruyor. Özcesi, gönül birliği, duygu ve düşünce birliği bu samanlığı da seyran ediyor.

Konuşmayı birtürlü sıraya koyamıyoruz. Ne var ki, ilkönce şu «telgrafhane»nin gayet iyi işlediğinden hoşnutluğumuzu belirtiyoruz. Gördüğümüz işlemden de genellikle yakınmamız yok. Bizimle çalışan bütün personelden hoşnuduz. Hani, sınırdaki günlerimizin bu «Aslanlı Köprü» günleriyle devam ettiğini, sözgelişi bir Kotsev'i burdaki güvenlik görevlisi gencin bütünlediğini rahatça söyliyebiliyo-

ruz. İkinci'ye göre, bu genç şefin adı Saşo'ymuş. Dilmaç'tan öğrenmiş. Ben de, Saşo'nun «Aleksandır» adının küçültülmüşü, okşamalığı olduğunu ilk olarak İkinci'den öğreniyordum.

Bize sığınma hakkı verirlerse, dileğimizin ne olacağını, ne yapmak istiyeceğimizi aramızda uzun uzadıya tartıştık. Evet, niçin gelmiştik buraya, ayrı ayrı ve grupça dileğimiz neydi, ne istiyecektik kendilerinden?

«Bir kere, ayrı ayrı dileğimiz olamaz...» diyecek oldu İkinci.

«Olabilir.» dedim. «Örneğin, kimimiz öğrenime devam etmek istiyecek, kimimiz - ne bileyim - yazarlıkta ilerlemek, kimimiz de parti öğrenimi yapmak...»

«Hah, şimdi buldun işte!» dedi Üçüncü. «Asıl önemli olan bu, Parti öğrenimi. Bilimsel sosyalizmi öğrenmek yani. Sosyalist devrimin yasallıklarını, nasıl yapılacağını öğrenmek.»

«Partili olmadığımıza göre, bizi parti okuluna alırlar mı? Siyasal öğrenim olanağı verirler mi?»

«Dileğimizi sorarlarsa.. İstemek kötü mü?»

«Vallahi, ben önce bize partimizi buldurmalarını isterim. Şüphesiz, yetişmek için, öğrenmek için geldik buraya. Bu yetişmeye ancak partimiz en iyi yön verebilir bence...»

«Bu, daha çok, zaman sorunu olarak görünüyor bana. Bura partisinin sana kendi partini bulmanda, ya da partinin seni bulmasında aracı olup olmıyacağı sorununa, devrimini yapmış partilerle henüz yapamamış partilerin ilişkileri açısından bakmak gerek...»

«Yani birbirinin işlerine karışmazlar mı demek istiyorsun?»

«Karışırız da demezler herhalde.»

«Öyleyse, Enternasyonal dediğimiz örgütün,

Komintern'in varlığının nedeni ne olabilir?»

«Yahu, pek de göklerde uçmadan, yere insenize siz! Önce dil öğrenmemiz gerekli mi bizim burda, değil mi?»

«Gerekli.»

«Hayatımızı kazanmamız gerekli mi, değil mi?»

«Yoo, biz buraya hayatımızı kazanmaya gelmedik!»

«Yapma yahu! Siyasal göçmensin diye sürgit bedavadan beslemezler ya bu adamlar seni? Çalışacaksın elbet.»

«Ben burada çalışma kavramından, sürgit yalnız ekmek parası çıkarmak için çabalamayı anlamıyorum.»

«Ya ne anlıyorsun?»

«Dili öğrendikten sonra yeteri kadar, gazete versinler bize örneğin. Yani olanak versinler, bir gazete çıkaralım kendimiz...»

«Ne yazacaksın o gazetede? Kime okutacaksın?»

«Memleketimizin gerçeklerini anlatacağız gazetemizde. Kapitalist sistemi, sömürüyü, ezgiyi, sosyal adaletsizlikleri, yoksulluğu, açlığı, işsizliği... Ve sonra, bütün bunların doğurması doğal tepkiyi ve direnişi maddi güç haline getirebilmek üzere, yığınlara bilinç götüreceğiz...»

«Kitaptan okur gibi konuşuyorsun.»

«Kitaptan okuyorum ya, ne sandınız? İşte kitap!»

Ve Üçüncü, vişne çürüğü kaplı bir cilt çıkarıverdi ortaya.

«Saşo ile dilmaç verdiler bu kitabı bana.» dedi, «Bolşevik Partisi Tarihi bu. Türkçe!»

Hemen kavradım kitabı. Açıp yapraklarını aktardım. Gerçek. İç kapağın yukarısında «Bütün ülkelerin proleterleri, birleşiniz!» belgisi var. Sonra

«Sovyetler Birliği Komünist /Bolşevik/ Partisi Tarihi» başlığı. Sonra «Kısa kurs» diyor. Altta da «Ecnebi dillerde Neşriyatevi - 1940».

Kitabı elimden İkinci kaptı.

«Bırakın şimdi.» dedi Üçüncü. «Ben hemen hemen tümünü okudum. Bazı yerlerini işaretledim. Size de okuyacağım burada... Şimdi gazete konusunda demek istediğim o ki, bize de bizim «İskra»mız gerek!»

«Yahu,» dedi İkinci, «yüksekten uçuyorsun, yapma. Bunun dediği /beni gösterdi/ bir yere kadar doğru. Partimizle bağlantı kurmadan, sanki kendimiz partiymişiz gibi, böyle bir gazete istemek sadece düş olur. Gazeteyi ancak parti istiyebilir, parti örgütliyebilir ve yığınlara o götürebilir.. Hem sen partinin bunu düşünmediğini, gereğini yapmadığını nerden biliyorsun?»

«Hani, nerde? Varsa gazetesi, bana niye vermez, benden niçin yararlanmaz? Senden niçin yararlanmaz? Gazeteci değil miyiz?...»

«İki gözüm, bizim daha buradan çıkacağımız belli değil. Sığınma hakkı verirler mi, yoksa geri mi gönderirler, burasını bilmiyoruz daha... sen kalkmışsın...»

«Doğru.» diye katıldım İkinci'ye. «Doğmadık çocuğa don biçiyoruz!»

Üçüncü gözlerimizin içine bakmadan:

«Ben yalnız gazete değil, radyo bile isterim!» dedi.

Takıldım:

«Nasıl radyo? Buraya bir radyo getirsinler de, uzun dalga Ankaradan alaturka dinliyelim diye mi?»

«Elinin körü! Gizli radyo diyorum, gizli!...»

«Yahu, sen kendin tümden Türkiye Komünist Partisi olduğunu şurda açıkça söyleyiversen de, bizi

uzun uzun arama yokuşuna sürüp de yormasan olmaz mı?»

«Böyle bir şey olmadığımı biliyorsunuz.»

«E öyleyse, kimin adına, hangi nitelikle radyo istersin be birader?»

«Üsteleme!» dedim, işi şakaya vurarak, «Arkadaşımız herhalde benim radyoda çalışmışlığıma güveniyor da...»

«Ben senin ileride bura radyosunda - Türkiye yayını varsa eğer ve sakınca da yoksa - çalışabileceğini, yararlı da olabileceğini kabul ederim, kardeşim. Ama bunun dediği...»

«Canım, uzatmayın. Siz ister onaylayın, ister onaylamayın, benim düşüncem bu. İnanın, eğer istediğim gibi bir gazete ve radyo örgütlenebilirse, teori ile pratiğin iyice örüleceği bir çalışmayla, bizde de sosyalist devrim gecikmez...»

«Evet, haftaya bile kalmaz!»

«Haftaya değil ama, birkaç yıla kalmaz ve en geç 1955'te filân pekâlâ memlekete döneriz.»

«Öyleyse, bakanlıkları şimdiden paylaşalım.» - Ve önce bana döndü İkinci: - «Hangi bakanlığı istersin arkadaş?»

«Bana köy öğretmenliğim yeter!»

«Yoo, içtenlikli değilsin.»

«Önce gerçekçi olalım, ondan sonra içtenlik..»

O gece ağzımızda tükürük kalmıyasıya dek tartıştık böylece. Sonra, her birimiz bitkin, yattığımız yeri beğendik.

Ertesi sabah, kahvaltı eder etmez, Üçüncü, Bolşevik Partisi Tarihi'ni açtı. İşaret ettiği bölümleri ve parçaları bize de okumaya başladı. Böylece, üçlü Marksist derneğimiz de kurulmuş oluyordu. Arkadaşım, artık kendi yetenekleri içine girer, kendi suyunda yüzer gibiydi. İçtenliğinden zerrece şüphe etmediğim bir coşkuyla okuyor, yoruldukça biraz pel-

tekleşiyor, okuduklarından memleketimize özgü özelliklere geçtiği, paraleller çizmeye çalıştığı zaman da, inandırıcı olma çabası yüzünden, biraz da kekeliyordu. Yüzünde, benim ta 1930'dan, yanyana öğretmen okulu öğrenciliğimizin başladığı yıldan beri alışık olduğum ve hiç de yadırgamadığım bir kızartı vardı. Organik olduğuna inanmıştı bunun. Bense, organik değil, ona özgü bir heyecan ve coşku boyası olduğuna inanıyordum bunun. O kartal kanatlı bir heyecanın, cömert katıklı bir umudun adamıydı. Dileklerindeki aşırılık bundan ileri geliyordu. Bundan ötürü de hiç birini pek yadırgamadım. O sayıp döktükçe istediklerini, bir yandan, İkinci'ye duyurmadan, hep «inşallah» dedim içimden. Dediği gibi olmasını diledim.

O zaman bu dileklerde, kuruntularda, aşırı iyimserlikte biraz doktrinerlik, biraz determinizm, biraz da sekterlik payı olduğunun henüz ayrımında değildim. Bir yere kadar kendisi de ayrımında değildi.

Bir araya geldiğimizin ikinci günü, öğleye doğru dilmaç uğradı odamıza. Görevli ciddiyetinden biraz sıyrılarak hal - hatır sordu. Buyur ettik. Birimizin serili battaniyesinin ayakucuna ilişti. Uzattığımız sigarayı da yaktı. Doğrusu ya, bu konukluğu okşadı bizi. Dereden tepeden konuşurken, sözü, içinde bulunduğumuz yapının tarihçesine getirdi. Böylece, Marksist derneğimizin ikinci dersini de ondan aldık. İşte, anlattıkça, belleğimin karatahtasına yazdığı silinmez tümceler:

... Parti vaktiyle işçilerden toplanan parayla ve «Halk Evi» olarak yaptırmış bu yapıyı. Merkez komitesi oturmuş burada bir süre. Giriş kapısının mozaiki ortasında beşköşe bir yıldız varmış.

... Aynı yapı, sonradan, 1923 Eylülünde dünyanın ilk anti - faşist halk ayaklanmasından sonra,

hele 1925 Nisanındaki terör döneminde, yapıyı kuran işçi sınıfı için, sınıfın komünist fedaileri için, acar çiftçi - demokratlar için zindan olmuş, tabut olmuş, mezar olmuş.

... Faşistler, ulusun hep en iyi, en cesur evlâtlarını - parti militanı, milletvekili, öğretmen, ozan, gazeteci -, ceylân avcıları gibi subası tuzaklarına düşürüp, evinden - uykusundan koparıp, sokaktan kaçırıp, trene binerken tutuklayıp, kara kamyonetlerle bu polis müdürlüğüne getirmiş, bu bizim de yattığımız odalara doldurmuş, kimini günlerce işkence altında inleterek öldürmüş, kimini geceyarıları buradan çıkarıp, kışlalarda çadır ipiyle boğdurarak, şehir dışı dereboylarına gizlice gömmüşler.

... Ayaklanmanın destanını yazan koca ozan Geo Milev, böylece getirilmiş buraya. Böylece tutulmuş burada üç gün. Sonra işkenceyle mi öldürüldüğü, o Nisan ayında söndürülmediği söylenen kalorifer ocaklarında mı yakıldığı gizi henüz çözülmedik bir sorun. Bilinen yalnız şu: Sorgusuz - yargısız ölüm.

... Kosta Şulev'le arkadaşı Hacimitrev'i, işkenceyle ezdikten sonra, dördüncü kattan, merdiven kovası boşluğundan atıvermişler aşağı. İki bayrak gibi inmişler kanlı gömlekleriyle betona. «İntihar ettiler» tutanağı düzülmüş.

... Georgi Dimitrov'un kardeşi, Todor, yirmi dördünde üniversiteli delikanlı, burada, galiba da bizim Üçüncü'nün yattığı odada, kalorifer demirine asmış kendini. Ama bir sıva parçasiyle pabucunun pençesine iki sözcük yazmış önce: «Sır vermedim!» Ölüsünü bu koridora çıkarıp uzatmışlar. Tabanındaki bildiriyi gelen geçen okumuş!

Faşizmin süngüsüne kalemiyle karşıkoyan acar gazeteci Yosif Herbst'in sonu da ozan Geo Mi-

lev'in sonuna çok benziyor...

Bu ders, duygu ve düşüncelerimizi öyle kamçıladı ki, dilmacı uğurladıktan sonra, epey bir süre kendimize gelemedik. Ben, kendi hesabıma, karışık ve çelişik düşünceler içindeydim. Evet, hancı değişik, yolcu değişikti artık. Burası yine yapıyı kuran sınıfın eviydi şimdi. Eski polis müdürlüğü, polisleriyle birlikte tarihe karışmıştı... Artık sınıfın, devrimin güvenlik örgütü oturuyordu burada. Ve o hücrelerden şimdi çoğunca faşizm dönemi cellâtlarının artıkları geçiyordu, devrime ters düşenler, kıyıcılığa kalkışanlar geçiyordu. Bu böyleydi ama, yine de devrimin kendi güvenlik örgütüyle eski polis müdürlüğünün evine oturmasını yadırgıyor dum. Burayı olsa olsa müze olmaya yaraşık buluyordum. Ve 1949'un Ekiminde, bu yapıda, o hücrelerin birinden geçmekle kıvanç mı duymalıyım, yerinmeli miyim, kestiremiyordum. İçimde kıvanç kıvılcımı yok değildi, ama bu kıvılcımlar burada bunca kurban vermenin ürküntüsüyle kararıveriyordu.

Yerime uzanıyorum. Kafamda hep aynı çelişkili çalkantı. Kulaklarım uğulduyor ve yanıyor. Uyumanın değil, dalmanın bile olanağı yok.

Böyle zamanlarda, ağzımızda dişlerimizi un - ufak etmemek, deli olmamak için, çareyi konuşmakta buluyoruz. İki ki bir aradayız. Konuşmasak, ya kahroluyor, ya düşleniyoruz.

Uzandığım yerde, bir ara kendimi tartıyorum. Abartmasız, altımdaki battaniye Ali Baba'nın uçan kilimine dönmüş, havalanmışım, uçuyorum. Yönüm memleket elbette. Doğruca İstanbul'un göğünde kandillenip, Sansaryan Hanı'nın tepesine iniyorum. Sansaryan Hanı işte bu komünist fedailer mezarı yapının bizdeki eşi. Orda, 1945'te bizim de bir yiğit Hasan Basri'miz, aynen Kosta Şulev'ler

gibi dördüncü kattan atılmış ve onun dosyası da bir «intihar» tutanağıyla bağlanmıştı. Hemen o Hasan Basri'ye ben de bir kez daha düşüyorum dördüncü kattan. Ve betona çarpar çarpmaz, can tepkisiyle sıçrayıp kalkıyorum uzandığım yerden. Bağırmamla arkadaşlarım da irkiliyorlar.

«Ne var, ne oluyor?» diyorlar.

«Hiç.» diyorum. «Düş. Düştüm. Faşizmin kıyım yöntemleri her yerde değişmiyor. Her ülkede faşizmin otuz iki dişi var. Ve otuz ikisi de köpekdişi...»

Özcesi, düşlerle, düşmelerle geçti o son iki gün.

Ve bir an önce özgürlüğe kavuşma düşlerimiz şöyle gerçekleşti: Üçüncü gün, sabahleyin erkenden berber geldi odamıza. Sırayla sakalları attık. Koku da sürdü berber. El aynasında özene bezene baktık kendimize. Beğendik. Kendimize çeki düzen verdik. Fırçalandık. Ayakkaplarımız yine boyandı. Hadi şefin yanına!

Şef, yani Saşo, ekibi, dilmaç da aralarında, genişçe bir odada ve ayakta karşıladılar bizi. Mahkeme karşısında hüküm dinler gibi ciddi, solgun ve ürpertiler içindeydik.

«Bakanlık,» dedi Saşo /dilmaç da sözcük sözcük çeviriyordu/, «sizin için 'da' dedi. Yani, sınırdan beri yapılagelen soruşturmayı sonuçlandırarak yaptığımız öneriyi, sizlere Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Anayasası gereğince siyasal göçmen olarak sığınma hakkı tanınması önerimizi onayladı. Bugünden itibaren serbestsiniz. Sosyalist Bulgaristanın konuğusunuz. Sofyada yaşama koşullarınızı bir arkadaşımız düzene koyacak. Birer geçici oturma izni belgeniz olacak. Kızılhaç size ilk yardım olarak çamaşır verecek. Bir süre de, enaz gereksinmenizi karşılıyacak kadar, yine Kızılhaç'tan harçlık alacaksınız...»

Üçüncü'ye baktım gözucuyla. İnadına kızarmış. İkinci'ye baktım: Balmumu. Kendimi tarttım: Hani, «teşekkür ederiz» filân diyecek olsam, dudaklarım buruluverecek, diyemiyeceğim. Susuyorduk.

Saşo'nun arkasında, duvardaki portresinde babacan bıyıklariyle Dimitrov gülümsüyordu bize.

Saşo gözlüklerini çıkardı. Mendiliyle silmek istedi. Daha bitiremeden, gözlüğü ve mendili sol elinde, bakışları kamaşık, ayrı ayrı ellerimizi sıktı. Vedalaştık. Dilmaç'la Hektor'un arasında merdivenleri indik. Artık dışardaydık.

Güneşi yazdan ödünç bir Ekim günüydü. Dokuzu muydu Ekimin, onu muydu, kesin söyliyemiyeceğim. Dış kapıdan çıktığımız anda, derin bir soluk alarak, güneşi de yudumladım. Daha içerdeyken aklıma koymuştum: Çıkınca, şu yapıya bir boy uzağından şöyle bir bakacaktım. Dediğimi yaptım. Parke döşeli meydanda, daha köprüye varmadan, bir dönüp baktım. Karmakarışıktı duygularım: Taburcu olarak geride bıraktığım hastane miydi bu yapı, terhis edilerek çıktığım kışla mıydı, salıverildiğim hapisane miydi? Hiç biri değildi. Hepsiydi. Kederli miydim buradan çıktığımdan ötürü? Değildim. Sevinç miydi bu içime sığmıyan? Hayır, sevinç ufak söz. İçime sığmıyanın bir tek adı vardı: Özgürlük!

Arkadaşlarım, «Hadi, açma ağzını!» diye kolumdan çekmeselerdi, dikildiğim yerde daha da kalacaktım. En son, üçüncü ve dördüncü katlar arasındaki duvar saatine gözüm ilişti: Dokuzu yirmi geçiyordu. /O gün bu gün, ne zaman geçsem oralardan ve ne zaman o saata gözüm ilişse, günün hangi saati olursa olsun, o benim için hep dokuzu yirmi geçer!/

«Aslanlı Köprü»yü başlarımız yukarda geçiyorduk. Hektor, usulca dürttü beni dirseğiyle. As-

lan'ın ağzını gösteriyordu. Dilmaç hemen yardıma yetişti.

«Aslanların dili yok, onu gösteriyor size!»

Köprünün öbür başına varınca, iş edinip duraladım ve dönüp ikinci aslanın ağzına baktım. Sonra da ötekilere bir göz attım. Gerçekten dilsizdiler.

«Yutmuşlar mı?» dedim.

«Hayır.» dedi dilmaç. «Yonutçu unutmuş. Özel bir öyküsü var bu işin. Skandal..»

«Olabilir.» dedim. «Ama benim dediğim de olası: Kırk adım ötedeki hücrelerde vaktiyle olup bitenler aslanları bile korkutmuş ki, dillerini yutmuşlar.»

«Bu güzel yorum.» dedi dilmaç.

«Yalnız,» diye ekledim, «içeri düşen fedai aslanlar hiç bir canavarlıktan korkmamışlar!»

«G. Dimitrov» caddesi boyunca, camiyi gören kavşağa yaklaşmıştık. Daha kavşağa varmadan, Hektor durdu. Sağda bir kapıdan girerek, hemen bir merdivene sardık. İkinci kat, otelmiş. Dört numaralı otel. Ve caddeye bakan odalardan biri, üç yataklı bir oda, bize ayrılmış.

Bana düşen yatağa oturur oturmaz, uzanıp önce ak - pak yastığı kokladım. Mis gibi sabun ve lâvanta kokuyordu. Somyalı bir yatağa uzanmışlığın özlemiyle sersemleyiverdim.

«Ben, izin verirseniz, şu yumuşak aklığın içinde bir saatçik olsun kestireceğim.» dedim.

«Sen bilirsin.» dediler.

Öğleden sonra bir saat belirledik Hektor'la. Bizi Kızılhaç'a götürecekti. Harçlık vereceklerdi. Birer kat da çamaşır, pijama. Sonra da banyoya!

İlk özgürlük günümüz, baştanbaşa, önceden düşünüldüğü gibi geçti. Yalnız bir olay uymadı önceden belirlenen programa. Özeti şu: Banyoya gittik. Hektor bize biletlerimizi alıverdi, sabun da alı-

verdi, soyunma bölümüne kadar da geldi. Orada, artık banyodan sonra otelimizi kendi kendimize bulabileceğimize güvenerek, izin istedi, bırakıp gitti. Biz bir dizide üç ayrı soyunma kabinesine girdik. Soyunuyoruz. Birkaç dakika geçti geçmedi, komşu kabineden İkinci mırıldandı:

«Peştamal vermiyecekler mi?»

«Bekleme öyle şey!» dedi öteden Üçüncü. «Burada anadan doğma girerler hamama. Yiğidin malı meydanda. Sabununu, tarağını al, bir çift nalın geçir ayağına ordan, yürü.»

«Öyleyse, siz de beni beklemeyin!» dedi İkinci. «Ben o kadar yiğit değilim. Alnımın ar damarını çatlatmaya da niyetim yok. Gidiyorum!»

«Etme!»

«Vallahi gidiyorum.»

«Şu vallahiyi dilinden at!»

Gerçekten de, yenibaştan giyindi ve çıkıp gitti.

Biz, Üçüncü'yle, çıkarken kapısını kilitledikleri kabinenin numara plâkası bir lâstikle sağ bileklerimizde takılı olarak, hamam taslarımızı önümüze tuta tuta, Güliver boyutlu nalınlarımızı sürüye sürüye, anadan doğma girdik hamama. Hem alnımızın ar damarına da bir şeycik olmadı. Bir ayın kirinden öyle bir arındık ki, gıcır gıcır olduk.

Otele döndüğümüz zaman, odamızda, lâvabonun önü bayağı ıslaktı. İkinci herhalde buracıkta bir yarı banyo yapmıştı. Kıvırcık saçları ak yastıkta, esmer yüzü biraz güleç, iri yumruklarını ezan okur gibi kulaklarına götürmüş, mışıl mışıl uyuyordu.

İki saat kadar süren bu anlatı, yazarı bayağı yordu. Ortalık çoktan kararmıştı. Bahçeden doğruca ana kapıya doğru geçtiler ve orada ayrıldılar.

Kotsev iki gün sonra yine gelecekti.

Yazarı oda kapısında Nina karşıladı. Bu kadar gecikmeden ötürü, tatlı - sert yanından biraz da azarladı.

General radyosunu açmıyalı, iri iri konuşmayalı, oda artık iyice sağırlaşmıştı. İştahı da kalmamıştı yazarın. Çaya taş atar gibi birkaç lokma yedi. Ve ilâçlarını alarak erkenden yatağına uzandı. Bir süre, generalin oksijen aygıtına bağlı ufacık şişede glikozun damlaya damlaya nasıl azaldığını izlemeye çalıştı. İzleyemedi. Yastıktan başını kaldırmadan, bir gözüyle de olsa, profilini görebiliyordu generalin. Gözlerinin altındaki çizgiler kaşları kadar kararıp derinleşmiş olsa da, yüzü giderek güzelleşir gibiydi. Belki de onu yaşama bağlıyan iplikler tellendikçe, yazarın kendisine sempatisi bir acımaya dönüşüyordu.

Bir ara, öfkeli komşu hafifçe kapıyı açtı ve yüzünün yarısiyle girerek, gözleriyle generalin durumunu sordu. Yazar da eliyle sus yaptı ve «Görüyorsun işte, durumu ağır.» demek istedi.

Nöbetçi doktorun ve hemşirenin her yarım saatte bir uğradıkları gergin bir gece geçirdiler.

●

Ertesi gün, öğleye doğru, yazarı telefona çağırdılar. Almacı kulağına götürür götür-

mez, iki sözcük duydu:

«Ben Saşo!» - Ve yazarın «Hangi Saşo?» demesine kalmadan, sürdürdü: - «Eski dost Saşo. Aslanlı Köprü'den...»

«Oh, Saşo, sesini işitmek ne mutluluk bilsen benim için.. Seni görmek de isterdim.»

«Önce benim isteğim seni görmek.. Bu sabah Kotsev'e rastladım işe giderken. Dün beraber olduğunuzu ve durumunu söyledi bana... İşte ben de önce telefon edeyim dedim.»

«Teşekkür ederim. Uğrarsan, mutlanırım.»

«Akşamüstü, dörtten sonra geleceğim.»

«Buyur, bekliyorum.»

Saşo'yla, Aslanlı Köprü'den sonra iki yıla yakın bir arayla, bir kerecik, o da rastgele, bir Karadeniz yazlık köyünde, Obzor'da görüşmüşlerdi. 1952 yazıydı. Saşo o yazlık köyünden bir cip arabasiyle geçiyordu. Yol üzerinde, yazarı yürüyüşünden tanıyarak arabasını durdurmuştu. Bütün kıyı bölgesinin güvenlik müfettişliği gibi bir görevdeydi galiba o sıralarda. Hal hatır sormuş ve kucaklaşarak ayrılmışlardı.

Sonraları, yıllarca yurt dışında görev aldığını işittiği Saşo'yla, işte şimdi, şu kadar yıl sonra, 1969'un bu Eylül akşamında tekrar kucaklaşıyorlardı. Gözlüklerinin o içiçe halkaları daha da derinleşmiş, Saşo artık kırçıl saçlı, ama bıyıksız, daha da güleç, biraz da şişmanca bir adam olmuştu.

«Hayrola, neyin var?» diye sordu önce.

«Angina pektoris.»

«Nedenini sormıyacağım. Bu artık devrimci hastalığı oldu. Ama kocamamışsın.»

«Kotsev de öyle söylüyor.»

«Haklı. Rengin de iyi maşallah.»

«Ben de böyle diyenlere yaprakların dökülmezden önceki renk güzelliğinden söz ediyorum.»

«Daha neler!»

«Beni bulup da görmeye geleceğini ummazdım.»

«Biliyor musun, 1944'te, kurtuluştan sonra, genç Remsistler'dik o zaman, başkentte bir ağaç dikimi kampanyası örgütlemiş, yitirdiklerimiz, kurtuluşu göremiyen arkadaşlarımız için birer ağaç dikmiştik... O yıldan beri, Sofya'ya ne zaman yolum düşmüşse, nerelerden dönüp gelmişsem, hep ilk iş olarak o ağaçlara giderim ilk kez, her birinin, daha doğrusu yitirdiklerimizin ne kadar büyüdüklerine, ne kadar güzelleştiklerine bakarım... Demem o ki, deyim uygun mu bilmem, bugün işte o ağaçları görmeye gider gibi bir duyguyla geldim sana... Ne de olsa, yılın birinde, sizleri de o gözümüzden bile sakındığımız ağaçlar gibi dikmiştik Sofya toprağına. Öyle ya, ne kadar boy attığınızı, ne çiçek açıp, ne meyva verdiğinizi, hangi yellere ne kadar dayandığınızı izlemek, görmek, anlamak ilginç şey doğrusu...»

«Dalım kırıldı benim Saşo...»

«Deme öyle.»

«Doruğuma kar yağdı.»

«Vakit var. Dışarılarda olduğunu işitiyordum.»

«Evet.»

«De bakalım, ne gibi yeni şeyler yazıyorsun?»

«Şimdilik yeni bir şey yok, Saşo. Yel zorlu esti dedim ya, bu yürek zorlu sarstı, dalım kırık... Toparlanabilirsem yakında, mürekke-

bim tükenmedi elbet, daha yazacaklarım var.»

«Şiir yazıyor musun?»

«Yaşıyorum diyemem ki yazmasam... İşte dün Mikis Teodorakis'i de göndermişler Yüra adasına. Bu da bir şiir dürtüsü benim için. Girdim bile havasına...»

«Bilmem, olayları böylesine izlemek yarar mı o kadar sana?»

«Yarasa da, yaramasa da, hapiste olsun, hastanede olsun, dışarıyla, «duvarın arkasındaki dışarıyla» beraber yaşamamak elde değil benim yapılışımda adam için. Nazım «Angina Pektoris» şiirinde «yarısı buradaysa kalbimin/ yarısı Çin'dedir doktor.» diyor. Benimkinin yarısı da hem memleketimde, hem Yunan faşizminin Yüra adasında şimdi.»

«Dayanır mı?»

«Dayanamaması bile yaşamaktır. Örneğin, memlekette kurşunlanan işçimizle biraz da ben ölemezsem, Mikis'in üzerine kapatılan kapılar beni de kilitlemezse, yaşadım diyemem...»

Yine Nina gelip omuzuna dokundu yazarın.

«Tadını kaçırdık mı, Nina?» dedi yazar. «Saşo eski dost, doyamadık konuşmaya...»

«Öyleyse, yine gelsin.»

«Buraya tekrar gelmektense,» dedi Saşo, «bir an önce sağaltıp taburcu edin de, dışarıda görelim dostumuzu..»

«Biz de buna çabalıyoruz. Ama hastamızın pek uslu olduğunu söyliyemem. Ele avuca sığmıyor, çok da yoruyor kendini. Şimdi tansiyonunu ölçsek, şıp diye kanıtlar bu dediğimi...»

«Zamanımızın tansiyonu yüksek!» ded

Saşo.

Ayrıldılar.

●

O günü, ertesi günü azçok sakin geçirdi yazar. Arada bir kalkıp, durumu daha da ağırlaşan generale, göz damlasını damlatarak, su vererek yardım etmenin dışında, genellikle yatakta kaldı. Ve Mikis Teodorakis'e özgürlük istiyen «Uyarı» şiirini tamamladı.

Daha ertesi günü Kotsev geldi bir kucak krizantemle. Bu sefer koridorun fuayesinde pencerenin önüne oturdular. Dışarıda incecikten bir yağmur yağıyordu.

2

O ilk özgür günümüzün akşamüstü, artık Kızılhaç'tan biraz harçlık verdiler ve cebimiz para yüzü gördü ya, sanki cebimizi delmesin diye paralar, tezinden harcama sevdasına düştük.

«Ee, çıkıyor muyuz?» dedi Üçüncü. «Ne demiştik, ne yapacaktık elimize ilk para geçer geçmez?»

Ben, uyku mahmurluğunu henüz dağıtamıyan Ikinci'den önce davrandım:

«Bir şemsiye arıyacaktık!»

«O senin budalalığın!» dedi İkinci. Ve epey pıtraklıca çıkan sesini ayarlıyarak ekledi: «Daha ilk akşam birer mastika içip, tadına bakacağız demedik mi içerde?»

Üçüncü bunu bekliyordu zaten: «Hadi bakalım!»

Kendi kendimizi aklamaya daha merdivende başladık:

«Kafayı çekecek değiliz elbette..»

«Ne kafa çekmesi canım, tadına bakacağız yalnız. Ne de olsa, birşeyler de yemek gerek.»

«Nereye gidiyoruz?»

«Meyhaneye dedik ya..»

İkisi, başkentliymiş gibi /biri Razgrad'dan, biri Silistre'den, 1930'da, daha 14 - 15 yaşlarında, orta öğrenim bursu alarak Türkiyeye giderken geçmişler bir kez Sofya'dan/, her yerini avuçlarının içi kadar bilircesine önden yürüyorlardı. Ben de arkalarından. Yabancı kentte yabancının meyhaneyi bulmasından kolay ne var! Camiyı geçerek solladık. Şimdiki Üniversal Mağaza'nın olduğu yerden, o zaman iki yanında bombardıman artığı yapıların sıralandığı daracık yollar, eski Ünion'a doğru, bankaya, Ruski Bulvarı'na doğru çıkıyordu. Biz Dondukov Caddesine çıkmışız. Ortalık kararda kararacak...

«Buranın meyhanelerinde,» diyorum, «saz var mıdır, çalgılı gazino gibi örneğin?»

İkinci hemen takılıyor:

«Arkadaşımız, çalgısız içemez ki!»

«Alaturka mı,» diyor Üçüncü, «alafranga müzik mi istersin?»

«Hiç birini istediğim yok yahu! Sordum yalnız ne çalınır bura meyhanelerinde diye..»

«Gayda çalınır! Gadulka bir de..»

«Nedir o gayda?»

«Bulgar köylüsü bir kuzuyu kıstırır koltuğuna, sıka sıka bağırtır da bağırtır!»

«Etme, yazık be!»

«Tulumunu diyorum, canım. Bir deliğinden şişirir. Öbür deliğine de perdeli bir düdük takılmıştır. Al sana gayda! Anlatabildim mi?»

«Anladım. Ya gadulka dediğin nasıl çalgıdır?»

«O da bizim lâz kemençesinin kardeşidir.»

Bir işkembecinin önünden geçiyoruz. İçerisi

tıklım tıklım. Masalarda yer bulabilen, bir elinde ekmek somunu, ötekinde kaşık, yumulmuş, hiç de kâseden başını kaldırdığı yok, pencerenin ötesinden üç Türk göçmenin geçtiğinden haberi de yok! İyi ki yok. Hani ya, bir baksa, bir kâse işkembe çorbasına bizim de fit olduğumuzu şıp diye anlar.

Hoş, ben, geçtiğimiz çarşıyı yanık yanık ayçiçeği yağı kokutan lalangaya da fittim. Kokusu bizim oraların lokma kokusuna çok yakındı. Sekiz - on kadarını bir kâğıda doldurup üstüne de pudra şeker ekerek veriyorlardı. Ama lalanga yüzünden mastikanın tadına bakmaktan vazgeçemezdim. Çalgı sözünü daha da sürdürdüm :

«Lâterna yok mudur buranın meyhanelerinde?»

«Yahu, Rum meyhanesine gitmiyoruz. İslâv ülkesindeyiz.»

«Peki, ya çalgıların padişahı?»

«Hangisi o?»

«Kaval.»

«Ne diye padişahı oluyormuş çalgıların?»

«Hazret-i Muhammed'in düğününde çalınmış da...»

«Hangi düğününde, birincisinde mi, dokuzuncusunda mı?»

«Be birader, ben sana Bulgar meyhanesinde ne gibi çalgı çalındığını soruyorum, sen lâfı nerelere çekiyorsun. Söyle bana kestirmeden, davul var de, zurna yok de...»

«Davul yok!»

«Yanlışın olsa gerek. Müzik hocamız davulun evrensel olduğunu söylerdi...»

«Davul evrensel değil, aptaldır, böndür bence.»

«Hoppalaa! Yahu davulun aptalı akıllısı olur mu?»

«Hepsi de aptaldır, çünkü tokmağı yedikçe, sahibinin boynuna asılmaktan vazgeçemez oldum olası.»

«Haa, bak bu akıllı yorum işte!»

Üçüncü, yorumu da yorumladı :

«Devrimci yorum!»

Üçümüz de gülüşerek girdik meyhaneye.

Oturur oturmaz, dört yanıma ve öteki masalara bir göz attım. Dipte, duvar boyunca bir büfe ve ardında barmen. Onun yanında iki garsonun aş kesimine girip çıktıkları geçit. Geçidin berisinde de özel masa ardına oturmuş bir yönetici. Her garson, aş kesiminden ve büfeden ne alırsa, önce bu yöneticinin masasına uğruyor, tepsisindeki mezeyi ve içkiyi fişine yazdırıyor, ondan sonra müşteriler kesimine geçip servis yapıyor. Bu yöntem özelliği ve bir de rakının yalnız kadehle - bira ve şarap gibi şişeyle değil - taşınması bir yana, diğer her şey, bizim İstanbul'daki, Sirkeci meyhanelerindeki gibi : Aynı hava, aynı koku, aynı kalabalık, aynı sigara dumanı - keserle yontulabilecek yoğunlukta - ve aynı gürültü/gürültü dili her ülkede bir!/.

Bizim garsonlar gibi, kulağının arkasından kalemi çekip masamıza eğilen garson, ne içeceğimizi sordu.

«Üç mastika.» dedi Üçüncü. - Ve başparmağıyle işaret parmağını bir kadeh boyu açıp dikerek ekledi : - «Büyük!»

Meze olarak peynir önerdi garson. Demek, bizim ciğer tavası yok. Biber turşusu verebilirmiş. Ne yazık, bizim Üçüncü'nün pek sevdiği bol soğanlı domates salatası yok. Acı biber ezmesi verebilirmiş. Fasulye piyazı yok, balık kızartması yok, ıskara...

«Iskara köftemiz var!» dedi garson.

«Daha sonra birer porsiyon!» dedik.

Mastikanın anason kokusu bizim rakının aynı.

Biraz su kattık kadehlere. Hemen «aslan sütü» ne kesiverdi mübarek! Kaldırdığımız kadehler ve gözlerimiz birbirini aradı. «Şerefe!» dedik. «Bütün siyasal göçmenliğimizde anca beraber, kanca beraber olalım!» dedik. «Üçümüz dörde bölünmiyelim!» dedik. «Ve de bu göçmenlik uzamasın!» dedik. Diktik. Yutar yutmaz da benim yüzüm buruştu.

«Ne o, acı mı geldi?» dediler. «Yoksa beğenmedin mi?»

«İkisi de değil.» dedim. «Yudumladıktan sonra böyle buruşmak, bende babamdan kalma çalımıdır rakı içmenin!»

Daha üçüncü yudumda, elinde tepsiyle dışarıdan gelen bir adam dolaşmaya başladı masaları. «Sofya - Varna iki saat!» diye malını satıyordu. Malı, közlenip foslatılmış ufacık ufacık biberlerdi. Ve bunların acısı, Sofya'dan Varna'ya bir haftalık yaya yolu iki saate indiriyormuş! İkicik ısırıp da yarısını sokağa atmak filân olmaz, dermiş köylüler. Yalınayak bir çocuk basarsa üstüne, tabanı yanarmış! Daha bir sürü reklâm... Birer tane alıp biz de denedik. Dilimdeki acı, yüreğimdekine katılarak, birinci kadehin sonunda beni hemeninden Varna'ya değil, İstanbul'a vardırıverdi.

«Birer kadeh daha istiyelim.» dedim.

Üçüncü hafiften kızarmış, gömgök gözleriyle ılımlı ılımlı baktı yalnız. İkinci aykırı çekti :

«Tadına bakacak değil miydik yalnız..»

«E bu rakı iki kez tadına bakılmaya değer.»

«Önce kadehini kaça verdiklerine, sonra bir de kesemize bakalım.»

«A canım, böyle akşamda bakılmaz ki o kadar ince hesaplara!»

«Lâf mı seninki? Cebimizdeki parada bir damla terimiz yok. Kızılhaç parasiyle mastikanın tadına bir kez bakmak yeter.»

«Etme yahu, benim daha dilimde en ufak bir...»

«Dilinde değil belki daha, ama sesinde hafifçe bir hayvanlaşma başladı.»

«Hayvanlaşma mı?»

«Kalınlaşma demek istedim.»

«Hah şöyle, yumuşat biraz.»

Üçüncü, garsonu gözleriyle yakalayıp, yine iki parmağıyle kadeh işareti yaparak üç rakı daha isteyince, bizim tartışma da orada kaldı.

Yeni kadehi yarılarken, «aslan sütü» kadar ak bir duman sarmaya başladı başımı. Gözümde, damarıma basıp duran İkinci'nin pusarık esmer yüzü bile güzelleşiyor, meyhane içinde neye ve kime baksam, güzel görüyordum. Yakın masanın birinde, kadehlerle değil, bir fincan suyun ancak sığacağı kadar ufak ve ince boyunlu şişeciklerle içmeleri ilgimi çekti. Bu şişecikleri alt yanından kavrıyor, o ince boyunlarıyle tokuşturarak boşaltıyorlardı. Hemen arkadaşlarıma da gösterdim ve o şişelerle ne içtiklerini sordum.

«Yüz derler o şişelere.» dedi İkinci. «Yüzlük, yüz gramlık yani. Romenler de severler onlarla lıkır lıkır erik rakısı içmeyi!»

«Vay, erik rakısı mı içiyorlar?» diye atıldı Üçüncü. «Biz de birer tane istesek?»

İkinci, yumruğunu masaya indiriverdi :

«Bana bakın, siz böyle azıtırsanız, ben burdan kalkıp giderim!»

Böyle demesi, o masaya, o akşama, o dakikalardaki duygusallığımıza değer vermediğinden değildi; bunun dışında olduğundan ve gerçekten kalkıp gidebileceğinden de değildi. Kendisini ters tanıtmak, korku vermek, saydırmak için, paradoksal olmak için bu çıkışı yapıyordu. Ve çok geçmeden, ikinci mastikayı bitirirken yine homurdandı :

«Otele dönerken, ben ille bir kez minareye çı-

kacağım...»

Getirmedi arkasını. «Niye çıkacaksın?» diye sormamızı bekledi. Sormadık inadına. O da bir «ve» diyerek ekledi :

«... ben bu iki sarhoşla neden kaçtım, diye bağır bağır bağıracağım minareden!»

Kapının arkasından aniden bir keman sesi geldi!

«İşte aradığın saz!» dedi Üçüncü ve gerginleşen havamızı yumuşattı.

Üçümüz de başlarımızı o yana çevirdik. Ne kemanı? Şapkasının kenarları kulaklarına inik, bıyıkları da sarkık yaşlıca bir adam, oturmuş sandalyeye, iki parmağıyle ucundan tuttuğu uzunca bir testereyi sapından yana dizine dayamış, testerenin çelik yüzünü gerektiği kadar esneterek ve bir yandan yayını da dişli olmayan yanına sürterek, inanılmayacak kadar melodik bir keman sesi çıkarıyor! Daha kulağıma gelen ilk sesler beni ta canevimden yakalamıştı. Şafak söker gibiydi içimde. Yayı bir - iki sürtüp de testereyi esnettikçe, aman yarabbi, neler söylemiyordu o çelik parçası! Çeliğin bu kadar güzel seslisi, bu kadar içli şarkı söyliyeni görülmüş şey değildi. Bir yalvarıştı önce duyduğum : Anacığımın yalvarışıydı. Sonra bir su sesi gibi açıldı, saydamlaştı! Kızkardeşimin sesiydi. Derken, sıcacık ateş soluğunca kulağıma sokuldu : Kadınımdı, İstanbul'da kalan sevgili bir kadın. Mevsimlerden bahar. Emirgânda manolyalar çiçeğe durmuş. Çınaraltında çay içiyorum... Derken ansızın bir çocuk ağlaması inletti ortalığı. Burnumun direği iyice sızladı. «Keman» ağlıyor, İstanbul'da bıraktığım altı yaşındaki oğlum hıçkırıyordu!

Birer mastika daha istemeye cesaret edip edemiyeceğimi yoklamak için İkinci'nin gözlerine baktım. O benim gözlerimin doluksadığını çabuk sez-

di. Masa üzerinde iri eliyle elimi kaplayıverdi. Kuşku yok, dostça sıcaktı eli.

«Kemancı» yanıbaşındaki iskemlede duran mastika kadehini dibikuru boşalttı. Sarkık bıyıklarını elinin tersiyle sildi. Sonra, çok kalın, çok pürtüklü ve göğsünde ağaç köklenircesine çatırdayan bir sesle bir de şarkıya başladı. İkinci derhal tanıdı melodiyi.

«Dinleyin», dedi, «bu hemen hemen bütün Balkan ülkelerini gezen ve paylaşılamayan bir şarkıdır!»

«Anacığım, mektubunda
köyümüzden haberler ver,
Ak salkımdan bir dal eğ de
bana çiçek koparıver.»

Delikanlı, ya asker ocağından, ya gurbetten, böyle yazıyormuş anasına. Ve daha öteye «**Gadular'ı yaz bana,**» diyormuş, «hâlâ çalıyor mu gece eğlencelerinde?...» Ve ekliyormuş : «Yalnız sevdiğim kızdan haber verme, anneciğim, zira çok kötü sızlıyor içim...»

İçimde «kemancı» nın testeresi işledikçe işliyor, kanattıkça kanatıyordu. Bir de, delikanlının anası, «Ah oğul, ak salkımlar yapayalnız soldu; **Kambur Gadular** çalıp duruyor çalgısını ama, sevdiğin kız dudağında senin adınla ölüp gitti!» diye yanıt vermesin mi? Kahroldum.

Köftelerimiz gelmişti. Bende artık köfte yiyecek hal mi kaldıydı?. Hesabı, yarım mendil kadar büyük bir banknotla ödeyip kalktık. Biz çıkarken, kolunda karanfil sepetiyle on yaşlarında bir kız giriyordu içeri.

«Çiçekçi kız çokça esmer!» dedim, «Kara müslümanlardan mı?»

«Peki, çingene olsa ne gerekir?» dediler.

«Hiç.» dedim. «Yalnayak da. Bu millet burada

da mı böyle diye geçti içimden.»

«Böyle besbelli.» dedi Üçüncü. «Sosyalizm pabuç da giydirse, bu milletin kızı çıkarır, gelinliğine saklar!»

Birden kendi pabucumun tabanındaki deliği hissetti sağ ayağım. Ertesi gün bir çift ayakkabı alabilecektik ilk paradan. Ama bu para daha ötesine yetmezdi. Sırtımızda bir palto, hadi paltodan geçtik şimdilik, bir pardesü bile yoktu. Yakamı kaldırmıştım. Serin gecenin içinden, aynı yollardan geçerek, minareye filân da çıkmadan, doğruca otelimize döndük.

Yatarken, kuşkusuz, üçümüzün içinden de aynı duygu geçiyordu : Bu ilk özgür günümüzde yalnız Kızılhaç karşısında suçluyduk!

●

Sabahleyin bir uyandım ki, bizimkileri koydunsa bul. Sıvışmışlar. Saate baktım, dokuzu da geçiyor. Oysa biz saat dokuzda beraberce gidip resim çektirecektik caminin ardında. Saat ona doğru da Hektor gelecekti; geçici oturma izni belgelerimizi yaptırmak üzere, bizi pasaport dairesine götürecekti.

«Ya arkadaşlarım çok erkenci, ya ben çok uykucuyum!» diye homurdanarak kalktım. Sakal tıraşı olurken, geldiklerini daha merdivendeki ayak seslerinden anladım. İkisi de sabahça dinç ve güleçti. Odaya bir de taptaze kâğıt ve baskı mürekkebi kokusu getirdiler.

Üçüncü, koltuğundaki gazete tomarını atıverdi yatağa. «Rabotniçesko Delo» yu ve öteki günlük gazetelerin hepsini almış. Giderek bir de «Pravda».

«Yahu, sen Rusçayı ne zaman öğrendin?» dedim.

«Daha okuyabileceğimden değil.» dedi. «Hiç olmazsa, mizanpajına, rejisine, mimarlığına bakacağım.»

Yüzüm yarı sabunlu, yanyana gözden geçirdik gazeteyi. Doğrusu ya, ben mimarlığından bir şey anlıyamadım. Mizanpaj da hiç dinamik görünmedi bana. Kitap sayfası gibi blok sayfa!

Kitap paketini açtı sonra arkadaşım. Lenin'den Bulgarca iki kitap almış. «Komünist Partisi Manifesti» ni bulmuş. Gorki'den «Ana» romanını. Bir de Bulgarca - Türkçe sözlük...

İkinci'ye baktım, aldıklarıyla o da mutlu. Yatağına uzanmış, «Nouvelle Moscou» ve «Cahiers du Communisme» okuyor. «Hümanite» ya da «Lettre Française» bulamadığına üzülüyor.

«Ee,» dedim. «siz artık ilk paranızdan alacağınızı aldınız. Şimdi sıra bende.»

İkinci, dergisinden gözünü ayırmadan bir gözdağı verdi :

«Sen eğer bugün şemsiye almaya kalkışırsan, vallahi şemsiyenle beraber atarım seni şu pencereden!»

«Öyleyse, şemsiyeyi herhalde almalıyım ki, sokağa düşerken paraşüt gibi açılsın da, kafam yarılmasın!»

Ne de olsa, şemsiye derdine düşecek sıra değildi daha. Çabucak davranıp, önce cami ardına gittik resim çektirmeye.

Türkçe de bilen yaşlı fotoğrafçı, sıram gelince, duvara asılı siyah perdenin önüne beni de oturttu ve sordu :

«Nasıl resim istersiniz zatınız?»

«Vesikalık dediğimiz, pasaportluk resim işte.» dedim.

«Yok yok, o değil sorduğum. Ciddi mi çıkmak istersiniz, güleç mi?»

«Yoo, güleç değil, çatık, kızık, şöyle bütün ağalık dünyasına, sömürü padişahlığına söğer gibi resim isterim!»

«Öyle mi? Tamam.» dedi. «Sen bana bırak gayrı ötesini. Ârife tarif gerekmez.»

Bıraktık. Önce parmak dokunuşlarıyle çenemi tutup, başımı çarpıttı. Gidip üç ayaklı makinesinin ardına geçti. Objektifin iki parmak yukarısına bakmamı istedi. Gel gör ki, başım karşıdaki şehir bankosunun kubbesine doğru çarpıtılmışken, gözlerimi devirip de objektifin orasına bakabilmek, «yaradana yan bakmak» tan ayrımsızdı.

On dakika sonra, arabına bir baktım ki resmin, korkunç! Çok geçmeden, mendilimin katlarına yerleştirdiğim beyazına da baktım, kendimi zor tanıdım. En çok İkinci hoşnuttu resminden. İyice kızık, tam da «duvarın dibinde resmi alınmış» eşkiya gibi çıkmıştı. Fotoğrafçıya bahşiş bile verdi!

Pasaport dairesinde işimiz uzun sürmedi. Gözleriyle şahin, Fransızcasiyle bülbül bir yüzbaşı resimlerimizi aldı. Bize doldurulacak birer kâğıt verdi. Soruları kimlik belgemizin verileriyle yanıtladık. Bu işlem sırasında, yüzbaşının masasında yatan ay - yıldızlı üç kafakâğıdı, daha sınırda alınan kimlik belgelerimiz gözümden kaçmadı. Üçüncü'yü dürtüp burnumla gösterdim. O da bir ara Hektor'a sordu :

«Nüfus kâğıtlarımız artık bize verilmiyecek mi?»

«Onları bir daha görmiyeceksiniz.» dedi Hektor. «Birkaç gün sonra, size geçici oturma izni veren politik göçmen belgelerinizi alacaksınız buradan. Sonra her altı ayda bir gelip, uzatma istiyeceksiniz...»

Böylece, pasaport dairesinden, memleketli kim-

lik belgelerimizle bir daha buluşmayasıya ayrılarak, çıktık.

Ben bu ayrılışa ilişik düşünceler ve üzüntü içindeyken, Hektor'un bizi nereye, kimin yanına götürdüğünün ayrımına varamadım. Sormadım da. Bulunduğu köşe Halk Meclisi alanına bakan bir yapının dördüncü katına çıkardı bizi. Bulgar Telgraf Ajansı'ymış burası. Yirmibeş yaşında var yok, ama saçlarına çok vakitsiz ak düşmüş, gözleri bu yaşından çok daha genç bir güleç kadınla tanıştırıldık. Yonka'ymış adı. Hektor ona kısaca bir şeyler söyledi ve bırakıp gitti.

«Buyurun, oturun..»

Türkçesi yerindeydi Yonka'nın. Sonra «Hanginiz Fransızca biliyorsunuz?» diye bir de Fransızca şakıdı. Üçüncü'nün değer ölçüsüyle, Fransızcası da baskındı. Omuzlarındaki seyrek örgülü beyaz şalı düzelterek, sesini de hafiften ayarladı ve şöyle başladı:

«Bana ödev verdiler. Size, kaçmanızdan sonra Türk basınında çıkan haber ve yazılar hakkında bilgi vereceğim...»

Gökte ararken yerde bulduğumuz bir şeydi bu. Doğallıkla hemen gözlerimiz açılıverdi. Yonka her birimizle adlarımızı söyliyerek, birer de «bey» katarak konuşuyor, çoktan tanışıyormuşuz gibi doğal davranıyordu. Ve daha biz sormadan, kendisi açıldı:

«Ben sizi çoktan biliyorum elbette...» dedi. «Resimlerinizden. Mesleklerinizi biliyorum herbirinizin. Sosyal durumlarınızı bile...»

Ve bizi kaldırıp salonun dibindeki büyük masanın çevresine götürdü. Gözlerimize inanamıyorduk. Masada, kendi boyutlarınca istifler haline «Cumhuriyet», «Yeni Sabah», vb. gazetelerin koleksiyonları yatıyordu. Yonka koyduğu işaret kâ-

ğıdını çekerek, birkaç aktarmada «Cumhuriyet»in 9 Eylül 1949 günlü sayısını buldu. Şaşmamak elde değildi. Birinci sayfada, iri iri harflerle adlarımız sıralanıyor, 8 Eylül gecesi Edirne'den çıkarak sınırı geçtiğimiz haber veriliyordu. 10 Eylül sayısında ve daha sonrakilerde, hemen hemen bütün kalburüstü gazeteler, yaşımız - başımız ve işimiz hakkında bilgi veriyor, bizi resimlerimizle tanıtıyor, kaçışımızın ertesi günü Edirne'deki telâşı, valinin soruşturma emri aldığını, iki gün önceden sınırboyu köylerindeki propaganda gezisine gazeteci olarak katıldığımız milletvekili avukatın sorguya çekildiğini yansıtıyorlardı.

Üçüncü'nün, «Cumhuriyet» koleksiyonunu - çalıştığı gazete olduğu için - nerdeyse kavrayıp kucaklamaya hazır bir hali vardı. Işıl ışıl gözlerinde o güne dek böylesine çocuksu, böylesine içten bir sevinç görmemiştim, daha sonra da - bunca yıldır - görmüş değilim.

«Okuyabilir miyiz?» diye sordu.

«Elbette. Buyurun oturun. İstediğiniz kadar..»

Üçümüz üç koldan dalıverdik. Birbirimize aktararak, birkaç gazetenin bütün haber ve yazılarını bir saatin içinde taradık.

Haberlerde olsun, yazılarda olsun, dilini diken eden çoktu doğal olarak. «Kaçak»tı adımız, «Kızıl komünist»ti. Yaptığımız iş «vatansızlık»tı, «sütü bozukluk»tu, «ihanet»ti.

«Yeni Sabah»ta, İstanbul'da altı ay kadar beraber yaşadığımız, elinden tuz - ekmek yediğim, yazgımı paylaştığım, tutkudan da öteye, kurtarıcı filân belliyecek kadar da benimsediğim kadınımın sorguya çekilişini ve söylediklerini, içimin yangını yüzüme vura vura okudum. Dili dikensiz değişleri vardı. «Onunla beraber yaşamışsınız?» diyorlardı. «Evet.» diyordu. «Onun yüzünden kocanızdan ay-

rılmışsınız?» «Evet, kocam beni bıraktı.» «O kaçağın nesini sevmiştiniz?» «Yurtseverliğini, halkçı ve gerçekçi yazarlığını.» «Onu desteklemek için, kiliminizi, yorganınızı filân sattığınız doğru mu?» «Doğru.» «Kaçacağını hissetmediniz mi?» «Hissetmek değil, Şişli'de Atatürk Müzesi'ni gezdiğimiz sırada apaçık da söylemişti.» «Peki, niye haber vermediniz?» «Ben onun yanına yılan olarak sokulmamıştım.» «Kendisini uğurlamak için Edirne'ye kadar gittiniz mi?» «Oraya dayımı görmeye gitmiştim.» «Ama onu da uğurladınız?» «Evet, gece, 7 Eylülün ilk saatinde dayımların kapısında vedalaştık.» «Size bir şey bırakmadı mı?» «Bıraktı: Kirli çamaşırlarını, bir kat elbisesini, trençkotunu, kitaplarını ve 36 öyküsünü...» «Sade yazı - çizi olarak bıraktıklarını bize verir misiniz?» «Geçici olarak, evet.» «Şimdi tekrar eski kocanıza dönecek misiniz?» «Kendisine bağlı...»

Öteki küçük yazılarda da, benim gibi solcu adamın, yıllar yılı öğretmenlik gibi kutsal bir meslekte, radyo gibi önemli bir kurumda yuvalanmasına göz yuman ilgililer yeriliyor, «kökü dışarıda adam»lığımın zaten yazılarımdan belli olduğuna parmak basılıyordu.

Bütün bunlar ne kadar yerici olursa olsun, düşman yerdiği için, gönenmesem bile alınmıyor, yüksünmüyordum. Düşmanın benim gibi adamı asıl öğmesi tehlikeliydi. Ve asıl düşman tarafından öğülen kişi, ünlü bir düşünürün dediği gibi, oturup da ne aptallık ettiğini düşünmeliydi. Demek ki, aptallık etmemiştim. Böylece, her yergiyi, her sorguyu okudukça, içimin bunaltı karanlığına, bir çatlaktan sızarcasına, pencereden girercesine, bir ışın oluğu vuruyor, soluğum birden genişliyordu.

Yonka, bu türden bütün duygusallık ve bunaltılarımızın ayrımındaydı. İşimizi bitirdikten sonra,

sunduğu kahveleri içerken, yüzünün kızartısı hâlâ geçmiyen bizim Üçüncü'nün fincana uzanan elinin hafiften titrediği de gözünden kaçmamıştı. Kalınca dudaklarında biraz da acıma karışık bir dostluk gülücüğüyle şöyle dedi:

«Siz, oransallıkla bu kadar kısa süre içinde serbest bırakılmanızı, sığınma hakkına kavuşmanızı, burjuva basınının işte böylece arkanızdan açtığı bu kampanyaya da borçlusunuz bir yere kadar...»

Bu yorum doğruydu.

Arkadaşım, bir de bu gazetelerden bazılarını edinip edinemiyeceğimizi sordu. Elbette olumsuz yanıt aldık. Yonka'nın bize bilgi vermekten öteye yetkisi yoktu. Ancak, genellikle gazete okumak istiyorsak, haftanın belirli bir gün ve saatinde Ajans'a uğrayabilecek, istediğimiz gazeteyi görebilecektik.

Buna da teşekkür ederek elini sıktık Yonka'nın

Yağmur dineceğe benzemiyor. Yazar'a göre, hapiste bir, hastanede iki, dakikaların her biri iki katına çıktığından, saatler geçmek bilmiyor. Yattığı yerden hep pencereye bakıyor. Camlarda damlalar çizim çizim oluklanıyor. Her damla daha öncekinin çizgisini silerek iniyor.

Ancak, solunda, iki yatak arasındaki dikme desteğe bağlı glikoz şişesinden generalin damarına inen damlaların ne yaptığını, neye yaradığını kestiremiyor yazar. Can mı veriyor damla damla, acısını mı uzatıyor? Kim bilir.

Paşa'yla konuşmalarının kesilmesi iyi olmadı. Son konuşmalarından bir tek cümle çok yer etti nedense kafasında. «Benimki,» demişti paşa, «Sahiden ihtiyarlıktan değil, eski yaraların tepreşmesinden ölüm olacak.»

Damla saati gelmişti. Sağ gözüne, yarı açık zaten, kolay damlattı ilâcı. Ama öteki gözü artık açılası değil. Parmağıyle dokunup açsa da yazar, daha damlalığın ucunda ilâç domurlanmadan, kendiliğinden kapanıveriyor o göz. Paşanın artık göreceği bir şey kalmamış olsa gerek.

Akşam, nöbetçi hemşire, paşaya derece bile vermedi. Yazarın ateşi normal göründü. Ama tansiyon yine bir - iki basamak çıkmıştı. Belki de Kotsev'le söyleşmenin gerilim ve yorgunluğu yüzünden iştahı da yoktu. Kazandibi muhallebiye benzer kremaya elini bile sürmedi. Televizyona çağırdılar. Canı istemedi. Ve televizyonda akşam ninnisini bitirip, çocuklara «iyi geceler» dedikleri sırada, yazar da uyuyakaldı.

... Neden sonra, geceyarısı, ansızın dürtülmüş gibi bir sıçramayla uyandı. Ne görsün? Paşanın başı kalabalık! Nöbetçi doktor, hemşire ve daha birileri başucundalar. Nina da gelmiş. Hastabakıcı İvan da. Oda komşusu da. O oksijen aygıtını çıkarmışlar aradan. Paşaya artık başka iğneler yapıyorlar. Hiç biri bir şey konuşmuyor. Paşa çok sık, çok hırıltılı soluyor. Göğsünde dalgalı bir çalkantıyle çırpınıyor. Anlıyor yazar. Anadolu insanının «derman sığmaz» dediği haldir bu. Paşa gitti gider.

Paşanın solunumu seyreldikçe, başucundakiler de azaldı yavaş yavaş. Öfkeli komşuyu kolundan yumuşacık tutarak Nina çıkardı dışarı. Doktor, nabzını son defa yokladı paşanın. Sonra kıllı kolunu usulca nevresimin üzerine yatırıp bıraktı. Paşa böylece doktorla, tıp bilimiyle vedalaşmış oldu.

Son dakikasında yazarla başbaşaydı yalnız. Bir şeycik demedi. Hafiften bir çırpınır gibi oldu. Sonra duruldu, gevşedi. Son soluğunu geri verdiği ağzı öylece açık kaldı. Bu kez, ilâç damlatılırken birtürlü açılmıyan sol gözü de açılmıştı.

Gözlerini yazar kapattı paşanın. Sarkan çenesini, hiç ürküntüsüz, avucuyla - okşar gibi - tutup kaldırdı. Ağzına protezlerini bigüzel yerleştirmeyi de unutmadı. Sonra yastığı altından mendilini çekti, çenesinin altından geçirip, iki ucunu başının üzerinde kavuşturarak bağladı.

Alt ve üst dudaklarında öyle derin çizgiler belirmişti ki, ağzı, kaybolup giden dudaklarıyle, yeni kapanmış ve katgüt dikişleri henüz alınmış bir bıçak yarasını andırıyordu.

Bu anda Nina girmişti içeri. Kız sormaktan kendini alamadı:

«Ne yapıyorsun?»

«Çenesini bağladım.» dedi yazar. «Sarkmasın. Ağzı açık soğursa ölü, bir daha kapanmaz.»

«E önemli mi?»

«Öyle deme, Nina. Bizde böyledir bu. Varsın bulgar paşası biraz da müslümanca gitsin öteye.»

... Sabahleyin tekerlekli sedye geldi. Paşayı döşeğiyle beraber kaldırdılar. Üzerine battaniyeyi çektiler. Bir burnuydu sivrilen battaniyenin altından, bir de ayakları. İvan'la yardımcısı sedyeyi sürüp çıkardılar.

«E nereye şimdi?» dedi yazar.

Nina mesleksel bir alışkanlıkla yanıtladı:

«Buzhaneye.»

Dışarıda yağmur daha da bindirmişti.

Kalan eşyasını toplayıp, gardıroptaki valizine koydular. Nöbetçi hemşire, tereke arasında, duyuraç aygıtını, gözlüğünü, transistörünü de not etti.

... Öğleye doğru sol yatak yeniden çarşaflanmıştı. Artık yeni bir hasta gelebilirdi paşanın yerine.

«Nedir bu böyle?» dedi yazar sabahleyin koridorda Nina'ya. «Paşa, bu yatakta benden önce yatan sekreteri göndermiş buzhaneye. Ben paşayı gönderdim bu gece. Şimdi onun yerine gelecek olan da, beni gönderecek bir gün, öyle mi?»

«Bizim memleketimizde,» dedi Nina, «her şey plânla yürütülüyor. Ama salt bu iş plânlı değil iste.»

«Plânlı - plânsız, yolumu burada bitirmek

istemiyorum. Söyliyelim doktora da, yarından tezi yok taburcu etsin beni...»

Böyle konuşurlarken, yanlarından öfkeli komşu geçiyordu. Gözgöze geldiler. Gözleri dolu doluydu. Nerdeyse başsağlığı dileyecekti yazara.

Paşanın yatağı saat 10'da yine doldu. Onyedi yaşında bir gençti gelen. Avusturya Elçisi'nin oğluymuş. Buzdolabında beş hafta kadar eskimiş bir hardal yemiş sosisle. Zehirlenir gibi olmuş. Apar topar getirmişler. Oysa istemiyormuş gelmeyi. Sekiz matinesinden biletleri varmış, sevgilisiyle sinemaya gideceklermiş bu akşam. «Ben akşama burdan kaçarım!» diye de tutturdu. Derken, odada bir de sigara yakmaya kalkışınca, yazar'la ahbaplığı - daha başlamadan - bozuluverdi.

Kendini zor attı dışarı yazar. Hemen telefona koştu. Kotsev'i buldu.

«Gel allahaşkına!» dedi. «Patlıyorum sıkıntıdan... Olur, öğleden sonra gel. Bekliyorum.»

3

O güz, 1949 yılını bitirinceye kadar, hemen her gün, «Siyamlı ikizler» örneği «Türkiyeli üçüzler» olarak göründük Sofya sokaklarında. Sabahları otelden çıkmada üçümüz, doğruca gidip «Bulgaria» kahvesinde öğleye kadar pineklemekte üçümüz, domuzlu kapıska kokusu sinmiş bir lokantada öğle yemeğinde üçümüz, akşamları o ilk mastikayı tattığımız meyhanede yine üçümüzdük.

İlk ay biraz titretmişti bizi güz havası. Ama Hektor'un şefi çabucak imdadımıza yetişti. Bizi önüne katarak bir terziye götürdü. Hemen ölçüleri-

miz alındı. Gri kumaştan paltolarımız bir hafta sonra hazırdı. Kumaşlardan birer parça da arttı. Bizim Üçüncü, akraba ve yakınlarını görmek üzere, doğup büyüdüğü yerlere giderken, bu kumaş artıklarını da götürdü, orada amcasıoğlu bir terziye üçümüz için birer de kasket diktirdi. Bu kasketleri, hiç değilse yalnız benimkini, «Stalinka» dedikleri biçimde diktirmesini tembihlemiştim kendisine. Dinlememiş. Normal biçimde, tek tipten kasketleri de geçirdik başlarımıza. Böylece, bir araya geldikçe, Pazar günü şehir iznine çıkmış acemi askerlerden pek ayrımsız görünüyorduk.

Karnımız toktu artık, sırtımız da pek. Ne var ki kesemiz boştu. Kızılhaçın harçlığı çok çabuk eriyordu. Sigarasız - kahvesiz kalmıyalım, akşamları da birer tanecik atalım derken, ayın ikinci haftasında aç kaldığımız günler, abartmasız, ceplerimizi boşaltıp da bir araya getirdiğimiz parayı ancak işkembe çorbasına, ya da lalangaya, ayçöreğine zor yetirdiğimiz günler oluyordu. Böyle günlerin birinde, Üçüncü'nün artık gereği kalmıyan pardesüsünü götürüp bitpazarı benzeri bir bedestende sattık. Ölü fiyatına gittiğine elbette çok üzüldü. Bir keresinde de, benim gravürlü gümüş tabakayı dolmakalemci bir yahudiye rehin bırakarak, birkaç günlük işkembe parasına yetecek kadar ödünç aldık.

Bu otel, kahve, lokanta ve meyhane arası taşınma iyi ki uzun sürmedi. Yarınların belirsizliğinden duyduğumuz ve dile getiremediğimiz bir endişeden miydi, sürekli beraberliğin verdiği bir kanıksamadan mıydı, nedense, günden güne daha sinirli oluyorduk. Konuşmalarımızda çabucak tartışmaya varıyor, sık sık masa yumrukluyor, sesimizi yükseltiyor (hele ben), sigaranın birini söndürmeden öbürünü yakıyorduk. Giderek, meyhanede mastikayı üçlediğimiz de oluyordu. Birbirimize

katlanmamızda, hoşgörümüzde bir azalma vardı. Ve daha yıl bitmemişti ki, İkinci'nin Ankaradan Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nden tanıdığı, beraber çalıştıkları bir arkadaş daha gelip katıldı bize. Türkiyeye Irak'tan göçmüşmüş vaktiyle. Bizim arkamızdan yolu tutup, bir de bu yana göçmüş. Böylece dört olduk. Ne var ki, dördüz olmadığımız şöyle dursun, gerçekten perçinli olmadığını sonradan anladığımız üçüzlüğümüz de bozulmaya yüztuttu.

Bizi, Bulgarcayı öğreninceye kadar, yardımcılık, çıraklık edebileceğimiz birer işe yanaştırmaları zamanı gelmişti. Üçüncü'yle Dördüncü'yü (yeni arkadaşımıza da bu adı verelim), Komünist Partisi'nin Türkçe basın organı olan yerli gazeteye verdiler. İkinci'ye, ders kitapları hazırlayıp yayımlıyan yayınevinin kapısını gösterdiler. Bana da, Vatan Cephesi Millî Şûrası'nın Propaganda Kolu'nda popüler broşürler yayımlamaya çalışan bir yerli yoldaşa yardımcı olmak düştü.

Öte yandan, «eti senin kemiği benim»i yeni anlamda söyliyerek, dördümüzü de, bu propaganda kolunun Azınlıklar Seksiyonu'nu yöneten bir yoldaşa teslim ettiler. Hektor, ne zorumuz varsa ona söylememizi; ne soracaksak ona sormamızı öğütledi ve «Onun eli omuzunuzdan eksik olmıyacak» dedi. Gerçekten de Leonidov'un eli eksik olmadı bir süre omuzumuzdan. Sarı tel çerçeveli gözlüklerinin ardında bakışları akıllı, sevecen, nazik, sesi görünüşünden de yumuşak bir yoldaştı. Bize her buluşmamızda yararlı gördüğü kitap, broşür ve gazeteler verdi. Hiç bir defasında, kahveye, meyhaneye dadanmışlığımızdan söz etmedi. Ama çoğu defa bize beraberce bir sinemaya, konsere, operaya gitmeyi önerdi.

Bir yandan da şehir parti komitesi bir politik dernek, bir kurs örgütledi bizim için. Haftada iki

kez ikişer saat ders alıyorduk. Bir yayınevinde redaktör olan ve enaz Leonidov kadar sempatik ve değerli bulduğumuz bir öğretmenimiz vardı. Bize Bolşevik Partisi tarihi ve Bulgar Komünist Partisi tarihi okutmaya başladı.

Kısacası, bu iki öğretmen yoldaştan öğrendiklerimiz biribirini bütünlüyordu.

Bir akşamüstü kurstan çıkmış, yürüyorduk öğretmenimizle. Yeni, sosyalist toplumda, yeni insanın, yeni aydının eski burjuva karakter çizgilerinden, küçük burjuva alışkanlıklarından arınması sorununu konuşuyorduk. Öğretmenimiz bunun ideolojik çalışmaların temeli ve hedefi olduğunu söylüyordu. Ve bunu ustaca şöyle somutlandırdı: «Bu arınma, süt mısırı koçanı var ya, onu şöyle tutup, koçanı saran yeşil kabukları sıyıra sıyıra koparmaya, sıra sıra dizili taneleri meydana çıkarmaya benzer.»

Hoşumuza giden bu benzetmeyi, ertesi günkü buluşmamızda Leonidov'a da söyledik. Öğüdü şöyle bütünledi: «Bir şey daha var ama. Yalnız o yeşil kabukları koparıp atmakla bitmez o arınma işi. Bir de o koçanın tane sıraları arasında, sarımsı - kahverengimsi püskül iplikleri var ya, işte arınmada onların kalması, gözden kaçması tehlikelidir. Ben arındığını sanan nice aydınlar gördüm ki, o yeşil kabuklar yolunmuş belki ama, o püskül iplikleri kalmış ne yazık ki arada, bireycilik artıklarından, kariyerizm, bencillik kalıntılarından kurtulamamışlar. Özcesi, hepimizin karakterinde vardır daha burjuva karakterinin o ipliklere benzer artıkları. Bende bile...»

Öğretmenlerimizden memnunduk. Doğrusu ya, bir gün, Bulgaristanda yüksek öğrenim yapabileceğimizi, ya da - bitirmemişsek - burada tamamlıyabileceğimizi, belki yüksek parti okuluna devam

edebileceğimizi de ilkin Leonidov'tan işittik. Orta öğrenimi yarıda kalmış olanımız varsa, böylelerimiz de burada «Rab - fak» denilen gece okullarına devam ederek liseyi bitirme olanağı bulabileceklerdi.

Benim, Bulgarcam henüz «Da jivee»den öteye geçmediği için, Vatan Cephesi Propaganda Kolu'nun Türkçe broşürlerine yardımım, tekyanlı kalıyordu. Yardımcısı olduğum yoldaş, çokluk evreni, doğayı çözümliyen, insanın doğuşunu filân konu edinen bu broşürlerde, yaptığı veya yaptırdığı bir çeviriyi, dil, üslûp ve terimler bakımından gözden geçirmemi istiyordu. Ama kolaylık ve tezlik anlamında «düzeltivermek» dedikleri bu iş, beni kök sökercesine terletiyordu. Yıllar yılı da terletti daha sonraları çalıştığım her yerde. Çalışma yazgım oldu. Yalnız benim değil, arkadaşlarımın da yazgısı oldu.

Bu arada, Türkçe çıkan parti, gençlik ve çocuk gazetelerinde, kimi yayınevlerinde çalışan, çoğu yüksek öğrenim yapmakta olan yerli kadroyla, Türk arkadaşlarla tanıştık.. Zaten hemen her akşam toplandıkları klüp, yine Vatan Cephesi örgütünde Leonidov'un seksiyonuna bağlı Türk Üniversiteliler Klübü, bizim barındığımız otelin altındaymış. Bir Pazar günü, klübün yöneticilerinden, en aktiflerinden iki kişi, biri direniş döneminin İşçi Gençlik Örgütü'nden (REMS) yetişme Selman, biri de Murtaza, bizi çağırmak üzere otelimize geldiler. Ertesi akşam ilk olarak toplantılarına katıldık.

Klübün, ajitasyon - propaganda, gezi - temsil, spor işlevleri vardı. En çok 40 kişi kadar toplanıyor, iç ve uluslararası politik durumu konuşuyor, brigadir hareketine (ulusal çapta gönüllü gençlik imecesi) katılıma, hangi yapıyerlerinde neler başarıldığına, ateist propaganda çalışmalarına, kara çarşafla

mücadeleye dair enformasyon dinliyor, belirli görevlerde çalışanların ve üniversitelere devam edenlerin, burs, barınma vb. gibi güncel sorunlarını görüşüyorlardı. Toplantılar, her kafadan bir ses çıkmadan, disiplin içinde yapılıyor, sonunda bir tutanakla sözü bağlıyorlardı.

O akşam, birliğin başkanı Selman, gündeme geçmeden, kısaca «Türkiyeli konuklar» olarak bizi tanıttı. Hepsi birden davranıp, bizi ayakta alkışladılar. Mahcuptuk. Kıvançlıydık. Ellerimizi göğsümüze bastırarak karşılık verdik. Oturduk. Hemen gündeme geçildi. Gazetede görevli bir yoldaş, «Kapitalist Türkiyede gerici basın» konulu küçük bir konferans verdi. Sözgelişi, yüz cümleyse bu konuşma, yarısından çoğunda Yalçın'ın adının geçmesi dikkatimi çekti. Hüseyin Cahit Yalçın'ın ne kara bir ün yaptığı, ne zorlu anti - komünist bir kalem ve gericilik sembolü olduğu, Bulgaristana da çatan birçok yazısından yapılan alıntılarla ortaya konuyordu.

Toplantının sonunda, Selman, gelecek toplantıda, «Türkiyeli arkadaşlar»ın da bu konuda bilgi vereceklerini duyurdu. Yine alkışlandık. Yine kızardık. Ve sol yumruklarımızı kaldırdık...

Daha sonraki toplantılarda konferanslarımız birbirini izledi. Ayrı ayrı da konuştuk, toplu olarak, birbirimizi bütünliyerek de. Türkiyede gerici basın konusundan başka, sanayileşme, işçi sınıfının durumu, tarım - toprak ilişkileri, gençlik, eğitim, sağlık, sanat ve edebiyat sorunlarıyle de ilgilendiler. Bu konularda da olanaklarımızla oranlı ve pratik gözleme dayanan konuşmalar yaptık.

Bu konulara ve genellikle Türkiyeye gösterilen ilgi rastgele değildi. Klüp çevresini oluşturan genç kadro özdeş sayılamazdı. Yönetim kurulu başta olmak üzere, komünistler, parmakla sayılacak kadar-

dı. Çoğunluk içinde, geniş sosyalistler, liberaller, ideolojik çehresi belirsiz olanlar, bütün tipik küçük burjuva akımlarının temsilcileri ve giderek bazı eski gerici örgütlere gizli sempatilerini korumakta olanlar bile vardı. Bir çoğunun gözleri Türkiye'ye dönüktü. Bunlar göç psikozuna iletkenlik ediyorlardı. O değilden görünerek, anlattıklarımızı kuşkulu göstermek için, kışkırtıcı sorular sorduklarını da oluyordu. Onlara göre, Türkiye «eşit fırsatlar» ülkesiydi. Orada gökten helva yağdığını sanıyorlardı. Hayatta başarı olanağını da, sınıf çelişkilerinin, bunları giderme savaşımının üstünde ve dışında görüyor; çalışkanlık, fırsatları akıllıca kullanma deneyi ve dirençle başarıya ulaşılacağına, kısacası Karneci'nin «çalışan kazanır» formülüne inanıyorlardı. Kendilerine Türkiyeyi ne kadar nesnel bir bakışla, ne kadar kanıtlı anlatırsak anlatalım, inandırıcı olamıyorduk. O memlekette patronla işçiye, ağayla köylü emekçiye, ırgata, marabaya hep «çalışan» denildiğini, ama «çalışma»nın sonuçlarının benimsenmesinde en çok kazananla en az kazanan arasında 22 bin misli ayrım olduğunu kafaları almıyordu. Biz ya yalan söylüyor, ya abartıyorduk, kasten kötülüyorduk ülkemizi. Hain miydik, neydik? Ensonu, yoksullar, işsizler mi çoktu Türkiye'de? Öyleyse tembeldiler. Bitliler mi çoktu? Cahildiler, pistiler. Sosyal adaletsizlikler mi ağır basıyordu? Eh, bu da göreceli bir kavramdı, altta kalanın elbette canı çıkardı. Gözünü açmalıydın. Sen eşek olursan, herkes binerdi. Bindirmemekti hüner. Gemisini yürüten kaptan. Böyle gelmiş, böyle gider... Siz geminizi yürütememişsiniz, sonra küsmüş, feleğe kahretmiş, sınır burasıdır deyip bas ederek buraya gelmişsiniz. Oldu mu ya! Yurtseverlik nerde kaldı? Orası vatan be... bayrağımızın gölgesi...

Evet, aralarında, beni böyle kınayan, böylece dört göz arasında akıl vermeye kalkışan bile oldu. Ben onu kınamadım. Acıdım yalnız bu kadar koşullanmışlığına.

Selman, bu tür provokatörlere karşı bizi düzara uyarıyordu. Ona göre, bu gibilerin, bizim başlangıçtaki bu aydınlıkçı eylemimiz hakkında, ardında Türkiye'nin bulunduğu bazı kapıları çalıp da fısıltıyla bilgi vermeleri bile olasıydı.

O zamanlar bu gibiler hakkındaki değer yargılarımız böylece çoğunca olasılığa, belki'ye dayanıyordu. Ama bugün öyle değil. Bugün kesinlikle konuşabiliyorum. Çünkü 1951 göç furyasında bunların hepsi kalkıp gittiler. Orada o «eşit fırsatlar»dan domuzuna yararlandıklarını, kedi gibi dört ayak üstüne düştüklerini öğrenirsem, şaşmam.

Bütün bunlar bir yana, en çok, Nazım Hikmet'e yapılan haksızlığı, kanunsuz olarak hapislik durumunun sürdürüldüğünü anlatmakta çok inandırıc ve etkili olabildiğimizi anımsıyorum. Bir de Sabahattin Ali'nin öldürülmesini, faşist özentili düzende gizli polisin kanlı kıyıcılığını göstermekte başarılı olduk. O kadar ki, Pınarhisar'ı geçerek, sınırda, orman içi bir subaşında dinlenirken, bir yandan cebinden çıkarıp açtığı kitapta bir Puskin çevirisine dalmışken, kendisini güya sınıra ulaştıracak ve Bulgaristana geçmesini sağlıyacak olan Milli Emniyet ajanı Ali Ertekin'in, arkadan kahpece yaklasarak kalınca bir sopayı S. Ali'nin başına nasıl indirdiğini, nasıl gözlüğünün bir yana, Puskin'in bir yana düştüğünü, sonra sopanın bir daha, bir daha inerek...

«Yeter! Anlatmayın artık...»

Bu, tıp fakültesi öğrencisi bir genç kızın çığlığıydı. Dayanamamış, bayılmıştı. Çabuk ayıltmış-

lardı. Ama krizden kolay kurtulamadığı için, alıp götürmüşlerdi.

Konuşmalarımızın etkili olduğu artık söz götürmezdi. Çok geçmeden, aynı konularda bazı yazılarla yerli gazetelere doğru da açılmaya başladık. Bu yazılar olumlu - olumsuz geniş yankılar uyandırıyordu. Her birinde sınıfsal çıkış noktamız ve amacımız, iki Türkiye olduğu gerçeğini, böyle gelmişse böyle gitmiyeceği gerçeğini ortaya koymaktı. Önemli olan şuydu: Artık Bulgaristanda bir «Türkiyeli politik göçmenler» grubu ve onların da bir sözü vardı.

Sağlığım sarsıktı. «Kıl ardına geçsem, görünmiyecek kadar» zayıftım. Çokça sigara içmekten de olacak ki, yaprak dökümü diyende, en küçük bir üşütmede arkadaşlarımı endişeye düşürecek kadar boğmaca bir öksürükle ben de dökülmeye başlıyordum. Bir akşam, klüpte, galiba biraz ateşim de vardı, sıkça öksürüklü bir konuşma yaptım. Çıkarken ilk karla merhabalaştık. Karda biraz dolaştıktan sonra otele girdim. Ateşim gece daha da üstelediı. Ve sabahleyin kalkamadım.

Bir ara, aşağıdan, beni birinin görmek istediğini haber verdiler. Pijamayla, boğazım sarılı, paltom sırtımda, indim. Baktım. S. Ali'yi çok seven, edebiyata çok meraklı ve çok heyecanlı olan o üniversiteli kız. Elime bir tüp hap tutuşturdu, bir de termos dolusu çay. Ve kızara bozara:

«Çabuk iyileş.» dedi. «Öksürüğün iyice geçtiği gün beni ara.»

Arayamadım. Bu sıcak ilgiyi aynı sıcaklıkla bütünliyemedim. Nedeni vardı. O dönemde, gönül işleri, kadın konusu tekinsizdi aramızda daha. Bunu doğal bir gereksinme saymaktan uzak olmasak da, burada da sekterliğin kurbanı olarak, aramızda birinin bu türden en küçük bir ilişkisini bile

tepkiyle karşılamaya, «Biz buraya zamparalığa gelmedik!» demeye hazırdık. İkinci, olanağını bulunca karısını ve çocuklarını aldırmayı aklına koymuştu, bu tarakta bezi yoktu. Dördüncü uçarıydı yalnız. İyi kullandığı bazı fırsatlarla öğündüğü oluyordu. Buna asıl en yakışıklımız olan Üçüncü özeniyor ve titizliğimizden en çok o zarar görüyordu. Ben de gördüm bir süre. Dedim a, o doktor adayı cânım kızın inceliğine gerektiği gibi karşılık veremedim. Tarçınlı ve karanfilli çayının tadı damağımda kaldı yalnız. Öksürüğüme de bire bir geldi.

Klüp için en çok temsil kolunu canlandırmakta yararlı olabildim sanıyorum. Bu konuda girişim yetkisi alır almaz, dilleriyle yersel - bölgesel ağızlardan en arınık olanları seçip, bir piyes oynamak üzere işbölümü yaptım. Önce piyesi bulduk. Amerikada zencileri yurttaşlık haklarından yoksun eden ırk ayırımı konulu bir piyes. Piyese adını veren başkahraman, beyaz ortaokul öğrencileri arasında bir siyah inci: «Nurtopu».

Önce üçer - beşer sayfa bölüşerek «Nurtopu»nu Türkçeleştirdik. Çeviriyi redakte ettik. Sonra rol dağıtımı yaptık. Ne var ki, iyice prova yapabilmemiz için yeterli değildi klübün serbest akşam saatleri. Bitişikteki Türk Topluluğu Müftülüğü'ne başvurduk; prova için caminin boş odasından yararlanma izni istedik. Müftü ister istemez razı oldu. Çalışmalara başladık. Cami odasının yan sokağa bakan iki penceresinde artık her gece ışık vardı. İyi gidiyordu provalarımız. Yalnız bazı akşamlar çalışmanın en sargın yerinde kesintilere katlanmak zorunda kalıyorduk. Kapıyı ansızın açarak «Cami açılıyor mu, namaz kılınacak mı artık?» diye soranlar az değildi.

İki hafta hazırlıktan sonra, Yahudi Klübü'nün sahnesinde Sofyanın Türk topluluğundan 200 ka-

dar seyircinin karşısına çıktık. «Nurtopu» nu, zenci öğrenciyi, ocak kurumuyla boyamanın pek de gereği kalmadan, ziyadesiyle esmer bir delikanlıya oynattık. Okul müdürü ben oldum. Öğretmen arkadaşlarımdan biri de, dişçilik fakültesini bitirmekte olan bir kız...

Ve ben bu Rusçuk'lu kıza nerdeyse abayı yakıyordum. Hem öyle piyeste, rol gereği filân değil, gerçekten. Ağzı burnu yerinde, dili bacımınkine yakın, hanım hanımcık bir şeydi. Onun da gönlü vardı. Bir Vitoş gezisi de içinde, kendi payıma hâlâ katık ettiğim anılarımız, söyleşilerimiz var. Bizimkilerden epey gizledim bu arıduru ilişkimi. Ama iki ay sürdü hepsi. Bir gün durup dururken ilişiğini kesiverdi benimle. Çok üstelediysem de, nedenini söyletemedim. Bir sözcük çıktı ağzından yalnız: «Benden yapamıyacağım şeyleri istiyorlar!» Kimler a kız? Klüp çevresi mi, anan baban mı, iyi saatte olsunlar mı? Hem nedir istedikleri? Öğrenemedim.

O dersyılı öğrenimini bitirdi ve doğup büyüdüğü kentte dişçiliğe başladı. 1950'lerin sonuna doğru Amerikaya gidip yerleştiğini işittim. Yeni düzene ısınamamış bir ailedenmiş Bulgar kocası. Önce o yapmış bu işi. Sonra da, eteğinde iki çocukla bıraktığı karısına, «İstersen sen de gel!» diye haber göndermiş. Kadıncağız da uymak zorunda kalmış bu çağrıya. Oysa...

Bu oysa'nın ötesi önemli değil. Klüpteki çalışmalarımız konusundaki bu kısa öykünün sonunda diyeceğim şu: Bana, Sofya'da devrimci eyleme nereden girdiğimi sorsalar, hemen «Üniversiteli Türkler Klübü'nden ve camiden» diye yanıtlarım.

Klüpte katıldığımız en önemli çalışma Nazım Hikmet'in kurtarılması aksiyonu oldu. Memleketten gelen haberlere göre, Nazım Hikmet haksız yere 13 yıldır sürdürülen hapisliğine bir açlık greviyle son vermekte kesin kararlıydı. Gericiler bu haksızlığı sürdürmekte direnirse, sözkonusu açlık grevi Nazım'ın kendi sonu da olabilirdi. İşte bu tehlike, yurt içinde bütün ilerici ve demokratik çevreleri harekete getirmişti. Sağduyulu nice bilim ve sanat adamları 150 imzalı bir dilekçe verdiler hükümete. «Sacayağı» adını verdiğimiz üç ilerici ozanımız, protesto belirtisi olarak üç günlük açlık orucuna gireceklerini duyurdular. İstanbulda N. Hikmeti kurtarma amacıyla bir özel savaşım gazetesi çıkarılıyor, bütün ilerici basın, büyük ozanın hapisliğinin yasal temelden yoksunluğunu açıklamaya çalışan yazılarla dolup taşıyordu. Ülke içinde yer yer protesto toplantıları düzenleniyordu.

Bu haberleri doğrudan doğruya basından, bir de Paris'te eylemde bulunan İleri Jön Türkler Birliği'nden alıyorduk. Bu birlik, yurttaki aksiyona koşut olarak örgütlenen bir Nazım Hikmeti Kurtarma Komitesi kurmuştu. Komite, Paris'te bütün ilerici kamuoyunu harekete getiren bir aksiyon yaratıyor, oradan dünya kamuoyuna çağrılar, Nazım Hikmeti kişiliği ve sanatıyla tanıtan bültenler gönderiyordu.

Gerçekte, biz, daha önce, partimizi buluncaya kadar, Sofya'da bu İleri Jön Türkler Birliği Avrupa Komitesi'nin, bir kolu, bir paraleli olarak örgütlenmemize izin verilmesini ilgililerden rica etmiştik. Bizim İkinci, o komiteden bir arkadaşla mektuplaşarak sondaj yapmış, ve bunun olumlu bir adam olabileceği yolunda yanıt da almıştık. Ama ilgili yoldaşlar, kökü kapitalist memlekette olan bir ör-

gütün kolu olarak bir sosyalist ülkede örgütlenmemizde sakınca görmüşlerdi.

Ne var ki, Nazım Hikmet aksiyonu Bulgar basınına da yansıyınca, bu sakınca —hiç değilse bu sorun sözkonusu oldukça— eridi, unutuldu. Ve işte buna dayanarak, Türk Üniversiteliler Klübü yönetimini oluşturan genç yoldaşlar, gazetelerde ve yayınevlerinde çalışanlarla birlikte girişimi ele aldılar. İlgililerin de izniyle, çok geçmeden (1950'nin Ocak ayı sonuna doğru sanırım), bir Nazım Hikmeti Kurtarma ve Tanıtma Komitesi kuruldu. Kıvanmaya değer bir olaydı bu. Fransada ve Sovyetler Birliğindeki komitelerden sonra, Nazım Hikmetin kurtarılması için savaşacak üçüncü komite Bulgaristanda yaratılmış oluyordu. Ve bu komitenin ilk girişim kurulu toplantısı klüpte yapıldı. Burada seçilen yedi kişilik geçici eylem bürosuna, politik göçmenler grubu temsilcisi olarak beni de aldılar. Genç Selman yoldaş komitenin başkanı, ben de başkan yardımcısıydım.

Eğer o zamanlar Nazım Hikmeti Kurtarma aksiyonu ortamları olarak Türkiye, Fransa, Sovyetler Birliği ve Bulgaristanı aynı açıdan gözetleme olanağı olsaydı, bunların eylemde birbirini bütünlediği kolayca görülebilirdi.

Biz geceleri en az kırk kişi çalışıyorduk klüpte ve caminin o odasında. İyi bir işbölümü yapmıştık. Bir grup, başlarında bir ressam üniversiteli, Nazım'ın çeşitli büyüklükte portrelerini hazırlıyordu. Bir grup, gazetelere materyal yetiştiriyordu. Bizim grupta da, Paris'ten aldığımız aydınlatıcı ve ayrıntılı bilgiden yararlanarak Nazım Hikmeti yaşamı ve sanatiyle tanıtan materyaller hazırlıyor, bunları mumlu kâğıtlarla daktilo ederek çoğaltıyorduk. Taşraya gönderdiğimiz bu materyallere dayanarak, Bulgaristanın başlıca kentlerinde Nazım Hik-

meti kurtarma toplantıları yapıldı. Sofya'da, önce Kültür Klübü'nde böyle bir toplantı, sonra üniversitenin bir dersliğinde aynı amaçla bir gençlik mitingi örgütlendi. Ayrıca kentin Alyans Salonu'nda, en seçkin bilim, sanat ve kültür çevreleri temsilcilerine verdiğimiz bir resitalde Nazım Hikmetin «Zoya Destanı» nı sahneledik.

Bütün bu toplantılardan, Nazım Hikmeti çürütmeye çalışan gericilerin adresine protesto telgrafı yağdırılıyor, Bulgar ve Türk kamuoyu, Nazım Hikmetin «canını pul edip halkına sunduğu dilekçe» yi kabul ettiğini bildiriyordu. Böylece, İstanbul, Paris, Moskova ve Sofya, büyük Türk ozanını kurtarma aksiyonunda tek savunu haykırışı, tek dayanışma gücü halinde bütünleşiyordu.

Kurallara ve koşullara göre, klüpten bir grup gençle, Nazım'ın kendi el emeğimiz olan en büyük portresini kucaklıyarak, Sofyanın en işlek bir - iki caddesinden geçmekle ileri gittiğimizi sanmıyorum. Ama, hızımızı alamayıp da, bir akşamüstü Türkiye Elçiliği'nin önünde birikip, Nazım Hikmete özgürlük sloganları haykırmakla ileri gitmiş olabiliriz...

O dönem 1950'nin ilk aylarıydı. Nazım Hikmetin kurtuluşuna, Bulgaristanın gösterdiği bu enternasyonalist dayanışmanın raporunu en ateşli sevgi ve saygı karanfilleriyle kendisine sunmaya, onu kucaklamaya daha vakit vardı.

Bulgaristan nice genç ozan kurban vermişti esircilere ve faşizme. Sosyalist Bulgaristan acar ozanların değerini en iyi bilenlerdendi. Ve küçük Bulgaristan «anıtını diktiği şairleriyle büyük» tü..

●

Aksiyon döneminde, Nazım Hikmetin «Bir aç-

lık grevinin beşinci gününde» başlıklı şiiri elimize geçtiği gün, üçümüz yine «Bulgaria» kahvesindeydik. Üzüntümüz sonsuzdu. Ağzımızı bıçak açmıyordu. Ama bir fikir, bir öneri, benim ağzımı kolay açtı:

«Biz de,» dedim, «üçümüz... memleketteki üçlü ozan arkadaşlarımız gibi, açlık orucuna girsek?...»

Donup kaldılar ikisi de. Bir iki saniye, birbirinin ne diyeceğini kollar gibi duraladılar. Önce İkinci mırıldandı:

«O kadar da müslüman mısın?»

«Nazım oranın ekmeğini iteliyor.» diye atıldı Üçüncü. «Ve bunun nedeni var. Ama biz buranın ekmeğini ne diye iteliyelim?»

«Oranın - buranın ekmeği ayrımı olamaz ki..»

«Nasıl olamaz? Nazım sömürücülerin ekmeğinden el çekiyor. Devrimci bir protesto biçimi bu!»

«Söz yok ama, açlık grevi, bence, kaynağı ve kimlerin emeğiyle üretildiği bir yana, yaşamayı sürdüren aştan - ekmekten el çekme anlamındadır. Haksızlığa son verilmedikçe, bu haksızlığın kurbanı olarak yaşamayı durdurma kararını duyurmadır.»

«Peki, bunu anladık ama, bizim burda oruca girmemiz nesi olur bunun?»

«Nesi olacak, dayanışması olur.»

«Olmaz. Haksızlık orada. Açlık grevi de ordaki kamuoyunu etkilemek için. Bizim orucumuzun buradan ne etkisi olabilir? Üstelik ters anlam çıkabilir, ters sonuç da verebilir.»

«Peki, girişimi bana bırakın.»

«O da olmaz. Yalnız değilsin.»

Değildim elbet. Üstelesem, bir de Nazım'ı sevme yarışına binecekti iş. Sustum. Ama içim susmuyordu. Bir değil, iki değildi bu. Kore'ye, Koreliler-

den yana gönüllü gidelim! Serüven nemize gerek? «Dimitrovgrad» diye yepyeni bir kent kuruluyor gençlik imecesiyle, biz de gönüllü gidip çalışalım! Bu önerim de gülünç bulunmuştu. Anlıyamıyordum: Bunlar, gelir gelmez bir verici radyo istemekten daha gerçekçi öneriler değil miydi?

●

Artık 1950 yılını yarılamak üzereydik. Ayağımız uğurluymuş. Arkamızdan birkaç arkadaş daha sınırı geçip geldiler. Biri düpedüz açlık ve işsizlik yüzünden yurdu terkettiğini söylemiş. Birinin adam öldürerek geldiği söyleniyordu. Çok da kalmadı zaten aramızda. Günün birinde kayıplara karıştı. Soramadık da.

Böylece büyüyen grupumuzu —bizden önce sorgulanmaları aylarca uzayan iki arkadaşımız da artık aramıza katılmışlardı— iki üç ayda bir, Parti Merkez Komitesi'nin Dış İlişkiler Seksiyonu'nda görevli yoldaşlar bir toplu görüşmeye çağırıyorlardı. Bu toplantılara bazan Merkez Komitesi'nin Türk İşleri Kolu'ndan bir görevli de katılıyordu. Gerekli görülürse, ayrıca Türk İşleri Kolu'nda da toplu görüşmeye çağrıldığımız oluyordu. Her iki koldaki görüşmelerde, sözgelişi, iki saatin 15 dakikası politik durum enformasyonuyla geçiyorsa, arkadaşlarımızın konut ve öğrenim sorunları vaktin çoğunu alıyordu. Türk İşleri Kolu'ndaki görüşmelerde, daha çok, yerli gazetelerde, yayınevlerinde ve belirli örgütlerdeki çalışmalara katılımımız, ne kadar yararlı olduğumuz veya olmadığımız sözkonusuydu. Aramızda sürtüşmeler, birbirimizi yemeler henüz bu toplantıların gündemine girmemişti.

Soruyorlardı bize: Özel bir dileğiniz var mı? Var: Partimizle buluşturun bizi... Bu konuda sus-

kunluğu aşmak istiyorduk. Ama aldığımız yanıt «vakit var» dan öteye geçmiyordu. Yüzümüze söyleyemiyorlardı, ama alargadan işitiyorduk: «Durun bakalım, hele ne idükleri bir belli olsun!»

Soruyorlardı bize: Başka bir dileğiniz? Öneriyorduk: Bazılarımızı parti okuluna alsanız?... Bunu partiniz salık verebilir, ama siz henüz partili değilsiniz, diyorlardı. Üniversite kapıları açıktı ancak bize. Orta öğrenimi bitirmeden gelmiş olanlar, bunu tamamladıktan sonra bir fakülteye girebileceklerdi. Bu alanda olanaklar sınırsızdı.

Soruyorlardı: Başka? Başkası, şu Kızılhaç'ın sofrasından da bir an önce kalksak, belirli bir iş tutsak ve kaç kuruş kazanıp harcıyacağımızı bilsek...

Daha başka? Bir de özel yaşam konusu kalıyordu. Ama bunu açıktan açığa soramıyorduk. Ne de olsa, yarı şaka, bu konuya da değiniliyor, kadınlı ilişkilerde çok ölçülü davranmamız salık veriliyordu. Uygun bir kız - kadın arkadaş bulmak, aynı zamanda bir «canlı sözlük» edinmek olacaktı. Dedik a, her işin başı, önce dili öğrenmekti.

Doğrusu ya, ben bu «canlı sözlük» edinmenin daha ilk denemesinde çuvalladım.

«Lit-Front» ta Bulgarcaya çevrilmiş ilk şiirim «Stokholm Çağrısı» çıktığı gün, gazeteyi —eski alışkanlıkla— başlığı görünecek biçimde katlayıp ceket cebine koyarak, «Ruski Bulvarı» nı baştanbaşa şöyle bir arşınladım. Kıvançlıydım. Ne var ki, otelde, bizim Üçüncü bu başarıma sevindiyse de, İkinci biraz suskun ve çekingen davrandıydı. Tek sözle, sevincimi gerçekten paylaşabileceğim bir insana ölçüsüz bir gereksinme duyuyordum... Halk Meclisi'nin karşısında bir pastahaneye oturdum o suskunlukla. Bir bira içtim, kandırmadı. Bir daha istedim. Ve gazetemi açtım.

Baktım, karşı masadaki kadın, göz ucuyla benim hareketlerimi izliyor. Ben de onu izlemeye başladım. Siyah saçlarını gayet biçimli bir topuzla ensesinde toplamış. Profili bir eski yunan başını andırıyor. Gözler zeytin tanesi. Boyun bizim divan şiiri buluşuyle «sürahi». Özcesi, hârika kadın! Pastasını yiyor uslu uslu. Kaşığı zor ağızlıyan dudaklarına baktım. İçimde bir şey eriyiverdi. İkircim ne gerek, bundan iyi «canlı sözlük» olamazdı benim için. Hemen kalkıp masasına gittim ve yanına oturmak için izin istedim.

Beni aşağıdan yukarı şöyle bir süzdü. Yabancılığımı hemen anladığını bir başka türlü vurdu yüzüme:

«Neresi zannettiniz burayı siz? Dağbaşı mı?»

«Hayır», dedim, «rica ederim...»

«Kimsiniz siz, ne istiyorsunuz benden?»

«Bir politik göçmenim. Dahası, ozan sayıyorum kendimi... Tanışalım istiyorum.»

Daha da kızgın baktı yüzüme ve şöyle bitirdi:

«Peki, yarın Adalet Sarayı'na gelin saat tam sekiz buçukta. İkinci kat, 5 numaralı odada görüşelim.» (Bu «beş numaralı oda» yı iki kez tekrarladı!)

Caymak erkekliğe sığmazdı. Gittim ertesi sabah dediği saatte, dediği yere. Tanıştık. Yargıçmış bizim «canlı sözlük». Görev cübbesinin sırmalı dik yakası içinde o eski yunan başı daha da güzeldi.

Duruşma sekiz buçukta başladı. Karar duruşmasıymış. Bayan yargıç şakasızdı: Sanığa beşbuçuk yılı dayayıverdi.

O hızla beni de beşbuçuk yıl cezaya çarptırır korkusuyla oradan çabucak sıvıştım.

O gün, bir kötü günümüzdü nedense. Öğleden sonra Telgraf Ajansı'na gittik Yonka'nın yanına. Daha açtığımız ilk Resmi Gazete'de, memlekette,

Meclis kararıyle yurttaşlıktan çıkarıldığımız yazılıydı. Bu beklemediğimiz bir şey değildi. Yine de, yüreğimizden bir cam kesiği sızısı geçti.

●

Yoo, bu böyle gidemezdi. Otel - kahve - meyhane üçlüsü arasında dönen yaşam, hiç de iyi şeyler sunmuyor, sunacağa da benzemiyordu.

Kendi başıma olsun, arkadaşlarımla olsun, içtiğim gecelerden çok iyi tanıdığım bir duygu yerleşiyordu kafama: Çokluk, acısı sabahleyin çıkan sarhoşluğun köpeksi pişmanlıkları...

O ilk aylarda tanıştığım bir mühendis Hristov var belleğimde. Meyhanede masa komşuluğuyle tanıştık. Bir akşam «masa bir» ettik. Derken, bir başka akşam «kese bir» ettik. Konuşuyoruz güya Bulgarcayı ilerletmek için. Ama Hristov'la ne konuşursun? İki saat otursak beraber, bir saatinde cık cık çekiyor, bir saatinde homurdanıyor. Anlıyabilirsen aşkolsun. «Yahu Hristov, nedir derdin, neye şaşarsın sen bu kadar cıkcıkla?» «Çok bir şaşarım bu işe vesselâm!» «Hangi işe, be Hristov?» Meğer, şu kadar yıl çalıştıktan sonra mühendis olarak, bir gün, hiç sorup etmeden, disiplin maddesinden çıkarıvermişler işten. Cık cık cık! Yönetici olamazsın artık, demişler, sıradan işçi olarak çalışmak istersen, düşünürüz. Cık cık cık! Hristov mu çalışacakmış sıradan işçi olarak? Cık cık cık! «Yeter şu cık cık yahu, neye şaştığını söyle!» Söyledi: Almanyada yüksek öğrenimini yaptığı sıralarda, falan yılın filân günü, feşmekân yerde bir «Hitler Yugend» toplantısına katıldığını, orada 42 dakika kaldığını ve «Heil Hitler!» yaygarası içinde üç kerecik de elini kaldırdığını öğrenmiş ve kanıtlamışlar! Cık cık

cık! Bunu özyaşam öyküsünde neden açıklamadığını sormuşlar. Cık cık cık! Hay, «mayka mu stara»!

Bu cıkcık'lı işi arkadaşlarıma anlattım. Böylesi sınıf düşmanıyle kadeh tokuşturduğum için, onlar da benim aklıma bir «cık cık» çektiler.

«Kötülük eden, sosyalist toplumda cesazı kalmaz demedin mi bari ona?»

«Demedim» dedim. «Ben henüz öğrenciyim öğretmenliğe geçemedim daha.»

Sınırı geçerken ceketim epeyce tiftilmişti. Şunu bir tornistan ettireyim diye, Kirkov Pazarı'na açılan ara sokaklarda bir terziye gittim. Adamcağız, babacan, bana bir kahve de ısmarladı. Birer sigara da yaktık. Tam ölçümü alacak, içeri bir adam girdi. Yamuk aynadan çıkmış, yüzü gözü şiş, yarı açık ağzının salyası da mum erircesine nerdeyse akacak bir adam. Doğrudan doğruya bir paket sigara parası istedi terziden. Terzi oflaya puflaya parayı denkleştirinceye kadar, herifle bir kez gözgöze geldik. Sallanıyordu. Hep aynı sözü söylüyordu: Bütün gece gözünü kırpmamış! Yukardan şarap fıçısı, aşağıdan şehir aptesanesi gibi kokuyordu. Hâki kilot pantolonluydu. Sırtında, muşambaya dönmüş, ikinci derisi gibi yapışık bir gömlek vardı sadece... Parayı alır almaz dürüldü gitti. «Pezevenk!» dedi arkasından terzi. «Neden uyumadığını sormanı bekledi senin.» «E, neden uyumamış?» «Sordum mu böyle, bütün gece şu komünizmi nasıl devireceğimi düşündüm, diye cevap veriyor!» Bulgaristana geldiğimden beri belki de ilk defa yürekten bir kahkaha attım. «Gülme», dedi terzi, «kırk dörtten beri düşünüyor herif ve işte böyle günaşırı gelip seni - beni haraca kesiyor.» Haber vermesini öğütledim gereken yere. Olur iş miymiş! Öteki sokaktaki saraç yapacak olmuş bu işi bıldır, haftasına «özel çalışma izni»ni geri alıp, dükkânını kapatıvermiş-

ler. Bu berduşun herhalde maliyede kendi boyasından adamı varmış! Ve şimdi öyle zamandaymışız ki, **o herif komünizmden** yana olduğunu kolayca ispat edermiş de, bu terzi sözgelişi komünizme karşı olmadığını kanıtlamakta güçlük çekermiş. «E nedir bu herif?» demekten kendimi alamadım. Terzi kestirip attı: «Faşizm! Ta kendisi.»

Evet, 1950 yılı Bulgaristanında, böylece faşizmle de gözgöze geldim ben rastgele. Bu faşizm, bu kesimde, özelci esnafı haraca kesiyor, sigara parası dileniyor ve düpedüz donlarına işiyordu. Bu faşizm, bütün gece uyumuyor ve yeni düzeni nasıl devireceğini düşünüyordu. Ve bu berduş, 1925 Nisanı terörünü uygulayan general Vılkov'larla, «Kara yüzbaşı» Koço Stoyanov'larla uzayıp gelen cellâtlar ve soykacılar zincirinin kuyruk artığı halkasından başka bir şey değildi belki. Onun gibi, maliyede yuvalanmış adamı gibi kılıç artıklarının, sorguya çekildikleri son 1954 yargılamasında sanıklar arasında bulunup bulunmadıklarını bilmem. O yargılama kapalı kapı yapılmıştı.

Bu terslikler hep benim başıma gelmez ya. Bir **gün de üçümüz** birden çattık belâya. «Bulgaria» kahvesinden kalkıp, yan sokakta, «Benkovski» sokağındaki meyhaneye damladık. Garson tanıdığımız adam. Yer bulmakta gecikmedik. Belki bir yazı parası almıştım da, ben ısmarlıyordum o akşam, belki de hukuk fakültesine girmesi kararlaştığı için bizim Üçüncü ısmarlıyordu. Tam hatırlamıyorum. Ama önce onun sevincini meze yaptık. Sonra ben o terzide tanıdığım kılıç artığı berduşu anlattım. Derken, İkinci, stil redaktörü olarak çalıştığı gençlik gazetesinde iyice sinirine dokunan dil özelliklerinden söz açtı. Parti, ya da komsomol kimlik belgesi, cüzdanı filân demiyor, «parti bileti» diyorlardı hem Bulgarcada, hem Türkçede. «Affetsinler ama», di-

yordu İkinci, «isterse Sovyet Rusyada da böyle desinler, ben yine de yoğum. Tramvay bileti değil bu! Eğer ille de bilet denecekse buna, önce şu tramvay biletine, sinema biletine, piyango biletine yeni bir ad bulsunlar!» Gülüyorduk. Kaçıncı kadehteydik, bilmem. Böylece «şiar kaldırma»ya da, «âkîlâne idare»ye de, «mektup kabul etme»ye, «yazı salma»ya da epey güldük. Sporda «puan» kazanmaya «nokta» kazanmak denir miydi yani? Hele sosyalist devletin kararnamesine, buyrultuya, «ferman» demelerine takılmamak elde değildi...

«Güm!» diye bir yumruk indi masaya. Üçümüz de değildik indiren. Komşu masadaki subaydı. Dönmüş bize doğru, önünden mezesini çalmışız gibi yüzünü buruşturmuş. İğneli bakışlarıyle küfrederek bağırıyordu:

«Yeter be, sizin şu çingenece diliniz!»

Heppalaa! Meyhanede bizimki gibi konuşulup gülüşülmiyen masa yoktu ama, nedense bizim Türkçemiz basbayağı rahatsız etmişti sayın subayı. Haksızdı. Ağzının payını vermeliydik. Ama hangi dille? Yeni öğrendiğin bir dilde en zor şey, onu kavga ederken kullanabilmek. Etme - gitme dediysek de, seninki hemen «Atarım sizi burdan!» diye diklenmesin mi? Aaa, bu olmadı işte! Ben kalkıp kendim çıktım dışarı. İkinci de çıktı. En yakın telefon kabinesinden Hektor'u bulduk hemen. «Yetiş lütfen, olanağı varsa.» dedik. «Gel ki, püsküllü belâdır başımızdaki. Çatalca'ya kadar yine gidileceğinden, yine İstanbul sûrlarına dayanılacağından söz eden bir subaya çattık. Yatışır gibi değil adam. Kan çıkabilir!»

Onbeş dakika sonra yetişti Hektor. İç cebinden kartını çıkarıp gösterince, çabuk yatıştırdı subayı. Kimliğini not etti. Sonra bizim masamıza iliştı beş dakika kadar.

«Nedir?» - Sormaktan kendimi alamadım. - «Bu da çarlık ordusu artıklarından olmasın Hektor?»

«Ne sandınız?» - Güldü. - «Sınıf savaşımı dipte devam ediyor.»

Dedim, «Sen bize birer tabanca sağlamağa bak. Yoksa, bunun gibi biri, beşyüz yılın suçlusu diye bir gün bizleri yere serer ve sen ancak cenazemize yetişirsin!»

Yine güldü Hektor. Cebimizde bu telefon numarası varken, tabanca gerekmezmiş. Aklımız yattı. Yeter ki, subayın böylesi bizi teker teker vursundu; birimizden birimiz telefona koşabilelim diye...

Ama ben aklıma koymuştum. Hemen ertesi günü çarşıya çıktım. Hiç olmazsa, sapı geyik ayağından veya değil, bir bıçak aradım. Bıçak derken, kullanılmış eşya satılan dükkânın vitrininde bir şemsiye görmiyeyim mi! Sosyalizm o zamanlar önce giydirmeye bakıyordu halkı. Islanmaktan korumaya, şemsiye üretimine de daha sonra sıra gelecekti. Ama ben o sırayı beklemesem de olurdu. Elden düşme demeden, bizim İkinci'ye inat, olanca paramı sayarak şemsiyeyi aldım. Artık politik göçmenler grupumuzun şemsiyeli Haile Selâsiye'si ben'dim.

●

Yardımcı olarak çalışmakta olduğumuz yerlere hiç birimiz atanmış değildik. Aylık değil, ücret alıyorduk. Yetersizdi elbet bu ücret. Kızılhaç'ın yardımı çoktan kesilmişti. Otelimizi de artık kendimiz ödüyorduk. Benim ilkokul okuma kitapları için yaptığım şiir çevirilerinin, yazdığım küçük şiir ve öykülerin ücretleri de yeterli ve sürekli bir gelir sayılamazdı.

Her şey, dili, bir an önce, çeviri ve redakte çalışmasına, öğrenime devam etmeye yetecek kadar öğrenme zorunluğuna dayanıyordu. O zamanlar, üniversite sistemi içinde, yabancılar için yıllık dil kursları henüz örgütlenmiş değildi. Bütün iş pratiğe ve özel çalışmaya kalıyordu.

Kahveden ve meyhaneden ayağımı çekmeye iyice karar verdiğim için, Hektor'a, üretimde, nerde olursa olsun, bana sürekli ve aylıklı bir iş bulmasını rica ettim. Düzenli bir çalışmaya girersem, yan çaba olanağı da bulacak, yayınevi ve gazetelerin istiyebilecekleri yardımcı hizmetleri de görebilecek ve en önemlisi, artık olur olmaz tipler tanıma kaçınılmazlığından, «canlı sözlük» peşindeki tatsızlıklardan bir yere kadar kurtulacaktım. Öyle ya, bu baştankaralık artık sona ermeliydi.

Hektor, bir tekstil fabrikasında, bir yapıyerinde iş arıyacak değildi ya benim için! Bir gün, bakışlarıyle beni iyice yoklıyarak sordu:

«Kasiyerlik yapabilir misin?»

Olumlu yanıt alacağından kuşkulu bir sormaydı bu. Öyle ya, otuzunu aşmış, öğretmen ve yazar adamın, böyle bir uğraşı kendine yakıştıramıyacağını düşünüyordu belki. Ama ben onu kuşkudan çabuk kurtardım:

«Nerde?»

«Üniversal mağazada.»

«Yani?»

«Yani bir vezneye oturup para toplıyacaksın. Günde en az beşyüz kişiyle, sözgelişi, konuşmuş olacaksın, pratiğini ilerleteceksin.»

«Parayla oynamak zor iş değil mi?»

«Gözünü açacaksın, o kadar...»

«Başka koşullar?»

«Kazancın, mastikanın tekine kadar her şeyine yetecek.»

Kızardım. Mastikaya dadanmışlığımız hoş görülmüyordu. İşi yarı şakaya vurup, bunu şurada, Kirkov Pazarı'na doğru, Çar Simyon sokağının köşesinde, Tase İvanov'un meyhanesinde Mustafa Kemal de böyle yaparmış desek de, tutmuyordu. Balkan Savaşı'ndan önce Sofya'da ataşemiliterlik yaparken Tase'nin meyhanesine M. Kemal'in her akşam kınalı bıyıklarını burarak filinta gibi gelip hep aynı köşeye oturması, önce çevresine ısmarlaması, sonra kendi mastikasını söylemesi, kendini vererek tambur dinlemesi, sonra astragan kalpağını başına yelpaze biçimi geçirerek çıkıp gitmesi öyküleri bizleri kurtarmaya yetmiyordu.

Bir kerecik gitmiştim Tase'nin meyhanesine. Bu anıyı çok yaşlılardan henüz öğrendiğim günlerdi. Epey zorluydu geçirdiğimiz ilk kış. Dizboyu kar vardı. Bir akşamüstü klüpten çıktıktan sonra, tek başıma, bir kızağa atladım, koyun derisi yelpaze kalpağımı iyice kulaklarıma indirip, çek dedim yamçılı kızakçıya. İlk kez kızağa biniyordum. Rus «troyka»larını düşliyerek arkalığa yaslandım. Önümde fıçı gibi oturan ihtiyar kızakçı, kırçlanan bıyıklarını ikide bir elinin tersiyle siliyor, kâh beygiriyle, kâh benimle konuşuyordu.

«Hoştur kızak, keyiflendirir elbet... 1901 yılına kadar, kışları hep kızak koşardık. Bütün faytoncular... Ama o yıl tramvay işlemeye başladı Sofyada. İlk tramvaya, bu Sveta Nedelya önünden kalkacaktı ama, bindirecek adam bulamadılar açılış töreninde. Öyle ya, ne buluş olduğunu bildiği mi var milletin. Binmiyorlar. Elektrik akımı, çarpılma korkusuyle raylara bile basmıyorlar. Neyse, gidip kırk kadar çingene toplayıp getirdiler. Onlar da direnmesinler mi, binmeyiz diye! Anan yahşi, baban yahşi, ellerine üstelik yirmişer santim tutuşturarak zorla tıktılar bunları içeri... de ondan sonra yürüt-

tüler ilk tramvayı bando mızıkayla... Diyeceğim, sonra sonra alıştı millet... Ve bizim faytonculuk da, kızakçılık da tavsadı. Ama kar dizi aştı mı böyle, yine de bu zanka'lardan iyisi yok. Diiii!...»

Tase'nin meyhanesinde, M. Kemal'in köşesi burasıymış deyip oturdum. O kızakla ne diye bir fotoğraf çektirmediğime hayıflanarak ilk kadehi yudumluyorum. Ne Tase var artık, ne tambur. Ama M. Kemal düşümün ortasında. Tut ki aynı masadayız. Canı sıkkın biraz. Güya bir generalin kızını istemiş, vermemişler. Öfkesinden yukarı kıvırtmaçlı kaşları seğiriyor, mavi gözlerinden biri hafiften kayıyor... Aldırma diyorum, bana da yargıç hanımı vermediler!.. Başka neler mi dertleşiyoruz? Konumuz genellikle ikinci kurtuluş sorunu. Birincisinin sosyal kurtuluşa dönüşmesini engelliyen bir cinayet var ortada? Doğru oturup doğru konuşalım, diyorum ona. Lâf aramızda değil, lâf herkesin önünde. Adaşını, TKP'nin kurucusu Mustafa Suphi'yi, Merkez Komitesi'nden ondört arkadaşıyle birlikte kim öldürdü Karadenizde? Oluşunda, kimin öldürdüğü belli de, öldürten bilinmiyor. Belgelerin üstüne oturulmuş, tarih susuyor... Mustafa Kemal de susuyor. Ama ben üsteliyorum: Ankarada sensin o zaman Meclis'in başındaki adam. Başkomutan sensin. Moskova'dan onları sen çağırdın. Ankaraya yönelmek üzere girdiler Kars'ta sınırdan içeri. Karabekir Paşa oralarda. Ve Ankara'yla, seninle telgraflaşıp duruyor. Suphi'leri, sözümona kaçınılmaz tehlikeler bahane ederek, yoldan saptıran Erzurum valisidir, denizde geri gönderilirken öldürülmelerini örgütliyen de Trabzon valisi. Ama bu valiler, Ankarasız, buyruk almadan, böylesine bir cinayeti göze alabilirler miydi?... Belgelerin üstüne oturulmuş, tarih susuyor. Mustafa Kemal de susuyor. Ben daha da üsteliyorum: Bu giz de ille çözülecek. Kanı

kimin döktüğü ergeç bilinir. Döken, hangi paşaysa, hangi valiyse, ölü de olsa, günü gelir hesabı sorulur ve suçuna uygun hükmü giyer. Eh, ölü, hüküm giymekle, mezarından daha karanlık bir zindana gönderilecek değildir. Ama mezarda, karanlıktaki giz, aydınlığa çıkarılacak, açıklığa kavuşturulacaktır...

Mastika kadehlerini kaldırıyoruz. «Hakikat tecelli edecektir!» diyor Mustafa Kemal. «Hiç kuşkum yok.» diyorum. İçiyoruz. Bana, elindeki kadeh hafiften titrer gibi geliyor...

Evet, mastikanın sözü geçince, işkillendim de anlattım bunları. Ben asıl iş sorununun sonucunu söyliyecektim. Ne söyliyeyim, peki dedim Hektor'a. Hemen ertesi gün, Jdanov Sokağı'ndaki üniversal mağazaya götürdü beni. Sağlı sollu satış reyonlarıyle üç katlı bir üniversal mağaza yavrusuydu bu. Özlük işleri odasında atanma işlemim uzun sürmedi. Hemen başlıyordum. Hektor beni aşağı indirip, ilkin satış reyonları şefi Mektupçiyan'la tanıştırdı. «Eti senin, kemiği benim» demeden, bırakıp gitti.

Böylece başladı «dil kursu» veznedarlığım. Kolay değildi gerçekten parayla oynamak. Bereket versin iyi adamın eline düştüm. Ermeni şefim, vaktiyle yüklüce bir tuhafiye tüccarıymış Lege Sokağında. 1944 Devrimi'nde, dükkânı, içindeki malı, tapusu ve anahtarıyle birlikte Vatan Cephesi Hükümeti'ne teslim ederek evine çekilivermiş. Haftasına varmadan, kendisini işte bu mağazada reyonlar şefi yapmışlar. O gün bu gün burdaymış. Bir de Türkçesi var, sık sık kullandığı «iktizadır» sözcüğünü çıkarırsak, bizim İstanbul Türkçesinden ayrımsız.

Otomatik kasayı nasıl çalıştıracağımı o öğretti bana. Oturdum konfeksiyon, elektrik gereçleri, parfümeri, galanteri ve çocuk oyuncakları reyonları kesiminin ikinci kasasına ve zanaata başladım.

Mektupçiyan bütün gün uzaktan uzağa seyretti beni. Arada bir, gömleğinin yakası boğuyormuş gibi, boynunu soldan daldırıp geriyor, ağzını da bu harekete uydurarak yamultuyordu. Bu tik'ten başka da kusuru yoktu.

Akşam, paydostan sonra geldi. Hesap bobinini çıkarıp, özel anahtarını çevirerek toplama düğmesine bastı. Toplam: 17 bin şu kadar leva. Say bakalım. Saydım. Yüz seksen beş leva eksik çıktı. Hemen cebinden bir ikiyüzlük çıkarıp katarak, ilk öğüdünü verdi:

«Demek, bir paranın üstünü verirken fazla çevirdin, kuzum. Kimbilir kime... Dikkat etmek iktizadır. Çoook...»

Utanmıştım. Anlayışla ekledi:

«Sanırsın ki, başka kasiyerler açık vermez? Alışacaksın...»

Ertesi gün arkadaşlarım geldiler beni işyerinde görmeye. Artık satıcılar gibi benim de bir mavi önlüğüm vardı. Beni iyice işime dalık buldular ikisi de. Kutladılar. Üçüncü, bir ara kulağıma eğildi:

«Yonka'nın ordan geliyorum.» dedi. «Gazete okuduk biraz.»

«Yeni haber?»

«Var.»

«Hayrola?»

«Bir haberde, sen tekrar sınır geçerek dönmek istemişsin memlekete, ama sınırda vurulmuşsun... İkincisinde, söylenti çeşitli: Sofya sokaklarında aç susuz dolaşıyormuşuz. Sen posta dağıtıcısı olmuşsun... Bir de... Neydi öteki?»

İkinci ekledi:

«Sebze hali'nin orda karpuz satıyormuş!»

«Bunları yalanlamakla seni görevlendiriyorum!» dedim ona. «Ben üniversal mağazada veznedarım. Ve boş kaldıkça da, çocuk oyuncağı reyo-

nunda şu Magda nineye yardım ediyor, oyuncak satıyorum.»

Karşıda, saçlarının pamuk aklığı içinden Magda nine bana gülümsüyordu.

●

Bir gün Magda nineden çocuk oyuncağı satınalan bir kadın, parasını ödemek üzere kasaya geldi. Fişi bıraktı önüme. Bir zemberekli otomobil almıştı. Çantasına davrandı para çıkarmak için. Ben de markalayıp düğmeye bastım ve kasanın verdiği fişi yapıştırarak makbuzunu geri uzattım. Aa, kadıncağızın makyajsız yüzü bir sararıp, bir kızarıyordu. Uçuk pembe dudakları usuldan seğirdi. Fenalık geçiriyor sandım.

«Eyvah, ben bunları alırken parayı tüketmişim.» diyebildi. - Filesi gerçekten başka paketlerle doluydu. - «Şimdi ne yaparım?»

Yüzüme öyle bir yapmacıksız baktı ki, ben o anda ne yapılacağını düşünemiyecek kadar tutuklaştım. Hem hiç görmediğim bir insan, hem de kırk yıllık tanıdık kadar yakın bir yüzdü bu. Bayan yargıçtan hiç de aşağı kalmıyan bir güzellik. Sadelik. Sarışın. Sol şakağında ufarak bir ben var. Gözleri...

Bir daha göstermedi ki utancından gözlerini. Kirpiklerinin gölgesi gözaltlarına düşüyordu. Alt dudağını ağızlamıştı.

«Kalsın sizin yanınızda otomobil. Bir saate kadar dönerim.» dedi.

«Çocuğunuz bir saat önce sevinsin. Bırakmayın burda. Parayı akşama kadar da getirseniz, olur. Üzülecek ne var bunda?...»

Teşekkürle baktı gözlerime. Ve otomobili de filesine yerleştirip yürüdü. Dönüp yürüdüğü sırada

ayrımına vardım: Eski minyatür figürlerindeki kadar kusursuz bir profili vardı.

Bir saat bile sürmedi dönmesi. Parayı uzatan elini de tutuyordum nerdeyse. Bir şey diyeyim istedim. Diyemedim. Sonra paydosa kadar nasıl çalıştığımı da bilemedim. O akşam benim kasa açığı 350 levaya çıktı. Ve Mektupçiyan yine boynunu eğriltip, öğüdünü tekrarlamakla yetindi:

«Dikkat ihtizadır, kuzum.»

Tam birbuçuk ay bekledim bir daha gelmesini. O gün, ikinci gelişinde ensonu, oyuncak reyonunda Magda ninenin yerine ben çalışıyordum.

«Buyurun.» dedim sesimi iyice ısıtarak. «Bu defa ne almak istiyorsunuz küçüğe?»

«Bakıyorum şöyle yalnız.» dedi.

Hemen kurşun askerleri tezgâha sıraladım.

«Ama izin verin de sorayım önce.» dedim. «Oğlan mı, kız mı?»

«Oğlan. İkibuçuk yaşında.»

«Görebilir miyim?» dedim.

«Neyi?»

«Oğlunuzu.»

Şaşakaldı.

«İlle mi? Ama niye olmasın... Hay hay, onu da çıkardığımda, beraber geçeriz bir gün burdan.»

Kadının parmağında halka göremeyişim, cesaretimi daha da artırdı:

«Onu sizde görme şansı verseydiniz bana, daha memnun olurdum.»

Yine o şaşalama ve o karşılık:

«İlle mi? Ama niye olmasın...»

Bana telefon numarasını bırakıp da gitti. Ne zaman istersem, telefon edip, onları görmeye gidebilecektim.

Daha ertesi akşam, paydostan sonra bir tele-

fon ettim ve oyuncak ayının en irisini kucakladığım gibi, yola koyuldum.

Böylece tanıştık Yordanka'yla, yetmiş beşlik ninesiyle, ikibuçuk yaşındaki Hristo'yla, bir de evin kınalı kedisiyle...

Kocasından ayrıldığı zaman, Hristo daha yaşını doldurmamışmış.

Ben de Türkiyede altı yaşında bir oğul bıraktığımı, onun artık bu yıl okula başlamış olması gerektiğini söyledim. Birbirimizin yazgısına, en az sözcüklerle, ama içtenlikle hayıflandık.

Fazla kalamadım. Söyleşi üremiyordu. Dilim yetmiyordu. Terliyordum. Aptallaşıyordum.

Artık, çalıştığı kurumdan çıkınca akşamları, yolüstü bana uğruyordu arada bir. Ben de hesabı teslim ettikten sonra, beraber yürüyorduk evlerine kadar. Beni akşam yemeğine alakoyduğu da oluyordu.

1951'e merhaba dediğimiz yılbaşında, onların evinde, üst kattan ellerinde bir damacanayla inip gelen ana - babasının, ağabeyinin, Panagürişteli ninenin, bütün ailenin konuğuydum. Ve o gece asıl gözlem öbeği ben'dim.

İşyerine gittiği tramvay, sabahları Aslanlı Köprü'den geçiyordu. Bizim aktarıldığımız ikinci otel de köprüye dirsek veriyordu. Sabahları erkenden, sarınıp sarmalanıp, tam vaktinde durağa çıkıyordum. Gelip duruyordu iki numaralı tramvay. Buzla menevişli camda içerden hohlamayla bir halka açılmış oluyor ve oracıktan uçuk pembe dudaklar bana «günaydın» diyordu.

Bir gün, kendisine, «İkimiz de damdan düşmüşüz, gel de yeterince anlayışla şu yazgılarımızı bütünliyelim.» dediğim zaman, koca nine, küçük Hristo'ya artık bana «baba» demeyi öğretmiş bulunuyordu.

Bazı komşular «Gitme şu Türke!» demişler. «Bulgarlar bitmedi ya!»

Ayda bir uğrayan çamaşırcı kadın, «Ondan iyisini mi bulacaksın, genel müdür gibi yürüyüşü var adamın!» demiş.

Demiryollarında tren şefi olan babası, karışmamış: «Kendi bileceğiniz iştir.»

Anası çok düşünmüş: «Ya kızımı alıp da Türkiyeye giderse?»

Ninesi, «Gelsin gelsin garip, deden de Türkleri severdi.» demiş.

Türkleri asıl ninenin sevdiğini ve nedenini öğrendim daha sonra: Panagürişte'de Nisan Ayaklanması'nda, «Vratiya» bayırı çalılıkları içine bırakılmış dört yaşında bir çocukmuş nine. Herhalde yangından kaçan ana - babasını kaybettiği için ağlayıp dururken, bir Türk atlısı bitmiş önünde, terkiden eğilip sümüklerini silmiş bunun, bir de kesme şeker tutuşturmuş eline. «Ağlama!» diyerek de, mahmuzlayıp gitmiş atını...

Bir sabah da, Yordanka'yı garda, çalıştığı kuruma yol veren demiryolu geçidinde bekledim. Çok erkendi. Buluşur buluşmaz, yıllardır hasretmişiz gibi sarmaştık tam demiryolunun üzerinde. Karşımızda, doğuda, yangın patlar gibi bir şafak uç veriyordu. Ve Yordanka işte oracıkta yanıtladı evlenme önerimi: «Peki!» dedi.

Gel gör ki, kimi arkadaşlarım, «buraya evlenmeye gelmedik biz» teranesini tutturdular.

«Yahu, bıktım be!» dedim. «Anlayın beni. Bu kaçınılmaz bohemlikten bıktım. Dağılıyorum. Bozuluyorum. Akşamı bulduğum yerde sabahı ettiğim yeter. Ne yapayım yani, «Bulgaria» kahvesinde tütüncü kadınla gözden flörtün ne anlamı var? Şu veya bu yerli arkadaştan oda anahtarı istemek olur iş mi? Yazılarımı sürgit kahvede, meyhanede mi

yazayım? Böyle otel odalarında öksüre öksüre ciğerlerimi mi tüküreyim? Ensonu, doktorun bana salık verdiği de bu: Düzenli yaşam!»

Beni anlamaları şöyle dursun, bir arkadaşımız, «Sokakta tanışıp da evlenilir mi, a efendim!» diyecek kadar da dilini diken etti.

Ama biz sokakta tanışmakla kalmadık, nişan yüzüklerimizi de, «Graf İgnatiev» sokağındaki kuyumcudan alır almaz, sokakta takıverdik. İlk defa da, şimdiki Zaimov Parkı'nın olduğu alanda, kovaları uça uça dönen bir atlıkarıncaya bindiğimizde, önümden uçup giden Yordanka'yı güç halle yetişip yakaladım, ve öylece havada dönerken, ilk kez öptüm.

Marttı. Yakama 1951'in marteniçkasını o taktı. Kırmızı beyaz ipekle örülen ve yalnız Bulgarlara özgü olan bu süsün, bu sağlık, dinçlik ve mutluluk simgesinin efsanesini de anlattı ve ezberletti bana: Han Krumsa kızkardeşinden mektup götürmekte olan kırlangıcın bacağında beyaz iplik bağlıdır. Yolda düşmanlar yaralar kırlangıcı, ve ipliğin yarısı kana boyanır. Olay 1 Marta rastlar. Ve o gün bu gün, her 1 Martta, kırmızı - beyaz ipekten örülmüş ipliklerle işlenen çeşitli süsler takınmak gelenek olur. Bir Martlarda, en yakın, en sevgililer, birbirlerine birer marteniçka armağan ederler. Ve herkes, yakasındaki bu süsü, ilk kırlangıcı görünceye kadar taşır.

Biz ilk kırlangıcı gördüğümüz gün evlendik.

Düğün sofrası konuklarımız arasında, «güvey yanı» olarak, Vatan Cephesi'nde beraber çalıştığımız Yakubov ve eşi vardı (bize sağdıçlık ettiler ve eşi Feride yenge, nikâh tanığı olarak imza atabilsin diye, önceden okuma - yazma öğrendi!), sonra Selman vardı, Nazım'ın şiirlerini Bulgarcaya çevirmekte yardımcısı olduğum Nikolay Tsonev var-

dı, Mektupçiyan vardı, Magda nine vardı... yalnız yazgı arkadaşlarım yoktu.

●

Yedi Eylülde Nazım Hikmet'in geleceğini söylediler. Moskovadan. Uçakla.

Dayanışma gücü, haklının, doğrunun, aydınlığın utkusunu çoktan sağlamış, Türkiyede Nazım için Bursa Bastil'i yıkılalı bir yıl kadar olmuştu. Ozanımız bu yıl içinde iki kez ölüm tehlikesi atlattı. Birinde, kıtasına gönderilirken «kimvurdu»ya getirilmek üzere, onu askere almak istediler. İkincisinde, Kadıköyde, karısı kolunda olarak yayakaldırımında yürürken, karşıdan görünen bir otomobil bile bile üzerine doğrultularak, çiğnenmesine bir «kaza» süsü verilmek istendi. Ve Nazım, artık kıyıcılığın üçüncü denemesini beklemeden, Haziranda, yurttan çıkabilmiş, Romanya üzerinden Moskova'ya, «düşlerinin kenti»ne ulaşmış bulunuyordu.

İlk olarak geziye çıkıyordu, ilk kez Bulgaristana uğrayacaktı.

Hazırlık büyüktü Sofya'da.

Biz de çok sevinçliydik: «Düşlerimizin ozanı»na kavuşacaktık.

Arkadaşlarım, zaten «Kurtarma ve Tanıtma Komitesi»nde Büro Üyesi olduğum için, karşılanmasına grubumuz adına benim katılmamı uygun gördüler. Buna, Merkez Komitesi Türk İşleri Kolu'ndan da izin verip vermiyeceklerini anlamak için, Mektupçiyan'ın odasından telefon ettim. Kabul ettiler ve «Yarın saat onda hava alanında olun.» dediler.

Mektupçiyan da en az benim kadar sevindi. Çıkarıp biraz para tutuşturdu elime. Çiçek için.

«Yapma, zahmet etme, o kadar paramız var.» dediysem de, anlatamadım.

«Benden de kat.» dedi. «Onu, çok bir yüksek adam olarak, şanına lâyık karşılamak iktizadır!»

Ve ertesi sabah, kasamı kilitleyip, önlüğümü çıkararak, hava alanına gideceğim sırada, arkamdan bir daha sıkıladı:

«Bak, onu buraya da getirmezsen, darılırım. Bir acı kahvemizi içsin. Hem «Şahumyan»a da götürür, bir çift gayetle şık ayakkabı yaptırırız ona!»

Ben taksiyle hareket ederken, o yine başını soldan daldırıp, boynunu ve çenesini geriyordu.

Alanda terminalin önü çok kalabalıktı. En önde Parti Şehir Komitesi'nin yönecilerini, Merkez Komitesi Türk İşleri Kolu'nun şefi Pulat'ı ve yardımcılarını görüyordum. Bütün sanat, bilim, kültür çevreleri seçkinleri, Yazarlar Birliği yöneticileri buradaydılar. En önde Elisaveta Bagryana'yı, Hristo Radevski'yi görüyordum. Gazeteciler, girgin foto - muhabirleri bir bakışta seçiliyordu. Daha geride gençlerin ağır bastığı kadınlı erkekli bir halk yığını yer alıyordu.

Bir ara elimi sıcacık bir el kavradı. Baktım, Nazım'ın çevirmeni Nikolay Tsonev.

«Ne o?» dedim, öteye doğru geçen bando - mızıkayı çenemle göstererek. «Onur kıtası da mı var?»

Bir Moğol parti delegasyonu geliyormuş aynı uçakla. Resmi hazırlık onun içinmiş.

Uçak indi. Turunu yapıp karşımıza geldi. Durdu. Motoru sustu.

Ama biz, bütün karşılayıcılar başladık bu kez bağırmaya. Kapı açılmış, delegasyon indikten sonra, çerçeveyi boylu boyunca dolduran Nazım görünmüştü merdiven sahanlığında. Güleç. Kolunda pardesüsü. Kasketli eli havada. Öylece indi merdiveni. Arkasından koruyucuları indiler. Nazım, bir an,

delegasyonun ardınca onur kıtasına doğru mu gidilecek diye bocaladı, sonra vazgeçip dönüverdi kalabalığa doğru. Açık kucakla iri iri yürüyüp geldi «Mavi gözlü dev». Önce Bagryana'yla el kavuştular, sonra Radevski'yle. Neden sonra sıram geldiği zaman, ezberlediğim hoşgeldin cümlesini («Sofyadaki Türk politik göçmenleri adına size hoşgeldiniz derim!») bir çırpıda çıkaramadım, orta yerinde şaşırdım. Kusurumu elbette mimlemedi. Buketimizi sundum. O da daha önce aldığı buketlerin yarısıyle beraber yine bana aktardı. Hamallıkların en güzelini yükümlendim. Önüne bir dikme mikrofon getirdiler. Yanıbaşında da ben dineldim.

«Büyük Georgi Dimitrov'un memleketine geliyorum!» diye başladı. - Tepeme dört beş gazeteci birden üşüştüler («Ne diyor?»). - «Mutluyum. Sosyalizmi kurma hamleleri içindeki memleketinizin konuğu olmak benim için bahtiyarlıktır. Benim hapisten kurtarılmam için yürütülen mücadelede, burada sizlerin de büyük katkınız olduğunu biliyorum. Bu dayanışmaya lâyık olmaya çalışacağım!»

Terminalin dışına doğru yürüdüğümüz zaman, kalabalıkta artık yörüngesinden çıktım. Dışarıda binmek üzere olduğu arabaya güç halle yanaştım. Çiçeklerini vermek için. Teşekkür etti. Girip oturdu. Yanındaki yeri göstererek, «Sen de gel!» dedi. Ama araya giren bir sivil beni göğsümden itiverdi. İçerden, «Biz başka yere gidiyoruz!» diyebildi Pulat. Nazım da kısaca ekliyebildi: «Beni sen ara!»

Ve arabalar yürüdü.

Dönüşte, beni dört gözle bekliyen arkadaşlarıma, bu karşılamayı bütün ayrıntılarıyle anlattım. «Bakarsın, bize göstermek istemezler belki Nazım'ı. Değil mi ki, aramanı söylemiş, öyleyse sen onu bu akşam ara.» dediler.

Akşam, telefonla «Bulgaria» otelinin «Kırmızı

Salon»unda buldum onu. Sofradan çağırıverdiler telefona. Geldi. Soluk soluğa. «Canım kardeşim,» dedi, «görüşeceğiz elbet, hiç görüşmez olur muyuz, yarın, değilse öbür gün mutlaka! Gözlerini öperim...»

Öbür gün, Türk İşleri Kolu'nda Pulat yoldaş topladı bizi, bütün politik göçmenler grupumuzu. Dış İlişkiler Kolu'ndan bizim sektör sorumlusu Dinkov yoldaş da katıldı bu toplantıya. Üstadı yüreğimiz ağzımızda bekledik. O da, ardında koruyucuları, yüreği ağzında çıkageldi. İşte orda sarmaştık ve öpüştük birer birer. Havası bir başkaydı. Birden kapıveriyordu insanı. Arada boşluk filân bırakmıyordu. Onun manyetik alanına bir girdin mi, bir daha çıkmak yoktu.

Herkesin, ismini, nereli olduğunu, mesleğini ve Bulgaristana ne zaman göçtüğünü sordu. Üçümüze, «Sizin kaçışınızı gazetelerde okumuştum.» dedi. Ve beni memleketteki yazılarımdan tanıdığını da sözüne ekledi.

Sonra, topluca, Bulgaristana geldiğimizden beri neler yaptığımızı veya yapamadığımızı konuştuk. Gözlerimizi geleceğe de çevirerek, düşüncelerimizi paylaştık.

Aramızda, Nazım'ı hapisten tanıyan bir arkadaş («İnsan manzaraları»nda adı geçen Bethoven Hasan), hapislik anılarından söz açtı ve «Neydi o yıllar!» diyecek oldu. Koca ozan onu yumuşacık susturdu: «Hapiste yatmakla övünülmez!» dedi. Bir arkadaşımız, onun Bursa cezaevinde bir idamlık tarafından öldürülmek istendiği söylentisindeki gerçek payını öğrenmek istedi. «Evet» dedi Nazım, «Kendilerini özendiren etkiler bir yana, Hilmi ve Avni adında ağır cezalı iki efe soyunmuşlar bu işe. Düşündükleri, pisi pisine ölmektense, bir ün bırakarak ölmek... Ne bıçağı var, ne çakısı, şu ko-

münist ozanı öldürelim, asılsak bile adımız kitaba yazılır, tarihe geçeriz falan demişler... Ama pusuda yakalandılar, istekleri kursaklarında kaldı... Sonra, ne tuhaf, haftasına varmadan, birbirini vurdular bu efeler. Kanıma susayan o Avni, yaralı olarak kaldırıldığı revirde, kollarımda öldü...»

Bir başka arkadaşımız da, ona nasıl kaçabildiğini sordu. Yanıtı yerindeydi: «Bu sırrı şimdilik kendime saklıyacağım.» dedi.

Bir saat kadar sürdü bu mutlu görüşme. Üstat hemen Bulgaristan gezisine çıkıyordu. Artık gezi dönüşü bir daha görüşecektik. Dileklerimizi de dinliyecekti.

Onun, Türkiyeye göçme tutkusuna kapılmış olanlara, ora gerçeklerini anlatma amaçlı ve bir «devrim seferi»ne eşit gezisi iki hafta kadar sürdü. Kendini hep kendinden fazlasıyle veriyordu işine. Bu gezide de aklını ve enerjisini, yüreğinin olanca duygu ve yetisini son kerte zorladı. Gerçekte, daha sonra alacağı enfarktı kendisi çağırmış oluyordu.

Döndüğünde, bir kez daha toplu görüşme isteğimizi gerçekleştiremedik. Karışık zamanlardı. Göç furyası ve Türkiye'nin Kore'de emperyalizmden yana savaşa girmiş olması, bölgemizde komşuluk ilişkilerini olumsuz yönde etkiliyordu. «Soğuk savaş» devam ediyordu. Elbette tek durmıyan perde arkası kara güçler vardı. İç düşman eski düzeni diriltme umudunu yitirmiş değildi. Bu yüzden, geldiği andan sonuna kadar, Nazım çok sıkı bir koruyucu örgütün dikkat çemberi içine alınmıştı. Hele gezi dönüsü, bir provokasyona uğrama olasılığı daha da güncelleştiği için (herhalde ciddi sinyaller alınmıştı), belirli basın merkezleri ve sanat çevreleriyle temasları sembolik ölçülere indirilmişti. Bizim yeni toplu görüşmeyi de bu sınırlamalar suya düşürdü.

Sofyadaki ilk günlerinde, memleket gezisinden sonraki günlerinde de, oturma yeri hemen iki akşamda bir değiştirilmişti. Dahası, gezi dönüşünde, Sofyada «Republika» sinemasında yapılan «açık» toplantıya da epey gecikmeyle getirildiğini anşıyorum. Çevirmeni Nikolay yardım etmeseydi, ben bu toplantıya giremiyecektim.

Salon hıncahınç doluydu. Sofyanın bütün sanat ve kültür seçkinleri buradaydı. Toplantının havasını yine Nazım'ın bütün soruları yanıtlamadaki açıklığı, coşkusu ve kanatlı şiirleri belirledi. «Kerem»i de kendisi okudu çevirmeniyle yanyana.

Salon boşalırken, sinemanın önü görülecek şeydi. İğne atsan yere düşmez bir kalabalık. Sinemaya bakan küçük bahçenin ulu çınarlarının bütün dalları da insan hevengi. Bütün gözler, kucakları dolduran bütün krizantem ve karanfiller, sinemanın kapısında, basamaklarda görünen Nazım'a bakıyordu. Arabalar yanaşmıştı. Nazımla arabaların arasında beş-on adım vardı. Derken, çiçek yağmuru başladı. Nazım o on adımı atamadı. Ve bir ara, koruyucularının arasından sıyrılıp, Pulat'ın elinden de kurtularak, kendisini alkışlıyan yığına doğru yürümek istedi. Halk da arabaları sarıyordu. Onu hemen geri çektiler. Direndi. Pulat'ı itiverdi göğsünden. Bunun üzerine koruyucular da onu kucakladıkları gibi arabaya sokuverdiler.

İşin şakası yoktu. İstanbulda kendisi nasıl askere alınmasını önliyerek, karısı da kaldırımda o otomobil üzerlerine doğru gelirken Nazım'ı ansızın kolundan çekerek, kıyıcıların iki ölümcül denemesini de suya düşürmüşlerse, aynı işi, burada da, Bulgar güvenlik organları yapıyor, Nazım'ı - yüzde bir de olsa - bir kıyıcılık olasılığından koruyorlardı.

Ne var ki, Nazım bunu anlamıyacak kadar sevdalı, pek umursamıyacak kadar da coşkundu.

Sofya'ya döndüğünün ertesi gece, çevresinde görevli bütün güvenlik örgütü afallamış. Bir de yokluyorlar ki saat ona doğru, Nazım yerleştirildiği konakta yok. Kaçmış! Araba da yok kapının önünde. Herhalde şoförü de kandırdı da, politik göçmenler grupundan birilerine gitti diye kuşkulanmışlar. Bizim eve bile telefon ettiler o gece. «Provokasyonun bir başka biçimi başımıza geldi!» diye Pulat'ın aklı başından gitmiş. Bütün örgüt birbirine girmiş. Ama Nazım ozan adam. Bir de bakmışlar ki, 11'e çeyrek kala, Nazım Hikmet bir nezaket ziyaretinden, bir kucak çiçek sunmaktan dönüyor! İlkin şoförünün yakasına yapışmışlar doğal olarak. O da, «Ne yapayım, ağzımdan girdi, burnumdan çıktı, elinizdeyse siz başa çıkın!» demiş.

Yola çıkmasından iki gün önce beş - altı eşlikçiyle birlikte bizim üniversal mağazaya geldi. Mektupçiyan kanatlanmıştı. Başı artık hiç dik durmuyor, sol yandan dalıp duruyordu. Bütün mağaza, bütün reyonlar, yöneticileri ve satıcılarıyle Nazım'ın gözlerinin içine bakıyor, neyi beğenirse onu alması için kendisini çağırıyorlardı. Sırtımda kasiyer önlüğümle ben de yanındaydım. İkinci kata çıkarken, bir ara koluma da girdi.

Bize uğramasının nedeni, iki kürk palto ve daha bir şeyler almakmış. Cepleri tomarla para doluydu. Selman'ın çalıştığı Parti Yayınevi'nde bir Türkçe «Şiirler Derlemesi» basılmıştı. Bir de Yazarlar Birliği Yayınevi başarıyle çevrilmiş bir şiir kitabı hazırlamıştı. Her ikisinden aldığı paraları harcıyacaktı Nazım.

Yukarıda iki tomar banknot çıkarıp tutuşturdu elime.

«Üstat.» dedi (karıncaya da «üstat» derdi). «Bak, ne kadar isterlerse ver, allasen.»

Ben de paraları Mektupçiyan'ın eline aktarmak istedim. Bağırıverdi:

«Asla iktiza değildir onun parası! Ben ödeyeceğim...»

«Dur yahu,» dedik ona, «ufak - tefek değil alınacak şeyler. Yapma. Sen eğer ille de bir şey armağan etmek istiyorsan Nazım'a, o başka...»

Zor kandırdık babacan Mektupçiyan'ı.

Yukarıda Nazımla ikimiz pencere eşiğine oturduk. Eşlikçiler, getire götüre, ona palto beğendirmeye çalışıyorlardı.

Nazım, adamı, olası bir aşağılık duygusunun çukurundan, kendi omuzlarına kadar çıkarmasını iyi biliyordu.

«Toplu görüşmemizde söyliyemedim ötesini.» dedi. «Senin 1946'da çıkan ilk şiir kitabından iki dize vardır aklımda: «Bazan doğduğu yerde yaşar/ bazan doğmadığı yerde ölür insanlar./» Öyle mi?»

«Öyle üstat. Kimlik Belgesi'ydi galiba şiirin adı.»

«Her neyse... Demem o ki, bu dediğim galiba benim de aynen yazgım olacak. Doğmadığım yerde öleceğim.»

«Bu karamsarlık niye üstat?»

«Yoo, kederlendim, hakkımdır da kederlenmek, ama hiç bir vakit karamsar olmadım.»

«Anlıyorum. Çok okşadı beni bu iki dizeyi hatırlayışın, üstat. Sağol.»

«Şair misin», dedi (kasiyer önlüğümün yakasını tuttu yumuşacık), «bu işçi tulumunun içinde pırıl pırılsın... Hem senin «Varlık»ta çıkan bir hikâyeni de ilk ben okuttum hapiste Orhan Kemal'e, Balaban'a... Şimdi ne yapıyorsun, yazıyorsun değil mi harıl harıl?»

«Çabalıyorum.» dedim.

«Aranız nasıl arkadaşlarla?»

«Yiyoruz biraz birbirimizi. Toplu görüşmede ıkına sıkına açık söyliyemediğimiz bu. Hepimizin birbirimizden yakınmalarımız var. Ve herkes haklı.»

«1919'da Batum'a vardığımız zaman, sağdan say beş kişi, soldan say altı, biz de öyleydik aramızda. Bir kalpak sorunu yüzünden birbirimize girdiydik... Demem o ki, birbirini yemek kaçınılmazdır bu göçmenlikte. Hüner, az, en az yemek birbirinizi...»

«Yukarısı da yiyor bizi, onu ne yapalım üstat?»

«Hangi yukarısı?»

«Azınlık İşleri Kolu. Bu Pulat'lar. Onların göğüslemesinden geçip de partimizi arayamıyoruz. Durun bakalım, «ne idükleri anlaşılsın» diyerek bekletiyorlar bizi.»

«Anlıyorum. Siz bu işi bana bırakın... Ve biraz vakit verin e mi.»

«Ocağına düştük üstat, amanı bilirsin...»

Alışveriş bitmiş, paralar ödenmiş, paketler sarılmış, arabalara konulmuş, biz hâlâ konuşuyoruz pencere eşiğinde Nazım'la.

Kalktık. İniyoruz.

«Ne kadar kalacaksın daha bu mağazada?» dedi.

«En çok bir ay.»

«Dili öğrendin mi artık?»

«Öğrendim de, Bulgar konuşma dilinde, eril - dişil cins ayrımlarını kaldırarak devrim bile yaptım.»

«Bu iyi. Benim Rusça'da yaptığım da bu... Peki sonra nerde çalışacaksın?»

«Selman'ın yanında, senin şiir kitabının çıktığı yayınevinde redaktör olacağım. Atanma işlemim yapılıyor bile. Belgelerimi verdim.»

«İyi. Yaz ama, durmadan yaz bir yandan.»

«Sana mektup da yazabilir miyim üstat?»

«Sormak gereksiz. Beklerim.»

Mağazanın önünde, aynı sokağın karşı yakasındaki «Şahumyan» ayakkabıcılık kooperatifine doğru yürüdük. Orada Nazım'ın beğendiği bir çift kahverengi pabucu Mektupçiyan ödetmedi. Kooperatifin armağanı olarak verdiler. Karşı durmaya kalksaydık, «cinayet» çıkabilirdi.

«Şahumyan»ın önünde bindiler arabalarına. Orada sarmaştık. 1951 Eylülünde Nazım'ı işte bu kadar görebildim. Deliorman'da nice Türk köylü yurttaşları gönüllü olarak emek tarım kooperatiflerine girmeye o yanaştırdı. Kendi eliyle birkaç köy de böyle tarım kooperatifleri kurdu. Bunlara, gezisi boyunca geçtiği başka yerlerde de birkaç okuma yurduna ve okula kendi adını bıraktı.

Zorlu bir rüzgâr gibi geçti Bulgaristandan Nazım Hikmet o zaman. Dost, ısıtan, kanatlandıran bir rüzgâr gibi.

Ve bütün o Nazım Hikmet'li günler ve saatlerden bir tek öğüt kaldı aklımda: «Birbirinizi az yiyin.»

Yazarın dediği oldu. Generalin ölümünden sonra odada durası değildi artık. Ya oda değiştirmeli, ya da burdan çıkıp gitmeliydi. Çıkıp gitme kararlaştırıldı. Doktorlar, sağlatmanın ötesini sanatoryuma bırakarak, taburcu etmeye razı oldular.

Nina komşu yatağa ilişti biraz. (Avusturya Elçisinin oğlu gerçekten ortalık kararır kararmaz kaçmıştı. Generalin yatağı yine boştu.) «Acelen ne ki?» diyen bir bakışı vardı ak meleğin.

«Bugün mü gönderiyorsunuz beni sanatoryuma, Nina?»

Yine o anlamda baktı. Susuyordu. Yazarın nevresimin üzerinde yatan sol elinde tespihi vardı. Nina uzanıp usulca aldı onu.

«Bu tespihten bir tane, bir tanecik verir misin bana?» dedi.

«İki tane al.»

Düğümünü çözmeye başladı.

«Öğleden sonra doktor epikriza yazacak senin için. Yarın sabah gidebileceksin sevgili sanatoryumuna.»

«Niye sevgili oluyormuş?»

«Can atıyorsun ya, bir an önce buradan ayrılmaya..»

«Doğru Nina. Ama beni hastane de, sanatoryum da, en sevgilim de bulunsa çatısı altında hani, gereğinden bir saat, bir dakika fazla alakoyamaz.»

Nina birden kalkıp kapıya doğruluverdi. Ve biraz çokça çarptı dışardan kapıyı kapatırken.

Yazar, geç vakit Kotsev'e telefon etti. Dünyalar bağışlanmıştı sanki ona. Çünkü

kendisi de çalıştığı kurumun Banki'deki dinlenme evine gitmek üzere birkaç gün önce izin almış. «Orada da bir süre beraber olabileceğiz.» dedi. Bu rastlantıya sevindi. Sabahleyin gelip kendisini almaya, Banki'ye, sanatoryuma kadar götürmeye söz verdi.

Sabahleyin, doktor Mladenova'ya, EKG hemşiresine, «sülük» hemşireye, hastabakıcı İvana, öfkeli komşuya, koridorda rastlıyabildiği öteki koğuş arkadaşlarına «Hoşçakalın!» dedi. Ana kapıdan dış kapıya kadar, bir yanında Kotsev, bir yanında Nina, yürüdüler. Arabaya varınca, Nina tespihini geri verdi yazarın. Küçük boncuklu para çantasını çıkararak cebinden, aldığı tespih tanesini fermuarın ucuna nasıl bağladığını gösterdi.

Ama gözlerini göstermemek için, yine birden döndü. Yarısı eksik bir «Güle güle!» diyerek uzaklaştı. Uğurlayıcının, konuğuna «Gene buyur!» diyemiyeceği kapılardan biri de hastane kapısıydı.

Kotsev'le yola çıktıkları zaman, Sofya içinde hafiften kar sepeliyordu.

«Eee,» dedi Kotsev, «Nazım Hikmet'i göndermiştiniz. Sonra?»

«Hadi, sonrasını sanatoryumda anlatayım dostum, olmaz mı?»

«Şimdi anlat, canım. Hem kestirmeden sürmiyeceğim Banki'ye. Uğrıyacağımız yerler de var. Yolda bir kebap yeriz, taburculuğunu kutlarız önce. Vaktimiz var... Neydi, «Birbirinizi az yiyin!» demişti Nazım, değil mi?»

4

İyi ama, biz çok yemeye başlamıştık birbirimizi.

Diş İlişkiler Seksiyonu'nda süreli olağan toplantılarımızın birindeydik. Geleneksel enformasyondan sonra, günlük sorunlar üzerindeki görüşmeler epey sürdü. Öğrenim sorunu bakımından sevindirici gelişmeler vardı. Üçüncü arkadaşımız artık 1952 dersyılı başında hukuk fakültesine girmişti. Bir başkası ekonomi okuyacaktı. Orta öğrenimini memleketteyken bitirememiş iki arkadaşımız da bu amaçla «Rab-fak» («işçi fakültesi») denilen akşam liselerine alınmıştı.

Benim enformasyonum kısacıktı. Kasiyerlikten çoktan ayrılmıştım. Selman'la çalışma arkadaşı olmuştuk. Bir redaktörümüz daha vardı: Enver. Akranım sayılırdı. Devrimden önce Rems'e üye olmuş, bir süre faşistlerin zorunlu emek kampından da geçmişti. Türkçesi işimiz için yetersiz olsa da, kişisel yaşam deneyi, politik düşünce yapısı yeterliydi. Üçümüz, birbirimize öğretmenliği (onlar bana politik yetişme bakımından, ben onlara Türkçe bakımından) benimsiyerek, uyumlu bir çalışmaya dalmıştık. Çalışma saatı sınırı filân tanımıyorduk; günde 15 saat, daha fazla çalıştığımız oluyordu. O günlerde Georgi Dimitrov'un biyografisi, Nikolay Ostrovski'nin «Çelik böyle sertleşti» si, Gorki'nin «Ana» romanı üzerindeki çeviri ve redakte çalışmalarımız sürüyordu. Bana, ayrıca Murtaza'nın yardımıyle «Devrimci Bulgar Şairleri Antolojisi» ni dilimize çevirme ödevi verilmişti. Bir yandan, Murtaza'nın çalışmakta olduğu yayınevi için ilk ve ortaokul gramer ders kitapları yazmak üzere örgütleniyorduk. Bu çabaya, Türkçeci bilim adamlarından ve diğer Bulgar uzmanlardan oluşan kolektifler içinde, Üçüncü ve İkinci arkadaşlarımla birlikte omuz veriyorduk. Öte yandan, Parti Yayınevi Türkçe kitaplar redaksiyonu, Selman'ın önerisi ve girişimiyle, ilk öykü kitabımı yayımlamıştı. «Aslanlı

Köprü» de, henüz sorgulanma sırasında yazdığım «Bit» öyküsünü de içeren bu kitabımın öykü seçimi Murtaza'nın, bu öyküleri benim öykücülüğümde eleştirisel gerçekçilikten toplumsal gerçekçiliğe doğru bir adım sayan önsöz de Selman'ındı. Türkçe gazetelerde düzara, Bulgar edebiyat gazetelerinde de arada bir şiirlerim çıkıyordu.

Ben, aşağı yukarı böylece eylem raporumu verirken, bu çabayı, bu çalışmayı, yaşam, öğrenim ve savaşım yolu olarak benimsediğimi özetlemek istiyordum. Dinkov yoldaş, yüzünde bir hoşnutluk aydınlığı, arada bir not alıyordu. Ama Üçüncü ve Dördüncü arkadaşlarımın, beni biraz kırışarak, biraz usançla dinlediklerinin ayrımındaydım.

Gündemin dilekler bölümüne geçilince, Üçüncü de söz aldı:

«Arkadaşımız (beni gösteriyordu), bütün bu günlük çabaları bırakmalı, bir an önce bir fakülte seçmeli ve yüksek öğrenim yapmalı...»

Dördüncü de sıkıladı:

«Bu dileğe ben de katılıyorum. Redaktörlük, çeviri, şiir, öykü... bunlar hep özenti... Politik göçmeniz biz bunun burasında. Bu çabalar geçim düşüncesinden yola çıkıyor. Biz buraya para kazanmaya gelemedik!»

Biraz sataşmalı, biraz da kışkırtmalı geldi bu çıkışlar bana. Sinirlerim tepreştiyse de, bastırmaya çalıştım, yutkundum. Yurttan epey sarsık bir sağlıkla geldiğimi, henüz iyice toparlanamadığımı, birkaç yıllık düzenli ve gergin bir yüksek öğrenim dönemini şimdilik göze alamadığımı, buna her şeyden önce Bulgarcam bakımından hazır olmadığımı söyledim.

«Dil arkadan gelsin! Yan çizmek yok.»

Bu «yan çizme» suçlamasını da, gerçekte, yazar olarak oluşmayı, gelişmeyi, kendim için öğre-

nim sayacağımı, yetersiz dilimle topalımsı koşmaya benzer biçimsel bir yüksek öğrenimi zorunlu saymadığımı belirterek yanıtladım.

Sataşmada daha da ileri gittiler. Dördüncü dilini diken etmekten de çekinmedi:

«Bu kadar da şiir düşkünü, öykü meraklısı görmedik! Uykuları da azaltarak çalıştığı doğru, ama çok kazanmak için mi, Nazım'a özenme mi, anlayamıyorum..»

Ben de acılaşmaya başladım:

«Ben kendisini Nazım'la terazilemek gibi bir düşünceden çok uzak, onu ancak her bakımdan örnek ve usta belliyen sıradan bir ozanım. O öyle tekrarsızdır ki, kendisine özenmek, öykünmek sadece büyük bir aldanış olur.»

«İşte sen bu aldanış içindesin!»

«Değilim. Yolundayım yalnız onun. Bununla da öğünüyorum.»

«Hadi canım sen de! Koyunun olmadığı yerde keçiye abdurrahman çelebi derler. Yazdıkların da bir şeye benzese bari.»

Bu kadar aşağsamada bir art niyet olduğu besbelliydi. Ben yalnız bunu değil, aramızda benim yazdıklarımı ayaklarıyle yazabileceğini bir savlayan olduğunu da biliyordum. Bu sözü daha söylendiğinin ertesi günü bir başka arkadaşım kulağıma yetiştirmiş ve bu yargıya katılmadığını da eklemişti. Ne de olsa, yurdumdan, her şeyden önce öyküleriyle tanınan bir yazar olarak çıktığımı iyi biliyordu.

Özcesi, yazdıklarımın «bir şeye benzemediği» kanısında olanlar, basında bir eleştiriyle ortaya çıkabilirlerdi ve bunu daha çok benim yetişmeme yardımcı olmak için yapmaları beklenirdi. Hayır, böyle yapmıyor, ancak partideki bu bildirişme toplantıları ortamından yararlanmayı yeğliyor, tozu du-

mana katıyorlardı.

Diyeceğim, bu olay birincisiydi bana yönelik çıkışların. Ama sonuncusu olmadı. Çoğu kez, politik göçmenliğimize, yaşımıza, başımıza yaraşmaz ayrıntılara kadar inen bazı dedikoduların bile kurbanı olduk.

O gün, toplantıdan çıktığımızda, yüzümün kızartısı, utanç yangını geçmek bilmiyordu. Omuzlarım yıkkındı. Yalnızdım. Ötekiler ikişer - üçer yürüyorlardı.

Dinkov, görmüş geçirmiş adam, yaklaşıp koluma girdi.

«Eeee,» dedi. «bugün sen topladın peşkiri.» («Araba senin üstüne yıkıldı» demek istiyordu.) Ve o değilden sürdürdü: «Dedikodu, basbaya, başlıbaşına bir zanaattır. Ne ki, gizli kalmaz, sahibine de hayır getirmez, hele sizinki gibi ortamlarda davaya zararlı olur... Biz, çalışan adama çalışma diyemeyiz. İşine bak. Çalışan kişi, yanılgıları olsa da, yüzü kara çıkmaz, aydınlıktır hep. Kendi karanlıklarına öyle batmış olanlar vardır ki, bir aydınlıkta göze çarpmak için, başkalarını yakmaya kalkarlar. Hapiste sizin Nazım'ı öldürmeye kalkışan o ağır cezalı efe gibi. Kendilerinden bir parmak yüksek olsa da, daha yukarılara söğerek, zemzem kuyusuna tükürerek adam sırasına geçmeye çalışırlar böyleleri. Herostrat deriz biz bunlara. Hani şu, Yunanlı, yeni çağdan üç yüz bilmem kaç yıl önce, şan ve ün kazanmak için, adını sonrasızlaştırmak için Efes'te Artemit tapınağını yakan...»

Dinkov birden kesti. Baktım, daha önceki toplantıda karımın niçin çalışmadığını soran arkadaşımız yan peşimizden yürüyor, kulak kabartıyordu. Falsoyu geçiştirmek için, hemen yanaşıp öbür koluma da o girdi.

Eve döndüğüm zaman, bir mektup buldum ma-

samda. Kırcali'den. Yaşlı bir öğretmendi gönderen. Mektubuna tumturaklı bir hitapla başlıyor, yazılarımı dikkatle izlediklerini, beni bir yazar olarak ailece sevip saydıklarını, yeni doğan torununa bu nedenle benim adımı koyduklarını bildiriyordu.

Toplantıyı da, bu mektubun içeriğini de, karıma anlattım o akşam.

«Ben,» dedi sonunda, «Bulgarcaya çevirilen bazı şiir ve öykülerinin dışında, senin yazılarına tam değer biçemem. Ama 'yazdıkların da bir şeye benzese bari' diyen arkadaşın nesnel olmasa gerek. Şu mektuba bakılırsa, bir şeye benziyor galiba yazdıkların...»

Durup durup kafamı iki şey kurcalıyordu: Bütün bunlar, Nazım'ın beni yazar olarak memleketten tanıdığını ortaya söylemiş olmasına karşı bir tepki miydi? Sonra, İkinci arkadaşımız da orta öğrenimli olduğu halde, neden yalnız ben boy hedefi oluyordum?

İşte o günlerde bir göç piyesi basmak istedi Parti Yayınevi. Çeviri değil, özel olarak yazılacak bir piyes isteniyordu.

Selman üçümüzü de çağırdı. Bu piyesi meydana getirmekte bizden girişim beklediğini söyledi. «İşbölümü yaparak, elbirliğiyle mi yazarsınız, aranızdan biri mi yazar, bilmem. Ama düşünün, ne yapın edin, bize iki - üç hafta içinde bir piyes verin.» dedi.

Redaksiyondan çıktıktan sonra, ilkin İkinci söyledi düşüncesini:

«Ne demek elbirliğiyle piyes yazmak yahu? Ayrı ayrı birer perde yazıp da birleştirmeye mi kalkalım yani? Burjuva basını, sosyalist ülkelerde ressamların grupça tablo yaptıklarını, Kukrinik'lerin üçü birlikte karikatür çizdiklerini diline doluyor... Biz de onlara mı benziyelim?...»

«Keşki benzesek.» dedim. «Tablo yapılamaz belki ama, grupça karikatür pekâlâ çizilir, plâkat da yapılır. Biz de, isterseniz, konumuzu, nasıl işliyeceğimizi, kişileri ve karakterleri ayrıntılı olarak belirleme koşuluyle, ayrı ayrı birer perde yazıp birleştirebiliriz...»

«Benim böyle bir denemem yok.» dedi Üçüncü. «Ayrı ayrı çalışmaya da yanaşamam, tekbaşıma da böyle bir yükün altına giremem.»

İkincinin son sözü şu oldu:

«Ben de yokum, azizim. Arkadaşımız zaten Ankarada radyo piyesleri yazdı. Şimdi pekâlâ tekbaşına bir göç piyesi de yazabilir.»

Böylece benim üzerime kaldı göç piyesini yazmak.

Piyesi nasıl kuracağımı önce anlattım Selman'a. Birinci perdede, Deliorman'dan bir Türk ailesinin, Türkiye gerçeklerini bilmeden, sırf denk bağlayanlara kapılarak, çatır çatır bir dikiş sökülürcesine buradan koparak göçüşünü sergileyecektim; ikinci perdede bu aileyi Türkiyedeki yaşam sıkıntıları içinde gösterecektim; üçüncü perdede, gerçekleri görmenin ve bilincine varmanın adamın gözünü açtığını, eyleme yönelttiğini, zamanla polisin dikkatini çektiğini ve ne yoldan olursa olsun dönüş çareleri aramaya başladığını gösterecektim.

«Aman,» dedi Selman, «hepsi iyi, doğru, yalnız şu adamı geri getirme. Bırak, orda başını en sert bulduğu taşa vursun. Gelişsin, ilerici harekete katılsın, istersen...»

Kabul ettim bu öneriyi. Tasarladığım finali ona göre değiştirdim. Ve piyesi üç haftada bitirip sundum.

Selman piyesi parti Türk İşleri Kolu'na götürdü. Onlar ısmarlamışlardı çünkü. Tanıttı. Okudular. Görüştüler. Kabul ettiler. Basılması da birkaç

ay sürdü.

Piyes çıktı. Kapışılmadı ama, rafta da kalmadı. Biz artık taşrada oynanacak diye bekliyorduk. Derken, Türk İşleri Kolu görevlilerinden bir yoldaşın, görüşülmesine katılan ve kabul edenlerden biri olduğu halde, yerli gazetede piyesi adamakıllı yeren, zayıf bulan, «zararlı otlar»dan («süprüntü») sayan bir yazısı çıkıverdi. Bu bir kişisel kanı olabilirdi. Ama yazınsal eleştiri olarak yeterince çözümleme ve kanıtlama isterdi. Oysa kestirmeden piyesi silkip atıyordu. Giderek, «Piyeste bütün kahramanlar sahnede sadece yazarın Marksizm - Leninizm bilmezliğini göstermek için boy gösteriyorlar.» diyordu. Şaştım. Bu eleştiride kuşkusuz abartma vardı.

Yayınevi ve Selman da şaşmışlardı. Eleştirmene elbette sordular: «Yahu, bu piyesi, yaptığımız görüşmede siz kabul etmediniz mi? Ettiniz. Peki, şimdi bu değerleme ve tutum ayrımı da neden?» Neden olsun, «kişisel kanı» demiş yine eleştirmen. Başkaca açıklama yapmak da istememiş. Ben tepki göstermedim ve üstüne varmadım. Zaten Selman önledi beni. Hem doğruya en yakın çıkarımı yapmaktan da geri durmadı:

«Sana nişan alır görünüp, gerçekte beni vuran bir atış bu.» dedi. «Sen tepkiyi bana bırak.»

Taşraya, piyesin oynanmasını önleyici bir direktif verdiklerini sanmıyorum. Ama ters düştüğümüz bu eleştiriyle açıklandıktan sonra, artık amatör topluluklarda ister istemez bir çekingenlik yaratılmış oluyordu.

Arkadaşlarımın tutumu ilginçti. İkinci'nin de, Üçüncü'nün de bu eleştiriyi hakça bulduklarını söyliyemem. Ne ki, piyesi savunmaya da yanaşmadılar. Sustular. Hiç değilse, benim üzüntümü paylaşmadılar.

Piyesi, aylarca sonra Plovdiv'in bir köyünde sahneye koydular. Olumsuz bir tepki yoktu. Sonra Yeni Pazar'da da oynamışlar. Bana oradan yazan genç amatör rejisör, mektubunda özetle şöyle diyordu: «Hepsi iyi - hoş ama, en sonunda kahramanın pencereden atlayıp kayıplara karışması, bir temsil akşamı iş açtı başımıza: Bizim kahraman pencereden atlarken, dekoru devirdi! Ben de, bu nedenle, finalde, hoşgöreceğinize güvenerek bir değişiklik yaptım. Tutuklamaya gelen polisler sofada göründüğü zaman, kahramanımız pencereden atlıyacağı yerde, doğruca sahne önüne koşuyor ve rampın kenarından inerek seyircilere, halk arasına karışıyor...»

Birkaç ay sonra çıkan «Türkiyede çocuklar» adlı popüler broşürümün yazgısı da, göç piyesimin yazgısına benzedi. Öğretmenlik yıllarımın deneyine ve belgelerden çok belleğime dayanarak, Türkiyede çocukların durumunu sosyal açıdan ele almış, öğrenim koşulları üstüne bildiklerimi söylemeye çalışmıştım. Bu broşürümü de, yerli gazetede çıkan bir yazısıyle, ekonomi fakültesi öğrencisi olan Dördüncü arkadaşımız yerden yere vuruyordu. Arkadaşımıza göre, kapitalist Türkiyenin ekonomik - sosyal mutsuzluklarının nedenleri konusunda ülkenin Birleşik Amerika'yla bağlanmasından ve Batı'ya borçlanmasından söz ederken, Marşal Plânı'na, emperyalizmin ekonomik ve politik bakımdan halkları bağlayıcı savaş plânlarına yeterince değinmemiştim. Amerikan «yardım»ının, Amerikan savaş arabasına koşulmanın gizlediği tehlikeleri açıklıyamamıştım. İşsizliğin nedenlerini burjuvazinin egemenliğinde aramamış, hayat pahalılığını da «K. Marks'ın ortaya koyduğu sünu ve istem yasası» açısından tanımlıyamamıştım. Arkadaşım «Kapital»in ikinci cildinden örnekler vererek, Stalin'den de alın-

tılar yaparak, benim bu konulardaki eksiklerimi tamamlıyor, derinlere iniyor, «politik» hatalarımı gösteriyordu. Ona göre, bu çocuk kitabında ulusal bayramlardan söz ederken bunu tırnak içine almamakla da en büyük (!) hatayı işliyordum; zira Türkiyede ulusal kurtuluşu simgeliyen 19 Mayıs, 23 Nisan, 30 Ağustos gibi kutlama günleri, sosyal kurtuluşu simgelemediği için, sadece burjuvazinin bayramlarıydı! Ensonu, arkadaşım, çocuklarımızın beslenmelerine ilişkin olarak sonuçlarını sergilediğim testleri de bütün verileriyle gerçek - dışı, «uydurma» buluyordu.

Gençlik Yayınevi'nde bu broşürümü yayımlıyan redaksiyonun yönetmenine telefon ettim aynı gün. Önce bu eleştiriyi elbette üzüntüyle karşıladığımı söyledim. Sonra kendisinin ne düşündüğünü sordum.

«Seçmeci işi bir eleştiri.» dedi. «Bu arkadaşınız önce nesnel olmayı öğrense eleştiride, iyi olur.»

«Öğrenir,» dedim, «daha önünde öğrenim yılları var.»

«Hiç ummam. Bile bile vuruyor. Söylediği ortada, ama söyleteni nerde, bilmem.»

«Söylediği doğru olsa, yüreğim yanmaz. Marks'ın sunu ve istem yasası böyle bir çocuk broşürüne sığar mı yahu? Bu eleştiri, bana biraz öküz altında buzağı arar gibi görünüyor.»

«Buzağıyı aramıyor, kendi eliyle koyuyor öküzün altına. Sen eleştiriye karşılık verecek misin?»

«Hayır. Değmez.»

«Ben vereceğim.» dedi redaktörüm. «Ben bu broşürün ülkenizde emekçi çocuklarının durumunu doğru yansıttığı kanısındayım.»

Dedim - dedi'lere paçamızı kaptırdığımız, epey de cereme ödediğimiz bir dönemdi o. Örnek çok.

Dediler: «Yahu, senin bir yerde radyodan alaturka dinlediğin... dinlerken pek duygulandığın... o esriklik içinde birkaç kadeh daha fazla içtiğin... doğru mu?»

Dedim: «Doğru. Alaturka da içinde, memleket havaları hoşuma gidiyor. Hele türkülerimize bayılıyorum!»

Dediler: «Son futbol maçında Türk takımını alkışlamana ne buyrulur?»

Dedim: «Daha iyi oynadılar yahu! Olamaz mı yani? Ben gittiğim maçlarda belirli bir tutkuyla şu veya bu takımı değil, futbolu alkışlarım.»

Tek sözle, çoğu incir çekirdeğini doldurmaz şeyler. Ama dolduran şeyler de vardı.

Dediler: «Bir devrimci filmi yermişsin geçen gün, o da nesi?»

Dedim: «Yererim ya. Film devrimciydi ama, kötü yapılmıştı, senaryo güçlü, reji zayıftı. Beğeni değil mi bu, beni sarmadı işte. Ve bunu gizlemedim. İşte yine de söylüyorum: Ben burada da iyiye iyi, kötüye kötü diyeceğim. Eleştirisel olmaya çalışacağım. Gördüğüm filmler arasında, yaşamı olduğu gibi değil, olmasından önce oldurmak istediğimiz gibi gösterenler de var, yapım ve oyun bakımından şematik, didaktik, tiyatro etkisinden kurtulamamış filmler...»

Dediler: «Piyoner gazetesinin yıllık inceleme toplantısında, «Türk esareti» demeyin, yazmayın şunu ders kitaplarına filân demiş, o dönemin «osmanlı boyunduruğu» diye adlandırılmasını önermişsin.»

Dedim: «Önerdim. Hem yalnız ben değilim sahibi bu önerinin. Hiç çekinmeden söyledim inandığım doğruyu: Evet, tarihten tuğla kıpırdatılamaz.

Ne var ki, osmanlının esirciliğiyle ben de öğünmüyorum. Kullanılan kavram, osmanlının batışından sonraki kuşakları, cumhuriyetli Türkiyenin Türk'ünü osmanlıdan ayırdedebilmeli, olumsuz duygu körüklememeli, kan kabartmamalı... Levski, osmanlının yumruğunu reaya kadar Türkün de yediğini biliyor, amacının bu Türkü kurtarmayı da kapsadığını söylüyordu... İyi komşuluk diyoruz değil mi? Böylesi, birçok şey gibi, okul sırasından başlar. Peki ama, kavram ayrım yapmadığı, bizi de osmanlı saydığı için, işte İkinci arkadaşımızın okula yeni başlayan kızını, sıra arkadaşı İvan, hele tarih dersinden sonra, arada, köşeye kıstırıp ikidir döğüyor...»

Dediler: «Senin övülmeyi sevdiğini söylemiş bir yerde, bir arkadaşın. Ün yapmaya can atıyormuşsun...»

Dedim: «Yoo, bir yere kadar değerbilirlik beklemek hiç de övülme düşkünlüğü olmasa gerek. Bakın, benim bir piyesim, bir de broşürüm eleştirildi. Bu eleştirilerde, ilâç için arasanız, şu veya bu olumlu yanı belirten bir tek söz bulamazsınız. Hep batırma. Aman canım, olumluya olumlu demesini de öğrenelim artık.»

Dediler: «Bulgarcaya çevirttiğin şiirin veya öykün, çoğusu, özel ilişkiler kurma, eşik aşındırma, üsteleme pahasına basılıyormuş. Bezirgânlığı iyi biliyormuşsun!»

Dedim: «Ağlamayan çocuğa meme vermedikleri yargısı doğrular arasından çıkmış değil. Bir yapıtı önermek, sunmak, sonra arkasını aramak, bezirgânlık değil, izleyicilik, işbilirlik olsa gerek. Doğrusu ya, ben önerdiğim her şiirimin ya da öykümün birden beğenildiğini, işlenmeden geçtiğini söyliyemem. Ama bu yöntemi, bu süreci benimsediğim, içinde yuvarlandığım, çatıştığım, haklı çıktı-

ğım, çıkmadığım, özcesi bütün bunları bir oluşma eğitimi saydığım bir gerçek... Ben bu çatışmada kimseye küsmüyorum, yılgı gösterip kenara da çekilmiyorum...»

Dediler: «Gerçekçi yazarlığın söz götürmezmiş ama, yazdıklarında yer yer fatalist, yazgıcı çizgiler de varmış hâlâ!»

Dedim: «Var ya. Doğal. Bireyci kalıntılar bile var... Mısır koçanında dizi dizi tanelerin arasındaki iplikler örneği burada da geçerli. Yetişme yolumuz, ülkemizin koşulları bizi ancak bireyci, yazgıcı yapabilirdi. Biz materyalist eğitim görmedik öğretmen okulunda. Ama değil mi ki girdik arınma, yenilenme yoluna, o ipliklerden, o kalıntılardan da kurtulacağız.»

Bu dedim - dedi'leri getirip götürenler vardı. Kaldı ki, olmasa bile, ben artık uzağımda iki kadeh ve dört göz arasında neler konuşulduğunu kestirebiliyorum: «Haberin var mı?» diyordu biri belki, «Yayınevinde seçkin emekçiler arasında bizimki de bakanlık rozeti kazanmış!» «Geç canım!» diyordu öteki, «Bu da mı kariyer? Çocuk avuntusu...» «Geçen hafta Krokodil'de bir öyküsü çıkmış!» «Bırak sen, artık Rusçaya da çevirildi diye, hutbede adı okunmuş ağa gibi kasılır!» «Dublâj stüdyosunda haftalık aktüalite filmlerini Türkçeleştiriyormuş bir yandan...» «Oraya da mı yanaştı? Öyleyse, günlük çalışması onaltı saate çıktı demektir!» «Üstelik, radyoya ayak attı daha önce... Yazıları geçiyor, bazı programlara bile katılıyor.» «Şaşmam. Bu adam ele avuca sığar gibi değil...»

İşyerlerimizde, kahvede, meyhanede, böyle bir diyaloğun üzerine gidiverdiğim zamanlar, lâf çabucak değiştirildiği için, kiminin sesinde bir titreme, konuşmasında bir tutukluk hissediyor, yüzünde hafiften bir kızartının sonunu yakalıyordum.

Geceleri geç vakit, başımızı yastığa koyduk mu, benim çoğu bu tür boğuşmalar, incinmeler, üzüntülerle dolu günümün dökümünü yapıyorduk karımla.

«Çatışma iyi şey.. gerçeği buldurur.» diyordu sonunda. «Ama orağını alanın seni biçmeye geldiği düşüncesine kapılman doğru olmaz. Bu da bir komplekse, bir aşağılık duygusuna dönüşebilir...»

«Üstüste geliyor, baksana. Bunalıyorum. İşte, kimi sataşmalar, kurdun, suyun alt başındaki kuzuya «suyumu bulandırıyorsun» demesine benziyor. İlle yiyecek çünkü...»

«Sana öyle geliyor. Tartışmayı bilmiyorsunuz, çatışmada dengeli olamıyorsunuz da ondan. Daha kötüsü, lâf getirip götürmeye bazı yerli arkadaşlarınız da katıldığı için, sizinki yozlaşıyor, itişip kakışmaya dönüşüyor. Bu da, ayrımında değilsin belki ama, seni habire törpülüyor. Koru sinirlerini...»

Koruyamıyordum. İncindiğim ölçüde benim de duygularıma kapıldığım, itişip kakışmalarda sözü ayağa düşürdüğüm oluyordu. Kalıntılardan kurtulma, arınma, yenilenme çok zorlu bir süreçti. Kişinin kendi kendini geçmesi işiydi. Zaman isterdi.

Arada bir, beni iğneleme konusu bulamadıkça, birbirlerini iğneleyip avkaladıklarına tanık oluyordum. Değirmen taşlarının, boş döndükçe birbirini yediğini yaşamda görüyor, istemesem de kötücül bir seyirci durumuna düşüyordum.

Bir akşam, işimden dönerken, yolda Dördüncü'yü gördüm karşıdan. Görmemezlikten gelmek geçti içimden. Ama buna kalmadan, yanaşıp koluma giriverdi. Yolüstü ilk meyhaneyi de geçemedik. Çekti beni içeri. İlle ısmarlıyacakmış.

Doğrusu ya, zoraki eleştirisinden ötürü gönlümü almaya çalışacağını umdum. Gözlerinin içine de bakamıyordum. Derken, daha ikinci kadehte,

gözlerimin ta içine bakarak pattadak sordu:

«Yahu, ben İngiliz ajanına benziyor muyum?»

«O da nesi?» dedim.

«Memleketimizden ilk önce Türkiyeye, sonra da oradan buraya, Bulgaristana göçmüş olmam sende bir kuşku uyandırmıyor mu?»

«Kuşku mu?»

«Evet, örneğin sizin ardınızdan üçünüz üzerine gözetçi olarak gönderilmiş olabilemez miyim?»

«Olabilemezsin!» diye kestirip attım. - Kendisini böyle bir kuşku altında bırakan küçük bir dedikoduyu özetleyiverdi. Çok gücüne gitmiş, iyice dolmuştu. Kadehe giderken eli titriyordu. Ateşine su serpmek için, hemen ekledim: - «Ben senin devrimci namusundan kuşku duyamam.»

Bir duygu ortağı, bir sığınak, bir destek bulmuştu ya, artık, dedikoduyu yapanın adresine verdi veriştirdi.

«Devrimci namus ha...» dedi. - İri bir yudum aldı rakısından. Tiksinir gibi silkindi, buruştu. Sonra yine gözlerime dikti üzüm karası gözlerini: - «Sen devrimci misin?»

«Çok şükür.» dedim. «Olmaya çalışıyorum.»

«Olabilemezsin ki..»

«Neden?»

Güldü ve aşırmalı konuştu:

«Anadolu'dan devrimci çıkmazmış! Devrimci olmak için, ille Selânikli, ya da Rumeli'den olacaksın...»

Bunun da bir dedikodu ürünü olduğunu anlamak zor değildi. Güldüm.

«Ben senden daha devrimciyim öyleyse.» dedim. «Sağdan hizaya gel dediler mi bize, dirsek yoklamasında sen solumda kalacaksın, çünkü Anadolunun daha da doğusunda bir ülkedensin...»

Böylece yakınlaştığımız, hiç değilse aramızda-

ki mesafe biraz kısaldığı için, birkaç gün geçmeden evime uğradı. Merhabalaştık. Oturdu. Ve hazırlık mazırlık da yapmadan, yine pattadak konuştu:

«Ee, yeni eleştiriyi karşılamaya hazırlan bakalım!»

«Hayrola?» dedim.

«Birader, ben şiirden anlamam, ama radyodaki Türkçe yayınlar şefi arkadaşımız senin Bulgar devrimci şairlerinden yaptığın çevirileri eleştirmek için kolları sıvamış...»

«Peki o anlıyor mu şiirden, hukukçu değil mi bu arkadaş?»

«Hukukçu. Ama şiir eleştirmesi için ille şiir yazması mı gerek? Yumurtayı eleştirmek için yumurtlama koşulu yok ya.»

«Peki, nasıl eleştiriyormuş? Yanılmıyorsam, önce onun Türkçesi, ne şiiri, ne çeviriyi anlamaya yeterli...»

«Olsun. Yerli arkadaşlardan birini almış yanına. Açmışlar Botev'in «Hacı Dimitır» şiirinin çevirisini. Bu ne? İlk dörtlük. Oku çeviriyi bakalım. Çevir şimdi bunu sözcük sözcük Bulgarcaya...»

Böylece meydana gelen Bulgarca dörtlüğü Botev'in orijinaliyle karşılaştırmışlar. Ve köpürüvermişler: «Tutmuyor! Botev yozlaştırılıyor! Ozan bir dizesinde, 'kılıcı ikiye bölünmüş' dediği halde, çevirmen sadece 'kırılmış' demekle yetinmiş. Böyle çeviri olamaz!...» Ve eleştiri böylece çıktı da basında.

Bu eleştirmene, çevirinin böyle olacağını, şiir çevirmenin o şiiri kendi dilinde yeniden yazma ozanlığı gibi bir uğraş olduğunu anlatmayı, çeviri ile orijinal arasında bir sözcük eksik veya iki sözcük fazla diye aritmetik eşitlik aranamıyacağını, bu uğraşta redaktörüm olarak büyük yardımlarını gördüğüm Murtaza'ya bıraktım. Ve Murtaza, çe-

virileri iki kez redakte ettiğini, benim üç kez işlediğimi, ortadaki sonucun da şu veya bu ozanı yozlaştırma değil, o zamanki olanaklarımızın sınırında bir başarı olduğunu ilgililere anlatmaya çalıştı. Anlattı da.

O sıralarda «Narodna Prosveta» Yayınevi'ne, Türkçe politik ve yazınsal kitaplar seksiyonuna şiirlerimden bir güldeste sunmuştum. Bulgaristana geldiğimden beri yazdıklarımdan seçmiştim bunları. Her biri, öykülerimin paralelinde sosyal lirizm ve devrimsel romantizm örnekleriydi... Diyeceğim, bizim Üçüncü öğrenmiş bu şiirlerimin basım plânına alındığını. Ve biçimine getirip, yayınevinin başredaktör yardımcısı olan yerlilerden bir arkadaşın kulağına eğilivermiş: «Yahu, bu şiirler, değerlendirme bir yana, her şeyden önce Türkiyedeki rejime karşı çıkışlarıyle, iki ülkenin iyi komşuluk ilişkilerine zarar verebilir!»

Sorum korkusu Azrail gibi sol omuzda tüneyip dururken, bu başredaktör yardımcısı ne yapar? Hemen gider, bu kuşkuyu, bu uyarıyı müdüre iletir, Müdür, kendi omuzunda da aynı korku tünemekte olsa bile, çekirdekten yetişmiş, komünist adam, karar vermek için rüyaya yatacak veya aşık atacak değil ya, şiirlerin işlem dosyasını açar önce. Bakar ki, hazırlık eleştirisel incelemeleri olumlu. Bunları dikkate alan redaksiyonun kanısında da böyle bir kuşku çizgisi yok. Öyleyse, bu uyarı ne demek oluyor?

Çok geçmedi, bir gün beni çağırdı müdür.

«Arkadaş, yanılmıyorsam, sen şiirde Nazım Hikmet'in çığrındasın değil mi?»

«Evet. Ve bununla öğünüyorum.»

«Peki, onun şiirleri burada Türkçe ve Bulgarca basılarak komşumuzla ilişkilerimizi bozmaz da, seninki niye bozar?»

Derhal taşı gediğine kodum:

«Bu uyarı sahibi arkadaşımla aramız bozuk da...»

«Oku, çevir bana allahaşkına şu şiirlerinin birincisini.» dedi müdür.

Oracıkta çevire çevire okudum «Efendi» başlıklı şiirimi. Adına «Memleketin efendisi» denildiği halde, köleliğin karanlığında, yoksulluğun çukurunda bırakılan emekçi köylümüzün durumunu belirtmeye çalıştığım şiirim. Müdür duygulandı, iyice çarpıldı. Ve bir «Da!» çekerek ilk sayfaya, imzasını bastı: Kitap basılacak!

Basıldı da. Ve sözkonusu komşuluk ilişkilerini de bozmadı.

Ensonu yakasına yapıştım bir gün arkadaşımın. Bu «soğuk savaş» nerdeyse sıcağına dönüşecekti. Sarstım:

«Ne istiyorsun benden? Basbaya kancayı taktın...»

«İyiliğini istiyorum senin. Kanca değil, savaşım seninle bu. Seni yüksek öğrenime yöneltinceye kadar da bu savaşıma devam edeceğim.»

«Ben yüksek öğrenimi kendi dilimle yapmak isterdim. Bu öğrenim biçimsel bir kariyer sorunu değil benim için. Hem koşul da değil.»

«Koşul. Marksizm - Leninizmi öğrenmedikçe, bugün tutmakta olduğun işlerin hiç birinde başarılı olamazsın. Bu öğretiyi edinmeden, düşünen insan, çağdaş insan olmak bile olanaksız.»

«Ben yazarlığımı sürdürerek de öğrenebilirim Marksizmi pratikte sizin kadar.»

«Hayır, yüksek öğrenimsiz yazarlık da yok!»

«Var. Kaç örnek göstermemi, yüksek öğrenimsiz, ama yazarlık varlığının nedeni ve yazgısı olmuş kaç yazar göstermemi istersin?»

«Hayır. Kaytarıyorsun.»

Ne derse desin, bunun savaşını olduğuna inandıramazdı beni. İnandıramadı. Haklı değildim belki, ama çok incinmiştim.

Bir gün Selman da, Murtaza da (artık Türkoloji Fakültesi'nde okutmandı) üstüme düştüler:

«Gir allahaşkına bir fakülteye de, bitsin bu tatsızlık.»

Murtaza kolaylık da gösterdi:

«Bizim fakülteye gir. Elimden gelen yardımı da yaparım sana.»

Kanmadım. Türkolojide ne öğrenecektim yeniden? Dilimi mi? Yazınımızı mı? Çoğu yakından tanıdığım genç şairler olan Türkoloji öğrencileriyle aynı sıraya oturmak ağırıma gidiyordu.

Ben nerdeyse kırkıma yaklaşıyordum.

Doğrusu ya, yazgı arkadaşları olduğumuza artık kırk tanık isterdi. İlişkilerimizle, birbirine iyice dolaşmış, iyice düğüm olmuş üç ipliğe benziyorduk. Yanyana gelebilmemiz, örülerek bütünleşmemiz için, önce bir çözülmeli ve ayrılmalıydık.

Küsüştük. Ne selâm, ne sabah artık. Kurulması unutulmuş saatler gibi, «dostluğa çeyrek kala» durmuştuk.

Bu ilk ayrılık dönemi bir yıldan fazla sürdü.

Sonunda, haber aldım ki, kanlı bıçaklı olmuşlar. En saçma söylentiler ve kuşkular yüzünden birbirine girmişler. Onları uzlaştırma kurulunda bana da rol düştü. Barıştık.

O bunalımlı günlerimin her gecesinde, kalemi elimden bıraktıktan, ya da makinemin kapağını geçirdikten sonra, Koca Nazım'ı düşümün ortasına getiriyor ve özür diliyordum:

«Kusura bakma üstat. Az yiyemiyoruz işte birbirimizi. Az kötü değiliz, azmızmız değiliz çünkü. Bu illetlerimizden kurtulabildiğimiz gün adam olacağız.»

İşte bu koşullar altında, Borova Gora sokağında 24 numaralı evin alt katında, sokağa, ormana bakan penceremin önünde, 1951 baharında başlıyan çokyanlı çalışmamı yıllarca sürdürdüm. Karımın en çok sevdiği müzik, yazı makinemin tıkırtısı oldu. Benim ev müziğim de, onun aş tenceresinin, dikiş makinesinin tıkırtısıydı. Karşıdan zorlu esen her rüzgâra,çeşitli saldırılara dayanma gücümün ilk yarısını karımdan aldım. Başımı yastığa kurşun gibi gömdüğüm nice gecelerin sabahında, beni hep güneşle beraber, hep güleç, hep şakıyan sesiyle, hep bir şakayla o uyandırdı. Yeni güne hep o esinledi. Soluğu ensemden hiç eksik olmadı. Ve olmasın.

Evdeki eşya - sade bir mobilya, karyola, gardırop, kitaplık, perde, döşeme muşambası -, hepsi, evvelce beraber oturdukları, sonra da taşraya giden teyzesinin emanetiydi. Evlendiğimizden birkaç ay sonra tekrar başkente yerleşmek üzere dönüverdiler taşradan. Eşyalarını da, döşeme muşambasına kadar, aldılar. Oturup kaldık karımla tamtakır evde ve çıplak döşemede. Köşede iki duvar arasına bir ip çektik, astık giysilerimizi. Al sana dedemin gardırobu. Dört tahta raflayıp çaktım, kitaplığım oldu. Döşeğimizi de haftalarca yere serdik. Öncesi, her şeye sıfırdan, süpürgeden başladık. Gayret dayıya düşüyordu. Alnımın teriyle ne kazandıysam, çöp çöp üstüne taşıdım yuvama. Ve doğa yasasınca, dişi kuşum da yuvayı yaptı. Tek sözle, emeği ben oldum evimizin, türküsü de o.

Hristo'yu, Prezidyum'dan ve mahkemeden karar çıkartarak evlât edinmiştim. Artık benim soyadımı taşıyordu. Yarım manga oğlum varmış gibi mutluydum. Yordanka da bir yandan Türkiyedeki oğlumu düşünüyor, onun doğum günü 22 Eylülleri dört göz ve iki hadeh arasında kutladıkça, içimizdeki özlem giderek büyüyor, giderek düğümleniyor, yumruklaşıyordu.

Yazarın sanatoryuma, Kotsev'in de dinlenme evine yerleştiklerinin ertesi günü, köy içinde kolkola bir geziye çıktılar.

Köy sözgelişi köydü. Vaktiyle yalnız Çar'ın ve saray çevresinin sayfiye yerlerinden biri olan, sağıltıcı sularından çoğunca onların yararlandıkları bu ılıcayı, yazar ilkin 1951 yılınca görmüştü. Bu kez değişme büyüktü. Ilıca suyu içinde olarak sekiz - on kadar sanatoryum ve çeşitli kurumlara özgü dinlenme evleri yapılmış. Yollar asfaltlanmış. Restoranlar çoğalmış. Yüzme havuzu kuruluşları genişletilmiş. Yeni villâlar eski sınırı alabildiğine aşmış.

Burası doğanın Sofyaya, Bulgaristana ender bir armağanıydı. Hangi dertlere deva değildi ki suyu! Yerden, bu sağıltıcı suyun görünmez buğusu, klorlu ve iyotlu bir buğu çıktığı söyleniyordu.

Kotsev'le ikisi, önce eskiden Çar'a özgü olan mavi havuzlu banyonun arkasında, Çocuk Sanatoryumu'nun bahçesindeki kubbeli ve sekiz sütunlu şadırvana koştular. Çeşme muslukları yerine oturtulmuş güvercinlerin gagasından kana kana ılıca suyu içtiler.

Karşıda, kanalın ötesinde, kamış parçaları ve boncuklar dizili ipten perdesiyle bir berber dükkânı gözüne çarptı Kotsev'in.

«Girelim, bir tıraş olalım.» dedi. «Senin de saçın uzamış, ben de papaza dönmüşüm.»

Gidip oturdular yanyana iki koltuğa. Ustalar önlük takıyorlardı.

«Biliyor musun,» dedi Kotsev, «şu berber

koltuğunda, çalışma odamdaki koltuğumdan daha rahatım. Her defasında uyuyup kalıyorum. Hırsıza yol gösterilmez ama, beni soymak istiyen, berber koltuğunda kıstırmalı..»

«Al benden de o kadar.»

«Sen de mi uyursun?»

«Hem de nasıl? Horlarım bile.»

«Ben de, eğer uyursam, uyandırıver beni diyecektim.»

«Merak etme, tıraş bitince, uyandırırlar ikimizi de.»

Ve makaslar işlemeye başladı. Ustalar da makasların tıkırtısına koşut bir şeyler söylüyorlardı. Ama yazar da, Kotsev de, iki dakika sonra dinleyici olmaktan çıktılar.

Dükkândan çıktıktan sonra, birbirlerine «Saatler olsun!» der demez, Kotsev sordu:

«Eee, nerde kalmıştık?»

Hep böyle soruyordu.

5

Dil sorununda, Türk İşleri Kolu'ndaki yoldaşlarla ters düştük.

Yazılmasına katıldığımız gramer ders kitapları bu yoldaşların hoşuna gitmiyordu. Kullandığımız yeni sözcükler, «özne», «yüklem», «tümleç», «ek», «takı», «nesne» vb. gibi terimler, bir yere kadar uyguladığımız özleşme, alay konusu bile oluyordu. Ne demekti bunlar? Eski köye yeni âdet mi çıkarıyorduk? Yoksa, Bulgaristanda politik göçmenler değil de, Kemalist dil devrimi iletkenleri miydik biz?

Bu işlerde çalışan yerli kadroları ve bizleri, üçümüzü de, Merkez Komitesi'ne çağırdılar. Pulat yoldaş kesin konuştu: «Bulgaristanda bize sosyalist Türk dili gerek, Bulgaristana özgü bir Türkçe ya-

pacağız!»

Oysa, dilin, gramerin, kuralları değil, ancak ders kitabında verilen örnekler ve alıştırma yazıları sosyalist içerikli olabilirdi. Böyle çalışmıştık zaten. Türkçeye yeni bir gramer uyduramazdık. Bulgaristana özgü Türkçeye gelince, ahali böyle işitiyor, böyle konuşuyor, böyle anlıyor gerekçesiyle, «parti» yerine «partiya» demek, «komite» yerine «komitet» demek, «enstitü» yerine «institut» demek, «-siyon»la biten bütün sözcükleri budayıp «ajitasyon»u «agitasya» yapmak, kısacası burada Türkçeyi Bulgarca özellikler yordamıyle konuşturmak ve yazdırmak, kendi bilecekleri işti. Biz buna karışamazdık.

«Karışmayın!» dediler zaten açıkça. «Çekilin. Bu konuda aykırı görüşlerinizi işitmek de istemiyoruz, bundan öteye yardımınızı da gereksiz buluyoruz.»

Ve Pulat bir özel konuşmamızda işi daha da açıkladı: Biz partinin sözünü, sosyalizmin gerçeğini, Bulgarca yoluyle, Bulgarcanın kesitinden geçirerek götürmek istiyoruz yığınlara. Türkçenin yeni terimleriyle değil. Yani ora dilinin özellikleri değil, bura dilinin özellikleri egemen olacak Türkçemizde. Biz Türkçenizin Batı'dan aldığı sözcükleri, sizin Batı yazımıyle benimsediğiniz gibi değil, Slav yazımıyle alarak benimsiyeceğiz. İşte bu gerekliği anlıyamıyorsunuz siz. Oradan gelmişsiniz ensonu, oranın etkisi altındasınız. Bizse, Bulgarcayla yoğrulduk, kültürümüzü bu dille yaptık, etkisi altında kalmamız da doğal. Buradaki Türkçemize yeni terminolojiyi getirirken, elbette Bulgarcanın kural ve yöntemlerini kılavuz edineceğiz... Karar böyle, buyruk böyle. Ve biz ödev yapıyoruz...

Basında ve her basamak okullar için çıkarılan kitaplarda, artık bu yönerge uygulanıyordu. Ne ya-

zık, bunu bazı abartmalara vardıranlar da çıktı. Böyleleri, özleşmiş ay isimlerini de atıp, bunları doğrudan doğruya Bulgarcasiyle söyleyip yazmayı önerecek kadar da ileri gittiler.

Azerice gramerlerden hemen hemen kopya ettirilerek basılan gramerleri, Bulgaristandaki Türkçeye olumlu bir hizmet ve katkı sayamıyorum. Selman ve bazı arkadaşları da bizim düşüncemizi paylaşıyorlardı. Bunlar, Türkçe soyadlarının «-oğlu»yla değil, ille «-ev» veya «-ov»la sonuçlanmasında direnen, soyadlarını «Mehmedoğlu» biçiminde yazanları «ulusalcılık»la suçlayanlarla epey çekiştiler. Giderek, Azerbaycan'da da böyle bir uygulama olmadığını ileri sürüp, düşüncelerini kanıtlamak istedilerse de, sonuç alamadılar. Selman bu arada Türkçe yayın işlerinden ayrıldı. Yüksek Parti Okulu'na girdi.

Topun ağzında biz kaldık. Çok geçmeden, ders kitaplarına giren orijinal veya çeviri yazılarımda, zaman zaman gazetelere verdiğim şiir ve öykülerde, sözgelişi benim «sekreter» dediğimi de «sekretar» olarak yazmaya, «emperyalizm»i «imperyalizm»e çevirmeye, daha nice sözcükleri de karar gereğince düzeltmeye başladılar. Bu düzeltmeler N. Hikmet'e ve S. Ali'ye de dokundu. Çatışamazdım. Ancak yazı vermeyi kestim.

Selman'ın ayrılmasından sonra, Parti Yayınevi'ndeki Türkçe yayımlar kolu, işleri ve kadrosuyle birlikte «Narodna Prosveta» ders kitapları yayınevine aktarıldı. Burada birkaç ay çalıştıktan sonra, sanat yapıtları ve çocuk kitapları bölümünün yönetmenliğine atandım.

Birkaç ay geçmişti ki, Kültür Bakanlığı'ndan bir danışman beni görmeye geldi yayınevine. Türk yoldaşlardandı. Aynı direktifi getirdi bana: Parti, komite, enstitü vb. sözcüklerini, «-siyon»lu sözcük-

leri ve ay isimlerini buyurdukları gibi yazmazsam...

Bu koşulun ötesini dinlemeden, kalkıp şapkama uzanıverdim.

«Nereye?» dedi.

«Evime.» dedim. «Ben dilimi çarpıtamam, yozlaştıramam.»

Gitti bu yanıtım elbette gideceği yere. Nedense, ilişen olmadı. Yerimde kaldım.

Bu dil konulu gelişmeler içinde, aktif üç arkadaş olarak, düşüncelerimiz, tepkilerimiz ve hele - Üçüncü üniversitede olduğu için - İkinci arkadaşımla tedirgin çalışma durumlarımız çok benzeşiyor ve bütünleşiyordu.

Nazım Hikmet'e benim kaleme aldığım bir mektupla başvurmuştuk. Bize partimizi bir an önce buldurmakta yardımcı olmasını istiyorduk. Ondan yanıt bekleme sabrımız, arası uzadıkça, daha bir hızla tükenmeye başlamıştı.

Bu durumda, Üçüncü arkadaşımın öteden beri dediğini yaptım. Ensonu o üstün geldi tartışmamızda yani. Ve ben de İkinci'yle birlikte Rus Filolojisi Fakültesi'ne girdim.

Dersyılının başladığı gün, İkinci'yle beraber gittik üniversiteye sabahleyin. Daha yeni girmiştik ki bilim ocağının koca kapısından, koridorun başında bir genç kız kesti yolumuzu:

«Amca,» dedi, «dokuzuncu derslik nerde, söyler misiniz?»

Bu kız, böylece, yalnız yolumuzu değil, hızımızı da kesti. Biz de aynı dersliğe gitmeliydik. Beraberce aradık. Aynı kurstanmışız meğer! Öyle rastladı ki, derslikte onu aramıza alarak oturduk. Sıranın üzerinde, kırkını aşmakta olan İkinci'nin yumrukları iri iri, soluğu kocaman kocamandı.

Fakültede, kendi branşımızın dışında, diğer bazı fakültelerle ortak derslerimiz vardı: Dilbilimi,

eski Bulgarca, edebiyat ve Bolşevik Partisi Tarihi vb. gibi. Bu derslerin çoğunda rahat rahat şiirler yazdığımı ansıyorum. Profesörler, amfi biçimi koca derslikte, sessizce kürsüye geliyor, ikiyüz öğrencinin karşısında, çokluk başlarını bile kaldırıp bakmadan, okuyacaklarını okuyup gidiyorlardı.

Ancak kendi kursumuzda, branş derslerimizde, şiir yazmanın olanağı yoktu. Asistanlarımız benden çok genç, kurs okutmanımız pek az daha yaşlı, rektör de ancak on yaş büyüktü. Geri kalmak yüzkızartıcı olurdu. Gözümü dört açıyordum. En çok Rusça zorluyordu. Eril - dişil ayrımı ve ismin beş hali Bulgarcadakine benziyorsa da, çok daha karmaşıktı. Bu işte «devrim» de yapamazdık Nazım'ın kendi Rusçasında çoğuna yer vermediği gibi. Ezberlemek, öğrenmek, benimsemek vardı.

İlk sömestr sonundaki toplu yoklamalardan yüzakıyla çıktım. Tam ikinci sömestrin ortasında «mendebur yürek» yüzümü kara çıkardı yalnız. Bir akşam bazı yardımcı kitaplar istemek üzere Murtaza'ların evine gitmiştim. Hoşbeş sırasında, oracıkta, yüreğime saplanan ince sızıyla, yangın gibi, deprem gibi kıyıcı bir ağrıyla bir dipsiz boşluğa kayıverdim. Sağolsun Murtaza. Derhal cankurtaran çağırıp kurtardı beni. Hastanede uyandım neden sonra.

Bu ilk enfarkt mıydı, bilemedim. Açık - seçik söylemediler.

Hastane ve hastalık sonrası sanatoryum süresi bizim o dersyılını yedi. Ötesine de doktor izin vermedi. Ben artık ölçülü çalışmalı ve çok düzenli yaşamalıydım. Bu terazi daha fazla ağırlık çekmiyecekti.

Böylece yaşamın kendisi çözüyordu benim yüksek öğrenim sorunumu. Çaresiz, akademik Marksizm - Leninizm bilgisinden yoksun bir yazar

olacaktım ben. Üçüncü'yle başkaca sayım - suyum olamazdı.

Döndüm sanatoryumdan ve yine «Narodna Prosveta» Yayınevi'ndeki bölüm yönetmenliği iskemleme oturdum. Sayısız kitaplar çevireceğimiz, redakte edeceğimiz çok sargın bir çalışma dönemi böylece başladı.

1954'ten 57'ye dört yıl mı? Bu dört yıl içinde birkaç büyük anım var. Kimi ilk bakışta değersiz görünebilir. Ama benim için her biri çok önemli.

Birincisi. 1954 kışı. Bulgar tiyatrosunun 100. yıldönümü kutlamalarına çağrılı olarak Türkiye'den rejisör Mahir Canova gelmiş. 1930'lardan, önce öğretmen okulundan, sonra Ankara Konservatuvarı'ndan tanışıyoruz. Ağabey dostu aynı zamanda. «Bulgaria» oteline yerleştiğini öğrendim. Ve bir sabah erkenden gidip, odasının kapısını tıkladım. Yüreğim ağzımdaydı. Yurt dışına çıkalı, ilk kez bir memleketlimle görüşecektim.

Kapıyı hafifçe araladı. Daha yarı çıplak. Tıraş oluyormuş. Yüzünün yarısı sabunlu. Sabunsuz yanağından öptüm. Halep çıbanlı yanağından.

Yarım saat sonra fuayeye indik. Dış kapıyı da gören köşede çay içiyoruz. Konuk arkadaşım, bana Ankara'dan selâm gönderenleri sayıyor. Derken, döner kapıdan birisi girdi. Ve uzaktan bize doğruldu. Esmer ve tıknaz bir adamdı.

«Elçiliğin danışmanı geliyor, randevumuz vardı.» diyebildi Mahir.

Ben de dedim, «Aman, beni bir «tüccar Kemal» olarak tanıt.»

Günaydın dedikten sonra, daha Mahir'in beni tanıtmasına kalmadan, adam, adımla - sanımla beni de selâmlayıverdi. Ankaralıymış, iki fakültesi, iki yabancı dili varmış ve iki yıldır da burada danışmanmış. Dilimizi kendi bölgesinin diyalektiyle ko-

nuşuyor.

«Merhaba öyleyse.» dedim kaçınılmazlıkla. «Beni nerden tanıyorsunuz?»

«Stadyumdan.» dedi. «Maçlarda hep «A» blokunda, aynı sıraya ve aynı yere otursunuz.»

«Abone kartım var. Siz de herhalde daha üstteki konuklar tribününün ön sırasında oluyorsunuz hep, beni de böylece görebiliyorsunuz, öyle mi?»

«Öyle. Sizi ayrıca basından da tanıyoruz doğal olarak.»

Mahir atıldı:

«Ahmet bey evvelki gün verdi bana senin kitaplarını, tekmili birden!»

«Teşekkür ederim bu hizmete.» dedim.

«Çoğu öykülerini okuyabildim. Memlekete uzak olsan da gerçeklerin içindesin. Yalnız, doğrusunu söyliyeyim, memleketteki öykülerin daha güzeldi.»

«Artık öykünün güzelini aramıyorum da ondan. Şimdi benim için öykünün daha çok bildirisi önemli.»

«Bu bildiriler yerine varıyor mu sanıyorsun?»

«Eh, değil mi ki Ahmet beyin de eline geçiyor. Varır.»

«Biz burada neyiniz çıkarsa alıyoruz, efendim!»

Sözü sivriltmekten bizi alakoymak için Mahir araya girdi:

«Göç piyesini okudum. Fena değil. Bununla burada epey pasaport yırttırmış olmalısın.»

«Hayır,» dedim. «piyesimin kendisini yırttı bir eleştiri nerdeyse...»

«Nazım'ın piyeslerinden var mı elinde?»

«Var: 'İvan İvanoviç' piyesi.»

«Verir misin?»

«Hay hay. Bugün öğleden sonra ulaştırırım.»

«Akşama getirsen. Kırmızı salonda yemeği de beraber yiyelim.»

«Peki.»

... Masada, arkadaşımın konukçusu ve dilmacı Şelenberger yoldaş ve yine Ahmet beyle (!) dört kişiydik. Piyesi verdim önce Mahir'e. O gece okuyup, ertesi sabah geri vermesi koşuluyle. He dedi. Erik rakısıyle başladık. Ben yüreğimi yangın sarmasın diye usuldan gidiyordum.

Mahir, ağzında piposu, sözü memleketten açtı: İzmir'de şehir tiyatrosunu kendi eliyle kurmuş birkaç yıl önce. Kardeşim Kadri'ye de iş vermiş tiyatroda. Kadri, yaramaz oğlan, kunduracılığı bırakıp tiyatroya girmiş. Yedinci kategori aktrislerden biriyle evlenmiş... Ve Mahir'in son haberi: «Babanız sizlere ömür! Kadri'nin anlattığına göre, ölürken hep senin adını tekrarlamış...»

Doğrusu ya, Mahir, artist adam, güzel oynadı rolünü o akşam. Ben sızım sızım, sessiz, hıçkırıksız, çenelerim kenetli, ağlıyordum. Yıllardır dört satır bile yazışmadığımız, sakıncaları düşünerek yazışmadığım babamı yitirdiğimi yurt dışında öğrenme mutsuzluğunun, bu kederin bunaltısıyle ezile ezile ağlıyordum.

Demek, köy hocalığında kurtuluş çetelerine yardım ederken ak sarığı kana bulanan «gâvur imam», yani - koca Tolstoy'un deyimiyle - dünya güzeli anamı kilit altında tutarak verem ettiği söylenen babam, altı çocuğunun en büyüğünü yirmisinde kendi elleriyle gömen mutsuz adam, şehrimizin eşeklerini bile okutan «çantadan çıkma» öğretmen, geçim zoruyla yazları ağa bağlarında üzüm bandırırken, güzleri zeytin başağına çıkarken kamburu büyüyen yoksulum, bence ekmek kavgamızı yürüten kahramanların en büyüğü, suyundan geldiğim, dayağını ve ekmeğini yediğim, haber ver-

meden memleket terkederek eliböğründe koduğum Halil Yaşar efendi, benim adımı bağıra çağıra ölmüştü! Bunu yurt dışında ve bir hayli gecikmeyle öğrenmek hazindi, acıydı. «Rahat uyusun!» demekten başka bir şey yapamazdım.

Çabuk toparladım kendimi, açıldım. Kadehin birini dibikuru yuvarladım. Dayak yemiş bir çocuk gibi içimi çeke çeke duruldum. Mahir'e dilimin ucuyle bir de oğlumu sordum.

«Hiç görmedim. Herhalde büyüyordur.» dedi.

Şiir okumamı istedi Mahir. Çantamda vardı. Oğlum için yazdıklarımdan birini okuyayım dedim. Ama, baktım, yürümüyor, gözpınarlarımı tıkamanın olanağı yok. Ahmet beye daha fazla seyir çıkarmanın da anlamı yoktu.

Ertesi sabah son kez görüştük Mahir'le. Nazım'ın piyesini geri aldım. Sarmaştık. Tam ayrılacağım, tuttu kolumdan:

«Kuzum,» dedi, «şu 'İvan İvanoviç'i versen bana, Ankaraya götürür, pek az yerini değiştirip anti - komünist piyes olarak oynıyabilirim!»

«Yağma yok.» dedim. «Ters anlıyorsun, kendi işine geldiği gibi anlıyorsun piyesi de ondan.»

Tartışmadan, çekişmeden, ama birbirini bakışlarında kündeden atmaya hazır arkadaşlar olarak ayrıldık.

Ve beni Mahir'den önce Ahmet bey kündeden attı. Neden sonra öğrendim: Elçilikte, «Türkiyeli komünistler dosyası»na, Mahirle görüşmemizde yurt özlemiyle ağladığım kaydı düşülmüş ve bundan da durumumdan memnun olmadığım, pişmanlık duyduğum sonucu çıkarılmış!

Demek ki, benimle konuşması sırasında yan cebinde belki de küçücük bir band döndüren Ahmet bey de rolünü iyi oynamıştı. Hayıflanmıyorum bu olaya. İnsanın memleketini özlemesi güzel şey.

Erkeğin ağlaması da doğal. Ama bu erkekçe kederi böyle saptamak, böyle kullanmak çirkin... Dedim ya, babam gibi bir adamın ölümünü yurt dışında öğrenmek... Ne olursa olsun, şu sonucu çıkardım: Düşmanın önünde ağlamıyacaksın!

●

İkincisi. 1956'nın Macaristan olayı günleri.

Parti ve Vatan Cephesi örgütlerinde, semtlerde, bütün kurum ve kuruluşlarda, ulusal çapta bir açıklama eylemi yürütülüyor, bunalımın nedenleri çözümleniyor, dersler çıkarılıyordu. Hepsinin özü uyanıklığa çağrıydı.

Geceleri sokaklarda pek de göze batmadan devriyeler geziyor, önemli kurum ve kuruluşların içinde her olasılığa karşı özsavunma önlemleri alınıyordu. Bizim yayınevinde de, partili arkadaşlar titiz bir uyanıklık içindeydiler; çevreye hissettirmedikleri bir savaş durumuna geçmişlerdi.

Bir gece, yayınevinin (yapı eskiden bir tütün deposuymuş) arka avlusunda nöbete giren iki arkadaşa üçüncü olarak kattılar beni. Biri sendika örgütümüzün başkanıydı, öteki de bizim Enver. İkisi de silâhlıydı. Elimle koymuş gibi biliyordum. Üç yoldaş, karanlıkta, üç sigaranın ateşi yıldızlandıkça, birbirimizin bakışlarını arıyorduk. Enver, devrimden önce, faşistlerin, nice ilericileri gönderdikleri angarya kampını, oradaki çileyi, taş kırdıklarını filân anlatıyordu. Cankulağıyle dinleyemiyordum doğrusu. Canım acıyordu çünkü. Silâhsız oluşuma bozuluyordum. Silâhsızlıkla, tut ki partisizlikle bir kez daha burkuldu içim. Sonra yendim içimde bu yoksunluğu. Yenme gücünü de arkadaşlarımın bana gösterdikleri güvende buldum. Ve burnumda, anca beraber, kanca beraber yoldaşlığın ilk o gece

duyduğum barut kokusuyle sabahı ettim nöbette.

İyi ansıyorum. Sabahleyin yedi buçukta, biz de, o değilden, evlerimizden geliyormuş gibi ön kapıya doğrulduk. Herkesle beraber içeri girip yerlerimize oturduk. Ve yine günlük redakte işimize koyulduk.

Macaristan olayları geçtikten sonra, bir gün yayınevimizde bir toplantı yapıldı. Koridora çağırdılar hepimizi. Çıktık. Sendika örgütü başkanı söz alarak, Macaristan'daki kargaşada zarar görenlerin ailelerine yardım toplamak için bizim yayınevinde bir de özel komite kurulduğunu bildirdi ve herkesi istediği biçimde ve ölçüde yardıma çağırdı.

Komünistler aldı önce girişimi:

«Ben önümüzdeki aylığımın yüzde beşini veriyorum!»

«Benden yüzde on!»

«Benden bir kullanılmış kilim.»

«Benden bir palto.»

«Benden iki takım çocuk giysisi!»

Bu çocuk kavramı ateşleyici bir dürtü olmuştu benim için. Kalabalığın içinde şöyle bir kıpırdadım. Birden kuruyuveren ağzımda dilimi zor döndürerek:

«Benden de..» dedim, «ben ana - babası kurban gitmiş bir çocuk alabilirim. Evlâtlık.. Kız çocuğu olsun!»

Yığın çarpılmıştı. Kadın arkadaşların gözleri doluksadı. Tek - tük bir alkış başladı ve büyüyüverdi.

Bana, çoğu hayretle açılmış gözlerle bakıyorlardı. Şaşılacak bir şey yoktu oysa. Ben, karşı - devrimin, faşizmin açtığı yarayı sarmayı da soylu bir savaşım eylemi sayıyor, buna yapabileceğim katkıyı elle tutulurcasına gerçeklemeye çalışıyordum.

O akşam işten çıkarken, bacım belleğim dü-

zeltici kadınlardan Paraşkeva'yla beraber yürüdük bir yere kadar.

«Sen bu istekte bulunurken, eve danıştın mı önce?» diye sordu.

Soruya soruyu dayadım.

«Yoo, neden danışayım?»

«Sen gözlerinle bakacaksın alacağın çocuğa. Verirlerse. Ama asıl kahrını karın çekecek...»

«Çeksin.»

«Ya çekmezse?»

«Denemesi bedava!» dedim. «Gelir misin şimdi bennen bize kadar. Haberi beraber verelim, bakalım ne diyecek...»

Üşenmedi. Beraber gittik bize kadar. Ve kendisi verdi müjdeyi benden önce:

«... Toplantımız vardı. Kocan bir Macar çocuğu istedi evlâtlık...»

Karımın yüzünde güller açılıverdi. Ve derhal boynuma sarıldı:

«Bravo benim sarı Türküm!» dedi. «İkiz isteseydin bari...»

Paraşkeva karımı tanımıyordu. Hoş, ben de yeni yeni tanıyordum. Sırası gelmişken, saklamadan söyliyeyim: Ben karıma asıl evlenmemizden sonra âşık olmaya başladım!

Yardım komitesinden bana bir ay sonra yanıt verdiler: Düşünülen yardım biçimi ve ölçüleri böyle bir öneriyi kapsamadığı için, bana bir çocuk verilmesine olanak yoktu.

●

Üçüncüsü. Yayınevimizde, bizim bölüme çeviri işi yapanlardan bir Marinov'umuz vardı. İyice yavaş, Bürger hastalığı çekenlerden de ağır yürüyüşlü, otuzunu geçkin, ufarak ve kamburca bir a-

dam. Sokakta şapkasına bir çift serçe rahatça yuva yapabilir. Daha bir tek karınca ezmediğini söylese, inanırım. Mavi gözleri hep dumanlı, ağzında hep sigara ve parmaklarında sigara kınası...

«Türkiyeci», yani türkofil biliniyordu Marinov. Sevdiği iki şey varmış en çok: İstanbul ve şarap. İstanbul'da kolej bitirmiş. Ondokuz yıl da kalmış orada. Beş buçuk dil biliyor. Buçuğu Bulgarcaymış...

Bulgar Telgraf Ajansı'nda çalışmış bir süre. Sonra, kırklı yılların sonunda, radyoda Türkiye Yayınları Servisi açılınca, oraya almışlar. Belki de ilk çevirmen ve spiker olarak. Söylendiğine göre, işe başladığı gün kendisine verilen Bulgarca haber bültenini çevirmiş Türkçeye, bir okumuş o akşam mikrofon başında, sonra cebine koymuş bülteni ve bir hafta boyunca da her akşam gidip tekrarlamış!

«Ne yapıyorsun, hazret?» demişler.

«İdare ediyorum.» demiş. «Kim dinler, kim anlar onu?»

Ve Marinov'u, aşağı yukarı bizim göçtüğümüz sıralarda radyodan çıkarmışlar.

İşbirliğimiz, çalışma arkadaşlığımız, daha Parti Yayınevi'nden başlamıştı. Sonra «Narodna Prosveta» da devam ettik. Her yıl bir - iki kitap, ya da broşür çevirtiyorduk ona. 1923 Anti - faşist Halk Ayaklanmasının 30. yıldönümü derlemesini o çevirmişti. Georgi Dimitrov'un Lâypsig'de yargılanmasını öyküleyen «Sinyal Ateşi» ni de o. Gorki'den, Çehov'tan öyküleri de. Onun çevirilerini redakte işi de pek o kadar kök söktürmüyordu. Memnunduk birbirimizden. Destek oluyorduk ona. Yoksulluğa ve baştankaralığa paçasını kaptırmasın diye, elimizden geleni yapıyorduk.

Bir akşam iş gereği olarak evine uğramıştım. Karısı saçını omuzlarına salıvermiş, sigarayı da

tellendirmiş. Oturmuşlar, kabak çekirdeğiyle şarap içiyorlardı. Ekmek paraları olmadığını söyledi açıkça. Odanın içinde bir «angora» kedi dolaşıyordu. Balkondaki sepette altı kadar da yavrusu vardı. Bu kediler için kasapta ciğer bulabildiğine seviniyordu en çok o akşam. Baktım, kedi lâfı uzayacak, onu bir de ben sevindireyim dedim:

«Sabahleyin gel yayınevine. Bir broşür var çevrilecek. Gel de anlaşma yapalım.»

... Sabahleyin, bizim ardımızdan o da kapımızı vurup girdi. Alışık olduğu üzere, kuşağa kadar eğilip selâm vererek, masama yaklaştı. Yer gösterdim. Oturttum.

«İşte broşür.» dedim. «Türkiye Amerika emperyalizminin pençesinde.»

«Peki.» dedi, «Önce bir okuyayım bu akşam. Yarın gelir, sözümü söylerim.»

... Geldi ve söyledi: «Yapamam arkadaş. Ben Türkiye'yi kötüliyen broşür çeviremem.»

«Yahu, etme.» dedim. «Burada kötüleme yok. Nesnel olarak, kanıtlara dayanılarak, Amerika'nın Türkiye'deki ekonomik, politik egemenliği anlatılıyor.»

«Olsun. Yine de Türkiye kötüleniyor... Üsteleme. Yapamam.»

O gün sigara parası da yoktu. Cumartesiydi günlerden. Beraberce çıktık öğle saatinde. Kimseye göstermeden de bir ikiyüz levalık sıkıştırdım eline. Benim sigaradan iki tane yaktık. Yürüyoruz Gotvald Caddesi boyunca stadyum köprüsüne doğru. «Kartallı Köprü» yü geçtikten sonra, Japon güllerinin sardığı kameriyede, havuza karşı bir sıraya oturduk.

Anlatıyordu: Annesinden kalanları bitirmişler. Şimdi, karısına bir kalıtım payı daha düşüyormuş eskiden bilmem hangi Tuna kentinin kocaman bir

ağası olan babasından. Paylarını alınca, yakında, yakaları biraz genişliyecekmiş. İlkin borçlarını ödiyeceklermiş...

«Sana ne kadar oluyor bu ikiyüzle borcumuz?» dedi.

Söylemedim. Duymazlıktan geldim. Derken, bir dilenci çocuk, çingeneydi herhalde, gelip sokuldu. Ben mızıltısına kulak asmadan, savdım. Marinov'a avuç açtı. O da çocuğun elinden tutarak kalkıp yürüyüverdi.

«Yahu, nereye?» dedim.

«Eyvallah!» dedi. «Ben parayı bozdurup bir sigara alayım, hem de şuna biraz sadaka vereyim!»

Evet, insancıllık her çağda, her yerde ve her zaman güncel. Hele insan kırımı araçlarının alabildiğine yetkinleştirildiği çağımızda gitgide çok daha gerekli. Marinov da tipik bir hümanistti. Bu hümanizm gerçekten saygıya değerdi. Ama aktif olmadıkça, sınıfsal olmadıkça, özenilecek şey değildi. Bu hümanist yürek, kor parçasıyle buz parçasını yanyana taşımıyordu.

●

Dördüncüsü. Nazım Hikmet geliverdi bir daha! Bayan doktoru Galya da yanında. Sağlık durumu, yakın ve sürekli bir gözetim gerektiriyordu Nazım'ın.

Gelişinin nedeni, günlük yaşamına karışmayı solumak gibi doğal ve zorunlu saydığı Moskova'nın o dönemdeki canlılığı içinde biraz yorgun düşmüş olmasıydı.

Öte yandan, şiir yazmada en çok bu gerilim ve bu yorgunluk içinde verimliydi. Bir kucak şiirle gelmişti Sofya'ya. Narın ne kadar tanesi varsa, kafasında daha o kadar şiir çekirdeği kaynaşıyordu.

Her gün bir - iki şiir yazıyordu. Sofya ve daha sonra Varna şiirlerini birbiri adınca sıralayıverdi. Hepsi birbirinden güçlü, birbirinden güzeldi.

Bu kez iç durum ve komşularla ilişkiler oransal olarak daha rahat bir konukluk bağışlıyordu ona. Birinci gelişindeki gibi, koruyucuların yarılmaz çemberi içinde değildi.

Bir gün kendisiyle bir hasta görmeye de gidebildik. Hastamız, Selman'ın daha yaşlı arkadaşlarından, arıbeyi gibi çalışkan, akbaşlı ve kırmızı yüzlü bir çelebiydi. Biz onu geldiğimizde Müftülük Yazmanlığı'nda bulmuştuk. Daha sonraları çocuk gazetesinde çalışıyor, bütün yayınevlerine çeviri işleri yaparak hayatını kazanıyordu. Gel gör ki, Türk İşleri'ni yönetenlerle ters düştüğü yönler vardı. Onlara göre, bu çelebi, hele azınlık işlerinde, yeni'ye zor ayak uyduruyordu. Kafada devrim, midede mülkiyet çelişkisinin burgacında bocalıyordu. Küçük burjuva diyen de, ulusalcı diyen de oluyordu. Oysa kendisi bunları kesinlikle silkip atıyordu. Onuru, duygusallığı, kendisine bu çizgileri yakıştıranlarla çatışmalara, son görevinden ayrılmasına kadar vardırdı onu. Derken hastalandı. Kötü bir kemik hastalığına yenildi. Pançarevo'da bu hastalıkları sağıltan hastanede, gündüzleri güneşin altında, geceleri bir barakada, ama boydan boya bir alçı teknenin içinde yatıyordu. Belkemiğinden zoru olduğu için yarı gövdesi alçıda mıhlıydı. Yalnız başını ve kollarını kıpırdatabiliyordu. Bu, kendi deyimiyle, yarım tabuttu. Başucunda karısı ve kendisi gibi boncuk gözlü iki oğlu ile bir kızcağızı döneniyor, çırpınıp duruyorlardı.

Bu durumu böylece anlattım Nazım'a. Bu hasta yoldaşın, kendisini çok görmek istediğini bildirdim. Gidersek görmeye, belki de o tekneden kalkmasına en büyük yardımı yapmış olacağımızı söy-

ledim.

«Kök mesleği öğretmenlik bu arkadaşın.» dedim. «Hayrabolu'da öğretmenlik yapmış bir zamanlar. Seni çok okumuş ve öğrencilerine de okutmuş. Bütün emeli, sağ olup, bir gün bizim Türkiyemize de bizimle beraber gitmek, yine öğretmenlik yapmak. Kaç kiloysa, o ağırlıkta bir coşkudur bu adam. Merhaba derken bile nutuk çeker gibidir. Tuzu bile tatlıdır, üstadım. Hem tek kuruşa dokuz düğüm vuracak kadar tutumlu, hem de ödünç para isteyene lokmasını verebilecek kadar cömerttir. Kendisinden ödünç para almıyanımız yoktur. Ben de aldım. Ve daha birazını ödiyemedim... Ötesi senin bileceğin iştir!»

Nazım bu. Kalkıverdi.

«Kaç kilometre bu Pançarevo dediğin yer?»

«Sekiz diyelim.»

«Ozan arkadaşlarla öğle yemeğini orda yiyemez miyiz?»

O gün, Nikolay Tsonev'in akranı Vladimir Svintila ve daha birkaç ozanla yemeğe sözlüydü. Hemen haber verdim kendilerine. Pançarevo'da buluşmak ve yemeği orda yemek üzere anlaştık. Kemik veremi hastanesine de telefon ettim. Biz çok daha önceden, bir taksiyle hareket ettik. Nazım ilk çiçekçide arabayı durdurdu. Şoföre bir kucak çiçek aldırdı.

Açık havada, «yarım tabut»unda Mısırlı bir mumya gibi yatıyordu akbaş öğretmen. Ve mumyadan yalnız bir çift uçuk göz bakıyordu. Nazım bu bakışların mavi şavkında eğildi onun üzerine. Çiçekleri sundu. «Geçmiş olsun!» dedi. O da, eliyle karısına işaret etti. Karısı, Nazım için hazırladıkları çiçekleri tutuşturdu kocasının ellerine. Çilli ve buruş buruş parmaklar çiçekleri Nazım'a uzattı. Uçuk mavi gözler dolu dolu konuşuyordu:

«Siz de hoşgeldiniz büyük ozan!» - Ve o nutuk havasıyle devam etti: - «Beni ihya ettiniz. Sizeee, söz veriyorum kiii, bu âlicenaplığınızdan güç alaraaak, komünizm ideallerineeee daha da hizmet edebilmeeek ve inşallah sosyalist Türkiyeye de gelebilmek üzereee, bendeniz bu tekneden ille kalkacağım...»

«Kalkacaksın yoldaşım, elbette, kalkacaksın. Aslan gibisin maşallah!»

Nazım birden doğrulup uzaklaştı alçı tekneden. Ama yaşlı gözlerini kimseden kaçıramadı.

Ve yeri burasıyken söyliyeyim: Uçuk mavi gözlü akbaş öğretmen o «yarım tabut»tan kalkmadı. Üzerine tabutun kapağı da örtüldü.

... Ozanlarla buluşacağımız bahçeli restorana ot biçilen bir çayırdan yürüyerek ulaştık. Sofrada Nazım hep şiirden, düzyazıda olsun, şiirde olsun, eskiyle, alışılmışla, akademizmle, cansız, uyuşuk, duruk deyişle savaşım gereğinden söz etti. Svintila'nın, Nikolay'ın birkaç şiirini dinledi...

Nazım'ın o gelişinden, belleğimde tazeliğini koruyan en belirgin anı bu. Ötesi, bizim yayınevinde yaptığımız toplantı. Merdivenleri, Enver'le bir başka yoldaşın elele tutunarak yaptıkları canlı iskemle üzerinde çıktı. Bütün personel onu alkışlıyarak bağrına bastı. Kürsünün yanında yanyana oturduk. Hiç bir soruyu yanıtsız bırakmadı. Barıştan, barışçı güçlerin üstün geleceğinden, bir gün Türkiyede de suların ışıyacağından söz etti. Hazırladığımız Türkçe ders kitaplarının ve diğer literatürün, yarınki Türkiye için de bu alanda temel kaynak olacağını söyledi, ürünümüzün değerini bilmemizi öğütledi.

Sonunda, salonun gerisinden, bizim Paraşkeva bacı, birkaç arkadaşıyle birlikte bir şarkı tutturuverdi. Nazım'ın sevinmesi görülecek şeydi. «Mavi

gözlü dev», çocuklar gibi parıltılı bir gülüşle o yana yürüdü. Ve o da bacıların arasında şarkıya katıldı.

Sonra? Evet, iki gün sonra bir de «İnek» piyesini okudu bize. Daha doğrusu verdi, okuttu. Okuduğumuz akşam, «Hürriyet Parkı»nın gerilerinde yine bir kır lokantasındaydık. Sofrada, aralarında fısıltılı bir tartışmanın sonunda Galya'yı ağlattı. Tam nedenini kavrıyamadım.

Kadehine uzanmıştı Nazım. Zaten dudağını ıslatacak kadar içiyordu. Ama Galya artık buna da izin vermedi. Yumuşacık kavradı Nazım'ın titriyen elini, yumuşacık öptü ve bağrına bastı. Sonra gözçukurlarına inen rimel karasını silerek, «Söyleyin!» dedi bana dönerek, «Söyleyin, beni üzmesin.»

Nazım önüne bakıyordu. Şaşılası bir buluşla söz değiştirdi:

«Çocuklar,» dedi bize, «ne anladınız İnek'ten?»

Ben de, bizim İkinci de, ötekiler de, biraz afalladık.

«Nedir yani bu inek? Ne demek istiyor piyes?»

Bir şey söyleyip de tutturamamak vardı. Susuyorduk. Kendisi kurtardı bizi: Yontusu en çok dikilmiş, şimdi yontuları sökülmekte olan adam için, oluşturmaya çalıştığı, ileride oluşturacağı bir şiirin iki dizesini söyledi yalnız:

«Taştandı, tunçtandı, alçıdandı, kâattandı,
İki santimden yedi metreye kadar...»

Sözün kısası, biz inek sınavını kazanmadık.

Sonra... Çok çabuk bitti Nazım'la sayılı günlerimiz. O unutulmaz günler.

Bir İtalyan kumaşı aldı. Burada tezinden diktirmek istedi. Alıştığım terzi Marin'e rica ettim. İki buçuk günde hazırladı kostümü. «Şimdiye dek en güzel oturan giysim bu!» dedi Nazım. Ve terziye bir resim imzaladı.

Sonra, Pulat'ın Moskova'da olduğundan, yüksek parti okuluna devam ettiğinden, her konuşmalarında tartıştıklarından ve itişip durduklarından söz etti.

Benim yeni çıkan romanımı kurcaladı bir gece. Rusçaya çevrilmesini sağlamaya söz verdi. Bazı atasözlerini çürütmeye çalıştığım şiirler yazıyordum. «Onları sürdür. Ama daha kestirmeden yaz.» dedi.

Varna'yâ götürdüler kendisini bir haftalığına. Ordan döndüğünün ertesi günü de hareket etti Moskova'ya.

İşte ta o gün, garda, uğurlarken, bir fırsatını bulup yanaşarak, bizim için en önemli şeyi sordum:

«Üstat, bizim iş ne olacak?»

«Hangi iş?»

«Hani partimizi bulduracaktın bize?»

«Ooooo, haklısın.» dedi. «Allah kahretsin, hastalığıma rastladı mektubun. Yanıtlıyamadım. Daha bazı temaslar yapmam gerekti... Siz... siz şimdi birer dilekçe yazsanıza şurda..»

«Ne dilekçesi?»

«Partiye girme dilekçesi. Kısaca!»

Biz bu işin dilekçeyle olacağını bilseydik, o güne dek kırk dilekçe yazardık. Ama kaybedilecek dakika bile yoktu. Hemen koştuk İkinci'yle. Garın karşısındaki paviyondan çizgili birer dilekçe kâğıdı aldık. Yer de bulamadık, allah kahretsin! Gidip, gar lokantasının dış penceresine yanaşarak, eşiğin içinde, ikişer satır yazdık. Aşağı yukarı şöyle: «Yerimi sıralarınızda görüyorum. Partiye alınmamı saygılarımla rica ederim.»

Verdik dilekçelerimizi Nazım'a. O da Galya'ya aktardı:

«Kuzum, bunları en sağlam yere, şiirlerin yanına koy.» dedi.

Sarmaştık. Öpüştük. Uğurlıyanlar arasında güzel bayanları öpmeyi en sona bıraktı. «Ağzımın tadıyle ayrılıyorum buradan!» diye şakalaştığı sırada, tren yürüyüverdi. Koşarak atladı basamağa...

Kotsev arabasiyle gelmişti Banki'ye. Gündüzleri rastgele bir yön tutup, ılıcadan bir saat, iki saat ötelere gidiyor, arabayı sarpa sardığı yerde bırakıp, biraz dağ bayır dolaşıyorlardı.

O gün de, karlı bir havada, ılıcanın bir saat ötesindeki Klisura köyü bayırında arabadan inmişlerdi. Ebebulguru bir kar sepelerken, köye doğru iniyorlardı. Yoğurduyla ünlüydü bu kısık köy. Birer yoğurt yiyeceklerdi.

Yazar bir ara takıldı:

«Kotsev, sen gündüzleri geziyorsun benimle böyle. Akşamları da gizlice Sofya'da yengenin yanında alıyorsun soluğu. Öyleyse, neye yarıyor bu senin dinlenme, ne yapıyorsun sen?»

«Ben seni dinliyorum.» dedi Kotsev. «Ötekilerin hepsi bir yana. Hem anlat bakalım, nerde kaldıydık?»

«Bu kar böyle üstelerse, yolda kalacağız, Kotsev.»

Pergelleri açtılar.

Daha köyün ilk evini geçerken, koçinadan, çifte namlusu gibi burnunu çıkarmış bir domuz horkladı.

«Dışarda olsaydı, seni bayağı ürkütürdü bu.» dedi Kotsev.

1949'un sekiz Eylülünde, sabaha karşı girdikleri sınır köyünü anımsadı yazar. Domuzu ilk defa gördüğü olayı bir daha yaşadı. Karla epey kırçıllanan bıyıkları güleçti.

«Neydi o köyün adı?» diye sordu. «Kruşevo muydu?»

«Değil.» dedi Kotsev. «Matuçina. Kimbi-

lir, o da silinip gitmiştir herhalde.»

«Niye siliniyor?»

«Bir tek tuğla girmiyor ki köyün yapısına. Eskimeye, eriyip gitmeye bırakılmış köyler var sınır diliminde. Çünkü üç - dört kilometre eninde bir sınır kuşağını köysüz bırakma eğilimi var. Senin sürü bize geçti, benim ineğim size kaçtı çekişmeleri kalmasın diye... Netekim, albay Stoyanov söylüyordu geçenlerde, şimdi tekmil sınır hattı politik komiser yardımcısı o, hatırlıyacaksın, üsteğmendi benim yanımda, işte o söyledi ki geçenlerde, Blaguntsi köyü tüm eriyip gitmiş. En son bir ihtiyar kalmışmış. Direnmiş. Gitmemiş gençlerle içerilere. Bu mezarlık beklenmek ister, demiş...»

«Oraları görsem de tanıyamam şimdi.»

«Görmek ister misin?»

«Hem de nasıl!»

«Şu sanatoryumdan paçayı kurtardığın gün, hazır ol öyleyse. Ben albay Stoyanov'a söyliyeceğim. İzin alsın biraz. Üçümüz bir arabaya atlayıp gideriz.»

«Ama ta oraya, o köye, geçtiğimiz yere gider miyiz?»

«Gittik belle.»

Köyün meyhanesine girdiler.

«Usuldan şu ince boyunlu yüz'lerden atalım mı birercik?» dedi.

Kotsev hiç ikircim göstermedi. Yine yazar sordu ilkin:

«Ya araba? Nasıl sürersin sonra?»

«Kim arar, kim sorar dağın başında?»

«E özdenetim nerde kalır, dostum?»

«O kadar inceltirsen işi, bırakıveririz orda arabayı, yarın gelir alırız.»

«Çalmazlar mı?»

«Olsa olsa, silgeçlerini yürütürler.»

«Demek hırsızlık var daha?»

«Hırsızlık da, sizin o öğretmenin dediği gibi, mısır koçanında kalan ince ipliklerden... Ama küçüğü de, büyüğü de genellikle tipik değil... Bu cenabetin yedek parçasiyle doyurabilsek pazarı, belki de bu kadar dürtüklemiş olmayız bu alanda hırsızlığı. Ama...»

«Sen de çıkarır alırsın silgeçleri..»

«Paslanmış. Çıkaramıyorum.»

«E hırsız nasıl çıkarsın?»

«Hırsız çıkarmaz ki.. Kırar alır.»

«Haydi, sağlığına, Kotsev!»

«Sağlığına!»

Yüz'lerin incecik boyunları usuldan çarpıştı şöyle. Ve bir gıl - gıl başladı.

«Eee, nerde kaldıydık?»

6

1958 Şubatı sonuydu. Bir gün yayınevinde, odamızda, başımı eğmiş çalışıyordum. Kapının açılıp birinin girdiğinin ayrımına vardım ama, başımı kaldırıp da bakmadıydım. Masamın yeşil kartonuna etli ve iri bir el oturdu mühür basar gibi. Baktım, masama kadar gelen, Dış İlişkiler Seksiyonu'nda politik göçmenlerin özlük işlerine bakan Dinkov yoldaş. Fısıldadı:

«Gel biraz dışarı.»

Çıktık. Babaca omuzuma koydu elini.

«Yarın sabah, saat dokuzda diyelim, seni alsak buradan?»

Gözlerimle sordum nedenini. Ekledi:

«Bir yoldaş görüşmek istiyor sennen.»

Gözlerimin sorgusuna bir de endişe çöktü.

«Yoo,» dedi Dinkov, «hayırlı iş bu.» - Sıktı omuzumu.. - «Tam dokuzda yarın sabah.»

«Peki.» dedim.

Sekiz yılım vardı o güne dek Bulgaristanda. Yalnız o geceyi ilk olarak büsbütün uykusuz geçiriyordum. Sabahı zor ettim. Özene bezene tıraş oldum. Yordanka'nın kahvaltımı hazırlamasından önce sigaramın sonuncusunu yaktım. Saat, yedi sularında direnmiş, birtürlü ilerlemek istemez gibiydi. Ensonu, sekize doğru çıkıyordum. Yordanka, yedi yıldır her çıkışımda olduğu gibi, kapının ardında beni uğurluyordu. Harçlığımı verdi. Paltomu fırçaladı. Beremi eliyle düzeltti. Yanağımdan bir sabun kalıntısını aldı. Oracıktan da öptü.

«Güle güle.» dedi. «Bana ilk fırsatta telefon et.»

«Hiç merak etme. İlk fırsatta.»

... Saat dokuzda, yine Dinkov redaksiyon odamızın kapısını aralayıp göründü. Hadi dedi başıyle. Çıktık. «Vasil Drumev» sokağının köşesinde bir siyah araba duruyordu. Ona doğru götürdü beni Dinkov. Mavi perdeliydi araba. Yaklaştık. Şoför, arka bölmenin kapısını açtı. Ve beni, içerde, dipte, ilkin meşin paltosu gözüme çarpan adamın yanına buyur ettiler.

Dinkov Rusça konuştu:

«Ben kalıyorum, yoldaş.»

«Peki, elbette.» dedi o da Rusça. «Dasvidaniye!»

Kapı kapandı. Şoför yerine geçti. Ve sordu:

«Nereye yoldaş?» /Bulgarcaydı soru./

Yanıt yine Rusça:

«Hangi yöne istersen çek. Bir saat kadar gezdir bizi lütfen.»

Şoför, «Poduyane» garı önünden Ruse yolunu tuttu.

Sovyet komiserleri gibi meşin paltolu, sarı

gözlüklü, yüzünde önce burnu, sonra kırarmış bıyıkları dikkati çeken adam:

«Eee, merhaba, yoldaş.» dedi adlı adınca bana. - Kendisini tanıtmıyordu. - «Söze girişsiz başlıyalım mı?»

Ne diyebilirdim? Ağzımın kurumasını gidermek için, yutkunmaya çalıştım.

«Partiye girmek için dilekçe vermişsiniz?»

«Verdik.»

«Biliyor musunuz, partiye girmek, bir iş içinde, bir parti örgütünde çalışmakla olur...»

Susuyordum. Dilimizi özenle ve kusursuz konuşmasına dalmıştım. Ama gösterdiği özene karşın, ü'lerin bazılarını u olarak söylediğinin ayrımına vardım. İki kere iki dört, bizim oralıydı. Yıllardır dışarda olduğunu işittiğimiz ve en az iki takma adıyla bildiğimiz yoldaşımız olmalıydı bu.

«Buna, tek adam değil, ancak örgüt, taban örgütü karar verebilir.» - Hep o konuşuyordu. - «Sorun, yolu yordamiyle ortaya konur. Partiye alınmak istiyen aday, kendini tanıtır, isteğini belirtir, gerekirse bazı soruları yanıtlar, ve sonunda... örgüt oylama yapar.»

«Bir sigara içebilir miyim?»

«Benimkinden yakın.»

Uzattı. Yaktık. Şoförün dayandığı arkalığın ortasına gömülü kül tablasını açtı.

«Ben böyle bir işleme hazırlık olarak, burada, sizin durumunuzu inceledim.»

«Pek pembe değil durumum.»

«Yooo, neden?»

«Dosyam varmış seksiyonda, yoldaşlarda.»

«Ne dosyası?»

«Epeyce de şişkinmiş. Yan bastı dosyası!»

«Öyle ama, benim önüme bir şey koyamadılar.»

«İçinde ipe sapa gelir bir şey olmadığından herhalde.»

Güldü ve bir fıkra bile anlattı:

«Hoca'nın, komşu ağanın zengin sofrasına oturabilmek için, adamın askerdeki oğlundan diye bir mektup götürmesi var. Bilirsiniz. «Hoca, bu mektubun üstü yazılı değil!» demişler. Hazret de, «Kusura bakmayın, aceleye geldi, onun içi de yazılı değil!» demiş...»

«Yoo, bizim dosyanın içini bilmem, ama dışı 'ne idüğü belirsizler' yazılı olsa gerek!»

«Önem vermeyin o kadar. Size çok dokunmuş bu..»

«Dokunmaz olur mu? Sekiz yıl geciktik partimizi bulmakta..»

«Eh. İllegal bir parti kolay da bulunmaz. Ama, hepsi geçti. İşte geldim.»

«Geç kalmış olmasaydınız bari..»

«Sizi aradığıma ve görüşebildiğimize göre, artık sorun kalmıyor.»

«Sorabilir miyim?» - Böyle dedim ama, irkildim. Daha sormaya geçmenin sırası değildi. Sözü değiştirerek devam etitm: - «Sormadan söyliyeyim ki, beni Bulgar partisi eğitti bir yere kadar. Biliyorsunuz. Ben bununla öğünüyorum da. Her şeyden önce az sormayı, kırk düşünüp bir söylemeyi öğrendim burada.. Ama yine de bir tek sorum var...»

«Sorun. Giriş istemez. Sorabilirsiniz.»

«Ben şimdi TKP'yle mi konuşuyorum?»

«Ben TKP'nin tümü değilim elbet. Ama bir eri, sorumlusuyum.»

«Teşekkür ederim. Şimdi içim rahat.»

«Biliyor musunuz...»

Kulağımda konuşmasının müziği sürdükçe, ben dalıp gidiyor, dinliyemiyordum.

Dilimizi, onun konuştuğu kadar güzel de yazan, özleşmede titiz, stili özgün bir yoldaş biliyorduk. Ama ad olarak yalnız. Kendisini görmüş değildik. Pulat onun «Savaş Yolu» adlı kitabının metnini getirmişti bana Moskova'dan. Basılmasında gözümü dört açmamı, düzeltme işini de benim yapmamı ısmarlamışlardı oradan. Biz de elimizden geldiğince gereğini yapmıştık yayınevinde. Kitap, salt hapisane anıları değildi; yazar, Nazım Hikmet'le beraber yattığı bir hapisane hücresinin mendil kadarcık demirli penceresinden, Türkiye işçi sınıfının kurtuluş savaşımına açılıyordu.

Demem o ki, yoldaşı dinliyeceğim yerde, acaba o yazarla mı konuşuyorum diye düşünüyordum. Ama soramazdım ki, soracağımı sormuştum artık. Yeterdi.

«Kendinizi anlatın bana. Sizi sizden de dinlemek istiyorum.» dedi.

Gerçekçi tutum da bunu gerektirirdi. Başlayıverdim. Ve sekiz yılımızı sekiz dakikada özetledim. Bütün bu anlatımda ben de yeterince gerçekçiydim.

İkinci'den söz açtı. 1957 yazında Bükreş'e gönderilmişti ailece. Ora radyosunda çalışıyorlardı.

Dedi, «Memnun olmalı şimdi durumundan herhalde.»

Dedim, «Her bakımdan hayırlı oldu. Oraya alınması biraz daha gecikseydi, iyi olmazdı.»

Dedi, «Yazışıyor musunuz?»

Dedim, «Hayır. 'Conspiration de Silence'! İkimiz de konuşmayı tez tüketir ve susmayı yeğleriz çokçası...»

«Yararlı oluyorlar orada sanıyorum.»

«Elbette. Bence, yalnız Bükreş'i değil, sosyalizm kuruluşunu bizim dilimizle anlatmaya çalışan bütün öteki sosyalist ülkeler radyo yayınların-

da, Türkoloji okumuş yerli kadroları, herhalde bizden, memleketli bir - iki yoldaşla güçlendirmeli. Zira...»

«Bu çoktandır düşündüğümüz bir şey...»

«Zira şu «Hür Avrupa» gibi, «BBC» gibi, «Amerikanın Sesi» gibi düşman radyolar, komünizmi en iyi Türkçeyle kötüleyip aşağsamak için memleketli spikeri mumla arıyor, bulduğuna çifte aylık bağlıyor ve artık el üstünde tutuyorlar.»

«Evet, öyle.»

«Öyleyse, burada bizim sekiz yıldır konserve edilmemize ne buyurulur? «Soğuk savaş»ın amanı mı var?»

Hiç bir şey «buyurmadı». Birer sigara daha yaktık. Bu kez benimkinden. Arabamız Sofya ovasını tüketmişti. Usuldan balkana sarıyorduk.

«Öteki arkadaşınızı anlatın bana.» dedi. (Üçüncü'yü soruyordu.) «Ne yapıyor?»

«Ne yapsın?» dedim. «Menkûp epeydir.. Nasıldı bu menkûbun Türkçesi?»

Şıp diye buldu:

«Düşük. Gözden düşük, hesaptan düşük, kenara itilmiş anlamında..»

«Evet. İttiler.»

«Asıl onun dosyası varmış ve de epey kabarıkmış..»

«Mimleme ve abartmalar çok dosya kabartır, yoldaşım.» dedim. «Ama içini kurcalarsanız, o dosya da çok fire verebilir.»

Susuyordu. Anlattım :

«Kraldan çok kralcı ve galiba içten içe Türkleri pek sevmiyen biriyle çatıştı. Kötülendi. Punduna getirip gazeteden attılar arkadaşımı. Fakültesini zor bitirebildi. İşsiz kaldı. Yeni de evlenmişti. Yani, söz aramızda, artık o da devrimciliğini 'yitirmişti'...»

«O da ne demek, evlenen devrimcilikten çıkıyor mu?»

«Çıkıyordu. Yıllar önce, ilk ben evlendiğim zaman, «biz buraya evlenmeye gelmedik» tezinin bayraktarıydı arkadaşım.. Arkası da boş değildi hem. Onu destekliyenlerin çoğu, sonradan bir kez boşanıp, bir daha evlendiler. Boyunbağı değiştirir gibi karı yeniliyenler bile oldu... Ne diyordum?»

«Arkadaşınızı anlatıyordunuz.»

«Nesini anlatayım daha? Depresyon, üzüntü ve acı, günün birinde hasta etti onu, «tatlı» bir hastalık kaptı : Şeker!»

«Bende de var biraz.» dedi yoldaş. «Ağır mı durumu?»

«O kadar değil. Ne de olsa, doktoru yamacında. Karısı da aynı depresyon dönemi içinde tıbbiyeyi bitirdi. Bereket, o çalışıyor şimdi. Adamına bakıyor. Galiba çocukları da olacak.»

Yoldaş susuyordu. Eli bıyığındaydı. Gözlerinin içini görmek, o aynanın ne söylediğini anlamak istiyordum, ama kaçırıyordu bakışlarını, gözlüklerinin ötesine geçemiyordum.

«Onu böyle ayrıntılı anlatmamın nedeni var.» dedim. «Doğrusu ya, bu durumda ilkin ona el uzatmanızı isterdim. Ne de olsa, ben henüz onun kadar zor duruma düşmüş değilim...»

«Çok içiyormuş, dediler.»

«İçmekte içsel bir kurtuluş bulmayı yadırgamıyorum. Ben de içiyorum...»

«Biliyor musunuz, anlattıklarınızla, yine de arkadaşınızın kenara itilmesinin tam ve somut nedenini söylemiş olmuyorsunuz..»

«Bana kalırsa, nedeni; arkadaşımın özel yaşamında bazı baştankara vuruşlarının abartılmasından başka bir şey değildir. Ne yapalım, her güzelin bir kusuru oluyor işte.»

«Kusurunu anladık. Güzel yanı?»

«Güzel yanı, işidir arkadaşımın.. Bir kere, Marksist literatür çevirisinde ondan daha başarılı olanımız yok. İyi bir gazeteci. İyi bir sanatsever. İyi bir edebiyat eleştirmeni de aynı zamanda..»

«Hukuk bitirmişti değil mi?»

«Bitirdi ama, ne yazık, konuşma sanatı açısından zayıf, kötü bir avukat!»

Yoldaş bir göğüs geçirdi. Sesli düşünüyor gibiydi:

«İş orda ki, bizim kusurlu olmaya, hata etmeye hakkımız yok. Her hata bir o kadar güvenç kaybettirir.»

Arabamız «Çavdarlar Anıtı»nda durdu. Şoför, «Burada biraz temiz hava, çam kokusu alabilirsiniz.» dedi.

İndik. Yoldaşla ilk defa yanyana dikiliyor, ilk kez omuz omuza veriyorduk. Benden uzuncaydı. Rüzgârı sol omuzuyla yarar gibi bir efe yürüyüşü vardı. Birer yudum su içtik önce dağ çeşmesinden. Sonra gidip, matarasını ayaktaki genç partizana uzatan kalpaklı ihtiyarın granit ayakları dibine oturduk. Karşımızda karlı çam ormanı uğulduyordu.

Konuşmamızın bundan ötesini pek uzatmadık. Sözleştik yoldaşla. Ne sözleştiysek, ne konuştuysak, yalnız ayakları dibine oturduğumuz köylü savaşçı tanığımız oldu.

«İki haftaya kadar gidiyoruz.» dedi yoldaş. «Karınız yayınevindeki aylığınızı almaya devam edecek. Bir süre, doğrudan değil, bir yoldaş aracılığıyle yazışacaksınız... İleride ailenizi de aldıracağız, doğal olarak... Konuştuklarımız, kararımız, karınız da içinde, herkesten gizli...»

Bir «nereye gidiyoruz» sorusu kalıyordu geriye. Onu da soramadım. «Belki doğuya, Bakû'ya fa-

lan..» diye geçirdim. «Belki Bulgaristanda bir yere. Belki de memleketin içine! Dağa filân...»

«Hazırlık yaparken, kalınca bir yün battaniye de alsanız, iyi olur.»

«Tamam!» diye geçirdim yine. «Herhalde dağa!»

«Yeter mi iki hafta, hazırlanmanız için?»

«Daha yarın hazır olabilirim!» dedim.

Kalktık. Şoför arabayı çevirmişti. «Ver elini Sofya!» dedik. Beni üniversite önünde indirdi. Daha sonraki ilişkimize de Dinkov aracı olacaktı.

●

Karım telefon bekliyordu ya. Telefonluk iş değildi bu. Telefondan önce kendim yetiştim eve. Hristo daha okuldaydı.

«Gidiyorum hanım.» dedim usulca.

Gitmek güzel şeydi oluşunda. Ama bunu tekil söyleyişime bozuldu karım. Soğan doğruyordu. Gözlerini yeniyle silerek, normal soruyu sordu:

«Nereye?»

Bunu yanıtlamadım. «Saçımı kaldırıver.» dedi. Kaldırdım alnına düşen saçını. İkinci normal soru geldi:

«Ne zaman?»

«Yakında.» diyebildim. «Buyruk bizim partiden. İzin buradan. Ötesini sormıyacaksın.»

Durdu durdu, dayanamadı:

«Hepsini anlıyorum ama, insan sormaz olur mu hiç nereye gidileceğini?»

«Sorulmaz hanım, üsteleme. Güme gitmiyorum ya, düşlediğimiz çalışmaya gidiyorum herhalde...»

«Ama biz bunu beraber düşlemedik miydi?»

«Haklısın. Sizi sonradan aldıracağız.»
Öğle yemeğinde hiç konuşmadık.

●

Çeviri ve redakte olarak elimdeki işlerden iki haftaya sığabilecek ne varsa, hepsini bitirdim. Akademi'nin bir grup uzmana hazırlatmakta olduğu yüklüce bir Bulgarca - Türkçe sözlük vardı. Grupun isteğiyle, bu sözlüğün dil bakımından redaktesini yükümlenmiştim. Anlaşmam vardı. Gidip Akademi'ye bir dilekçe verdim ve bu işi olduğu gibi Üçüncü arkadaşıma aktardım.

... İyi battaniye bulmak da zordu o zamanlar satışta. Yardımı olur düşüncesiyle, hem de vedalaşmak üzere, Mektupçiyan'a gittim. Emekliye ayrılmış. Ancak evinde bulabilirmişim... Aramaya vakit kalmadı. Bir daha görüşmek kısmet değilmiş.

Yayınevi müdürü çağırdı o günlerde beni yanına.

«Dinkov yoldaş bana söyledi durumu.» dedi. «Çok üzülüyorum. Senin yerini kolay dolduramayız.»

Hiç ikircimsiz şöyle yanıtladım:

«Bana sorarsanız, Üçüncü arkadaşımı alın yerime. Beni bir o aratmaz. Öteye bile geçer...»

İki - üç yıl önce aynı müdürdü beni çağıran. Şiir kitabımla ilgili olarak arkadaşımın yaptığı olumsuz uyarıdan söz eden. «Sen Nazım Hikmet'in çığrında değil misin? Şiirlerin Bulgaristan'la Türkiyenin ilişkilerini niye bozsun?» diyen. Evet, bu kez yüzüme biraz da hayretle bakıyordu.

Ve yola çıkmamızdan üç gün önce yayınevinin koridorunda Üçüncü'yle karşılaştık. İkimiz de biraz tutuk, el sıkıştık. Yayıneviyle ilişiğimi kesmekte olduğumu öğrenmiş. «Nereye?» diye sormadı. Gözle-

rinde, «Beni bırakıp da, seni niye alırlar?» anlamını aradım. Yoktu. Akademi'ye dilekçe vererek sözlüğün redaktesini kendisine bıraktığımı söyledim. «İyi olur.» dedi. «Şurdaki yerime bir an önce sen oturmaya bak, buna gereksinme de var.» dedim. «Bakalım.» dedi.

Aynı tutuklukla tekrar el sıkıştık. Artık «dostluğa beş kala» ayrılıyorduk.

●

Evde karım başladı o günlerde:

«Sen bilmiyorsun nereye gideceğini ama, bilen var.»

«Bilen mi var?»

«Mış daha doğrusu..»

«Kim?»

«İkidir telefon ediyor bir adam. Nereye, diyor. Bilmiyorum, diyorum. Üsteliyor. Ama biz biliyoruz, diyor. Sıçan deliğine de girsen, bulacaklarmış...»

«Kimmiş bu adam?»

«Elçilikten olduğunu gizlemedi ikincisinde. Bir daha telefon ettiğinde somut olarak da söyliyebilecekmiş nereye gittiğini. Ellerinden kurtulamazmışsın!»

Üstelik, şom ağızlı bazı komşular da, karımı gördükçe, yangına körükle gidiyorlarmış:

«Ne vardı öyle adamla başını bağlıyacak? Havada bulut, sen artık onu unut!»

«Baksana, bunca yıldır bir çocuk bile yapmadı! Çocuksuz aile, dili yok çan desen yeri...»

«Ayol,» demiş karım birine, «çocuğu ben kendim istemedim. Hele yarınımız bir belli olsun diye. Siz bundan sonra görün, çocuk nasıl doğurulurmuş!»

Son sözünü de bana söyledi karım:

«Beni bıraksan da, aldırtamasan da, seninle kıvançlıyım, öğünüyorum. En çok şimdi mutluyum. Yalnız gerçekten bir çocuğumuz olmasını isterdim... Benim sarı Türküm...»

Yordanka'ya işte o gün ölesiye sevdalandım.

●

Biz, üç arkadaş kördüğüm olmuş üç iplik gibiyiz, demiştim. Birleşebilmemiz için, önce bir ayrılmamız gerektiğini söylemiştim. İşte bu dediğim oluyordu böylece: İkinci çoktan Bükreş'e gitmişti. Ben ayrılıyordum. Ve Üçüncü'müz kalıyordu. Bu kesin çözümdü. Masaldaki gibi, üç kardeş - ayıyı korkutabilecek kadar - kim bilir ne zaman birleşecektik?

Bana, bizim için Nisan Hattı'nın ne olduğunu sorsalar, hiç ikircimsiz, bu çözüm olduğunu söylerdim. Evet, Bulgaristanda her tıkanıklığı açan, engelleri yıkan, yaratıcı güçlerin alabildiğine gelişmesine yol veren Nisan Hattı, bizim için de, nice bunalım ve acılarımızın nedeni olanlar için de, sekterlikten kurtuluş adımıydı. Bizim «ne idüğümüz» Nisan Hattı'yla belli oldu. Biz, biraz gecikmeyle de olsa, bizleri de kapsayan Nisan Hattı'nda partimizi bulduk. 1950 yılları Bulgaristanı ile beraber büyüyerek, bu hat sayesinde, yoldaş olduk. Ve bu yoldaşlık sanı öyle kolay kolay verilmedi bize. Söke söke aldık.

●

18 Mart 1958 günü, bir küçük uçakla uçtuk büyük yoldaşımla beraber. İnan, nereye gittiğimizi, ancak havalandıktan sonra, hostes kızın duyurusundan öğrendim.

Yazar tam Kotsev'le buluşmaya gidecekti ki, aşağıda bir konuk beklediğini söylediler. İndi çabucak. Giriş yerinde Dördüncü'yü bekler buldu.

Kıvırcık siyah saçları pırıl pırıldı eskisi gibi. Yüzü daha soluk. Yanakları biraz torbalanmış ve çizgilenmiş. Ama göbeğinin maşallahı var. Biraz daha şişerse hulahop çemberine de sığmıyacak!

«Hoşgeldin.» dediler birbirlerine ama, el sıkışmalarında candanlık yoktu.

«Hayrola? Hangi rüzgârlar attı seni bu yanlara?»

«Angina pektoris rüzgârı. Ya seni?»

«Hem geçmiş olsun demeye koştum, duyar duymaz, hem de bir ricam var...»

Önce, beraber olmadıkları 60'lı yıllar yaşamını özetledi Dördüncü. Fakülteyi bitirdikten sonra uzun süre «Rodop» dedikleri Et ve Balık Kurumu'na benzer kuruluşta çalışmış... Irak'ta devrimin ikinci aşamasından sonra, koşulları elverişli bularak, yoklama yapmak üzere, yurdunu bir gidip görme isteğinden kendini alamamış. Pasaport vermişler. Öteden de vize. Gitmiş. Kalan yakınlarıyle buluşmuş. Özlem gidermişler. Dönmesi yaklaşırken, terslik bu ya, pasaportunu kaybetmiş! Ancak zar - zor bir belge uydurarak dönebilmiş. Ama dönünce, pasaport yitirmek kuşku da uyandırabileceği için, iş sarpa sarmış. Bulgaristandaki sığınma hakkını yitiriyormuş nerdeyse. Bereket, Üçüncü girmiş araya. Kefil olmuş. Böylece sığınma ve oturma izninin

sürdürülmesine karar verilmiş. Sonra başkente yakın bir ilçede iş bulabilmiş. Ve oraya yerleşmiş...

«Önceki yıldan beri ordayım, senin anlıyacağın.» diye sürdürdü öyküsünü. «Bir fabrikada, kuruluşun gazetesi yerini tutan iç bülteni redakte ediyorum. Karım yakın bir köyde öğretmenlik yapıyor. Kızlarım büyüyor. Evim gecekondu benzeri. Bir apartman verecekleri ni söylüyorlar ama, çözüm yıldan yıla erteleniyor. Geçen yıl bir enfarkt beni de alayazdı... Durum bu..»

«Peki, benden istediğin?»

«Başvurdum yoldaşlara. Sofyaya dönmek için... İki kefil gösterirsen, gereğini düşünürüz dediler...»

«Yani, benden, garanti belgesi istemeye geldin?»

«Evet. İkinci kefilim ol.»

Hemen kolundan tuttu onu yazar. Müdürün odasına götürdü. Yazı makinesi başına geçerek, kâğıdı taktı.

«Hadi bakalım, sen söyle, ben yazayım.»

«Ne söyliyeyim,» dedi sesi pıtraklanarak, «beni nasıl bildiğini yaz işte...»

«Seni mi? Seni, bana etmediğini komamış, kanıma ekmek doğramaya bile hazır marksist - leninist biricik arap olarak bilirim!..»

Bu şakanın ötesinde, belgeyi beraberce yazdılar. Yazar imzaladı. Ne ki, ayrılırlarken, sarmaşmaları pek de sarmaşmaya benzemedi.

O gitti, beş dakika geçmeden Kotsev geldi.

«Nerde kaldın azizim?» dedi. «Hasta olmıyasın diye merak ettim de geldim.»

«Bir şeyim yok, turp gibiyim Kotsev.»

«Bugün nereye doğru yapacaktık geziyi? Lülin sırtlarına mı demiştik?»

«Sen bilirsin.»

«Peki, ama galoşlarını giy. Kar bir karış...»

İyice giyinip çıktıkları zaman, daha sanatoryumun köşesini dönmemişlerdi ki, Kotsev diyeceğini dedi:

«Eee, nerde kalmıştık?»

7

Benim için uzun yıllar sürecek bir çalışma döneminin başlangıcı olan o uçuşumuzun ve yerimize vardığımızın ikinci günü, 20 Martta, büyük yoldaşın dediği gibi, yolu - yordamıyle yapılan bir toplantıda partiye alındım. Yoldaştan gayrı o toplantıya katılanları sayamam. Şu kadarını söyliyebilirim yalnız: Hepsi de, benim gibi, «gülistan bekçiliği» görevinde yoldaşlardı. Bir Nazım Hikmet eksikti yalnız. Hastaydı.

Beşinci ayda da Yordanka'yı aldırttım Hristo'yla yanıma. Ve başımı eğip bir dalmışım ki çalışmaya (gece - gündüz, heyecanlı, tutkulu ve neden yaşadığımı ilk kez iyice anlıyabildiğim, işimin dışında birkaç kitap daha yazabildiğim bir çalışmaydı), şöyle bir soluklanıp da başımı kaldırdığım zaman, yılın 1967'ye vardığını gördüm. Başımı kaldırdım ama, belimi zor doğrultuyordum. Zorlu bir siyatik, daha elli yaşıma varmadan belimi bükmüştü.

«Senin bu siyatiği ancak Varna'nın altın kumu yumuşatabilir.» dedi bir gün büyük yoldaş. «Al çoluğunu çocuğunu, Bulgaristana konuk olacaksın!»

Bundan büyük mutluluk mu olurdu? Sekiz -

dokuz yıldır yalnız düşlerimizde olan Bulgaristana, ikinci vatanıma, kardeş evi'me yeniden kavuşacaktım!

Ağustosta, aldım çoluğum Yordanka'yı ve çocuklarım Hristo'yla 1961'de oralarda doğan Oktay'ı, ver elini Sofya! Sofya'dan da Varna. Uzandık altın kuma...

Kumsalda bir gün yüzükoyun uzanıyordum. Omuzuma biri dokundu. Oktay şakalaşıyor diye aldırmadım. Bir daha dokundu. Sırtüstü dönüp bakınca, gözlerime inanamadım: Burnunun kenarında, benimkine benzer et beni ilişmeseydi ilkin gözüme, zor tanıyacaktım. O da beyazlığını güneşe armağan etmiş ve oldukça da şişmanlamıştı. Ama gülücüğü de şişmanlamazdı ya adamın? Hep o gülücüktü.

«Pulat!» diyerek hemen kumdan doğruldum ve kucakladım. Birbirimizin çıplak sırtını epeyce «şaplattık».

Derken, Yordanka koştu tente güneşliğin altından. Öteden Pulat'ın karısı ve kızları geldiler. Öyle ya, bir düzine yıl geçmişti aradan görüşmiyeli.. Eski arkadaştık. İyilikten çok kötülük görmüştük belki birbirimizden. O görevini yapmıştı ensonu. Biz politik göçmence bir oluşmanın çalkantılarının içindeydik. Şimdi eski defterleri açacak değildik ya! Uzandık şezlonglara. Ayaklarımızın altında kumun altını, önümüzde denizin zümrüdü, üstümüzde göğün mavisi, görüşemediğimiz on şu kadar yıldan bir o söz etti, bir ben...

Moskova'dan döndükten sonra yükselmiş. Bir Tuna ilinin birinci sekreteriymiş geçen yıla kadar. En koygun anısı, iline ilk vardığı gün, bütün görev dallarından personelle tanışma toplantısından önce, bir tıraş olmak üzere berbere gidişi. Daha koltuğa oturmadan, iki kişi daha girip, bekleme iskem-

lelerine yerleşmişler. Berber, Pulat'ın sakalını sabunlarken, ötekilerden biri sormuş:

«Yeni sekreteri gördün mü, usta?»

«Hayır,» demiş berber.

«Türkmüş diyorlar...»

Berber, kayışta usturasını bilerken homurdanmış:

«A be, Türkten sekreter olmaz ama, hayırlısı diyelim.»

Ve Pulat «hayırlısıyle» kentin en eski kesimini, orta göbeğini, yıktırıp atmış bir yılda. İki-üç yılda da yenilemiş. Bulgarı-Türkü, tanıyamaz olmuşlar kendi kentlerini. Artık yeni kesimde kaybolan ihtiyarlar oluyormuş. Bulgarlar, parmakları ağızlarında, «Sekreterin böylesini görmediydik!» demişler. Türkler de, «camiyi de onarttı, boyattı ya, helâl süt emmiş sekreter, ceddine rahmet!» derlermiş.

Sanayileşme ve köy ekonomisindeki başarıları, olağanın çok üstündeymiş. Dokuzuncu Kongre'de bayağı göz dolduran, komünizm şiiri gibi bir rapor okumuş.

Aynı parti evinde konuk olduğumuz için, plâjda, yemeklerde, «Balçık» a doğru uzandığımız gezilerde böylece söyleştik ve tartıştık onbeş gün kadar. 1950'lerdeki ilişkilerimizi ve sorunlarımızı yeniden çözümlemeye çalıştık beraberce. Bizi kusurlu bulduğu yanlar nice çok olursa olsun, kendini hatalı bulduğu yanlar da vardı. Oluşma süreciydi bu. Sancısız geçemezdi.

Bana öyle geliyor ki, o da, ben de, en çok Nazım'ı, onunla beraberlik yıllarımızı ve üstadın vakitsiz ölümünü konuştuk. Nazım'ı aynı tutkuyla sevip sayanların dost olmaması olanaksızdı.

Ve biz Pulat'la da «dostluğa beş kala» ya kadar ilerledik.

Dedesinin bektaşilerden olduğunu yine o konuşmalarımızın birinde öğrendim. Aklında bektaşi dedelerinden bazı dizeler bile vardı. Bunların en güzel ve en doğrusunda birleştik : «Bu ikilik kime gerek /bak iki göz bir görüyor!»

Zorlu siyatik ağrılarının çoğunu kumlarda bırakarak gittik o yaz Bulgaristan'dan. Artık, tekrar gelişimiz bir on yıl daha sürer miydi, kim bilir!

●

Ne ki, on yıl değil, on hafta sonra belki, karımla tekrar gelmemiz gerekti. Ölen mölen yoktu. (Türksever nineciğimizi daha buralardan gitmemizden çok önce gömmüştük.) Ölüm değil, dirim haberiydi, benim için haberlerin en dirimlisiydi aldığımız : Oğlum, Türkiyedeki oğlum, altı yaşında bıraktığım etim - tırnağım, 17 yıl aradan sonra, çıkagelmişti Bulgaristana!

Sevinmez miyim? Sevinirim : 23 yaşında bir oğula kavuşacaktım.

Düşünmez miyim? Düşünürüm : Nasıl gelmiş? Kaçak mı, pasaportlu mu? Niçin gelmiş? Temelli mi? Yanımda alakoyabilecek miyim? Oğullarımla, böylece yarım mangaya yaklaşan oğullarımla mutlu olabilecek miyim?

Üçüncü'ydü bir akşam telefon eden. Güç halle hat alabilmiş. Sesi de pürüzlü geliyor. Telefonun alıcı elimde titredi.

«Gözün aydın!» diyordu. «Trenle gelmiş bugün. Normal. Pasaportla elbet. Bilmiyorum. Önce radyoda aramış seni. Sonra bana getirdiler. Şimdi bizde...»

O zamana kadarki yaşamımı zorluca sarsan, beklenmedik, hiç beklenmedik, düşlere bile sığmaz bir şeydi bu benim için. Dilim damağıma yapışık,

güç halle sorabildim arkadaşıma :

«Konuşabilir miyim kendisiyle?»

«Şimdi.»

Saniyeler uzuyordu. Belleğimdeki çocuk sesini yenilemeye çalışıyordum ki, benimkinden daha borulu bir ses :

«Aloo!» dedi. Arkasından da, 17 yılın bütün diyememişlik yoksunluğunu yansıtan bir sıcaklıkla ekledi : «Baba!»

Almacın tutamağını terlettikten başka, artık bir de gözyaşıyla ıslatıyordum. Karım koşup gelmiş ve koluma yapışmıştı :

«Tut kendini,» diyordu usuldan, «sesinden bir şey anlamasın. Metin ol.»

Oldum.

«Yavrum, oğlum benim, canım çocuğum!» dedim. «Hoşgeldin.»

«Hoşbulduk baba!»

«Temelli mi geldin, bana mı geldin Korman?»

«Sana baba. Nerdesin, yakında buluşabilecek miyiz? Sabrım kalmadı ya, kendim de tükeniyorum.»

«İki gün sabret daha, aman çocuğum, iki güncük. Geliyoruz... Ver şimdi amcanı, daha söyliyeceklerim var ona.»

Aldım tekrar Üçüncü'yü :

«Azizim,» dedim, «zahmetine, yakınlığına teşekkürler ederim. Kış kıyamet. Yılbaşına iki gün var. Yolculuğumuz ne gösterir, bilemem. Sen, ne olur, yarın Pulat'lara aktarıver oğlumu, iki gün de onlarda konaklasın biz gelinceye kadar... Ben Pulat'a ayrıca telefon ederim...»

Üçüncü razı olsa da olmasa da, bu kararla bağladık sözü. Ve yaşamımın en zorlu telefon konuşması böylece sona erdi.

●

Yolculuk işini yoluna koyuncaya kadar bir gün geçti. Aralık ayının son günü karımla beraber uçtuk. Bir saat geçmeden, korktuğum başıma geldi. Kış günlerinde hava yolculuklarına hiç güven olmuyordu. Sis bastı mı, terminallerde saatlerce beklemek, giderek gecelemek vardı. Uçtuktan sonra da, varacağın havaalanı «Pist kapalı!» deyiverdi mi, artık nereye konacağını allah bilirdi.

İşte bu işin benzeri geldi başımıza. Uçağımız hava koşulları nedeniyle epey bocaladıktan sonra, gidip hiç hesapta olmayan bir alana konuverdi. «Burdan öteye uçak yok. Aynı biletlerle, vakit de varken, birinci mevki trenle Bükreş'e gidebilirsiniz. Ordan da Sofya'ya!» dediler.

Çaresizdik. Elle gelen düğün bayramdı. Dedikleri gibi yaptık Tren düüt dedi. Yılbaşı gecesini trende geçirdik. Bu baştanbaşa bir sarhoş kataryıdı.

Konpartımanımızda, karşı peykede, yanındaki kadın arkadaşını her saat başı değiştiren bir Bulgar diş doktoru oturuyordu. Yılbaşını Sofya'da geçirecek Polonyalı ve Fransız turist gruplarıyla aynı vagonda olduğumuz için, kızın-kadının kıtlığı yoktu.

1967 yılından artık iki saat almıştık. Dakikalar, saatler geçmek bilmiyor. Ben yediğimden de, içtiğimden de bir şey anlamadım. Canım burnumda. Diş etimde de bir apse, aman allah, leblebi kadar! Bir çikolatalı şeker yemek bile azap. Ne sigaranın tadı var, ne de yolculuğun tuzu. Bir ara, halime acıyıp, iki hap verdi diş doktoru. Fasarya. Apse ağrısı bana mısın demedi.

Sabah oluyordu nerdeyse. Komşu kompartımanda durmadan içiyorlardı. Doktor da ordaydı.

Derken, Polonyalı mı, Fransız mı, kestiremediğim bir paçozla yıkıla yıkıla geldiler bizim bölmeye. Kız, göz kapaklarına - otomobilin kıçındaki stop lâmbasına çevirecek kadar - boya çekmiş, sorguç çizgilerini de uzatmış da uzatmış. Bir de oynaklanması var, nerdeyse cıvataları dökülecek. Öylesine de cıvımış ki, sümüklü böcek gibi geçtiği yeri ıslatıyor desem, yeri... Ve doktor, bu kızı peykeye bigüzel yatırıp, perdeleri de carp diye çekip ve de bize «Kusura bakmayın, siz şöyle azıcık başınızı çeviriverin!» deyip, atlamaya kalkmasın mı!

Hemen yerimden fırlayıp, adamı ensesinden kavradığım gibi, pencereye yasladım :

«Ulan, söğüt gölgesi miyiz burda biz?» dedim. «Ar-utanç yok mu? Kıçın donmıyacaksa, vagonun üstüne çık, hırbo!»

«A be, brat-mrat...» diye kekeledi.

«Kardeşi - mardeşi değilim ben senin gibi eşeğin!»

Kapıştık. Adam suratımın ortasına bir kafa attı. Benim apse patladı. Karım çekiverdi bu arada kolumdan. Dudağımda bir kan sızıntısıyle kendimi koridorda buldum.

«Hay allah razı olsun!» dedim içimden. «Gördün mü, adam nasıl çare buldu bizim apseye...»

Birden hafiflemiştim. Gözüm açılıverdi.

●

Bükreş'te on saat bekliyerek tren değiştirdik. Doktorla aynı vagonda olsak da, kompartımanlarımız artık ayrıydı.

Akşam vakti çıktık Bükreş'ten. Karım dizimde uyuya dursun, ben sabaha dek, Sofya'ya varıncaya kadar, hep bazı anılarla oyalandım.

... Dostluk Köprüsü'nü geçerek, Ruse garına

giriyordu trenimiz. 1956'da, kadınlı - erkekli bir Bulgar turist grupunun içinde olarak, İkinci'yle birlikte yaptığımız bir Sovyetler Birliği gezisinden dönüyorduk, böyle bir trenle. Ve yine böylece Ruse garına giriyorduk. Kompartımanımızdaki Bulgar arkadaşlar bir ağızdan «Hey Balkan...» partizan şarkısını tutturmuşlardı. Özlemleri, Sovyet ülkesinden dönmekte olsalar bile, aradan sadece onbeş gün geçmiş olsa bile, seslerde titreşim, gözlerde buğuydu. Tren durur durmaz, sapır sapır atladılar aşağı. Eğilip de yurt toprağını öpenleri sayamadıydım... Tren kalkıncaya kadar oracıkta bir de hora teptilerdi...

... Plevne'yi geçiyorduk. 1955 yılındaydı galiba, çalışma arkadaşım Enver getirdiydi beni buraya. Buralıydı. Ulusal kurtuluşun en çetin muharebesini sergileyen müzeleri göstermişti burada bana. Osmanlının nice yükseğe çıktığını görmüştüm bu müzelerde, nice gümbürtüyle düşmek için! En çok, esircinin de, kurtarıcının da, tüfeklerinin uzunluğu ve ağırlığı dikkatimi çekmişti. Olağan insanın, bunları doğrultup nişan almak şöyle dursun, kaldırıp taşıması bile zor göründüydü bana. Gazi Osman Paşa burada yapmıştı ünlü savunmasını. «Ne savunması be paşam?» diyordum içimden, «işgal ettiğin, zaptettiğin, haraca kestiğin, kasıp kavurduğun yeri nasıl savunursun? Bu artık savunma değil de, 'ben burdan gidici değilim' direnmesi olur. Ama işgal ettiğin yerden bostan tarlasından eşek çıkarır gibi sürüp çıkarırlar adamı. Osmanlılığın yıkılışında, bizim de yedi düveli ve Yunan yardakçılarını Anadoludan sürüp çıkardığımız gibi...»

Enver, o gün, gardan öteye, cam ve çimento fabrikaları geçildikten sonra görülen, tren hattına çok yakın, höyük üzerinde bir top göstermişti. Belki yedi buçukluk bir sahra topu. Orası, Gazi Os-

man Paşa'nın esir alındığı yermiş. Höyük ve top, bu olayı simgeliyormuş. Ve tarih yazar ki : Kurtarıcı Rus paşası Skobelev, Osman Paşa'nın kılıcını almamış! Bunu ünlü bir ressamın tablosu da gösterir. Ama neye yarar, a paşam? Esirci her zaman yenilgiye hükümlüdür; kurtuluşçu ve kurtarıcı da utkuya!

Pencereden yine bakacak oldum. Höyük de, top da, Osman Paşa da, kılıcı da görünmeyecek kadar karanlık!

... Birbiri ardınca iki köprü ve üç tünel geçiyoruz İskır ırmağı vadisinde. Gözüm pencerede. Tek - tük köy ışıkları kaçışıyor gerilere. Çerepiş köyü olmalı, dedim. Evlendiğimiz bahar, karımla bir pazar gezisi yapmıştık trenle buraya. Akşamüstü gelip indik. Garda önce ünlü manastırın yolunu sorduk. Gösterdiler. Yolüstü köy lokantasına girdik karnımızı doyurmak için. Ne çoban kebabıydı o! Bir daha öylesini yemedim. Geçtik sonra manastıra. Çok yaşlı zangoç, manastırın kançılaryasına aldı bizi. Kimlik belgelerimizi istedi. Karı - koca olduğumuza inandı. O akşam bizim şansımıza elektrikler kesik olduğu için, elinde bir şamdanla önümüze düşerek, ikinci katta bir oda gösterdi...

Sabahleyin çan sesiyle uyandık. Baktık ki, çalı sürüklesen takılacak bir şey yok odada. Karyoladan başka, bir kuru masa ve iki sandalye. Köşede de bir faraş ve süpürge.

İndik aşağı. Bize birer bardak sıcak süt verdiler. Ödedik. Manastırın kilisesine girdik. Bir grup diyakoz, çömez, ilâhi okuyorlardı. Papaz da, elindeki buhurdanlığı ileri geri sallıya sallıya, bizim gibi el kavuşturup dikilen ziyaretçileri kutsuyordu. Girdiğim ilk kiliseydi bu Bulgaristan'da. Papaz bizim önümüze de geldi. Karımla beraber ilk defa kutsandım. Ve itelemek ayıp olmasın diye, uzattığı

çapraz sarı demiri de öptüm! (Ne diye öpülür ki? Ben hıristiyan olsaydım, İsa gibi kitaplı peygamberi germek üzere iki ağaç parçasını böyle çaprazına çakmayı ilk düşünen ustanın buluşuna ve ustalığına tükürmeyi savunurdum!)

«Arkadaşlarım görmeliler beni şimdi!» diye geçiriyordum. Lâmı cimi yok, «Ulan, Bulgar kadın aldığın yetmedi de, bir de Fikret'in oğlu gibi din mi değiştirdin?» derlerdi.

Dizimde hâlâ mışıl mışıl uyuyan karımın kıvırcık başını bir daha okşadım. Parmaklarım gömülü kaldı saçlarına.

... İliyantsi'de durdu tren. Bundan ötesi, galiba askeri rampa, sonra Sofya! Demek, on - onbeş dakika sonra... Ötesini düşünemeden, korkunç bir çukur geldi aklıma. Düşüncemde onbeş dakika ileri gidemeden, İliyantsi kırk yıl, daha da fazla, gerilere çekti beni. Vaktiyle, «Aslanlı Köprü» de tutukluyken, dilmacımızın anlattıkları canlandı kafamda. 1925 Nisanında, terör tırpanı hep ulusun «en cesur, en yetenekli» evlâtlarını biçmiş. Bunlar arasında bir takımyıldız kadar da ozan var. Sonradan, 1954'teki yargılamada açıklandığına göre, Polis Müdürlüğü'nde, kışlalarda çadır ipiyle boğduklarını gece yarıları kara kamyonetlerle şehir dışına taşıyıp, dereboylarında oyuklara, çukurlara gömüvermişler. Teker teker mi, toplu olarak mı, çukuruna ve ivediye bağlıymış bu... İşte bu İliyantsi İstihkâm Kışlası'nda boğduklarını da, getirip, gar yakınındaki bir tabya çukuruna gömmüşler... Yıllar geçmiş aradan. Ve faşizmin köpekliğini köpekler çıkarıvermiş ortaya! Köylüler, o çukurun dolayında, köpeklerin bir kemiği paylaşamayarak hırlaştıklarını görmüşler. Bakmışlar ki, insan kemiğidir. Çukur açılmış. Çıkarılan iskelet sayısızmış. Bir kafatasının içinde, çocuk çıngırdağı gibi, katı bir şeyin

tıngırdaması dikkati çekmiş. Gereken yere götürülmüş. İncelenmiş. Ve içinden gök mavisi bir takma göz çıkarılmış! Bu, 1923 antifaşist ayaklanmasının destanını yazdığı için canına kıyılan zorlu ozan Geo Milev'in kafatasıymış. Bizim, alnının perçemi takma gözüne inik fotoğraflarından tanıdığımız Geo...

Geo, faşist teröre kurban gittiği zaman, henüz otuzuna varmamıştı. Yani eli öpülesi ağabeyim yerindeydi o zaman. Şimdiyse, yirmilerde oğul sahibi olduğuma göre, kardeşim yerindeydi. Biliyoruz, ölüler büyümüyor.

Akıp giden takımyıldızın öteki ozanları da hep otuzu yeni geçenler. Bu gencecik kayıplar zinciri Hristo Botev'den başlayıp, Geo'lardan geçerek, veremden ölen Hristo Smirnenski'ye, kurşuna dizilen Nikola Vaptsarov'a kadar uzuyor. Genç ölmek ozanlık yazgısı mı? Yanıtı, en zorlu ozanımızın o zorlu dizesinde arıyorum : «... Şairlik en kanlı, en zor zanaat!»

Botev'li çağrışım Namık Kemali de getiriyor gözümün önüne. Ve Üçüncü arkadaşımın, Botev'i Namık Kemal'le oranladığı yazısı aklıma geliyor. Haklı mıydı arkadaşım onları oranlamakla? Niye olmasın? N. Kemal görüşleri ancak Fransız burjuva devrimi penceresinden demokrasiye açık bir Osmanlı milliyetçisi, ondokuzuncu yüzyıl Osmanlı Türkiyesinin çoğu özgürlükçü sosyal - politik düşünce mayalanmaları içinde adı ve kalemiyle yer almış, salt şiiriyle savaşmış bir ozanımız. Botev'se, Marksizme açık bir düşünür, bir kurtuluşçu ozan ve - asıl ayrımlı yanı - aynı zamanda kılıcını çekerek Osmanlı esirciliğinin üzerine yürüyebilmiş bir savaşçı...

Şiir yazasım geliyor. Ama artık vakit yok. Tren Sofya garına giriyor batı yanından. Şimdi hemen bir taksi bulup, doğruca Pulat'ın evine varacağız.

Ve Yordanka'yla beraber, «Türkiyeli oğlumuz» u kucaklıyacağız. Gözümün önüne getirmeye çalışıyorum oğlumu. Olmuyor. İstanbul'da, Haylayf pastanesinde en son görüştüğümüz gün, bir ara tuvalete götürüp de çişini ettirdiğim 5 yaşındaki çocuktan öteye geçemiyorum. Şimdi benim boyumca olmalı en az. Anasına mı benzer, bana mı, kim bilir? Acaba Yordanka'yı nesi olarak tanıtmalıyım ona? Anası olarak? Hayır. Ablası olarak? Yoksa, en iyisi...

Tren üçüncü perona girip durdu. Pusarık, yağışlı değilse de, nemli, ıslak bir hava. Yığıldık vagonun kapısına. İnemiyorum kolay kolay. Polonyalı mı, Fransız mı, turist bayanların şamatasından geçilmiyor. Basamakların ayağını da en önce inen diş doktoru tutmuş; karısıyle ve dört kadar çocuğuyle sarmaşıyor!

En sonu biz de indik. Peron tıklım tıklım. Bütün gözler, tanıdık gözleri arıyor. On adım kadar öteden kalabalığı yara yara tanıdık bir çift göz yaklaşıyordu bize doğru. Gözgöze geldik. Pulat'tı beni kucaklayan. Şaştım.

«Yahu, niye zahmet ettin böyle gara kadar?»

«Yalnız ben değil.» diyebildi Pulat, «Hepimiz...»

«Peki, sen nasıl öğrendin trenle geldiğimizi?»

«Ee, bizim telefonlar iyi çalışıyor! Yürüyün arkamdan.»

Yürüdük.

«İki araba çağırdım.» diyordu Pulat. «Ve de sülâlemi toplayıp geldim. Tam takım...»

«Korman da burada mı?»

«Elbette. Te nerde!»

Birinci peronu, bekleme salonuna geçilen kapıyı gösteriyordu Pulat. Rayları geçince, tanıdıkları, Pulat'ın karısını, iki kızını, bir de tanımadık adamı, sırtındaki uzunca örme yeleği önden düğmeli, kas-

ketli, ak - pak yüzlü genci görmekte gecikmedim. Uçarcasına koştum onlara ve «tanımadık genç adam» ı, oğlumu kucaklayıverdim! Bundan ötesi dostlara seyir oldu.

Pulat, çoluğu - çocuğu, Yordanka, çevremizi sarmış, bizim çözülüp yeniden sarmaşmamıza, sarmaşıp öpüşmemize bakıyorlardı. Ağlamayan yoktu. Hiç bir şey söyleyemiyor, soramıyordum. Her öpüşte «Oğlum!» diyordum yalnız. O da «Baba!» diyordu hep «Babam, babacığım!»

Onun ağzından çıkan, işitegeldiğim «baba» deyişlerin en Türkçesi, en yakını, en sıcağıydı.

En sonu Yordanka'yı tanıtmanın sırası geldi :

«Bu da Yordanka.» dedim. «Karım...»

Ve oğlum, analığının elini öptü. Yordanka düşeyazdı. Koluna girdik.

«Yürüyelim!» dedi Pulat.

Salondan dış kapıya yürüdük. Pulat'lar bir arabaya binip önden çektiler. Yordanka'yla ikimiz Kormanı ortamıza alarak ikinci arabayla onları izledik.

Konuşamıyordum arabada. Nutkum tutulmuştu. İçim içime sığmıyordu. Sofya garını, bu ayrılma ve kavuşmalar kavşağının emektar sarı yapısını düşünüyordum. Belleğimde bu garın apayrı bir romantik sayfası vardı. Burgaz'dan iki sivilin eşliğinde getirildiğimiz gün, Sofya'ya ilkin bu garda ayak basmıştık. Bir tan ağartısında, bu garın raylarında bir yaya geçidi üzerinde. karımdan, yaşamı ortaklaşma sözü almıştım. Bu garın restoran penceresi eşiğinde, partiye girme isteğimi duyurduğum dilekçemi yazmıştım. Bu garda şimdi oğluma kavuşuyordum... Yeni bir gar projesi hazırlanmakta olduğunu, bir iki kere bozulup yeniden çizildiğini okumuştum basında. Bir gün bu sarı yapı buradan kaldırı-

lırsa, yenisine elbette sevinecektim, amma eskisinin yok olmasına en çok acıyanlardan biri de ben olacaktım.

Karım dürttü bir ara :

«Bir şey soruyor çocuk.» dedi. «İşitmiyorsun.»

«Ne sordun oğlum?»

«Nerden geldiğinizi sordum baba...»

«Sorma çocuğum.» dedim. «Uçağımız yolda kaldı. Bükreş üzerinden trenle devam edebildik. Çok zahmetli, çok tatsız bir yolculuk. İki gündür... Ha, yeni yılın kutlu olsun!»

«Sağol baba. Ancak özür dilerim, önce ben senin yeni yılını kutlamalıydım.»

«1967'nin bana oğlumu bağışlayacağını ummazdım. Çok mutluyum.»

«Ben daha çok, baba...»

«Nasıl gelebildin? Önce onu söyle bana kısaca...»

«Senin bir hemşerin varmış. Talip...»

«Ee, var.»

«Balıkesirde beraber okuyup öğretmen olmuşsunuz.»

«Olduk.»

«Onun bir kızkardeşi varmış. Halime..»

«Aklımda kalmamış. Çıkaramıyorum.»

«Ufacıkmış o zaman. Sen sümüğünü silmişsin onun kaç kereler. Sırtında bile taşımışsın.»

«Eeee?»

«İşte o Halime koskoca kadın şimdi. Ankara'da pasaport dairesinde de hatırı sayılır bir memur.»

«Pekiyi. Tanıştınız demek?»

«Soyadımı görünce, o açıldı. Ve kestirmeden, ben sana pasaport verilmesini sağlıyabilirim, yalnız Bulgarlardan vize almaya bak, dedi. Doğruca elçiliğe koştum. Ben sizin ordaki falanca komünist adamın oğluyum, babamı görmeye gitmek istiyo-

rum, dedim. Başüstüne dediler, pasaport al yeter ki...»

Pulatların evine gelmiştik. İndik. Hepimizi kapıda bekleyen bir milis selâmladı. Demir parmaklıklı avlu kapısını açıp, buyur etti. Geçtik. Mermer merdivenlerden ikinci kata çıktık. Girdiğimiz salon at koşturulabilecek kadar genişti. Möblesi, ağır perdeleri, tek parça kilimi, kollu avizesi, duvar aplikleri ve tablolarıyle saray gibiydi ve Pulat'ın görevce bakanlık basamağından haber veriyordu. Buradan bir portalle geçilen bölmede kahvaltı sofrası bizi bekliyordu.

«Bu ne zahmet yahu?» dedim Pulat'a. «Biz oğlumuzu alıp, doğruca eski evimize, ihtiyarların yanına gitseydik, olmaz mıydı?»

«Önce kahvaltı edelim!» diyerek beni susturdu .«Ötesini sonra düşünürüz. Dinlenin bakalım önce...»

Ben kızarmış ekmeği de, iri zeytinleri ve nefis peyniri de bir kenara iterek, ufak bir erik rakısı istedim. Ağzımda yolculuk çilesiyle sigara acısı birbirine karışmıştı.

Oğlum memleketli bir sigara sundu bana. Alırken, ilk kez gözgöze geldik iyice. Gözakları sarıcaydı. Gözkaraları da tunukça.

«Niye öyle bir hoş bakıyorsun.» dedim. «Az uyudun galiba, yorgunsun...»

«Günlerdir, seni beklemek çok yordu beni.»

«Ee, kuş değilim ki, uçuvereydim, a çocuğum. Kolay değil. Görev...»

«Çok mu uzaktaydın baba?»

Bu soruyu somut olarak yanıtlasam, herhalde nerden geldiğimizi yine soracaktı. Lâfı değiştirdim :

«Demek, Talibin kızkardeşi sağladı pasaportunu ha?»

«Evet. Çok iyi kadın.»

«Talip nasıl?»

«Fıttırık.»

«Ne demek o?»

«Tahtası noksan, kaçık demek..»

«İlk kez duyuyorum.»

«Argo.»

«Jargon olmalı daha doğrusu. Peki, niye fıttırık Talip?»

«Keman çalıyordu ya... Ordan öteye bu dünyada ne kadar çalgı varsa, hepsini çalmasını öğreneceğim diye girişmiş...»

«Eeee?»

«Yaylı saz, yaysız saz, vurma saz, nefesli saz derken, en sonunda en basit görünen zurnada çok zorluk çekmiş ve de zurnada fıttırmış.»

«Allah allah!»

«Şimdi işsiz, cebinde zurnası, günün uzunu geziyor Ankara kaldırımlarında. Solfejler mırıldanarak. Saç - sakal, nah omuzda. Pantolon akordeon. Pabuçlar delik...»

«Deme...»

İçtiğim erik rakısı nerdeyse başıma vuracaktı.

«Sonra, elçilikten de vizeyi esirgemediler demek? Tanıyorlarmış beni, öyle mi?»

«Birisi, sarı bir adam, iyi tanıdığını söyledi seni. Çok da benzeştiğimizi söyledi ikimizin. Omuz silktim. Bilmem dedim. Öyle ya, çocukluk belleğimden iyice silinmişsin. Aklımın erdiği gözümle de henüz görmüş değildim seni. Ne diyebilirdim adama?»

«Gör öyleyse şimdi iyice beni.» dedim.

«Zaten bunu rica edecektim senden, baba.» dedi. «Dön bana şöyle. Ve izin ver, onyedi yılın özlemiyle, sana doyasıya bakayım.»

Ve başladı bakmaya. Ben de ona bakıyordum dünya gözüyle. Tüyü kumral değildi benim gibi, anasının tüyüydü. Dar alnında saçının bitim çizgisi karışık. Kaşları da anası. Gözler elâ. Sol yanağında, tam şakak kemiği üzerinde ufacık bir yatay çizgi, hafiften bir gamze gibi. Bu da anası. Ama burun, ağız, yüzünün ovali ve de konuşması, hıh demiş, benim burnumdan düşmüş!

Oğlum sürekli olarak bakıyordu bana. Yüreğinin gözüyle baktığı, duygulandığı belliydi. Burun kanatları kıpırdıyordu, yüzünün sakal dibi gözenekleri ürpertiliydi. Siyah fanilâsının boyunlu yakasından gırtlak çıkıntısı epeyce bürtlüyordu. Bu siyah fanilânın içinde kadife yumuşaklığı estiren bir duruşu vardı.

Kucaklayasım, öpesim geldi yine. Yapamadım. Akları sararık gözleri, o tunuk bakışlar, her şeyden önce hepyek oturmuş bir çift zarı düşündüren o gözbebekleri, beni tekrar mıhladı.

«Yeter artık, özlem giderdiğiniz!» dediler. «Ne de bitmez özlemmiş!»

Ve hepsi birden, bize, Pulat'larda beklemekle geçirilen son iki günü anlattılar. İlk akşam tiyatroya götürmüşler oğlumu. «Egor Buliçov» u seyretmişler. Tek repliğini bile anlamadığı halde, çok beğenmiş oyunu ve sahneye konuşu. Ve Pulat'a Gorki'nin bu zorlu piyesini bir tek cümleyle özetleyivermiş : «Burjuvazi yıkılıp gidiyor!»

Yılbaşı gecesini, burada, bu salonda geçirmişler. «Egor Buliçov» u oynayanlardan birkaç aktör ve diğer bazı seçkinler varmış Pulat'ın konuğu olarak. Çok içmemiş. Pulat'ın büyük kızı Oya'yla dansetmişler yalnız. Bol bol da konuşmuşlar.

«Hangi dille?» dedim.

Divan şiirimizin simgelediği doğu güzellerini andıran Oya, mazı karası gözlerini açarak, düzgün

dişleriyle gülümsedi ve yanaklarına iki gamzecik oturtuverdi :

«Ohoo,» dedi, «hep a-e arası bir sesle, bu vokali çeşitli uzunluk ve tonlarda söyliyerek, mimiklerle konuştu benimle. Hepsini de anladım söylediklerinin.»

Ben de iyi anlıyordum Oya'nın söylediklerini.

Kalktık. Pulat'a ailece gösterdikleri konukseverlikten, dostluktan ötürü, bu çok duygulandırıcı adamlıktan ötürü teşekkür ettim. Ve oğlumu bavuluyle beraber alıp çıktık. Hepsiyle vedalaşarak arabaya bindiğimiz zaman, Oya kelebek camına eğilmiş, tekrar tembihliyordu :

«Bu akşam, amca... Olmazsa, yarın herhalde bekliyeceğiz yine!»

Tam bu anda, Pulat, bir şey unutmuş gibi çırpındı. Çıkmamı işaret etti arabadan. Kapıyı açıp çıktım. İyice yaklaştı bana :

«Yazın bir şey konuşmuştuk.» dedi. «Denizde buluştuğumuzda hani. O iş oldu gibi.»

«Hangi iş, ne konuştuyduk be Pulat?»

«Senin şu ellinci yıldönümü işi, canım.»

Birden ayağım suya erdi. 1917 yılı Ocak ayının birinci gününü bir zorunlukla doğum günü olarak belirlediğim ve yazı-çiziye de böyle geçtiği için, ben hesap - kitap, bu Bükreş - Sofya tren yolculuğumuzda elli yaşına girmiştim. Tadsız - tuzsuz yolculuk bana bunu da unutturmuştu.

«Hazır gelmişken,» dedi Pulat, «bunun törenini de yapıverelim burda diyoruz.»

Böyle diyenler, bir, Merkez Komitesi'nde daha da genişletilmiş bir seksiyonun yönetmeni olarak kendisi; bir de Yazarlar Birliği Başkanı olan ortak dostumuzdu.

«Siz bilirsiniz.» diyebildim.

«Dış İlişkiler'den bilgi istedik. Parlak bir savu-

nu belgesi verdiler..»

«Orasını da siz bilirsiniz.»

«Dedim ya, bugünlerde. İşi örgütleyince, ben sana telefon edeceğim.»

Teşekkür ettim. Tekrar bindim arabaya. Yürüdük.

●

Korman'a eski evimiz kucak açtı. Aşağıda, bizim katta, yığılı eşyamızın elverdiği kadarıyle ihtiyarlar, ana - baba barınıyorlardı (ana'yı Oktay'a baksın diye geldiğimiz yerlerde bırakmıştık). Yukarı katta da çoluk çocuğuyle karımın ağabeyi oturuyordu.

Oğlumla başbaşa kalabildiğimiz ilk fırsatta, öğrenim durumunu sordum.

Benim yurt dışına çıkmamdan sonra, annesi onu alıp Kütahya'ya götürmüş. Orada lise öğretmeni olan eski baldızımın yanına yerleşmişler. Böylece ilk ve orta öğrenimini orada tamamlamış. Bir komünistin çocuğu olarak itilip kakılması daha oradan başlamış. Ve delikanlı kendini savunabilmek için, doğal bir güdüyle boks öğrenmeye başlamış 14 yaşında. Liseyi bitirince tekrar Ankara'ya geçmişler. Anası Tarım Bakanlığı yazmanlığında memur olmuş. Kendisi Orta Doğu Üniversitesi'nin bilmem hangi bölümü giriş sınavını kazanmış. Ancak bir yıl devam edebilmiş fakülteye. Ayrılmış. Devlet Konservatuvarı tiyatro bölümüne girmiş yine sınav kazanarak. Orada da bir yıl tutunabilmiş. Benim de öğrencilik arkadaşım ve dostum olan bazı öğretim üyeleri (ve bu arada Mahir), güya hakkını yemişler, kem gözle de bakmışlar. Okul yönetimiyle bu yüzden takışmış. Mahkemeye vermiş yönetimi. Dâvayı kazanmış. Buna karşın yine de

okuldan çıkarmışlar...

«O gün bu gün, açıklar livasıyım.»

«Ne demek o?»

«Boş gezenin baş kalfası...»

«Peki, askere almadılar mı?»

«Ayıpsın baba. Enayi miyim? Çürüğe çıktım.»

«Nasıl?»

«Deli donuna girdim. Kireç kuyusuna düştüm. Tamam...»

«Anlayamıyorum.»

«Bu da bir jargon işte. Deli gömleği giyen baştanbaşa ak olur ya, kireç kuyusuna düşmekle bir sayarlar bunu bizde...»

«Ee, sonra?»

«Sonrası, fıttırma numarasiyle yattım biraz psikiyatride. En sonu çürük raporunu aldım.»

«Asıl sen ayıp etmişsin, çocuğum. Yurt hizmetinden böyle kaçılır mı?»

«Ne hizmeti, baba? Ben de sizi anlamıyorum. Hem barış, silâhsızlanma falan diyorsunuz, hem de ordu, kışla, hizmet...»

«Diyeceğiz elbet, oğlum. Tek yanlı bırakamayız ki silâhımızı. Emperyalizm ortadan kalkmadıkça...»

«Bırak allahaşkına baba! Emperyalizm de neymiş?...»

Burnumdan soluyarak düşünüp kaldım. Emperyalizmi gerektiği gibi anlatmaya kalksam, hem kitaptan okur gibi olacak, hem kulağına girmiyecek ; anlatmaya çabalamasam, kendi yanlışını başkasına doğru diye kabul ettirdiğine inanacak. Susamadım. Sadece onu yanıtsız bırakmamış olmak için, başka türlü konuştum :

«... emperyalizm, anaların doğurduğundan daha çok sayıda kurşun üretimi, karanfilden daha çok 'sarı kâğıt' üretimi demek... Eğer insanoğlunun

insan elinden ölmesine son vermek istiyorsak...»

Baktım, dinlemiyordu beni. Şakağının o çiziği yine seğiriyordu. Sözü değiştirmeye çalıştım :

«Demek, özyaşam öykün bu kadar senin?»

Bu anlattıklarına katacak başkaca bir şeyi yokmuş pek. AST'ta (Ankara Sanat Tiyatrosu) çalışmış bir süre. Figüran olarak. Ya da bir - iki replikli «büyük» roller oynamış.

«O halde, kim bakıyor sana?» dedim. «Öyle ya, koca adamsın artık. Sigaran var, içkin var...»

«Annem bakıyor.» dedi.

İç cebinden bir resim çıkardı. Annesini gösterecekti aklısıra bana. Elimin tersiyle ittim : «Görmek de istemiyorum.»

«Şimdi kötü değil aramız,» dedi. «Burada, senin yanında kalmama bile razı.»

«Kalacak mısın? İstiyorum da bunu. İstiyerek soruyorum.»

«Ne bileyim baba. Ben sadece görmeye geldim seni... Açmaz beni buraları... Senin yaşamın başka, yolun başka, ciddi adamsın... Gerçi biz de az çok komünistiz, Leninciyiz ama...»

«Kim o biz dediğin?»

«Bizim aylak takımı. Dedim ya...»

«Nasıl Lenincisiniz siz? Derneğiniz filân var da, Leninizm mi öğreniyorsunuz?»

«Biz burjuvaziye, vicdanları da cüzdanlarının derisinden olan patron takımına Leninizmi öğretiyoruz!»

Ağzım bir karış açıldı :

«Nasıl?»

«Ellisine yakın, tonton göbekli bir patronun kolunda onsekizinde kızı gördük mü, onu artık ne yapıp edip kaçırıyoruz. Lisenin kapısından, milyoner bilmem kim beyin çıtkırıldım kızını da alıp götürüyoruz...»

«Nereye?»

«Bizim takımdan birinin evine. Ceplerimizdekini katışıyoruz. Üç yüz lira çıkmışsa, üç yüz liralık içki ve meze alınıyor, beş yüzse beşyüz liralık. Koşulu şu ki, son liramızı da içkiye veriyoruz. Bitirinceye kadar içip ve de long - pley dinleyip...»

«Evet, sonra?»

«Sonra ayıkıncaya kadar uyuyoruz kızlarla... Ertesi gece yine böyle. Daha sonraki gece de...»

«Peki, bu değirmenin suyu nerden? Yalnız anandan aldığın yetmez ki bu bohemliğe...»

«Yetmedi mi, çalıyoruz.»

«Neee? Ne dedin?!»

«Çalıyoruz dedim. Ben başıyım tayfanın ama, çalan adamım da var elbet. Başımız sıkılırsa, bıçak kullanan, şişliyen adamım da...»

«Tam örgütlüsünüz yani?»

«Ooo, örgüt dedin mi, mafiyasını bizde ara.»

«Peki, ne çalıyorsunuz?»

«Camiden pabuç değil elbet çaldığımız. Elbise alırız, taksitini ödemeyiz. İçeriz, borç takarız. Gider. kuyumcuyu soyarız... Tek sözle, burjuvazinin bizden çaldığını çalarız kendisinden...»

«Ama bu Makyavelizm olur.»

«Amaç, aracı haklı kılar!»

«Böyle çalandan çalmaya adalet dağıtımı denemez ki! Anarşiye götürür bu. Büyük, kutsal hedeflere temiz yolla varılmalı. Çalanın bileğine yapışacaksın, bükeceksin. Alın teri hırsızlığının çeşmesiyle değil, kaynağıyle, uğraşacak, kökünü kurutacaksın.»

«Bizim o kadar sabrımız yok. Dişe diş...»

«Mahvolursunuz. Mapus damlarında çürürsünüz...»

«Yedi defa tutuklandım. Birinde üç ay yattım, birinde bir hafta. Kalanlarında hep camiden alıp

götürdüler...»

«Hani camiden pabuç çalmıyordunuz?»

«Pabuç çalarken değil, şadırvandan su içerken sözgelişi. Dur, bu da bir jargon baba. Adamı camiden alıp götürmek, durup dururken, hiç suçu yokken tutuklamak demek... Ama alıştık tutuklanmaya. Bugün tutukluyorlar, haftasına ya annem, ya da kızlardan birinin babası gelip kurtarıyor.»

«Kızların babaları mı?»

«Evet, en güzel kızımızın babası zorlu bir avukat.»

«Kızını kaçırdığınız adam size nasıl yardım eder?»

«İster istemez. Babaları da, o tonton göbekli zamparaları da, fellik fellik arıyorlar kızları doğal olarak. Resmen ve adresimizi vererek mektup yazıyoruz kendilerine kısaca. «Şu kadar para hazırlayıp getirin falan adrese de, kızınızı alın!» diyoruz. Tıpış tıpış geliyorlar. Parayı sayıyorlar. Biz de kızlarını canımız isterse veriyoruz... Hiç şaşma öyle baba... Kızlar bizim buyruğumuzda. Büyülü gibi bağlı bize artık. Kal diyoruz kalıyorlar, git diyoruz gidiyorlar, gel diyoruz... Dediğim avukat bir yıldır alamıyor kızını aramızdan...»

Küçük dilimi yutmuş olarak susuyordum.

«Ah,» diyordu, «Annem pişmiş aşa soğuk su katmasa, daha da ilerleteceğiz ama, göz açtırmıyor cadaloz. Yıldım halüsinasyonlarından. Örneğin, bize alıp götürmüşüm kızı bir aralık. Güpegündüz çalışma saatinde, kulağına varıp da şeytanlar fısıldamış gibi, kalkıp geliveriyor daireden, biz daha toparlanmaya vakit bulamadan bastırıyor karabasan gibi! Bana «puşt» diyerek, kıza «kaltak» diyerek, kırıp geçiriyor ortalığı... Bu bir şey değil, sokakta kızın biriyle yürüyorum kolkola diyelim, ansızın, arkadan kızın saçını biri kavrıyor ve başlıyor

yolmaya. Annem!...»

Uzun uzun ıkındıktan ve yutkunduktan sonra, avına yaklaşan bir avcının titizliğiyle, usuldan başladım :

«Oğlum. Sen bu «leninçilik» i bir daha ağzına alma. Burda kalsın artık o burjuvaziye öğrettiğinin...»

«Lenin, Leninçilik bir parolamız bizim.» diye kesti. «Ankara'nın en işlek yerinde, Kızılay'da bizi bilmeyen yoktur. Tonton göbekli birine rastladık mı geçerken, usuldan kulağına eğilir, fısıldarız : Lenin... İfrit olurlar.»

«Peki, ifrit oldukları yeter. Bağışlayın da, deli olmasınlar... Sen beni dinle. Ne diyecektim? Ha, olan olmuş... Biz ileriye bakalım oğlum. Sen bir kere kal benim yanımda. Canımsın, kanımsın, etim - tırnağımsın. Lokmamda senin de payın var. İşte sana da analık edebilecek karım. Abla dersin istersen ona. Bir Hristo kardeşin var. Bu yıl üniversiteye başladı. Bir de Oktay kardeşin, ufacık. Kaynaşır gideriz. Dil öğrenirsin bir - iki yılda iyice. Sonra yüksek öğrenimini bitirirsin...»

«Tiyatro öğrenimi yaptırabilir misin bana, baba?»

«**Ne istersen, onu** okursun.»

«Biz bir düşünce tiyatrosu kurmak istiyoruz..»

«Yine o aylak takımıyla mı?»

«Hım... Öyle bir tiyatro ki, sahnede hem kişiler görünecek ve konu-aksiyon geliştirilecek, hem de her birinin tıpatıp benzeri birer dublör, onların kafalarının içini, düşüncelerini oynayacak. Paralel... Bunun asıl ekolü Fransa. Beni orda okutabilir misin baba?».

«Yanlış anlamayalım birbirimizi, çocuğum. Ben Avrupada Lüksemburg dükü değilim. Görüyorsun, bir elinde bavulu, öbür koltuğunda çoluk -

çocuğu, nerde gerekliyse orda çalışır bir göçebe adamım. Parti buyruğu benim için en büyük buyruk, parti hizmeti de en büyük ödev. Varım - yoğum, olanağım hep o. Demem o ki, benim partim seni Sovyetler Birliğinde okutabilir örneğin, Bulgaristan'da okutabilir. Otur, dili öğren, burada yap o düşünce tiyatrosu öğrenimini.»

«Yoo, olmaz. Ocağı Fransa bunun. Ve de ekol ayrımı büyük.»

«Öyleyse, bir başka branş seçersin belki...»

«Dış işleri, diplomasi okuyabilir miyim örneğin?»

«Dili öğrendikten sonra, niye okuyamıyasın? Pekâlâ olanağı var bence...»

Gecenin 12'sini geçmişiz. İkimiz de, birbirimize iyi geceler dileyerek duvara doğru dönüyoruz. Uyuyacağız.

Gecenin üçbuçuğu. Kalkıp oturuyor bizim oğlan. Bir sigara daha yakıyor.

«Baba!»

«Söyle oğlum.»

«Düşünce tiyatrosu dedik hani... Dili öğrendikten sonra bu çığrı ben açsam burada, Bulgar tiyatrosunda, ya da Sovyetler Birliğinde, olmaz mı?»

«Hah,» dedim, «işte şimdi buldun doğru yolu! Fransa nemize gerek? Oku, adam ol da, sen kur bu tiyatroyu burada.»

«Ve de kurarım baba.»

«Peki, yat şimdi, bir lokmacık uyuyalım.»

Ertesi gün Pulat telefon etti :

«Nerde kaldınız yahu? Sizi bekledik, bekliyoruz.»

«Bekleme kardeşim.» dedim. «Başımda ateş yanıyor.»

«Hayrola?»

«Yukarılarda uçuyor bizimki. Bir türlü eteğin-

den asılıp da yere indiremiyorum.»

«Bak sen...»

«Bir şeyler sezinliyorum ama, söylemeye dilim varmıyor.»

«Peki, sonra konuşuruz... Ben asıl... şey için telefon açtım : Senin ellinci yıl törenini özel olarak «Bulgaria» salonunda örgütlüyoruz. Öbür gün, 5 Ocak, saat onda...»

Teşekkür ettim. Ama sevinemedim.

Üçüncü telefon etti :

«Nasılsın?»

Çıtlattım oğlanın durumunu. Saçmaladığını söyledim.

«Bana da öyle göründü biraz. Aman, üstüne varırken pek hızlı gitme.» dedi.

●

Ben 6 Ocakta görevime dönmeli, yedisinde işbaşında olmalıydım. İznim bir haftaydı olup olacağı. Bunu bir saat bile sektiremezdim.

Orada, oğlumu almak üzere Sofya'ya gitme izni istediğim zaman, en yetkili iki yoldaşım, hele biri, bana çok ters gelen bir açıdan yanaşmıştı soruna. Onlara göre, su uyur, düşman uyumazdı. 1958 Martında Sofya'dan ayrılışımda, evime, karıma telefon edenleri, 'biliyoruz nereye gittiğini, sıçan deliğine girse, bulacağız' diyenleri unutmamalıydım. Sonra, üzerinden iki yıl geçmeden, Bulgar güvenlik organlarının dışarda yakaladıkları bir şantajcının, beni bulup kaçırmak, ya da öldürmek üzere yola çıktığını saklıyamamış olması da dikkate değerdi. Öyle ki, oğlumun gelişinin altından bir çapanoğlu çıkabilirdi. Avrupa sosyalist ülkelerindeki elçiliklerin yurt dışındaki illegal komünistleri aradıkları, her birimizin bir fotoğrafına birkaç bin do-

lar verdikleri sıralardı. Çok dikkatli olmalıydım. Oğlum, bu çevrelerce hazırlanarak, üstüme gönderilmiş olabilirdi. Yurt dışındaki durumumuz ve çalışmamız konusunda, oğlumu bana yaklaştırarak bilgi sızdırmayı düşünmüş olabilirlerdi. Özcesi, bu yoldaşlarım, oğlumu Sofya'dan alıp getirmeme razı değildiler. Daha doğrusu, durumu değerlendirmeyi bana bırakıyor, çekimser kalıyorlardı. Direnirsem, oğlumu ille alıp getirmek istersem, hayır demiyeceklerdi.

Şimdi bir ikilem karşısındaydım : Oğlumun bu kendini tanıtma konuşmasından sonra, partili kişiliğimle, baba kişiliğimi nasıl bağdaştırmalı, ya da hangisini yeğlemeliydim? Karar vermeye daha vakit vardı. Henüz kendisini iyice tanıdığımı söyliyemezdim. Ama şakası yoktu durumun. Gerçekten, beni öldürebilir miydi? Böyle bir işi yükümlenmek üzere polise satılmış olabilir miydi? Yaşam öyküsündeki ilk ayrıntıları iyi çözümlersek, her şey olasıydı. Öldürebilirdi. Adam sen de, demiri yiyen eğe yine kendi cinsindendir, benim etim - tırnağım değil mi, varsın ölümüm onun elinden olsun, diyebilir miydim? Ben yalnız onun muydum, yalnız ona mı adanmıştım?

Ertesi sabah, o daha uyurken, kahvaltıda karıma açtım durumu. Belki babamda gördüğüm bir alışkanlığı uyguluyordum ben de evlilik yaşamımda. Biz günü hep kahvaltı sırasında çözümlüyor, başlayan günü de yine kahvaltıda tasarlıyor, sevinçse sevinci, dertse derdi paylaşıyor, işlerimizi belirliyor, iş bölümü yapıyorduk. O sabah da öyle oldu. Oğlumun bana sunduğu kartviziti, olduğu gibi Yordanka'ya aktardım. Uğradığı düş kırıklığı büyüktü elbette kadıncağızın. Ama hiç bir düş kırıklığında, en ağır yumrukları yediğimiz zamanlar bile soğukkanlılık ve ölçüyü yitirmemişti ki, bu kez

yitirsin!

«Çıkarım yapamazsın daha.» dedi. «Sonuçlamaya vakit var. Eğer son dönemeç henüz geride kalmamışsa, yüzde bir kurtarma umudu kalmış olsa bile, ilkin denemek, çabalamak borcundur. Salt baba olarak duygusallığa kapılmak da, yalnız partili kişiliğinle katı davranmak da doğru olmasa gerek. Bağdaştırmalısın bu ikisini...»

Böylece Yordanka'yla, benim de yeğlemeye yatkın olduğum ussal ve insancıl çizgide birleşiyorduk.

Saat dokuza doğru evden çıktığımızda, Yordanka kapının ardında, pabuçlarını temizleyip önlerine koyduğu, paltolarını fırçaladığı ve aynı analık duygusuyle öpüp iyi bir gün dilediği iki adam uğurluyordu. Biri, oğluna yabancılaşmış bir baba. Öbürü, babasına yabancılaşmış bir oğul.

Karımın boğazına bir kördüğüm oturduğunun ayrımındaydım. Zor yutkunuyordu uğurlarken. Gözlerimin içine bakamıyordu. Hep bana göstermeden ağlardı.

Gören kutluyordu beni. «Gözün aydın!» diyorlardı. Gittiğimiz yayınevinde de öyle oldu. Arkadaşlar çevremizi alıverdiler. Her biri, 17 yıl ayrılıktan sonra, özlemiyle bunca şiirler yazdığımı, hiç dilimden düşürmediğimi bildikleri 23 yaşına gelmiş oğluma kavuşmamın sevincini paylaşıyorlardı. Bu içtenlikte bana en yakın adam, kuşkusuz, eski yerimde çalışır bulduğum Üçüncü'ydü. Onun redaktesi altında «Kore nire?» romanım yeni çıkmıştı. Dört - beş aylığım tutarındaki yazı paramızı aldık. Arkadaşlardan birkaç tane de Korman'a yarıyabilecek komünist gençlik eğitimi kitabı ve diğer bazı temel politik bilgi kitapları istedik. Sağlamaya söz verdiler. Ve çıktık.

Şehrin göbeğine doğru yollanmıştık.

«Bana bak, çocuğum.» dedim. «En geç yarın senin vize işlerini çözmeli, öbür gün de bilet kaygısına düşmeliyim. Benim iznim...»

«Beni de alıyor musun baba?» dedi.

«Dün söyledim sanıyorum.»

«Belki de caydın diye düşündüm. Benim yaşam öykümü dinledikten sonra...»

«Öykü bitmedi ya, daha da konuşacağız. Anlaşacağımızı umuyorum.»

«Ben tersini umuyorum. Herhalde beni defterden sileceksin. Evlâtlık defterinden...»

«Henüz böyle bir şey düşünmedim.»

«En iyisi şimdiden sil. Ben hiç gelmiyeyim oralara. Bitsin burda bu iş. Ya da kal, öykünün sonuna varalım.»

«Vaktim yok. Öbür gün ellinci yaş günüm. Daha ertesi gün, yola çıkmalıyız.»

«Sadece oralarda konuşmaya devam etmek için gelirim öyleyse. Hristo'yu, Oktay'ı görürüm hem...»

Bu da şimdilik bir adım sayılırdı. Bu koşula da razı oldum.

Önce gidip, vize işlemi ve bilet için pasaportlarımızı bıraktık gereken yere. Sonra alışverişe çıktık ikimiz. Onu içli dışlı biraz donatmak gerekiyordu. Her şeyden önce bir kostüm almalıydık.

Üniversal mağazaya doğru giderken, bir anmalık eşya vitrininde, döğme demirden kıvrılarak, ama ustaca yapılmış, iki yanı küfeli bir eşek gördü. İlle girip alalım! Girip aldık. Hem de üç tane aldı. Arkadaşlarına bundan iyi armağan olamazmış.

«Bu bence insana en yakın eşek!» dedi.

«Problem değil.» dedim. «Problemi, insanın eşeğe yakınlığı doğurur.»

Girdik üniversal mağazaya. Kuzu derisinden bir kürk seçtik önce. Giyip aynanın karşısına geçti.

«Celeplere benzemedim mi bunnan baba?» dedi.

«Hayır.» dedim. «Burada çoğu emekçilerin böyle kürkü var.»

Bir kalpak seçti. Kep gibi bir şey. Keçi derisindendi galiba. Yatık, parlak tüylü. Geçirdi başına. Beğendi.

Dedi, «Börk'tür bunun adı bizde.»

Dedim, «Peki, börk olsun, yakıştı da, güle güle giy.»

Bir çift eldiven seçti. Bir çift pabuç. Kostüm istemedi. Ceket giymezmiş, yasalarında öyle şey yokmuş...

Yordanka anamıza bir bağlam çiçek almayı unutmadan, kucaklarımızda paketler, evin yolunu tuttuk.

Tramvay sıkışıktı. Burun burunaydık. Sağ kulağımın dibinde, at kuyruğu saçlı esmerce bir kız vaççık vıççık sakız çiğniyordu. Nerdeyse ağzında kaç altın diş ve kaç dolgu olduğunu sayabilecektim. «Dudaklarını kavuşturmasını bilmeyenler, şu sakızı çiğnememeli!» diye geçiriyordum. Ter burnumdan akıyordu.

Korman birden :

«Bu ne güzel diksiyon böyle seninki baba?» dedi.

Bak hale. Benim nutkum tutulmuş canımın sıkıntısından, o bana diksiyonumdan söz ediyordu! İster istemez homurlandım :

«Bu kadar sıkışık bir yerde, böyle burun buruna olmasaydık, ve böyle kulağımın dibinde vaççık vıççık sakız çiğnenmeseydi, bu övgü beni biraz okşayabilirdi. Ama ne yazık, dinleyemiyorum seni.»

«Dinle beni.» dedi. «Senin sesin değil yalnız, öksürüğün bile güven veriyor bana. Sen benim şeyimsin...»

Söyleyemedi birden nesi olduğumu. Evet, nesiydim ben onun? Kulaklarımda, yurt dışında buluştuğumuz çok eski bir yazar dostumun sözleri yenilenir gibiydi :

«Sen onun düpedüz problemisin. Bir kere, anası, hep seni elinden kaçırmış olmanın öfkesiyle yetiştirmiş onu. Ayrıca, öyle seziyorum ki, ağır geliyorsun sen bu oğlana. Bir sanatçı baba, nerdeyse bir 'efsane adam'sın onun için. Her rastladığı kişi, seni söylüyor ona. Kimi 'baban gibi olma', kimi «baban gibi ol» diyor. Tam kendi kişiliğini yapacağı dönemde, senin kişiliğinde duvara çarpıyor. Bu başlıbaşına bir dram. Eziliyor mu bu ağırlığın altında, aşağılık duygusuna mı kapılıyor, nedir, bu duygunun çukurundan, sana karşı gösterişli bir tepkiyle, senin tersine bir yön tutmakla, seni hafife almakla çıkmak, bu tepkide kendi kişiliğini bulmak istiyor. Bunu, kendisinin de ayrımına varmadığı, çok güçlü, çok hazin bir içgüdüyle yaptığından kuşkum yok...»

Sorunu bu biçim açıklama, bu yorum doğruysa eğer, 5 Ocak, Korman için hiç de iyi bir gün olmadı.

Bayramlıklarımızı giydik. Ve evde yalnız kedileri bırakarak, yediden yetmişe «Bulgaria»nın yolunu tuttuk. Parti adına konukları Pulat ve Yazarlar Birliği adına da sorumlu sekreter karşılıyorlardı. Bizi ikinci katta kırmızı salona aldılar. Her şeyiyle kırmızıydı bu salon. Kırmızı halıda terlikle gezer gibi batıyorduk. «L» biçimi bir masa hazırlanmıştı.

Önce, masa dışında kalan alanda, elli kişiyi geçmeyen konuklar - resmi temsilcilerden başka, çağrılı ozan ve yazar arkadaşlar, yayınevinden, gazetelerden, radyodan ve diğer örgütlerden dostlar - şöyle bir halka olduk. Ben sağımda Üçüncü'yle di-

kiliyordum. Hemen solumda oğlum vardı. Onun ötesinde Pulat, eşi, kızları duruyorlardı. Babası ve ağabeysiyle karşımızda yer alan Yordanka, bir an bile gözlerini üzerimizden ayırmıyordu.

Töreni kısa bir konuşmayla Yazarlar Birliği Sekreteri açtı. Bu törenin nedenini belirttiği, çok kısa, çok olağan, bir konuşma yaptı. Bitirdikten sonra yanıma geldi ve kulağıma eğilerek, benim görev durumumun özelliklerine bağlı nedenlerle, bu töreni, pek dalgalandırmadan, böyle kenarda ve olağan ölçüler içinde yapmanın bir zorunluk olduğunu fısıldadı. Bu arada, sözü edebiyatçı arkadaşım Murtaza'ya verdiler.

Murtaza, okuduğu üç - dört sayfalık bir yazıyla, Bulgaristan'da onsekiz yıllık politik göçmenlik yolumu özetledi. Çalıştığım yayınevlerinde birçok broşür ve kitabın çeviri ve redaktesinde katılımım olduğunu, Bulgar devrimci ozanlarından, bazı Rus ve Sovyet ozanlarından, hele Mayakovski'den nice başarılı çeviriler yaptığımı söyledi. Ayrıca şiir, öykü kitaplarımı ve romanlarımı da Bulgaristan'da oluşan sosyalist gerçekliğimin ürünleri olarak değerlendirdi.

Murtaza bana bir elli yıl daha dileyerek konuşmasını bitirdikten sonra, sözü bana verdiler. Ben, yaşamımın ilk yirmisinde yanlış bir yöntem ve ideolojiyle yetiştirildiğimizi, ikinci yirmide bu yanlış kafa yapısını değiştirme çabasına girdiğimi ve bu nedenle asıl bilinçli çalışma ve yaşamımın TKP sıralarına ulaştığım 1958'den başladığını, böyle olunca da artık elli yaşımda değil, gerçekte on yaşımda falan sayılmam gerekeceğini söyledim. Ve kimini güldürdüğüm, kimini düşündürdüğüm bu konuşmamı, bizi eğiten, bizlere partimizi bulduran BKP'ye şükran duygularımı belirterek bitirdim.

Törenin söylevler bölümü böylece sona erince,

Pulat ve sekreter yoldaş, bana meşin dosya büyüklüğünde bir de mektup sundular. Ulusal motiflerle süslü kapağını açtım. Mektup yukarıdan, Halk Meclisi Başkanlığı'ndandı. İlk bakışta, eşini görmediğim kadar güzel yazıyı birden sökemedim. Gözlerim buğulandı. Ama anladım : Bana, Bulgaristan Türk yurttaşlarının kültürel kalkınmasında hizmet payı ödülü olarak «Kızıl Emek Bayrağı» nişanı veriliyordu.

Kutlamalar, sarmaşmalar ve çiçekler burgacından kurtulduktan sonra, kalabalıkta kaybettiğim Üçüncü arkadaşımı tekrar buldum ve iki elimle omuzlarını kavrıyarak :

«İki gözüm, kardeşim.» dedim. «Sevinemiyorum bugün. Neden burkulduğumu sen de biliyorsun. Ama bir başarıysa bu görünürdeki benim için, yaraşıksam eğer bu kadar okşanmaya, bunda senin yıllar yılı süren yapıcı kavganın hizmet payını belirtmeyi unuttuk. Ayrıca belirtir, özür dilerim, teşekkürler ederim.»

Gözlerimiz dolu dolu sarmaştık. Dostluğumuzun saati elifi elifine onikiyi gösteriyordu.

Sofrada da yanyana oturduk.

Korman sofrada kaldığımız bir saat boyunca, içmedi, konuşmadı. Yalnız sağındaki Oya'ya arada bir gülümsemekle yetindi. Gülücüğü de damga pulu gibi dudağına yapışık bir şeydi. Boyuna sigara içiyordu. Yanağında bir sinirin, tam şakağına rastlayan o çiziğin arada bir seyirdiğini görüyordum.

Memleketli yazar arkadaşımın tramvayda ansıdığım açıklama ve yorumu açısından bakarsak, bu tören, oğlum için, ya yaşamımıza birkaç elli yıl sığar ve böyle jübileler birkaç kez yapılırmış gibi olağan bir şeydi; ya da hiç sindiremiyeceği ve taşıyamayacağı kadar olağanüstü bir olaydı. Beni kutladığını, öptüğünü de anımsamıyorum.

En yaşlı Bulgar ozanı dostum, sofranın en başından kadeh kaldırıyordu :

«Oğlunla yanyana oluşuna imreniyorum. Ne mutlu sana! Sağlığına!»

Kaldırdım kadehimi. Elim titriyordu. «A dostum, dışı seni yakar bu yanyanalığın, içi beni!» deseydim, herhalde sesim de titriyecekti. Bir 'düşünce tiyatrosu', bir bitnikler alayı, tonton göbekliler, ucuz kızlar, çalmalar, tutuklanmalar rezaleti, sevincimi, günümü, tüm yaşamımı bir kıyısından kemiriyordu.

Pulat'ın eşi sokuldu yanıma. Fısıltıyle sordu :

«Kalacak mı?»

«Bilmem bacım.» dedim. «Henüz kesin bir şey söylemiyor. Oralarda da konuşacağız daha.»

«Ne zaman yolculuk?»

«Öbür gün uçacağız.»

«Telefon et bize ordan. Mektup da yazın.»

«Yazarım.»

«Biliyor musun?» diye başladı yine kadın. Düşlü ve biraz da şarkılı bir sesle bir şeyler anlatıyordu.

Dinleyemiyordum. Daha doğrusu, anlayamıyordum artık. Ruhumda işleyen ve işledikçe kanatan bir testereden başka hiç bir ses duymuyordum.

Ertesi gün Yordanka'yla onu da yanımıza alarak uçtuk.

Çukur çukur yanakları ve iyi yürekli gülüşüyle göründü odanın kapısında Kotsev.

«Hoş geldin, safalar getirdin.» dedi yazar. «Buyur. Yataktan çıkamadığım için kusura bakma.»

«Hayrola, sen üşütmüş olmayasın?»

«Lülin gezişini fazla uzattık önceki gün. Geziyi değil, anlatımı fazla kaçırdık anlaşılan. Hiç hissetmedim nasıl üşüttüğümü. Doktor bir zılgıt çekti ve iki gün odadan çıkmayı yasak etti. Masaja ve parafine iniyorum yalnız...»

«Peki, biz de burda otururuz. Şimdi şurada bir sigara yakabilir miyim?»

«Yakar da öteye bile geçersin, Kotsev.»

«Bir de nerde kaldığımızı sorabilir miyim?»

«Sorarsın, ve ben de oğlumuzu alıp, ötelere uçtuyduk, derim.»

«Peki, devam et.»

8

Varınca - cumartesiye rastladı varışımız -, bizim kayınvalideyi, Hristo'yu, Oktay'ı iyi bulduk. Artık dört erkek oluyorduk evde. Ana - kız, bizi barındırmak ve doyurmak için kolları sıvadılar. Hristo'nun odasına bir portatif karyola koyduk. Hristo geçti ona ve kendi karyolasını Korman'a bıraktı.

Ertesi sabah (pazar) kahvaltıdan sonra, karım birer duş yapmamızı önerdi. Hristo çok erkenden yapmıştı o işi. Sonra ben girdim banyoya. Sonra da Korman'a hadi dedik. Su sıcaktı. Yoldan geliyorduk. Hele o kim bilir kaç gündür yıkanmamıştı. Bir

de çamaşır değiştirirdi.

Nazlandı. «Ne gereği var?» demeye getirdi. Yine akları sararık, hepyeki andırır gözlerle yüzüme baktı. Üstelememizi anlamsız, ya da anlamlı buluyor gibiydi... Neyse. Fazla direnemedi. Soyundu odasında. Antreden banyoya geçtiğini gördüm.

Ben büyük odada, yazı masamda oyalanıyordum. On dakika geçmeden, karım geldi yanıma. Ürkekti. Gözleri sorguluydu.

«Kirli çamaşırlarını almaya, yeni çamaşır çıkarmaya girdim şimdi odaya...» dedi. - Arkasını getiremiyor, yutkunuyordu. - «Masanın üzerinde...»

«Ee, ne var, söylesene.»

«Acayip bir şeyler çıkarmış. Gel de bak.»

Kalkıp koştum küçük odaya. Yordanka da arkamdan geldi. Doğrusu ya, masanın üzerinde tabanca, sustalı çakı, muşta filân göreceğim geçmişti aklımın bir ucundan. Ama aklımın hiç bir ucundan geçmeyen bir şeyle, acayip bir naylon torbayla karşılaştım. El kadarcık olan bu iki bağcıklı torbada dört - beş tane plâka vardı. Giderek, plâkaların ikisi torbanın ağzından yarı çıkmış durumdaydı. Çikolata kâğıdına sarılı, kibrit kutusu ölçüsünde, ama çiklet sakızından biraz daha kalıncaydı bunlar. Bir tanesini açtım. Küspeye çalar bir rengi var ve yarısı ufalanmış. Ötekiler bütün...

Karımın yüzüne baktım. Gözlerinin sorgusu artmıştı. Çözemiyordum daha. Gördüğüm, bildiğim şey değildi. İlâç olabilirdi... bir de... bir de... esrar olabilirdi!

Hemen koridora çıktım. Elbise askısına koştum. Daldırdım elimi Korman'ın kürkünün sağ cebine, parmaklarım bir tutam tütün kırıntısına gömüldü. Buluştuğumuz günden beri hep filtresiz sigarayı yeğlemesi çengellendi kafamda. Sonra gözleri. O sarılık, o bakışların hepyekliği. O tunuk-

luk...

«Ooo, esrar içiyor hergele!» diye geçirdim. «İki sigara boşaltıp cebinde, kâğıtlarını birleştirerek bir «çift kâğıtlı» sarıyor. Ve bundan ötürü, her girişinde geç çıkıyor yüz numaradan...»

«Anladın mı?» diyordu Yordanka. «Kötü mü?»

«Çok kötü.» dedim. «Esrar.»

«Ne demek o?»

«Haşiş gibi... Kenevirden çıkarılır bizde. Yasaktır. Çok pahalı satılır... Narkotik senin anlayacağın...»

Yordanka'yı bir titreme aldı. Bënzi atmıştı.

«Nerden buldun bu torbayı sen, çantasından mı çıkardın?»

«Hayır, çantadan temiz çamaşırlarını çıkardım yalnız. Döndüm ve kirlilerle birlikte masanın üzerinde gördüm bunu. Fanilâyla yarı örtülüydü. Bağcıkları dikkatimi çekti ilkin... Neden bağcıklı bu torba?»

«Kestiremiyorum.» dedim.

Bir sigara yaktım ben de ellerim titreyerek. Bir kırıntı aldım o ufalanmış plâkadan. Sigaramın ateşine değdirip bıraktım. Kokusu tütüverdi : Tütüne benzemeyen, kokar böceğinkine yakın bir koku. Belki küspe yanığı kokusu. Düpedüz esrar kokusu!

«Sen bilir misin esrarı, içtin mi?»

«Bilirim güya.» dedim. «1947'de Ankara hapishanesinde sübyan koğuşunda geceleri içildiğini duyardım. Ufalayıp tütüne karıştırarak, tütün yoksa, marul, ıspanak, mısır püskülü kurusuyle, hasır parçası veya portakal kabuğu kırıntılarıyle sararak içerlermiş. Bir gece, bizim koğuşun köşesinde de gizlice içenler, 'her olasılığa karşı bir kerecik tadına bak' diyerek, parmak kalınlığında bir sigaradan bir kerecik çektirmişlerdi bana da. İşte hepsi

bu.»

«Peki, o tad, o koku mu bu şimdi?»

«Bence o.»

«E ne yaparız şimdi?!»

«Bilmem.»

Biz kara kara düşünür ve kayınvalide de mutfakta fenalıklar geçirirken, Korman, bornoz sırtında, banyodan çıkıyordu.

Hemen koridorda ona katıldım ve odaya beraber girdik. Ve doğrudan doğruya masadaki «mal» ı gösterdim :

«Nedir bu oğlum?»

«Barbunya.» dedi. - Gayet rahattı. - «Şey barbunyası...»

«Barbunya balığı mı, fasulyesi mi?»

«Hayır, plâkanın adı barbunya.»

«Yâni?»

«Yâni esrar. Ama biz 'sarıkız' deriz, 'kındık' deriz, 'devri kamer otu' deriz aramızda adına.»

Otur bakalım. Bu işin burasında bir oturulacak!

«Bu bağcıklar nesi?»

Ayrımına varıyordum. Toparlamıştı kendisini artık. Hiç gözünü kırpmadan konuşuyordu :

«Bağcığı işte.»

«Ne bağcığı?»

«Bele bağlamak için.» - İki eliyle de işaret ediyordu : - «Şöyle...»

«Niye bağlanıyor bele?»

«Bağlanıyor, çünkü en sağlam zula budur.»

«Zula nedir? Affedersin, dedim a kaç kere, ben bu işlerin cahiliyim.»

«Zula, gizlenen şeydir, kaçak ve yasak şeyi gizleme yeridir.»

«Bu da mı külhanbeyi argosu?»

«Evet.»

«Demek senin zulan belinde.»

«Hayır, apış aramda.»

«Peki, bu torba apış arasına nasıl yerleşiyor, rahatsız etmiyor mu?»

«Etmez. Bağlamanın çalımı var.»

«Sen hep apışında taşıdın bu 'mal'ı demek?»

«Evet.»

«Sınırlarda, bildiğime göre, yapılan yoklamada, en önemlisi böyle narkotik ararlar.»

«İşte onun için edep yerimize indiriyoruz ya zulayı. Epey deneyim var artık. Üç kere yakalandım, hep kıl payı kurtuldum...»

«Demek, sen bu zulayla geçtin Türkiye'den Bulgaristan'a?»

«Evet, dedim ya...»

«Pulat amcanlarda filân hep bu zula apışındaydı öyle mi?»

«Öyle.»

«Onlarda kaldığın günler içtin mi esrar?»

«Evet. Helâda. En çok, sizi karşıladığımız sabah...»

«Sonra Bulgaristan'dan bu yana çıkarken, yine bu zula apışımızda olarak mı geçtik biz bunca sınırı?»

«Evet.»

«Bir yoklama yapılsaydı ve de bunu bulsalardı, ne olurdu, biliyor musun?»

«Beni geri çeviririlerdi. Cebimde ikiyüz dolar var, döner giderdim memlekete!»

«Senin açından belki öyle olurdu. Ama bunun bir de benim yüzüme çalacağı karayı düşünebiliyor musun?» - Yapışıverdim bornozun yakasına. - «Yüzüne bakamazdım Bulgaristan'da kimsenin, ulan! Partimden olurdum. Tefe koyup da çalarlardı beni... Apışında barbunya değil, dinamit bu senin! Sen benim adımı ve onurumu dinamitlemeye

mi geldin?! Yazıklar olsun...»

Karım girdi aramıza. Beni odadan çıkarmak için boyuna çekeliyordu. Çıkarken torbayı da aldım.

Doğru mutfağa. Sobaya! Ve ordan seslendim :

«Yakıyorum bunları torbasıyle beraber!»

«Yak.» dedi.

Çok, ama çok hazin bir «yak» deyişti bu. «Öldür» demeye eşit.

Yaktım!

O gün, akşama kadar, gece yarısına kadar da, odada, antrede, hapishane voltası atarak, ayrı ton, ayrı uzunluk ve anlamlarda, hep aynı şeyi yineledi :

«Bizim zula patladıı!»

Tam bir aktördü. Kendi dramını oynuyordu :

«Bizim zula patladı!...»

Hristo'ya gülümsemez oldu. Oktay'la o işaretli, 'a - e' arası vokalli konuşmaları kesti. Akşam yemeğinde yalnız peynir istedi ve limonla Polonya votkası içti. Sonra odasına çekildi. Yalnız bırakmıyorduk. Sofya'dan getirdiğimiz koca bir paket kitaptan birini açtı. Yarım sayfa okuyup attı. Birini şöyle bir kurcaladı. Ötekileri hiç açmadı. Pufladı. Kıvrandı.

Bir ara antreye geldi. Televizyon seyrediyorduk. Bir kara kedi sokuluşuyle yamacımı aldı.

«Bir şey sorabilir miyim baba?»

«Sor.»

«Yakıyorum dedin bizim 'sarıkız'ı değil mi?»

«Evet.»

«Dedin hani. Ben görmedim çünkü. Ve de onun için soruyorum. Yaktın demek?»

«Yaktım oğlum.»

«Gerçekten mi?»

«Gerçekten.»

«Bir tanesini, metelik kadarını, bir kırıntısını olsun, alakoymadın mı?»

«Hayır. Evimde dinamit istemem. Senin yaşamından da çıkardım onu. Aklından çıkar...»

«İş orda ki, çıkaramıyorum...»

Gidip yattı.

... Gece yarısı, çok daha sonra, yatak odamızın kapısı vuruldu :

«Baba, benim!» diyordu. «Bir dakika...»

Doğruldum. «Çıkma!» diye elime yapıştı Yordanka. Elimi çekip kurtararak yürüdüm. Darağacına götürülen bir idamlık gibi çıktım antreye. Önümden mutfağa doğru yürüdü. Sobanın önünde karşı karşıya dikildik.

«Kusura bakma, uyandırdım seni.» dedi. «Bir soracağım var...»

«Zararı yok. Sor.»

«Bu sobada mı yaktın baba?»

«Bu sobada. Şu gözünde..»

Açtı o gözünü sobanın. Eşti. İki - üç dürüm kâğıt külünden başka bir şey bulamadı. Rolünü oynamaya devam ediyordu :

«Kül olmuş!»

... Sabahleyin kahvaltıda yine ordan açtı :

«Bizim zula patladıı!»

«Evet, patladı.»

«Hepsi yandı kül olduuu!»

«Oldu.»

«Bu 'sarıkız' burda mümkünü yok bulunmaz değil mi baba?»

«Bulunmaz.»

«Araması da yasak mı?»

«Salık vermem,» dedim. Ve giyinmeye başladım.

«Nereye gidiyorsun?»

«İşime.»

«Beni de alacak mısın?»

«Ne yazık, alamam.»

«Beni generaline göstermiyecek misin?»

«Hangi yüzle? Onbaşıma bile gösteremem.»

«Öyleyse, ben de çıkıyorum!»

Hemen Hristo'ya dönüp, ağabeyine eşlik etmesini söyledim. Vakti yokmuş onun da. Oktay aklımdan geçerken, karım gözlerini açıverdi :

«Ben çıkarım Korman'la, beraber pazar görürüz.» dedi.

Her olasılığı düşünerek, bir kâğıda adresimizi yazıp, cebine koymalarını öğütledim. Ve evden çıktım.

... Akşam döndüğümde, soyunup mutfağa geçtim önce. Hem bir yorgunluk sigarası yakmaya hazırlanıyor, hem de karıma günün nasıl geçtiğini soruyordum. Gelip dikilmişti oğlum da mutfağın ortasına. Konuşmamızı, artık hepyekliği ve tunukluğu gitmiş, iğne ucu gibi sivrilmiş bakışlarıyle izliyordu. Karımın anlattığına göre, gerçekten, beraber alışverişi yapmışlar. Dönüşte gidip semtimizin kahvesine oturmuş. Çok geçmeden de dönmüş eve. Öğleden sonra boyuna volta atmış odasında.

Tam sigaramı yakıyordum ki, kendi sigarasiyle o da ateşime uzandı. Sonra yine öyle ayakta, ben oturuk, savcı gibi sormaya başladı :

«Sen, baba... şu sigarayı carp diye kesip atabilir misin?»

«Birkaç başarısız denemem var, ama doktor iyice korkutursa, kesinlikle yasaklarsa, bırakırım.»

«Peki, benim 'çift kâğıtlı' yı bana doktor mu yasakladı da, sen...»

«Niye yasaklamasın? Kanun yasaklıyor önce onu...»

«Ben oranın yasasını dinlemem.»

«Yoo, bu yasanın oralısı buralısı yok. Toplum,

kendisini oluşturan bireylerin zehirlenmesine, bütün sağlık ve ahlâk kemirici kötü alışkanlıklarına göz yummaz.»

«Tükürmüşüm ben onların yasağına! Bana bunu yasak edenlerin, sosyete dedikleri elitin az mı ahlâksızlıkları var?»

«Onlar elit değil, safra. Safranın kötü alışkanlıkları sarıyor zaten toplumu bulaşıcı hastalık gibi. Ve böyle sana kadar da geliyor. Sonunda köşe değiştirmeye çalışman boşuna. Gerçek bu.»

«Baba, bir kere bu zıkkımın zararı yok sağlığa...»

«Amma yaptın ha!»

«Ben adam bilirim, yirmi yıldır içer bunu, yine turp gibidir. Geçenlerde bir köy imamını yargıladılar. Düpedüz söyledi adam mahkemede. Ben bu boku kırk yıldır içerim, daha hiç bir zararını görmedim, beş vakit namazımı da kıldırırım dedi...»

«İçmek sevaptır da demedi mi?»

«Peki, günahı nedir ki, baba?»

«Etme oğlum, uyuşturucu madde değil mi bu? Beyni uyuşmuş yurttaş istemiyor toplum!»

«Ne uyuşturması canım? Uyarıcı maddedir o, uyarıcı! Çektin mi ikicik, açılıverir gözlerin. Cin gibi olursun. Derhal tandansa sokar adamı...»

«Ne tandansı?»

«Bütün olmazlıklar siliniverir gözünden. İyimserliğin büyür. Girişim gücü bulursun kendinde. Ve düşleme yeteneğin öyle genişler ki... Adam bilirim, tandansa girdikten sonra, göğsünü jiletle çizim çizim çizdi ve üstüne tuz ekti, kanlı tuz gölüyle Türkiye haritasına çevirdi göğsünü... Adam gördüm, dalgaya düşmüş iyice, vay erkekliğim kaçıyor diye bilmem nesini bağlamaya kalktı. Ve görenlerden dinlediğime göre, biri de, «Ben sıvıya döndüm, akacağım, aman tıkayın bütün delikleri!» diye bar

bar bağırmış...»

Hani, öyle konuşuyordu ki oğlum, elinden gelse, hepsini de yakmamış olsak, hemen bir çifte kâğıtlı sarıp, beni de bir kez çekmeye buyur edecek!

Kadınlar akşam sofrasını hazırlayacaklardı. Oğlum beni âdeta elimden tutarak odasına götürdü. Sırtüstü uzandı yatağına. Sigarasını yeniledi : Ve her şeyi olanca açıklığıyle öykülemeye başladı :

«Ondört yaşındaydım. Kimi okullu, kimi okulsuz arkadaşlarım alıştırdılar beni bu mübareğe.»

«Vazgeçmeyi denemedin mi?»

«Aklımdan bile geçirmedim. Şu elektrik lâmbasına koşup yanan pervaneleri mutsuz mu sanırsın?»

«Ama bu pahalı, gizli, tehlikeli, be çocuğum.»

«Ne olursa olsun. Buna alışan için yok yok. Evden eşya çalınıp satılır, ceket satılır, yine denkleştirilip içilir...»

«Onurunu da sattırmaz mı adama?»

«O dediğin göreceli kavram. Ben, onurumdan hiç bir şey yitirmedim, yitirmiyorum. Ben, bizim gibileri safradan sayan toplumun onuruna tükürmek için içiyorum bunu, ve...»

«Tükürme tandasına giriyorsun!»

«Evet, böylece öç alıyorum.»

Düşündü, yutkundu. Sonra bu «esrar dersi» ne yine baştan başladı :

«Bir kere, bitkiden, Hint kenevirinden çıkarılır bu mübarek, bilirsin.»

«Bizde ekimi yasak!»

«Hint kenevirinin tarlasından bir geçsen şöyle, otu paçalarına ve dizlerine sürtünse yalnız, yapraklarını ve tohumlarını biraz ovalasan avucunda nane gibi, çıkardığı koku yeter de yarım kilo rakı içmiş kadar olursun...»

«Öğme bana ağıyı. Ekimi yasak bizde dedim,

tarlasından nasıl geçersin?»

«Yasak da olsa, allahın dağ - bayırı tükenmemiş ya, mısırın ve ayçiçeğinin tarlasında bile evlek evlek yetiştiriyorlar. İsteyen, onu, evinde, saçak altında, iki avuç toprakla şapkasının içinde bile yetiştirir. Sonra...»

«Hepsini biliyorum, oğlum. Sonra, kurutulup nasıl döğüldüğünü, toz esrarı, sonra da tozun nasıl kaynatılıp işlenip bu seninkiler gibi jelâtin kâğıtlara sarılı plâkalar haline getirildiğini ve kaçakçıdan kullanıcıya kadar nasıl kartopu gibi büyüyerek ateş pahasına çıktığını, hepsini biliyorum az çok...»

Düşteymiş gibi anlatıyordu :

«Torbacı'n yoksa, hiç bir yerden bulamazsın, allahına yalvar o zaman, gözyaşın yabana gider.»

«Bak, torbacı'yı bilmiyordum...»

«Mal'ı satan. Asıl zula. 'Sarıkız' ı ilk üreticiden alan. Esrardan hapis yatılır ama, hapiste de vardır torbacı, tımarhanede de... Güvenç yoksa, salık verilmemişsen, torbacı zırnık vermez sana. Grup gruptur dadanmışlar, fişli esrarcılar. Her grupun ayrı torbacısı vardır. Parası katışılıp alınır, ve grupça da içilir. Gruptan birinin yakalanması, ya da grupça basılmak olağandır. Yasa değişmez : İlk ifadede, son ifadede, ağız torba gibi büzülecek ve torbacı ele verilmeyecek! Ele vereni, hapisten çıkınca vurdukları da vardır. Hak etmiştir bunu. Şu kadar kişinin ekmek kapısı olan zulayı patlatmıştır. Torbacının zulası patlarsa, benimki gibi, işin boktur...»

Sigarasından bir kıvılcım ateş düştü yorgana.

«Söndür artık şunu.» dedim. «Yatakta sigara içtiğin yeter.»

«Ruhtan anlamıyorsun!» dedi.

«Üç oluyor ateş düşürdüğün, yorganda üç yanık mühür yeter.» dedim. «Ruhtan anlamıyorum belki ama, izin ver de yorgandan anlayayım!»

Yemeğe çağırdılar.

Çağırdılar da kurtuldum mu sanki tartışmadan! Yemek yerken de, esrar karıştı lokmalarımızın arasına.

Karım sordu bir ara :

«Neler konuşuyor allahaşkına bu? Biraz soluk aldırsın sana. Görüyorum. Bunaldın artık...»

«Bir şey değil.» diyorum. «Bir okuldan daha geçiyorum!»

... Saat birlere kadar tartıştık. Yattık. Uyku tutmuyor. Yarı baygın uzanıyorum. Dalmışım biraz ki, antrede ayak sesleriyle kendime geldim. Kulak verdim, o. Volta atıyor yine. Ve yine kapımızı tıkladı :

«Baba, biraz gel.»

Çıktım.

«Bana kâğıt kalem ver. Bolcana kâğıt, acele...»

Götürüp yazı masama oturttum onu. Önüne bolcana kâğıt koydum. Kalemlik vazoyu da yanına sürdüm.

«Şiir yazacağım!» dedi. «Şimdi, hemen yazmadım mı, kaçar gider.»

«Babasının oğlu!»

İşitmedi. Bunu ben kendim de işitmedim. Demek ki, söylememiş, içimden geçirmişim.

Onu işiyle başbaşa bırakıp, mutfağa geçtim. Bir sigara yaktım.

Bizimkilere, yoldaşlarıma, durumu açıklamadığıma iyi mi etmiştim? «Nasıl?» demişlerdi. «Mutluyum.» demiştim. «Oğlumda bunalımlar var, budanması gerekli alışkanlıklar var.» diyebilir miydim? «Kafası nasıl?» Ne derim? «Kendisi benim çizgimde olduğunu savlıyor. Ve bizleri yanlış yolda buluyor!» denir mi? «Alakoyacak mısın?» «Sanmıyorum.» diye mi yanıtlasam? Hemen taşı gediğine koyacaklardı : «Demedik mi?» Epey de kızıyordum en

büyüğümüze. Adamın oğlu uşağı olsaydı, bana öyle kolayca «görünme istersen oğluna» diyebilir miydi?

Yazık, partiden gerçeği gizliyordum. Yalan söylüyordum. Hayır, doğruyu söylemiyordum... Yâni? Yâni babalığım üstün geliyordu, kafamla değil, yüreğimle düşünüyordum. Çoğu kez ağır basan bu duygusallığımı bana pahalıya oturabilirdi...

Gidip sokuldum yatağıma. Dört buçuk muydu neydi saat, sabaha karşı, yine uyandırdı beni : Şiir bitmiş!

«Peki, kahvaltıdan önce okuruz. Yat şimdi.»

«Hayır, şimdi kalk, okuyalım.»

Kalktım. Aldım kâğıdı elime. Bir sayfa dolmamış bile. Sessiz okuyuşumu, şakak çiziği seğirerek izliyordu.

Dizelerde bir «egos» vardı. Bir... son durak. Bir... ekspres elektronik... Bir dizede kosmos ile kozmetik ayırdedilmiyordu. Ne dil, ne dize, ne uyak...

«Hiç bir şey anlamadığımı söylesem mi?» diye geçirdim. «Hayır, tepki yaratabilirdi. İyi desem, neresine ve neden diyeyim?»

Gardan, uzaktan uzağa bir tren düdüğü geliyordu. Hemen kâğıdı kaptı elimden. Beni de kurtardı : O «son durak» lı dizeye bir de «tren düdüğü» katmalıymış. Kattı ve sordu :

«Nasıl buldun, baba?»

«İşlenmesi gerek çocuğum biraz, dil ve hele dize tekniği bakımından.» dedim.

«Ama ondan ötesi nasıl?»

«Sen şiir yazacaksın ama, daha epey şiir okuman gerek.»

«Nazım Hikmet'i okudum.» dedi. «Birkaç şiirini beğendim yalnız. Ötekiler fasarya!»

«Sen şu aklını bana versen de, bir gecelik ra-

hat uyuyabilsem!» diye geçirdim.

Yattık.

Sabahleyin, daha gözümüzün çapağını silmemişiz, dikildi karşıma :

«Peder bey» dedi. - İlk defa «baba» demiyordu. - «Sen bugün işe giderken, bizim pasaportları da al da, yoluna koyuver.»

«Neyi yoluna koyayım?»

«Vize falan alıver yani.»

«Niye?»

«Ben durucu değilim. Zula patladı. Bu iş burada biter!»

«Acayip...»

«Yoo, fazla tatlı geldi bana seni görmek. Yeter. Tekrar götür beni Sofya'ya da, ordan trene bindiriver.»

«Hani kalacaktın? Dil öğrenecektin. Yüksek öğrenimini tamamlıya...»

Sözümü tamamlatmadı :

«Konuştuk böyle şeyleri. Ama ben kalıyorum demedim.»

«Kendi bitimine gitmiş olursun.»

«Olsun. Topallamayla köpek ölmez. Ölümden öte köy de yok.»

«Beni bitiriyorsun..»

«Niye? Düne kadar yoktum senin için. Yine yok saymaya devam edersin.»

«Görüşmüş olmasaydık, olağandı belki bu, ama kavuştuktan sonra seni kaybetmek çok zor benim için...»

«Ben babasızlığa alışmışım.»

«Madem öyle,» dedim, «bu durumda, buraya niçin geldiğini anlamak zorlaşıyor.»

«Bana kalsaydı, gelmiyecektim. Annem üsteledi. 'Git, git, sen bir çakmaktaşı, o bir çakmaktaşı, yiyin birbirinizi!' dedi.»

«Sen de beni yemeğe geldin, öyle mi?»

«Ne haddime, baba, tövbe, dişim kırılır.»

«Belki daha olanağı var. Beraber arıyalım her şeyin çaresini...»

«Benim her şeyden önce aradığım bir şey var şimdi. Onu bulamıyorum.»

«Neyi?»

«Yaktığını!»

«Yaktın beni Korman...» diyebildim. Ötesini getiremedim. Düşmemek için duvara tutundum. Yine Yordanka yetişti.

... O sabah, arkadaşlarım rengimi beğenmediler. Yüzümde yer yer kalayı silinmiş bakır kızartıları.

«Hasta olmıyasın?»

«Değilim. Bir şeyim yok.» dedim.

Yani, kan kustuğum halde sözgelişi, kızılcık şerbeti içtiğimi söyledim. Ama her şeyi saklamanın olanağı mı vardı? Ertesi gün, pasaport işlemi için ilgililere başvurduğumu görünce, bütün bakışlar üzerimde toplandı. Çaresiz, şu kadarını açıkladım :

«Bazı bunalımları var. Yenemiyor. Bir gidecek de, belki daha ilerde temelli gelecek.»

Son akşam, Korman'ı karşıma aldım. Bir de babalık otoritemi kullanayım dedim. Ve usuldan kararımı söyledim :

«Çok düşündüm, çocuğum. Seni bırakamıyacağım.»

Bir «Neee?» kopardı. «Babaaaa!» dedi. «Tanımıyorsun beni babaaaa!» dedi. Bana düpedüz «aklını başına topla» öğüdü veren bir ton vardı bu bağırışında. Yanağı artık durmadan seğiriyordu. Gözlerinde ilk defa yaş gördüm. Ama ağlama yaşı değildi. Hapırdı köpürdü :

«Beni burada tutabilecek kişi doğmamıştır daha anasından!»

«Tutarım, zorla tutarım.» dedim.

«Buna polis gücü de, ordu gücü de yetmez, baba!»

«Babalık gücüm yeter.»

«Etme baba. Biliyor musun ne yaparım!»

«Ne yaparsın?»

«Gayet basit. Çıkarım sokağa. Vururum rastgele birinin tepesine. Olay çıkartırım böylece. Haydi karakola. Rezil oluruz. Ve beni bırakmak zorunda kalırsın.»

«Buna da katlanır da, yine bırakmazsam?»

«İşte o zaman korkunç olur.» dedi. «O zaman ... evini yakarım!»

Tek karşılık vermeden, Yordanka'ya döndüm :

«Hazırla bizim bavullarımızı.»

... Son dakikada, bizi uçak alanına götürecek taksiyi beklerken, elini yüzüne alarak mırıldandı :

«Senin kitaplarını götürebilir miyim?»

«İstersen götür.» dedim.

«Bana bir de resmini verseydin...»

Hemen masama geçip, çek yazar gibi, bir resim imzaladım ve uzattım :

«Başın sıkılırsa, bunu pek meraklısı olanlara satabilirsin de...»

«İşte onu yapmam.» dedi.

Aldı eline resmi. Baktı, baktı. Sonra bir göğüs geçirdi :

«Bana çok sempatik görünen bir yabancısın, baba!»

Böylece, bizim Yordanka'yı dört erkek arasında bir kez olsun geziye çıkaramadan, «yarım manga» oğul sahibi olmanın mutluluğuna ikimiz de varamadan, «Güvercinli meydan» da şipşak fotoğrafçıya topluca bir poz bile veremeden, koptuk gittik birbirimizden. Gerisin geri, Bulgaristan'a uçtuk.

●

Sofya'ya varınca, akşam doğruca Pulat'lara gittik. Verdiğimiz haber, onları da altüst etti. Bizim Üçüncü'yü de çağırıp, son akşam yemeğine oturduk. Yemek de, içmek de, hep bahaneydi. Benim diyeceğim vardı. Dedim de :

«Haydi bakalım, amcalar. Ben oğlumu alakoyamamak başarısızlığının ayıbına katlanırım ama, bir babayı silkip gitme utkusuyle bu çocuğun insan içine çıkamıyacağını anlatın kendisine. Söyleyin ki, bu gidiş iyi gidiş değil...»

Söylediler. Boşuna çaba. Anlatamadılar.

«Sizin burda yaşamak şaka.» dedi. «Ciddisi orada. Oranın belâsı çekiyor beni. Ve gidiyorum. Biz de kendi bildiğimiz gibi savaşıma devam edeceğiz orada...»

O kaçırdıkları kızların babaları varmış ya, yakında onlara, daha nice önemli kişilere, bakanlara, diplomatlara filân da sıra gelecekmiş! Yıkacaklarmış o bezirgân saltanatını...

«Belki yıkarsınız.» dedim. «Ama bu kafayla yeniyi yapamazsınız.»

Ertesi günü uykuda gezer gibi geçirdim. Gece saat 11'e doğru Sofya garına indik. İstanbul treni tam 11'de geçiyordu. Yine beklemenin perona açılan kapısı ile çeşmenin arasında bir yere kümelenip vedalaştık. Biz bu defa öpüşemedik. Benim de içimden gelmedi. Onun içinden de gelmedi herhalde. Yarı inik pencereden uzanan başını, güzel başını, akılsız başını bakışlarımla okşadım yalnız. Ve başımı çevirdim.

Tren kalkıyordu. Onyedi yıllık bir ayrılık ve özlemi izleyen 17 günlük buluşmamız böylece sona eriyordu. Sofya garının belleğimdeki silinmez çizgilerine bir yenisi daha katılıyordu.

Trenin tam yürüdüğü anda, pencereye yaklaşıp bir anahtar tutuşturdum eline. Ve sormasını beklemeden söyleyiverdim :

«Ankara'daki evin anahtarı! Cebimde kalmış. Zaten bana hiç gereği yok...»

Ve daha gardan çıkarken girdim Üçüncü'nün koluna :

«Ben kendimi iyi hissetmiyorum. Senin hanıma söyle de, yarın sabah gidelim, bir bakıversinler bana.» dedim.

«Olur.» dedi.

Sabahleyin buluşup gittik. Arkadaşımın eşi, bi güzel muayene ettiler beni şefiyle beraber.

«Yakınmanız?» diyordu şef.

«Göğsümde iki torba çimento ağırlığı. Boynumun sol tarafında kılıç yutmuşum gibi bir ağrı. Sol kolumda uyuşma. Kalbimde iğne dokunuşlu ağrılar...»

Perküsyon yapıyordu. Elini göğsüme koyup da parmağıyle vurdukça, göğsüm tabut kapağı gibi kütlüyordu.

Bir de EKG yaptılar.

Sonunda, şef, reçetesini yazarken, «Miyokard...» dedi, «Stenokardi...» dedi. Yalnız «Enfarkt...» demedi. Ama enfarktın da eli kulağındaydı.

●

Çok geçmeden, memleketli yazar dostum, bir söylentiyi de ulaştırdı bana : Annesi, «Oğlum çıplak gitti babasının yanına, çıplak da döndü!» diyesiymiş. Alakoymamışım. İlgilenmiyormuşum...

Sabır bardağı daha taşmamıştı. Ama doluyordu. Ben oğlumu elden geldiğince giydirdiğimi, aldığım gocuktan başka, trene de kendi ceketim, pal-

tom ve şapkamla bindirdiğimi ve sanki onun kişiliğinde memlekete kendimi gönderdiğimi kime anlatabilirdim?

Ne var ki, bu gerçeği ve durumun içyüzünü oraya duyuramadığım için, annesi bol bol gözyaşı da karıştırdığı dedikodusuyla, özellikle kafaca ters düştüğümüz çevrelerde etkili olabiliyor, inandırabiliyormuş. Ve bu dert yanmalarda sözü hep benim adresime yönelik bir gözdağıyla bağlıyormuş : «Bir gün gidip yapışacağım herifin yakasına oralarda!» Ve «acılı ana» nın acısını paylaşanlar da, «Git, git, yapış!» diyorlarmış.

O yılın ilkbaharında bir olay, bana bu anayı yalanlamak, oğlumu çıplak göndermediğimi kanıtlamak için belirli ölçüde yardım etti. Bir yandan da beni ikinci kez yıktı.

Bir sabah çalışıyorduk arkadaşlarla. Yeni gazeteler - üç günlüğüne yeni diyorduk - geldi. Kapıştık. «Ulus» gazetesi benim elime geçti. İlk sayfanın altında bir resim. Boy resmine yakın. Gocuğundan tanıdım. Yüzüne de baktım, o. Oğlum!

Başlığı okudum : «Sanatçıyım diyen genç 10 plâka esrarla tutuldu!» (Demek ki, bu defa kıl payı kurtaramamıştı yakayı!)

Haber şöyleydi özetle : «Kendini Ankara Sanat Tiyatrosu oyuncularından olarak tanıtan bir genç, Sakarya Caddesindeki Çay Evi'nde esrar içerken yakalanmış, cebinde de 10 plâka esrar bulunmuştur. Adı Korman... olan 24 yaşındaki genç dün adliyeye verilmiştir.»

Elim ayağım buz kesildi. Boynuma, köprücük kemiğimden yukarı, yine o yutuk kılıç ağrısı dikildi. Sol kolum birden uyuştu. Ve yüreğimde yine o iğne dokunuşlu ağrılar... Bunu, bu resmi ve haberi yoldaşlarım görmeseler daha iyi olurdu. Gazeteyi saklayamazdım. Masamdaki mürekkep hokkasına

ilişti gözüm. Hemen uzandım. Ve gazetenin alt yarısına, resmin üzerine doğru deviriverdim. Böylece, oğlum seçilmeyecek kadar, haber de okunamıyacak kadar boyandı orası. Numara tuttu. Felâketi geçiştirdim. Düpedüz, ettiği dışkıyı örtmek için, kedinin art ayaklarıyle toprak attığı gibi oldu bu iş. Örttüm ayıbımı. «Örtü» nün uzunluğu tamamdı. Ama yalanın ayakları burada da kısa geldi : Ertesi gün, bir başka arkadaşım, aynı günlü «Vatan» gazetesinden, aynı haberi orta yerde okuyuverdi. Haberin yalnız fotoğrafı eksikti!

Ne oluyordu? Nereye kayıyordum? Nereye gidiyorduk? Bu soruları daha sonraki gelişmeler yanıtladı.

Aracı olacak bir adres bulundu. Annesi oraya yazıyordu, bana aktarıyorlardı. (Sofya'dan bizim Üçüncü'nün aracılığıyle.) Ben de oraya yazıyordum, aynı yoldan kadına aktarıyorlardı.

Yazdı : «Oğlumu, ağlaya sızlaya savcılığın elinden zor aldım. Günden güne kötüye gidiyor. Psikiyatri kliniğine yatırdım, kaçtı... Esrardan akciğerleri harap. İçkiden karaciğeri bozuk. Kalp çarpıntısı var... Şimdi eve kapandı. Beni görmek istemiyor, koğuyor. Bir tek dostu girebiliyor yanına ve yiyeceğini de ancak onunla verebiliyorum. Esrarı bu dostuyle sağladığını sanıyorum. Saçı sakalı koyverdi. Aylardır yıkanmıyor...»

Yazdım : «Burada alakoyamadım (nedenlerini de sayıp döktüm). Benden istediğiniz?...»

Yazdı : «Sana yaptıklarının daha çoğunu da bana yapıyor... Senden istediğim, maddi yardım. Bir umut kıvılcımı var. Sağıltma yolunu arayacağım. Yazar dostun biraz para yardımı yaptı...»

Yazdım : «Sağıltmak için maddi yardıma varım. Oğlumun zıkkımı için tek kuruş ödemekte yoğum... Yazar dostlarıma daha da güvenebilirsiniz,

ileride borcumu öderim...»

Yazdı : «Gem almıyor. Azıttı. Bakırköy Akıl Hastahanesi'ne veya İstanbul'da bir başka psikiyatri kliniğine başvuracağım. Ancak otomobille götürebilirim Ankara'dan İstanbul'a. Taksi 600 lira istiyor...»

Yazdım : «Yazar dostuma başvurun...»

Yazdı : «Bakırköy Akıl Hastahanesi başhekimi, önce toksikomani tedavisi görmesini salık verdi. Yazar arkadaşlarından ... ın karısı, Şişli'de psikiyatri kliniğinin sahibi. Özel olarak oraya yatırıyorum.»

Yazdım : «Doktorun bulgusunu bildirin.»

Yazdı : «Bulgu, paranoid reaktiv ve buna ek olarak toksikomani. Şahsiyet zemini : Psikopat dejenere... Hepsinin özeti: Şizofreni. Verilen ilâçlar: Melleril, akineton...»

Ben henüz bir şey yazamadan, bu açıklamanın yenisi geldi : «Özel klinikte de esrar içtiğinden, çıkarıldı. Her çareye başvurup akıl hastahanesine sokacağım. Siz bir yandan orada sağıltma yolu arayamaz mısınız?»

Hemen Sofya'ya geldim. En ünlü psikiyatri doktorunu soruşturdum. Uluslararası çapta da ün yapmış, bu alanda birçok yapıtı da olan Prof. Şipkovenski'yi salık verdiler. Telefon ettim evine. Konsültasyon randevusu istedim. Bir kadın sesiydi yanıt veren. Bana üç ay sonra bir randevu gün ve saati öneriyordu.

Pulat'a başvurdum : Aman! Üç ay değil, üç gün bekliyemem. Sen gir araya da, yarın konuşalım sayın profesörle...

Pulat tuttuğunu koparıyordu. Aynı akşam telefon etti : «Yarın saat 10'da geliyorum arabayla seni almaya. Profesöre beraber gideceğiz.»

O akşam oturup, doktora bilgi vermek üzere, oğlumun hastalık öyküsünü kaleme aldım. Bulgar

caya da çevirdik. Üç sayfa tuttu. Çocukluğundan başladım. Daha üç yaşındayken bir üşütme yüzünden hastalanıp iyileştikten sonra, evin içinde, odada, dışardan kamyon sesleri duyunca, «çiğnenmesin» diye oyuncaklarını toplama telâşına düştüğünü; altı yaşında. bıraktığım zamana kadar başkaca bir belirti görmediğimi... annesinin alkolik bir babanın kızı olduğunu; soyunda, teyzeleri arasında dengesizler, teyzeoğulları arasında bir şizofrenik bulunduğunu ve kendisinde birçok defalar «halüsinasyon» belirtileri gördüğümü ve çocuğun hastalığında soyaçekim payının da düşünülebileceğini... Sonra 17 yıl arayla oğlumun gelişini, beraber olabildiğimiz 17 günün tartışmalarını, narkotik düşkünlüğünü ve gem almaz kavgacılığını... anlattım. Ve son dönem durumunu da belirterek, özcesi şunu sordum : Bu durumdaki oğlum, Bulgaristan'daki olanaklarla, benim adımı ve varlığımı tehlikeye düşürmeyecek bir denge ve sağlığa kavuşturulabilir mi?

Ertesi gün saat 10'da, sayın profesör, önce bu yazılı açıklamamı okudu. Sonra gözlüklerini alnına, dazlağını örtmeyen ak saçlarının tam tersi simsiyah kaşlarının üstüne kaldırdı. Çenesinin çukurundaki ben'i işaret parmağıyle kaşıdı. Başlıyamıyordu. Ekledim :

«Benim İstanbul'a vereceğim yanıt, sizin diyeceğinize bağlı, sayın profesör.»

«Ağır bir olay karşısındayız.» diye başladı. «Hastada psikopatiyi, ayrıca toksikomanik alışkanlık ağırlaştırıyor...» - Sesini pek ayarlıyamıyor, bazı sözcükleri teyzemin sesiyle söylüyordu : - «Genellikle sağıltma sürecinde hastanın da elden geldiğince iradesini kullanarak doktoruna yardımcı olması gerekiyor. Bunun için de sağlatan doktor ve çevreyle hasta arasında ortak bir dil bulunması zo-

runludur. Hasta, Bulgarca bilmediğine ve - dediğinize göre - İngilizcesi de çok zayıf olduğuna göre, derhal buraya aldırmanız yararlı olmaz, giderek sağıltmayı başarısızlığa uğratır, durumu daha da ağırlaştırabilir. Akla en uygun yol, orada akıl hastahanesine yatırılmasıdır...»

Yazdım bunları derhal. Ama sonunda, profesörün son cümlesini aktarmaya dilim varmadı : «Oğlumu tımarhaneye sokun!» diyemedim.

Ne var ki, iş oraya varmış sonradan öğrendiğime göre. Yazık. Oğluma deli gömleğini giydirmişler gerçekten. Yâni kendi argosuyla «kireç kuyusuna düşmüş» gibi olmuş! Bu haberi aldığım gün, ben de kireç kuyusuna değil, bir «gözyaşı kuyusu» na düşmüş gibi oldum. Hem kana kana, erkekçe ağlıyor, hem de kendime göre sonuç çıkarıyordum : «Annesi haklı. Oğlumuz da haklı. Ben de haklıydım. Yurdunu terkeden her politik göçmenin oğlu benimki gibi olmaz a... Biricik haksız, biricik suçlu o derman sığmaz şizofreni. Adı batası!»

Yordanka şöyle sonuçluyordu :

«O toplum, değiştirme kavgasına adandığın kapitalist toplum, senden de böyle alıyor öcünü işte... Ama üzülme, kaldır başını! Böyle öc alma, yenilenin, haksızın, güçsüzün işidir.»

«Alsın Yordanka.» dedim. «Bu yalnız benim ve oğlumun yazgısı değil. Böyleleri binlerce... Ama, inanıyorum, ben görmesem bile, bizim caddelerimizde de bayram olacak!»

1968 kışıydı. Ankara'yla yazışma yenilendi.

Yazdı : «Doğduğunuz kentte babanızın evini satmışlar üvey ananız ve kardeşleriniz. Sizin kalıtım payınız olan 3500 lira da Emlâk Bankası'na yatırılmış. Bu parayı alıp, oğlunuz için ve sırf sağıltma için harcamak üzere bana bir vekâletname gönderin...»

Şu bu, hepsi bir yana, önce baba ocağımızın kalıtım bölüşülmek üzere satılması çok dokundu bana. Yurt deyince, önce büyük coğrafyasıyle memleketim, bir de avlusu kadarcık coğrafyasıyle babacığım gelirdi aklıma. Ama artık o da yoktu. Babacığımın, çocuklarının emeğinden oluşan tütün parasıyla aldığı o kerpiç ev, ağabeyimin öldüğü ev, öğretmen olur olmaz, birkaç aylığını biriktirip harcıyarak onarttığımız ev, en son 1947'nin kurban bayramında hepimiz birden toplanıp görüştüğümüz ev artık bizim değildi, yoktu. Bana babacığım gerekliydi kalıtım payım değil...

Ve yazdım : «Vekâletnameyi hemen gönderiyorum. Kalıtım payımı, düşündüğünüz gibi, oğlum için harcayın. Ancak bir dileğim var : Doğduğum kente gidip parayı aldığınızda, lütfen ve ilk iş olarak birkaç yüz lirasını ayırıp, öğretmen Halil Yaşar babamın başucuna bir taş diktirin. Şatafat istemez. Adını yazdırın yalnız taşa. Ölüm yılı 1954. Doğum yılını -aklımda kalmamış-, nüfus kütüğünden sorun...»

O yaz, bizim İkinci'yle Moskova dolayında bir sanatoryumda beraber dinleniyorduk. Bu son iki yılın olaylarından ötürü karamsar bir havam vardı. İkinci, psikolojimi beğenmiyordu. Bir gün, çok duygusal bir anımda, «Bu çocuğu kurtarmak için, Türkiye'ye gitmeye bile değer!» dememi fırsat bilerek, bana düpedüz söğdü :

«Aklına turp sıkayım!» dedi.

Benim sövgüye filân katlanabileceğim sıra değildi. Ama İkinci, söğemediği adamı dost sayamıyacağını söylerdi her zaman.

Aynı günlerde, Sofya'dan Üçüncü'nün bir mektubunu aldım. Diyordu ki : «Metin ol. Dert ortağı da arama. Her şey insan için bu dünyada, sevinç de, keder de... Kederin dozunu hislerinle değil, aklınla

ayarla. Sosyalizm her şeyden önce yeni insanın yaratılmasıdır. Yirmi yıldır sen de kafa yapısıyle kendini yenilemiş bir insansın. Sanatçı yeteneğinle de ulusal varlığın bir parçacığısın. Bunun değerini bil Yol tutarken kolayını seçtiğini görmedim. İnanıyorum, bu çetin dönemi de aşacaksın... Ve o kanıdayım ki, artık partimizin yardımını istemenin zamanı da geldi. Düşün... Gözlerinden öperim.»

Ben bu yardımı istemedim. İstemiyordum. Yüzüm kara çıkmıştı partimin karşısında. İki kere de aldatmıştım onu. Utanıyordum.

Ama enfarkt kertesine dayanınca, iş değişti. Zorlu sendeledim. Ve artık partimin yardımını istedim. Büyük yüreklilik gösterdi. Affetti beni. O tuttu elimden. O gönderdi beni buralara. Onun yardımıyle kazanıyorum sağlığımı...

Ve işte, ne mutlu ki, böylece, her çatışmadan biraz daha güçlü çıkarak, her şeye karşın ayaktayım.

Yazar ılıca köyü sanatoryumunda kalması gereken süreyi birkaç gün makasladı. Kotsev son görüşmelerinin ertesi günü Sofya'ya dönmüştü. Bu dostun yokluğunu hissetmemek olanaksızdı. Sıkılıyordu. Yılbaşı da yaklaşmaktaydı. Artık bir an önce işyerine yolculanmalı, çoluk çocuğuna kavuşmalıydı.

Tam ilgililerle temasa geçip, en geç iki gün sonra ötelere uçmayı tasarlıyordu ki, Kotsev çıkageldi.

«Hazırlan bakalım.» dedi. «Gidiyoruz.»

«Nereye be Kotsev?»

«Sınıra. Konuştuk ya. Geçtiğiniz yerleri görecek değil miydik? Albay Stoyanov'u buldum. İzin

aldı. Telefon etti o kesime. Yolculuğu ve oradaki barınmamızı örgütledi. Yarın gidiyoruz.»

Yazar çoktan inanmıştı : Kotsev'le sudan geçilirdi, çulun ıslanmadan. Ateşten geçilirdi, tek kirpiğin yanmadan...

O gün öğleyin ayrıldılar sanatoryumdan. Öğleden sonra saat dörde doğru Sofya garındaydılar. Stoyanov peronda bekliyordu. Yazar, onun elini sıkarken, 1949 Eylülünde sınırda Kotsev'in yardımcılarından olan genç, güleç ve gözleri ışıl ışıl üsteğmeni kolay anımsadı.

Trakya Ekspresi tam 4.40'ta kalktı. Saat sekiz buçuğa doğru Dimitrovgrad'a varacaklardı. Ordan otomobille devam ederek, geceyi komutanlığın Svilengrad yakınlarındaki konuk evinde geçirecek, sabahleyin de bir cip arabasiyle sınır boyuna gideceklerdi.

Yolda daha çok Kotsev'le Stoyanov konuşuyorlardı. Yazar, başını koltuğun meşin arkalığına dayamış, yirmi yıl kadar gerilere gitmişti. O günlerde, iki sivilin eşliğindeki Burgaz - Sofya tren yolculuğuyle şimdi iki dost subayın eşliğindeki bu Sofya - sınır yolculuğu arasında karlı dağlar kadar ayrım vardı. O yolculukta kuşku nöbette ve tetikteydi. Bu yolculukta dostluk ve güven...

«Duruyor mu acaba yerli yerinde?» diye geçiriyordu. «Sınırdaki o kaya... sabaha karşı, kuytusuna sığındığımız kaya; İkinci'nin gidip alaca karanlıkta haçlı mezar taşlarını keşfettiği mezarlık; sonra şafakla beraber girdiğimiz ilk Bulgar köyü... solda, yamaçta kale duvarı artığı gibi yükselen, iskelet gözü karanlık pencereleriyle ay ışığında bize sınır karakolu gibi göründüğü için, elden geldiğince alargasından geçmeye çalıştığımız eski yapı... sonra o köyden yarım manga askerin eşliğinde ve bir süre de gözlerimiz bağlı olarak garnizona, Kotsev'-

in bulunduğu kesim komutanlığına götürülüşümüz... garnizon avlusu... portatif karyolalarda ilk uykuyu çektiğimiz baraka... sorguya çekildiğimiz kerpiç yapı... yattığımız ranzalı koğuş bölümü... avluda yaprak dökmekte olan telli kavak... sorgu bittikten sonra, gece yarısı bir açık kamyona bindirildiğimiz, Popov onbaşıyla iki silâhlı arkadaşının eşliğinde Topolovgrad bucağına yollandığımız araba yolu... sonra iki yanlı bağlarla uzayan asfalt... kamyonu bir ara durdurup aşağı atlayan Popov'un kucak dolusu getirdiği bedava üzümler... kırağılı, buğulu, kütür kütür... bu sırada elime tutuşturduğu otomatik tüfek... kabzasında bir Bulgar yoldaş elinin sıcaklığı... ve «Acı lokma» romanının finali...»

«Kaç yıl oldu, kaç yıl?»

Tekrarlanan bir soruydu bu. Albay Stoyanov, babasının albay apoletli ceketiyle şapkasını giymiş, kulaklarına kadar da geçirmiş bir çocuğun gülüşüyle tekrarlıyordu soruyu. Yazar, daldığı yerlerden geri geldi.

«Yirmi», dedi, «Yirmi yıl oluyor.»

«Eyyy, dile kolay...»

«Hatırlıyor musun her şeyi?»

«En küçük ayrıntılara kadar...»

Yolculuğun daha ötesi boyunca, sınırı geçmelerinden altı - yedi ay sonraya rastlayan, 1950 yılının en önemli yasa dışı sınır geçme olayını konuştular.

Haziran başlarında, bir gece saat 23.30 sularında «Vilis» tipi bir cip arabası sınırı geçer ve Mihaliç köyüne doğru yamaçtan inmeye başlar. «İki göz, bir mavzer deliği» uyanıklığıyle nöbetteki er, kurala göre, dur uyarısını yapar. Dinleyen olmaz. Havaya ateş eder. Bu kez cip yüzgeri ederek kaçmaya girişir. Bunun üzerine, o mavzer deliği dile gelir ve ci-

pin arkası ilistire dönüverir! İçinde bir ölü siville, cip mıhlanıp kalır. Karanlıkta diğer iki yaralının birbirini taşıyarak sınır çizgisinden tekrar kendi topraklarına geçebildikleri, sabahleyin, izlerinden anlaşılır.

Cip'teki kaskatı ölü, Arif Necip Kaskatı'dır. Cip'te bulunan harita, bir Edirne - Nova Zagora kesimi paftasıdır. Tabanca, karabina ve otomatik «Zubryovka» lar kişilere göre sayılı, bir asker torbası dolusu fişek şarjörleri sayısızdır. Bulunan Bulgar paraları da hesapsızdır. Kaçanlar pusulayı fazla şaşırdıkları için, bir de pusula bırakmışlardır.

Besbelli ki, Türk Millî Emniyet örgütü MAH'ın Trakya Kolu'nun en azılı ajanı, en güvenilir elemanı ve aynı zamanda Cumhuriyet gazetesinin Edirne muhabiri olan Arif Necip Kaskatı, bu cip arabasiyle Bulgar topraklarına iki silâhlı kışkırtıcı, iki kundakçı, iki katil ekip getirmek üzere yola çıkmıştı. Ama nöbetçi, «yük» indirmesinden ve sonra «yol şaşırma» süsü vererek geri dönmesinden önce, cipi görmüş ve ödevini yapmıştı.

Akif Necip, sınır kesiminde «bay Hristo» takma adıyla bilinen, Bulgaristan'dan devrim yılgını olarak kaçan nice kralcı - faşistleri, hapisane kaçağı katilleri ve sayısız serüvenciyi Kırklareli bürosunda hazır reçetelere göre sorgulayan ve onlara «istediğini» söyleten bu Bulgaryalı eski öğretmen, sabaha karşı olay yerinde tutanak düzenlendikten sonra, bir sedyeye konularak Varnik'e, Kotsev'in garnizonuna getirilmiş, bizim sorgulandığımız günlerde yaprak dökmekte olan telli kavağın altına uzatılmıştı. Perçemi alnında, çillice yüzü balmumu, ağzı açık kalmış, Amerikan botlu ayakları iki yana devrik bir ölüydü bu. 14 Haziranın sabah güneşi ilk onun altın dişine ve bir de yarı açık sol gözüne vurmuştu.

Aynı günkü gazetelerde Bulgar hükümetinin elçiliğe sunduğu protesto notası vardı. Soruyorlardı : Bu kaçıncı? Bu kasıtlı ve düşmanca kışkırtılar ne zaman kesilecek?

Kotsev'le Stoyanov, Türk sınır komutanlığının ve sınır çizgisinde resmi buluşmaya gelen Türk binbaşısının, olaya «yol şaşırma» süsü vermek için giriştikleri teyelsiz çabaları anımsadılar. O gün, durumu protesto etmiş, Kaskatı'nın artık iyice kaskatı kesilen ölüsünü almadan geri gitmişlerdi. Görüşme ve tartışmalar uzarken, ceset kokmaya başlamıştı. Kotsev de cesedi olduğu gibi tabutlamış ve geçici olarak oracığa, kavağın altına imamsız - duasız gömdürmüştü.

En sonu, arabada bulunan kanıtlar, geri kaçanların ayak izleri, bütün teyelsiz değiştirme yeltenişlerini çürüttü. Binbaşı, ektikleri rüzgârın fırtınasını biçtiklerini kabullenmek zorunda kaldı. Arif Necip, olayın üçüncü günü, Varnik'te kavağın altındaki çukurundan çıkarılarak, Kapıkule sınır kapısına götürüldü ve orada Türk ilgililerine teslim edildi.

Stoyanov soruyordu :

«Siz, sorgunuzda, Edirne'de hazırlığınızı yaparken, bu Arif Necip'in çevrenizde çok dolandığını, Bulgaristan'dan geçen bazı kaçakları sorgulamak üzere Kırklareli'ne giderken, Cumhuriyet gazetesinden tanıdığı Üçüncü arkadaşınızı da götürdüğünü **söylemiştiniz değil mi?**

«Evet,» dedi yazar, «ben bunu yazmıştım da..»

«Arif Necip sizi elinden kaçırmakla iyice öfkelenmiş olsa gerek.»

«Ben de öyle sanıyorum. Giderek, bir şey daha geçiyor aklımdan... Sorabilir miyim?»

«Sor. Zaman aşımı büyük. Konuştuklarımız artık sakıncalı da değil.»

«Acaba, beri yana geçirmek istediği silâhlı adamların görev listesinde bizim hesabımızı görmek de var mıydı?»

İkisi birden yanıtladılar :

«Olasıdır.»

Ve Kotsev ekledi :

«Bizim nöbetçi ere dua edin.»

Olağan bir köylü çocuğuymuş delikanlı. İlk önce, ödevini mi yaptığı, yoksa suçu üstüne yıkılacak bir cinayet mi işlediğinin ikircimi içinde boynu eğikmiş. O gece uyku tutmamış delikanlıyı. Sonra, durum açıklığa kavuşup da, gösterdiği yararlığın ödülü olarak bir ay izin emri çıkınca yüzünde güller açmış. Yine de, cesedin Kapıkule'ye götürecek arabaya yükletilmesinde tabutun bir ucundan da o tutmuş...

Dimitrovgrad garında çakı gibi bir er bekliyordu. Bu onları Svilengrad'ın berisinde, geceyi geçirecekleri konuk evine götürecek olan Volga'nın şoförüydü.

Hemen şehirden çıkıp, aynı zamanda Avrupa transit yolu olan geliş - gidişli asfaltta yol almaya başladılar. Şoför ilk molayı Harmanlı'dan sonra Belonoga'da verdi. «Belonoga» /«Ak baldır»/ bir çeşmenin adı. Çifte olukları gürül gürül akan, uzun yalaklı bir kır çeşmesi. Ulu meşelerin gölgelediği bir konuk yeriymiş vaktiyle. Avrupaya açılan ticaret yollarının bu kavşağında bir de kervansaray varmış.

Restoranın oto parkında çoğu Avrupa plâkalı arabalar, uluslararası seferler yapan frijiderli kamyonlar göze çarpıyordu.

Restorana oturdular. Yan masalarda, yılbaşı izniyle memleketlerine dönmekte olan Türk işçileri de vardı. Üçü de, bir hayli geciktikleri akşam yemeğini, kuzudan ayırdetmesi zor bir domuz pirzolasını iş-

tahla yediler.

Kotsev Belonoga'nın tarihçesini anlattı : Vezir hazretleri buralardan geçerken mi, avlanırken mi, bu çeşme başında «ak baldır» lı bir köylü güzeli görür. Ve o saat vurulur kıza. Elini ister. Kız gönül verdiği bir yavuklusu olduğunu söyler, vezire yalvarır, kendisini çoban sevgilisine bağışlamasını ister. Bu vezir «erdemli» dir. Kızın dileğini kabul eder. Ve artık bu anıyı yaşatmak üzere, çeşmeye «ak baldır çeşmesi» adı verilir. Anıyı da daha sonra Bulgar şairi Petko R. Slaveykov'un aynı adı taşıyan bir destanı sonrasızlaştırır.

Burası yakın geçmişte özel bir kararla ulusal değerde uğrak yerlerinden biri olarak belirlenmiş. Yeterince yatırımla bayındırılmış. Böylece, efsanenin «ak baldır» lı güzel kızı daha da güzelleştirilmiş.

Svilengrad'a girmeden önce, Meriç'i «cesir Mustafa Paşa» dan, bu tarihsel köprüden geçtiler. Bulutlardan arada bir süzülen yarım ay ışığında, Meriç'in iki yanı boyunca buz dilimleri parıldıyordu. Su ortalardan akıyordu. Kenarları diz boyu korkuluklu taş köprü arabayla bir dakika kadar sürdü. İki yüz metre kadar olsa gerek. Orta yerinde, güney yanında, çeşme alınlığı gibi yüksekçe bir çıkma var. Akmermer yazıtında, «sultanların sultanı Kanuni Süleyman'ı ve onun buyruğuyle köprüyü yaptırmada büyük hizmeti olan Vezir Mustafa Paşa'yı yüceliyen, köprüyü 'lâyemut bir eser' olarak niteleyen, bu üç sözcükten de 'ebced hesabı'yla 1529 tarihinin çıkarıldığı» bir tek cümle okunuyor.

Birkaç yüzyıl boyunca tuğlu vezirlerle tolgalı paşaların ardınca «küffarı dize getirmek ve haraca bağlamak» üzere Firengistan yönünde fetihlere giden orduların yengi türküleriyle geçtikleri köprü bu. En son da Şipka'da yenik orduların arda kalan

sarkık bıyıklı sipahileriyle İstanbul'a dönüşlerine tanık olan köprü...

Bulgaristan'ın kurtuluşuyla birlikte, bu köprü de artık ölümün adamlarına, başıbozuğuna, yeniçerisine omuz vermekten kurtulmuş. Ve kurtuluş, bu köprüyü de anıtlaştırmış, «Mustafa Paşa» sına da dokunmamış...

Komutanlığın konuk evinde, neft sobasiyle ısıtılmış bir odada yattıkları yeri beğendiler.

Uykuya varmalarından önce Kotsev yine köprüyü anlatıyordu :

«Bu kadar yıldır, hiç bir sel, hiç bir deprem, buz kırmak için patlatılan hiç bir bomba, tek taşını tek milimetre bile kıpırdatamamış bu köprünün. Bizim Nadya, karım, buralı ya, o söyler, bir de efsanesi varmış köprünün : Orta ayağın iki omuz taşı içine karşılıklı olarak bir Zenci ile bir Bulgarı kapatıp örmüşler üzerlerinden. Köprünün yapımına katıldıkları söylenen bu Bulgar ve Zenci, o zamandan beri her gece konuşurlarmış. Gece yarısı 12'de kulağını bu taşlara dayayan, ikisinin konuşmalarını işitebilirmiş!»

Yazar, düşünde köprüdeydi. Gece yarısıydı. Svilengrad'ın saat kulesi tam 12'yi vuruyordu. Kulağını taşa dayadı ve içerdekilerin konuşmasını açık - seçik işitti. Bulgar da, Zenci de, «Bu dünya Sultan Süleymana bile kalmadı!» diyorlardı.

Sabahleyin pencereden ilk baktıklarında gördükleri kar, beyaz bir noel yortusu vaadediyordu. Çaylarını çabucak içtiler. Cip kapıdaydı. Erkenden sınıra hareket ettiler.

Ştit ve Sladun köyleri üzerinden sol kanada doğru vurdular. Üç kilometre kadar içeriden, sınır kesimini konumlu köyler kesiminden ayıran iki adam boyu telleri, izin kapılarından geçerek, Arif Necip Kaskatı'nın vurulduğu yamaçlardan doğruca

Varnik'e vardılar. Bu köy daha erimemiş, silinmemişti. Ama yazar ile arkadaşlarının sorgulandıkları garnizonun yerinde yeller esiyordu. Hem de karlı yeller. İlk yattıkları baraka yoktu. Kotsev'in üçünü teker teker sorguya çektiği kerpiç yapının yalnız dört duvarı kalmıştı. Tabanda kurumuş ot kalıntıları, eşek dikenlerinin sapları yarıya kadar kar altındaydı. Avludaki kavak daha bir ululaşmıştı. Yapraksız da hışıldıyordu.

Yazarın da, Kotsev'le Stoyanov'un da çocuklukları tuttu. Biraz kartopu oynadılar. Epeyce de kar topacı tekerleyip, kavağın dibine, belki de tam Arif Necip'e geçici gömüt olan yere yığarak, bir de kardan adam yaptılar. Başında tenceresi, gözlerinde kömürü, burnunda havucu ve elinde saplı süpürgesi noksan, asker işi, yalınkat bir kardan adamla dört olarak, bir de poz verdiler. Şoför sadece düğmeye bastı.

Ordan Matuçina'ya geçildi. Yazarla arkadaşlarının sınırı geçtikleri sabah girdikleri ilk köydü bu. İşte, altında dizdize oturarak, belirecek ilk adamı bekledikleri karaağaç yerli yerindeydi. İlk belirip gelen çoban delikanlı yoktu yalnız. Kim bilir nerelerdeydi? Herhalde çoktan çoluk çocuğa karışmış ve ihtiyarlarını burada bırakıp, çoktan içerilere, Balkan kentlerinden birine göçmüştü.

Köyün tütün balığı kokan restoranında, hemen ayaküstü birer ısınma konyağı içip, köy dışına doğru yollandılar. İşte, o sabah, kuytusuna sığındıkları kayanın ve mezarlığın ordan gelerek köye girdikleri yol. Mezarlık da orada. Nereye gitsin? Köyler gider de mezarlıklar kalır. Yalnız kaya orada değil. Tarım kooperatifi kurulmuş burada. Kayanın olduğu yer şimdi kooperatif fermasının içinde...

Ve karşı yamaçta, o gece ay ışığında sınır ka-

rakolu sarıp da elden geldiğince alargasından dolaşmaya çalıştıkları yıkı, tarihçesini Kotsev'in iyi bildiği Romalılardan kalma çatısız yapı, yine öyle, dayanıklı iskeletiyle dikilip duruyordu.

Sakar Dağı'nın etekleri buralarda yassı tepeler ve tatlı eğmeçlerle yumuşuyor. Romalı yapının üst yanındaki tepede, «Vişka» dedikleri gözetleme kulesine çıktılar. Kule, tepesinde nöbetçi kulübesinin tünediği potrel çatkılı bir çardak. Tüneyen kulübe üç kişinin sığabileceği kadar geniş. Penceresinde, ötelere yöneltilen bir topçu dürbünü var.

Kulübenin balkonu epey esintili. Karşıda yer yer karlı Türkiye toprağı! Hemen önlerinde, dipte Mangara deresini de alan Tunca ırmağı Türkiye toprağına giriyordu. Girdiği kavşağın ötesinde, Ömer Kulesi'nin tünediği tepeciğin ardında yarısı görünen köy «Suakacak». Hani, Matuçina'dan beri doğru gerilerek, hızla bir taş atsan, Suakacak'ın kiremitlerine düşürmek işten bile değil gibi görünüyor. Daha sağda Hatipköy. Onun ötekilerinde, çevren çizgisi üzerinde de, 18 kilometreden kollarını açmış gibi görünen Selimiye camisi, Edirne!

Kotsev yazarı en dalık anında yakaladı :

«Şimdi, tam şu anda ne düşünüyorsun?»

«Ne mi? Sanki toprağım değil önümde uzanıp duran da, anacığım bağdaş kurup oturmuş gibi geliyor bana. Ama sırtı dönük. Dargın da belki. Elimi uzatsam, omuzlarından dökülen saçlarına değeceğim...»

«Bir isteğin var mı?»

«Var. Bir sınır taşına dokunmak...»

«Yaklaşmak sakıncalı.» dedi Kotsev. «Buradan dürbünle bak şu en yakın taşa.»

«Sınır çizgisi,» dedi yazar, «bayağı çift çizisi gibi bir şey mi burada?»

«Hayır,» dedi Stoyanov, «taştan taşa bakış çiz-

gisidir sınır. Varsayım bir çizgi.»

Yazarın dürbünle baktığı en yakın taş, beyaz, dipten doruğu pek az incelen bir piramitti. Beri yüzünde Kirilitsa'yla Bulgaristan'ı simgeliyen «B» harfi görünüyordu. Öbür yüzünde Türkiye'yi simgeliyen bir TC varmış. Öyle ki, C harfi, tıp simgesinde yılanın ayaklı kâseye dolanışı gibi, T'nin beline dolalıymış. Taşın numarası 292.

Kuleden inip yürüdüler. Matuçina'yı Varnik'e bağlıyan yoldan - yazarla arkadaşlarının yirmi yıl önce bir kesimini gözleri bağlı geçtikleri yol -, sınıra doğru saparak, karakola doğruldular. Evet, burada Blaguntsi köyünden tek kerpiç, tek tuğla kalmamıştı. Çayırdı eski köyün yeri. Yalnız mezarlığı duruyordu. Kendilerine eşlik eden karakol çavuşunun söylediğine göre, burayı terketmeyen son ihtiyarı bıldır gömmüşler. Şimdi o da, bütün öteki ölülerle beraber yardımcı olarak sınır bekçiliği yapıyormuş.

Karakolda, komutan ve yardımcıları karşıladılar konukları. Merhabalaşmadan sonra, sayılı dinlenme dakikaları sıcak bir söyleşiye dönüştü. Bu söyleşi sırasında, buranın yirmi yıldır komutanı olan binbaşı yoldaş da, bu kesimde, Arif Necip olayından beri genellikle suskun geçen yılların en ilginç anısını anlattı :

«Bir gün, hiç unutmam, Bir Mayıs'tı, yukarı kuleden nöbetçi telefon etti : 'Komutanım, Hatipköy ötesinden beriye, 308 rakamlı tepeye doğru, büyük bir kafile göründü! 'Şaka değildi. Hemen ben de daha içerilere durumu rapor ettim. Basbayağı alârm durumuna geçtik. 'Dikkatli olun, kafilenin hareketini her an izleyin!' dediler. İzliyoruz. Kafile ilerliyor. Tepeye yaklaşıyor. Tırmandılar. Ordan hangi yönü tutacaklarını, ne yapacaklarını beklediğimiz sırada, kuleden yine telefon: 'Komutanım, tepede hepsi ellerini kaldırdılar, bana kalırsa, dua ediyor-

lar!' Evet, gerçekten de dua ediyorlardı : Yağmur duası!...»

Yazara elbette acı ve hazin geldi bu öykü. «Vay benim yağmur duasından medet uman memleketim!» diye geçirdi. Bir Mayıslarda böyle kafilelerin, yağmur duasına değil, ellerinde devrim bayrakları ve hür emek sloganlı plâkatlarla yürüyüşlere çıkacakları günleri düşledi.

Kotsev, bir de Kapıkule'yi göstermek istedi yazara. Ciple yine geldikleri yerlerden geçerek Svilengrad'a indiler. Ve ordan Kapıkule'ye doğruldular. Transit yolu üzerindeki trafik yoğunluğu onları epey geciktirdi. Oraya bir saat kadar sonra varınca, hemen, bu biricik demiryolu ve karayolu kapısının kulesine çıktılar. İki yanlı gelip dayanmış, gümrük ve pasaport yoklaması için sıra bekleyen yüzlerce motorlu araç. Çeşitli yapılar, lojmanlar ve genişçe bir otopark... İki yanın gümrükçüleri de harıl harıl çalışıyorlar.

Yazarın, öteye, «Türkiye Cumhuriyeti» ve «Hoş geldiniz!» filân yazılı levhalarla, direkteki ipil ipil ayyıldızlı bayrağa dalmışlığını Kotsev yine gözden kaçırmadı ve aynı soruyu bastırdı :

«Şu anda ne düşündüğünü de söyler misin?»

«Söylerim Kotsev. Ama kusur sayma. Kederlenmek de hakkımdır sanıyorum ve düşünüyorum : Bir gün kendim mi geçeceğim burdan öteye, yoksa tabutum mu?...»

Dönüşte, «Cesir Mustafa Paşa» da resim çektirmeyi de unutmadılar.

●

Sofya'ya döndükleri günün akşamı, Pulat aradı yazarı telefonla.

«Merhaba yahu, hastaymışsın, geçmiş olsun!»

«Teşekkür ederim. Merhaba.»

«Nasılsın şimdi?»

«Kefeni yırttık, çok şükür. Ben hastahaneye yattığım sıralarda aramıştım seni. Birkaç aydır Moskova'da olduğunu söylemişlerdi. Döndün demek?»

«Evet, önceki gün. Görüşelim.»

«Memnuniyetle. Yarın Dinkov yoldaşa uğrayacağım zaten pasaportumu almak için. Sana da gelirim.»

«Yolculuk yakın mı yoksa?»

«Öbür sabah.»

«Pekl, yarın sabah bekliyorum.»

Ertesi gün, çalışma odasında buluştukları zaman, Pulat, ikram ettiği kahveden henüz bir yudum almasını beklemeden, Korman'ı sordu :

«Nasıl, haber var mı?»

«Aylardır tek haber yok. Yazmıyorlar da elbet. Daha doğrusu ben kestim o tadsız yazışmayı...»

«Bir sağlık haberi olsun, iletmezler mi canım?»

«Neyleyim öyle haberi, kardeşim. O artık sağlığında ölü benim için...»

«Yoldaşlar ne düşünüyorlar? Bu hasta durumunda azaltmayacaklar mı biraz senin çalışmanı?»

Yazar güldü.

«Benim yaşamımda daha hiç çözüklük, gevşeme mevsimi olmadı. Olursa, çalışamaz olursam bir enfarkt yüzünden, işte o zaman ölürüm öleceksem...»

«Yoo, sağlıksız çalışma yok.»

«Bilirsin, kocayan Eskimo köpekleri, kızak koşumundan çıkarılınca bir ağlama tuttururlarmış. Hiç dinmeyen bir ağlama. Eskimolar da bu ağlamayı kesmek için o köpekleri vururlarmış... Eğer bir gün bir ağlama tutturduğumu işitirsen...»

Kahvelerini sessizce yudumladılar.

Yazar vedalaşmak istedi.

«Hayır,» dedi Pulat, «sabahleyin gelir alırım ben seni, alanda vedalaşırız.»

«Kotsev gelip alacaktı...»

«Telefon et, o doğruca alana gelsin.»

«Peki.»

... Alanda uçağın merdivenine kadar geldiler ikisi de. Oracıkta kucaklaştılar.

Yazar, yaşamında ilk olarak, kenarlık demirine tutuna tutuna bir merdiven çıkıyordu. Sahanlıkta, uçağa girmeden, bir kez daha baktı merdiven ayağına. Kotsev de, Pulat da, başlarını kaldırmış, güleç, dost, bakıyorlardı.

... Uçak gereken yüksekliği aldığı zaman, yuvarlak pencerenin ötesinde bulutların cümbüşünden başka bir şey yoktu. Bir tül dünyası içindeydiler.

Ağzında, mavi kızın, gök meleğinin verdiği şeker daha erimemişti.

Geride kalanları, dostluğuna doyulmaz dostları düşünüyordu. Konukseverliği bu sefer de esirgemeyen «kardeş evi» ni düşünüyordu. Hastahane günleri, yatak komşusu paşa da, Nina da, Saşo da, ötekiler de şöyle bir gelip geçtiler gözlerinin önünden.

Uçak, eşiyle çocuklarının bekledikleri yöne doğrulmuştu.

Ya kendi evi, Türkiye ne yanlardaydı? Gökyüzünde bunu kestirmek zordu. Ama her uçuş yerde doğup, yerde bitiyordu. Bu uçuş bir gün orda da bitebilirdi.

Uçağın bölme kapısının üstündeki ışık tablosu söndü. Artık kemer çözdüler. Sigara yakan yaka-

naydı. Yasak olmasaydı da bir de kendisi yakabilseydi! Sigara dumanları ona tüm memleketinin, tüm Ege'nin tütün kokularını getirdi. Genzinde bir yanma vardı. Ağzında eriyen şekerin tadı, yavaş yavaş, hiç de yabancısı olmadığı bir tütün acısına dönüşüyordu.

Sofya, Hisar — 1975 - 1978

Habora Kitabevi Türkiye kamuoyunca çok iyi tanınan değerli yazar Fahri Erdinç'in tüm eserlerini yayınlamaya en son yazdığı «KARDEŞ EVİ» adlı romanıyle başlamaktadır.

Sekiz kitaptan oluşacak olan bu dizide Fahri Erdinç'in tüm romanları, hikâyeleri ve şiirleri yer alacaktır.

kapak: derman över

habora kitabevi

50 Lira